ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
«Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«Πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα»

Επιβλέπων Καθηγητής: **Μαγγανάς Αντώνιος**

Μέλη επιτροπής: **Αρτινοπούλου Βάσω**
Φαρσεδάκης Ιάκωβος

Αργυρίου Ανθούλα (Α.Μ.: 3208Μ013)

Αθήνα 2011

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία είχα την πλήρη κατανόηση, αλλά και καθοδήγηση του επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αντώνη Μαγγανά και για αυτό τον ευχαριστώ. Μου έδωσε τη χαρά και την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα πολύ ενδιαφέρον και συνάμα σημαντικό ζήτημα, κεφαλαιώδους σημασίας για την Εγκληματολογία, που είναι πάντοτε επίκαιρο και συμβάλλει καθοριστικά στην κοινωνική ευημερία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ…… 3

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ…….. 7

I. Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ…… 11

1. Η συμμετοχή της νεανικής παραβατικότητας στη συνολική εγκληματικότητα…… 11

II. Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ…….. 14

1. Το φύλο……. 14
2. Η ηλικία……. 15
3. Μορφές και είδη παραβατικότητας ανηλίκων και νέων…… 20
   3.1 Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων……. 21
   3.2 Αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας…… 24
   3.3 Σωματικές βλάβες……... 26

III. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ……..……..... 31

1. Θεωρίες βιολογικής προέλευσης…….. 35
2. Ψυχολογικές και ψυχαναλυτικές θεωρίες…….. 37
3. Θεωρίες κοινωνιολογικής προέλευσης……... 45

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ……. 67

I. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ-ΣΤΟΧΟΣ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ……. 71

1. Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την οικογένεια… 71
2. Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με το σχολείο…….. 72
3. Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την παρέα φίλων... 76

4. Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή…… 78
5. Παράγοντες που συνδέονται με την ευρύτερη κοινωνία και τις κοινωνικές αλλαγές…… 80
6. Οικονομικοί παράγοντες που συνδέονται με την παραβατικότητα 82
7. Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την μετανάστευση.. 85

II. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ…….. 88

1. Πρωτογενής παρέμβαση πρόληψης κρατικών φορέων…… 88
1.1. Επιδοματική πολιτική……..... 89
1.2. Κοινωνική στεγαστική πολιτική……..... 105
1.3. Πρόσβαση στην Υγεία και την Περίθαλψη…… 109
1.4. Μέτρα για την απασχόληση……... 117
1.5. Μέτρα στο σχολικό περιβάλλον……. 124
1.6. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς……. 144
1.7. Υποστηρικτικές Δομές……..... 148
1.8. Μέτρα για το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή…..... 153
2. Δευτερογενής παρέμβαση πρόληψης κρατικών φορέων…… 160
1.1 Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Ε.Π.Α.)……... 161
1.2 Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων…….. 165
1.3 Ιδρύματα Αγωγής…… 170
1.4 Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων……..... 172

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ…….. 176

1. Κρατικές παρεμβάσεις πρωτογενής πρόληψης…….. 176
2. Κρατικές παρεμβάσεις δευτερογενής πρόληψης…… 188

ΕΠΙΛΟΓΟΣ……..... 191

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……..... 195

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ……..... 197

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ…….. 199

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία, πραγματεύεται το θέμα της πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα, από πλευράς κρατικών φορέων και συγκεκριμένα σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς παρέμβασης πρόληψης. Η πρόληψη, σε πρωτογενές και δευτερογενές επίπεδο, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους (αν όχι ο σημαντικότερος) τομείς της αντεγκληματικής πολιτικής, λόγω της υψηλής αποτελεσματικότητας που φέρει, καθώς η παρέμβαση σε τριτογενές επίπεδο, δηλαδή όταν το άτομο θα έχει περάσει ήδη στην παραβατικότητα, έχει μειωμένη προληπτική αποτελεσματικότητα, όπως έχουν αποδείξει κατά καιρούς επιστημονικές έρευνες και έχει καταδειχθεί από έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (1979). Όταν η πρόληψη αφορά μάλιστα την ευαίσθητη ηλικία των ανηλίκων και νέων εφήβων, η επένδυση που γίνεται από το κράτος για ευημερία, αλλά και μία ευνομούμενη κοινωνία, είναι σαφώς μεγαλύτερη και πιο πιθανό να αποδώσει θετικά αποτελέσματα. Το ρητό «Το προλαμβάνειν καλύτερο του θεραπεύειν», αποτελεί μία διαχρονική σταθερά που είναι σώφρον να εφαρμόζεται.

Η παραβατικότητα ανηλίκων, ως κοινωνικό φαινόμενο, αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί αντικείμενο έρευνας, μελέτης και αναφοράς στην Ελλάδα, από την αρχαιότητα. Η προσπάθεια προσέγγισής της, ώστε να ερμηνευθεί το φαινόμενο, όπως και οι λόγοι γένεσης και ανάπτυξης της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, έγινε μέσω πολυάριθμων ερευνών και διατυπώσεων θεωριών, που συνεχίζονται μέχρι σήμερα, καθώς το φαινόμενο εξελίσσεται χρόνο με το χρόνο, επηρεαζόμενο από τις κρατούσες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες. Η παρούσα εργασία, τοποθετείται χωρικά και χρονικά στην σύγχρονη Ελλάδα και εξετάζει το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας και τις πρακτικές πρόληψής του από το κράτος, από τις αρχές του 2000 έως το 2009 περίπου. Στόχος της εργασίας

είναι να αναδείξει το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, με συγκεκριμένα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, αλλά και να σκιαγραφηθεί η μέχρι τώρα θεωρητική και ερευνητική εμπειρία. Επιπλέον, να αναδειχθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν, ενισχύουν ή γεννούν παραβατική συμπεριφορά στους ανηλίκους ή νέους, να αναδειχθούν οι υπάρχουσες πρακτικές πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης από πλευράς του κράτους και να γίνει μία πρώτη αξιολόγησή τους. Έπειτα να παρουσιαστεί κατά το δυνατό, κατά πόσο λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες που ανέδειξε η θεωρία και η έρευνα ότι ευθύνονται για την παραβατικότητα των ανηλίκων, από το κράτος στον σχεδιασμό πολιτικών πρόληψης και κατά πόσο συμβάλλουν αποτελεσματικά τελικά τα όποια μέτρα λαμβάνονται από αυτό, στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, σκιαγραφείται η εικόνα της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα, μέσω επεξεργασίας και ανάλυσης στατιστικών πινάκων της Ποινικής Δικαιοσύνης των ετών 2002 έως και 2008, ώστε να αφορούν τις τελευταίες, πιο σύγχρονες, τάσεις της νεανικής παραβατικότητας στον ελλαδικό χώρο. Δεν δύναται να μελετηθεί το ζήτημα της πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, χωρίς την προηγούμενη ανάδειξη και προσδιορισμό της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως αυτή υφίσταται με συγκεκριμένες ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις. Στο πρώτο κεφάλαιο, αποκαλύπτεται και περιγράφεται η έκταση της νεανικής παραβατικότητας και η συμμετοχή της στη συνολική εγκληματικότητα (ποσοτική διάσταση). Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράφονται και αναλύονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, μορφές και είδη νεανικής παραβατικότητας) του φαινομένου (ποιοτική διάσταση, φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας). Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται προσπάθεια συστηματικής καταγραφής των σημαντικότερων θεωρητικών προσεγγίσεων και των σχετικών

ερευνών (κυρίως κοινωνιολογικής προέλευσης, καθώς το αντικείμενο στην παρούσα εργασία εξετάζεται από κοινωνιολογική σκοπιά) που αναπτύχθηκαν και διατυπώθηκαν για να ερμηνεύσουν το φαινόμενο. Χωρίς αυτή την εις βάθος κατανόηση του φαινομένου και των διαστάσεών του (ποσοτική και ποιοτική διάσταση), δεν είναι δυνατό να επιχειρηθεί οποιοδήποτε μέτρο πρόληψης και να επιτύχει υψηλό ποσοστό αποτελεσματικότητας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, εξετάζεται το ζήτημα της πρόληψης της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα και συγκεκριμένα, θα αναδειχθούν οι πρακτικές πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης που εφαρμόζονται σε κρατικό επίπεδο, ενώ θα γίνει παράλληλα μία προσπάθεια αξιολόγησής τους (καθώς υπάρχει μεγάλη έλλειψη σε επιστημονικές έρευνες αξιολόγησης, δεδομένο που τονίζεται ότι πρέπει να αλλάξει). Στο πρώτο κεφάλαιο, παρατίθενται συνοπτικά και συγκεντρωτικά, οι παράγοντες που θεωρείται ότι συμβάλλουν ή προκαλούν παραβατική συμπεριφορά, ώστε να αξιολογηθούν έπειτα οι πρακτικές που εφαρμόζονται με σκοπό την πρόληψη και την μείωση της παραβατικότητας και γίνεται αναφορά σε πρόσφατες έρευνες στην Ελλάδα, προκειμένου να εμπλουτισθεί η εικόνα που έχει ήδη σχηματισθεί από το προηγούμενο μέρος, με πρόσφατα γεγονότα που αποτελούν νέα γνώση. Το δεύτερο κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο υποκεφάλαια και διερευνά τις πρακτικές πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης από πλευράς κρατικών φορέων, αντίστοιχα. Στα υποκεφάλαια αυτά, εντοπίζονται και αναλύονται μέτρα και πρακτικές πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης που εφαρμόζονται στην Ελλάδα, από το κράτος και γίνεται παράλληλα στο τέλος κάθε μέτρου η αξιολόγησή του, με βάση τις σχετικές έρευνες αξιολόγησης που υπάρχουν και το αφορούν (όπου υπάρχουν). Στο τρίτο κεφάλαιο, που επίσης χωρίζεται σε δύο υποκεφάλαια, με τίτλο «Κρατικές

παρεμβάσεις πρωτογενούς πρόληψης» και «Κρατικές παρεμβάσεις δευτερογενούς πρόληψης», δίνονται κάποια συνοπτικά συμπεράσματα και εξετάζεται κατά πόσο λαμβάνονται υπόψη τελικά από το κράτος, για την χάραξη κάθε πολιτικής πρόληψης, οι παράγοντες που θεωρείται ότι γεννούν ή ενισχύουν την παραβατικότητα και κατά πόσο επιτεύχθηκε ο στόχος που έθετε η κάθε πολιτική / το κάθε μέτρο πρόληψης.

Στον επίλογο της εργασίας, γίνεται μία συνοπτική κριτική στα υφιστάμενα μέτρα πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης και αναδεικνύονται τα κενά και οι ελλείψεις που υπάρχουν. Επιπλέον, επισημαίνεται η σημασία της συμβολής της επιστημονικής κοινότητας, μέσω ερευνών αξιολόγησης που απουσιάζουν, καθώς και η μέριμνα του κράτους στην υλοποίηση μέτρων που να βασίζονται στα πορίσματα τέτοιων ερευνών, προκειμένου να υπάρξει βελτίωση στα υφιστάμενα μέτρα και ακόμη πιο θετική εξέλιξη σε ότι αφορά το ζήτημα της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η νεανική παραβατικότητα, ως κοινωνικό φαινόμενο, παρουσιάζει φαινομενολογία με συγκεκριμένα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά. Ως «νεανική παραβατικότητα», ορίζεται η διάπραξη αξιόποινων πράξεων, που αντιβαίνουν στους θεσμοθετημένους κανόνες που έχει θέσει το κράτος, από άτομα που κατά τη χρονική στιγμή τέλεσης των πράξεων αυτών, δεν είχαν συμπληρώσει το έτος της ηλικίας που σύμφωνα με το νόμο τους καθιστά ενήλικες και ποινικά πλήρως υπεύθυνους. Ως ανήλικοι ορίζονται από το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, τα άτομα ηλικίας μεταξύ επτά και δεκαεπτά ετών συμπληρωμένων, μέχρι το έτος 2003, ενώ από το 2004 κι έπειτα, μεταξύ οκτώ και δεκαοκτώ ετών συμπληρωμένων. Επίσης, στην κατηγορία της νεανικής παραβατικότητας συμπεριλαμβάνονται και οι νέοι που έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους, όχι όμως και το εικοστό (μέχρι το 2003) ή το εικοστό πρώτο (από το 2004 κι έπειτα), καθώς κρίνονται ευμενέστερα από τον δικαστή, όσον αφορά την ποινική αντιμετώπιση, με κριτήριο την ηλικία τους[1]. Προκειμένου να διερευνηθεί το ζήτημα της πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, πρέπει πρώτα να προσδιοριστούν τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του φαινομένου, όπως αυτό εμφανίζεται στα πλαίσια του ελλαδικού χώρου, που αποτελεί και το θέμα της παρούσας εργασίας. Δεν δύναται να μελετηθεί το ζήτημα της πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, χωρίς την προηγούμενη ανάδειξη και προσδιορισμό της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως αυτή υφίσταται, με συγκεκριμένες ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις.

[1] Φαρσεδάκης Ι. (επιμ.), *Δίκαιο Ανηλίκων*, έκδοση Β΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 13, 19 και 25.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, προκειμένου να γίνει έρευνα μέτρησης της νεανικής παραβατικότητας, χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογικό εργαλείο η στατιστική των ποινικών δικαστηρίων[2]. Συγκεκριμένα, έγινε σχετική αίτηση και παραλήφθηκαν οι αναλυτικοί πίνακες της Ποινικής Δικαιοσύνης από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (πρώην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος) του έτους 2002 – 2008. Ο λόγος που χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά στοιχεία αυτών των ετών, είναι γιατί καλύπτουν τις πιο σύγχρονες μορφές παραβατικότητας των νέων, πριν και μετά το πέρασμα του νόμου 3189/21.10.2003, με την *Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις*, όπου και επήλθαν σημαντικές αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο του Δικαίου των Ανηλίκων. Με αυτόν το νόμο, εισήχθησαν καινοτόμες ρυθμίσεις και θεσμοί για την ελληνική πραγματικότητα. Όπως συμβαίνει, οι νόμοι έρχονται να καλύψουν την τρέχουσα πραγματικότητα, η οποία διαρκώς μεταβάλλεται και δημιουργούνται ολοένα και μεγαλύτερες ή πιο ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες, με επόμενο την εξέλιξη ή εκ νέου δημιουργία νέων μορφών παραβατικότητας και άρα την αντίστοιχη ανάγκη να εκσυγχρονισθεί το Δίκαιο αναλόγως. Σημαντικό ρόλο στις νέες τροποποιήσεις διαδραμάτισε και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ιδιαίτερα το άρθρο 40 της Σύμβασης[3]. Τα πιο πρόσφατα στοιχεία που βρίσκονται σε διαθεσιμότητα από την εν λόγω υπηρεσία, είναι μέχρι το έτος 2008. Ειδικότερα, η συλλογή και επεξεργασία των στοιχείων έγινε από τον αναλυτικό πίνακα (υπ' αριθμόν 5) ανηλίκων υποβληθέντων σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, σωφρονιστικό περιορισμό και καταδικασθέντων κατά κατηγορίες αδικημάτων, ανά ηλικία και φύλο, που αποτελεί την λεγόμενη *ένδικη εγκληματικότητα* (στην παρούσα περίπτωση, παραβατικότητα)

[2] Αναλυτικά για τις στατιστικές ως εργαλείο βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,* Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 35-40.

[3] Βλέπε αναλυτικά, Φαρσεδάκης Ι., *Δίκαιο Ανηλίκων*, Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 854.

και είναι το τελικό προϊόν από το φιλτράρισμα στο οποίο υπόκειται ο αρχικός πληθυσμός που εμπλέκεται με τους μηχανισμούς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (αστυνομία - εισαγγελική αρχή - δικαστήριο). Έπειτα, δημιουργήθηκαν στατιστικοί πίνακες και διαγράμματα με τα σημαντικότερα στοιχεία, ώστε να αναδειχθούν τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της φαινόμενης νεανικής παραβατικότητας.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για την συλλογή των στοιχείων και την δημιουργία πινάκων από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, έχει ως εξής[4]: για κάθε τελεσίδικα καταδικασθέντα και προκειμένου για ανήλικο υποβληθέντα σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή ποινικό σωφρονισμό (σε πρώτο βαθμό ή μετά από έφεση) για κακούργημα ή πλημμέλημα, οι γραμματείς όλων των ποινικών δικαστηρίων[5] είναι υποχρεωμένοι, μετά το πέρας ενός τριμήνου και μέσα σε 15 ημέρες από τη λήξη του, να υποβάλλουν απευθείας στην Ελληνική Στατιστική Αρχή, στο Τμήμα Στατιστικών Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης, με έντυπη αναφορά, τα αντίστοιχα «Ατομικά Στατιστικά Δελτία». Σε περίπτωση που δεν καταδικάσθηκε κανείς κατά το τρίμηνο αυτό, πρέπει και πάλι να σταλεί η έντυπη αναφορά με την ένδειξη «ΜΗΔΕΝ». Τα στοιχεία που αφορούν στα διαπραχθέντα αδικήματα, αποστέλλονται από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως στην Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Για λόγους αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος, θα ήταν χρήσιμο να γίνει επιπλέον και μια έρευνα με την χρήση στατιστικών της αστυνομίας, αλλά κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό χρονικά ώστε να περιληφθεί στα πλαίσια της παρούσας εργασίας (καθώς θα έπρεπε να ληφθούν στατιστικά δεδομένα από αστυνομικά τμήματα σε

[4] Πηγή σχετικά με την μεθοδολογία που χρησιμοποιείται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή: ΕΛ. ΣΤΑΤ., www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0601 .

[5] Μονομελή - Τριμελή Πλημμελειοδικεία, Μονομελή-Τριμελή Δικαστήρια Ανηλίκων, Αγορανομικά Δικαστήρια, Κακουργιοδικεία, Στρατιωτικά Δικαστήρια, Τριμελή-Πενταμελή Εφετεία.

γεωγραφικά τμήματα όλης της χώρας, κατά τρόπο που το δείγμα να είναι αξιόπιστα αντιπροσωπευτικό), οι οποίες παρόλα τα μεθοδολογικά προβλήματα, θεωρούνται περισσότερο αντιπροσωπευτικές της πραγματικότητας, καθώς περιλαμβάνουν και όλα εκείνα τα αδικήματα για τα οποία έλαβαν γνώση οι αστυνομικές αρχές, αλλά δεν προχώρησε η υπόθεση στο δικαστήριο. Κατά τον ίδιο λόγο, θα ήταν χρήσιμο να γίνουν και έρευνες θυματοποίησης και αυτοομολογούμενης ενοχής, ώστε να περιοριστεί ο σκοτεινός αριθμός νεανικής παραβατικότητας[6].

Από την επεξεργασία των στοιχείων από τους πίνακες της Δικαιοσύνης, δημιουργήθηκαν διαγράμματα που αποκαλύπτουν και περιγράφουν την έκταση και τη φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα και παρατίθενται στη συνέχεια αυτού του μέρους.

[6] Βλέπε σχετικά με αυτές τις έρευνες: Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,* Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 40-46.

Ι. Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η συμμετοχή της νεανικής παραβατικότητας στη συνολική εγκληματικότητα

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της ποινικής δικαιοσύνης και την σχετική επεξεργασία τους, οι ανήλικοι (ηλικίας 7 μέχρι και 12 ετών, 13-17 ετών και νέοι 18-20 ετών για τα έτη 2002-2004, ενώ για τα έτη 2005-2008, 8 μέχρι και 13 ετών, 14-18 ετών και νέοι 19-21 ετών) καταδικασθέντες και υποβληθέντες σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή ποινικό σωφρονισμό, σε σύγκριση με το γενικό σύνολο των καταδικασθέντων, σημειώνουν ένα ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 12,03% και 14,36%. Είναι βασικό σε αυτό το σημείο, να τονιστεί ένα σημαντικό μεθοδολογικό πρόβλημα που προκύπτει εδώ, από τη χρήση αυτής της μεθόδου συλλογής δεδομένων. Ως μονάδα υπολογισμού λαμβάνεται η ατομική καταδίκη, σύμφωνα με την οποία τυχόν αλλεπάλληλες τελεσίδικες καταδίκες του ίδιου ατόμου υπολογίζονται όλες χωριστά, εκτός από τις περιπτώσεις που επιβλήθηκε συγχωνευμένη ή συνολική ποινή. Επίσης, σε περίπτωση συρροής αδικημάτων, εμφανίζεται μόνο η καταδίκη με την βαρύτερη ποινή στον πίνακα. Επομένως, τα ποσοστά είναι ενδεικτικά της παραβατικότητας, καθώς υπάρχει περίπτωση ένας ανήλικος να εμφανίζεται περισσότερες από μία φορές στον αναλυτικό πίνακα, λόγω τέλεσης παραπάνω του ενός αδικήματος και να μην του έχει επιβληθεί συνολική ποινή.

Ωστόσο, η εικόνα που σκιαγραφείται όσον αφορά το ποσό των ανήλικων δραστών σε σύγκριση με το σύνολο των ατόμων που είχαν εμπλακεί στη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, είναι η εξής :

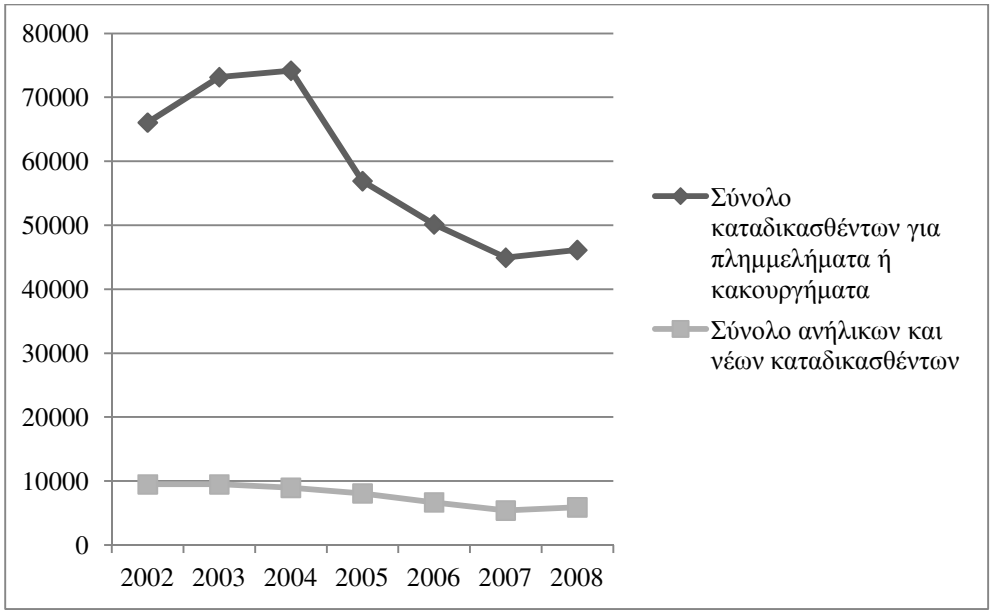

Η μέση τιμή καταδίκης ανηλίκων στο σύνολο των καταδικασθέντων, είναι περίπου 13,10%. Ο αριθμός αυτός, είτε ως απόλυτο μέγεθος είτε σε σύγκριση με το σύνολο των καταδικασθέντων, δεν μπορεί να θεωρηθεί σημαντικά υψηλός.

Όσον αφορά τη συμμετοχή των ανηλίκων στη συνολική εγκληματικότητα, αν και μικρή, εμφανίζει μια καθοδική τάση, ειδικά από το 2004-2005 όπου εφαρμόζονται οι νέες ρυθμίσεις στη νομοθεσία. Αυτό σημαίνει, ότι όλο και λιγότεροι ανήλικοι ή νέοι βεβαιώνεται πως διαπράττουν αξιόποινες πράξεις, σε αναλογία με τον συνολικό αριθμό των δραστών κάθε χρονιάς. Ειδικότερα:

Το 2002, οι ανήλικοι ήταν υπεύθυνοι για το 2,15% του συνόλου των παράνομων δραστηριοτήτων που είχαν υποπέσει στην αντίληψη της αστυνομίας κι έπειτα προωθήθηκαν στο δικαστήριο. Η αναλογία ήταν 9487 δράστες προς 441.138 αδικήματα. Το 2003, το ποσοστό ανερχόταν στο 2,14% (αναλογία 9486 ανήλικων δραστών προς 441.839 συνολικά διαπραχθέντα αδικήματα). Το 2004, το ποσό που συγκέντρωναν ήταν 2,20% (αναλογία 8957 δραστών προς 405.627 αδικήματα). Το 2005, σημειώνεται μια μείωση και το ποσοστό που συγκεντρώνουν οι ανήλικοι επί

της συνολικής εγκληματικότητας (παραβατικότητας για την περίπτωσή τους), είναι 1,77% (αναλογία 8073 δραστών προς 455.952 αδικήματα). Το 2006 συνεχίζεται η καθοδική πορεία και το ποσοστό ανήλικων δραστών φτάνει το 1,43% (αναλογία 6672 προς 463.750). Το 2007, συγκεντρώνουν το ποσοστό του 1,27% (αναλογία 5409 προς 423.442), ενώ το 2008 σημειώνεται μια μικρή άνοδος με το ποσοστό να φτάνει το 1,40%, παραμένοντας όμως σε χαμηλό συγκριτικά επίπεδο (αναλογία 5909 προς 420.059).

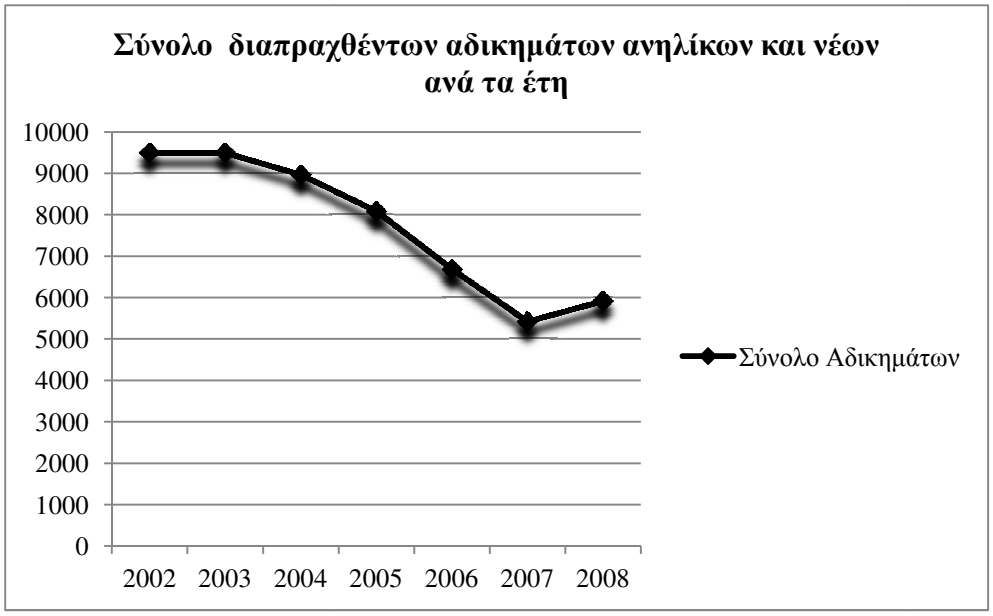

Όσον αφορά την παραβατική δραστηριότητα των ανηλίκων και νέων ανά τα εξεταζόμενα έτη, ανεξάρτητα από τη συνολική εγκληματικότητα, παρουσιάζει στατιστικά σημαντική μείωση. Από το 2004 ξεκινάει μια καθοδική πορεία μέχρι και το έτος 2007, ενώ το 2008 σημειώνεται μια ανάκαμψη, όπου υπάρχει αύξηση κατά 500 αδικήματα. Ωστόσο, είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι υπήρξε μια τόσο σημαντική μείωση της παραβατικότητας ανηλίκων και νέων κατά τα τελευταία έτη, όπου από τον αριθμό 9487 συνολικά διαπραχθέντων αδικημάτων κατά το 2002, έχει σημειωθεί πτώση, καθώς καταγράφθηκαν 5409 αδικήματα κατά το 2007 και 5909 αδικήματα κατά το 2008.

ΙΙ. Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Το φύλο

Ένα από τα κυριότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά που εμφανίζει η νεανική παραβατικότητα (αλλά και η συνολική εγκληματικότητα), τόσο διαχρονικά[7] όσο και στο παρόν εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, είναι ότι διαπράττεται κυρίως από δράστες αρσενικού γένους. Στο κάτωθι διάγραμμα, το οποίο δημιουργήθηκε έπειτα από επεξεργασία των στοιχείων που αποκομίσθηκαν από τους στατιστικούς πίνακες της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, παρίσταται ο συνολικός αριθμός ανήλικων δραστών ανά φύλο, κατά τα έτη 2002 μέχρι το 2008:

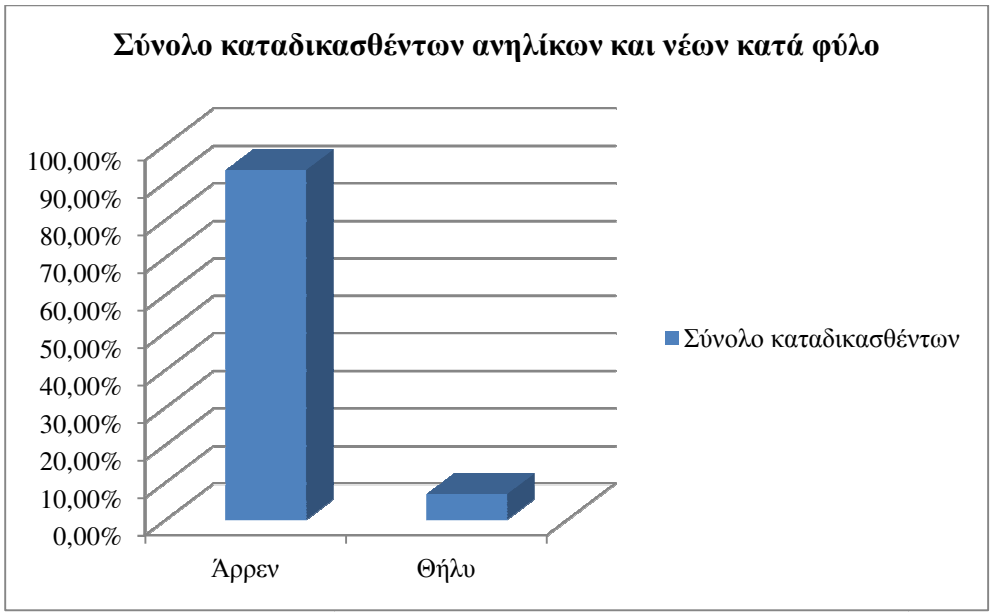

[7] Βλέπε πίνακες της Δικαιοσύνης, της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Επίσης: Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2005, σελ. 16-24, Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 82-84, Χάϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ.265 – 275.

Κατά συντριπτική πλειοψηφία, με ποσοστό 93,18%, οι ανήλικοι δράστες παραβατικών δράσεων είναι άρρενες, ενώ το ποσοστό που συγκεντρώνουν οι θηλυκοί ανήλικοι δράστες είναι 6,81%. Σε αριθμούς, είναι αντίστοιχα 50.314 αρρένων (αγοριών εφεξής) έναντι 3.679 θηλέων (κοριτσιών εφεξής) δραστών. Σε αυτό το σημείο, είναι βαρύνουσας σημασίας να αναφερθεί πως σε αυτά τα ποσοστά, σημαντικό ρόλο έπαιξε και η διάθεση να αναφερθούν/καταγγελθούν περιστατικά παράνομης δραστηριότητας κοριτσιών στις αστυνομικές αρχές, ή ακόμη και η διάθεση των αστυνομικών αρχών να προωθήσουν την υπόθεση στον εισαγγελέα, λόγω της θηλυκής φύσεως που δεν σχετίζεται εύκολα με την βία και την επικινδυνότητα[8].

Η ηλικία

Οι ηλικιακές ομάδες στις οποίες διαχωρίζει ο νόμος τους ανήλικους και νέους, οι οποίες μελετήθηκαν και τέθηκαν υπό επεξεργασία στην παρούσα εργασία, διαφέρουν ανάλογα με το έτος. Ο νόμος 3189/21.10.2003, ανέβασε τα ηλικιακά όρια. Κατά τα έτη 2002, 2003 και 2004, οι ποινικώς υπεύθυνες ηλικιακές ομάδες ήταν: από επτά ετών μέχρι και δώδεκα, δεκατριών μέχρι δεκαεπτά ετών, καθώς και δεκαοκτώ έως είκοσι ετών. Το 2005, 2006, 2007 και 2008, οι ηλικιακές αυτές ομάδες μεταβλήθηκαν στις εξής: από οκτώ μέχρι και δεκατριών ετών, δεκατεσσάρων μέχρι δεκαοκτώ ετών και δεκαεννέα έως εικοσιένα ετών. Με αυτό τον τρόπο, τα ηλικιακά όρια άρχισαν να συμβαδίζουν με εκείνα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, να υπάρχει εναρμόνιση με το άρθρο 1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

[8] Αναλυτικότερα για τον σκοτεινό αριθμό σχετικά με το φύλο, βλ. Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα – Κοινωνική Αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 41-45.

και το δίκαιο ανηλίκων καθίσταται πιο ακριβοδίκαιο, καθώς «σύμφωνα με αντιλήψεις της εξελικτικής ψυχολογίας, η σωματική, ψυχική και διανοητική ωρίμανση είναι εξατομικευμένη διαδικασία»[9]. Αυτό σημαίνει πως η εφηβεία, σύμφωνα για την οποία πολυάριθμες θεωρίες υποστηρίζουν ότι αυτή είναι ο κύριος παράγοντας που προκαλεί τον αναβρασμό και την επιθετικότητα λόγω ορμονών, με αποτέλεσμα ορισμένες φορές να τελείται κάποια παράβαση από τον ανήλικο, ο οποίος δεν είναι σε θέση να καθορίσει ή να ελέγξει συναισθήματα και αντιδράσεις του, δεν έχει κοινή εκκίνηση για όλους τους ανήλικους.

Δημιουργήθηκαν δύο ξεχωριστά διαγράμματα για να περιγράψουν την κατανομή της παραβατικότητας ανά ηλικιακή ομάδα, λόγω της μετάθεσης των ορίων τους με την αλλαγή της νομοθεσίας και είναι τα εξής:

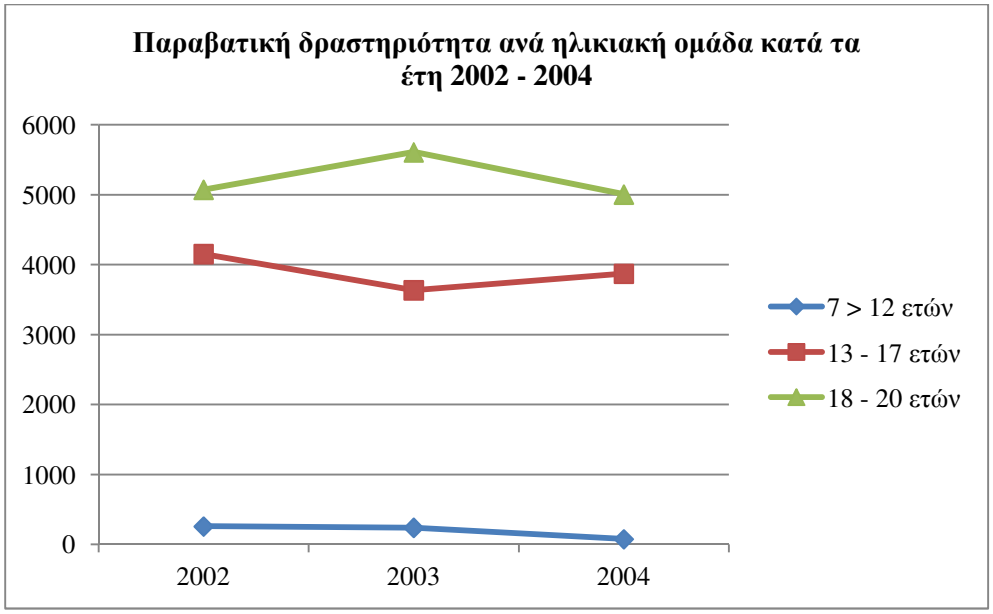

[9] Χαΐδου Α., σημειώσεις για το μάθημα: Επίσημος Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων, χειμερινό εξάμηνο 2006-2007, σελ. 10-11.

Κατά τα έτη 2002, 2003 και 2004, παρατηρείται ότι το υψηλότερο ποσοστό παραβατικότητας συγκεντρώνει η ηλικιακή ομάδα των δεκαοκτώ έως είκοσι ετών, ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των δεκατριών έως δεκαεπτά ετών και το μικρότερο -με σημαντική διαφορά ποσοστό, συγκεντρώνεται στην χαμηλότερη ηλικιακή ομάδα. Το 2003 σημειώνεται μια αύξηση της παραβατικότητας των νέων ηλικίας δεκαοκτώ έως είκοσι ετών (σε αριθμούς, κατά 537 νέους) σε σχέση με το 2002 και παράλληλα μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων ηλικίας μεταξύ δεκατριών και δεκαοκτώ ετών (σε αριθμούς, κατά 518 ανήλικους). Το 2004 παρουσιάζεται μείωση της παραβατικότητας των νέων ηλικίας δεκαοκτώ έως είκοσι ετών (κατά 604 νέους) και παράλληλα μια μικρή αύξηση της παραβατικότητας των ανηλίκων δεκατριών έως δεκαεπτά ετών (κατά 237 ανηλίκους). Το ποσοστό ανηλίκων ηλικίας επτά έως δώδεκα ετών, δεν παρουσιάζει κάποια αξιοσημείωτη στατιστικά διαφορά κατά τα έτη 2002 και 2003, με αριθμό 259 και 239 δραστών αντίστοιχα. Το 2004 όμως, παρουσιάζει σημαντική πτώση, καθώς ο αριθμός πέφτει στους 77 δράστες.

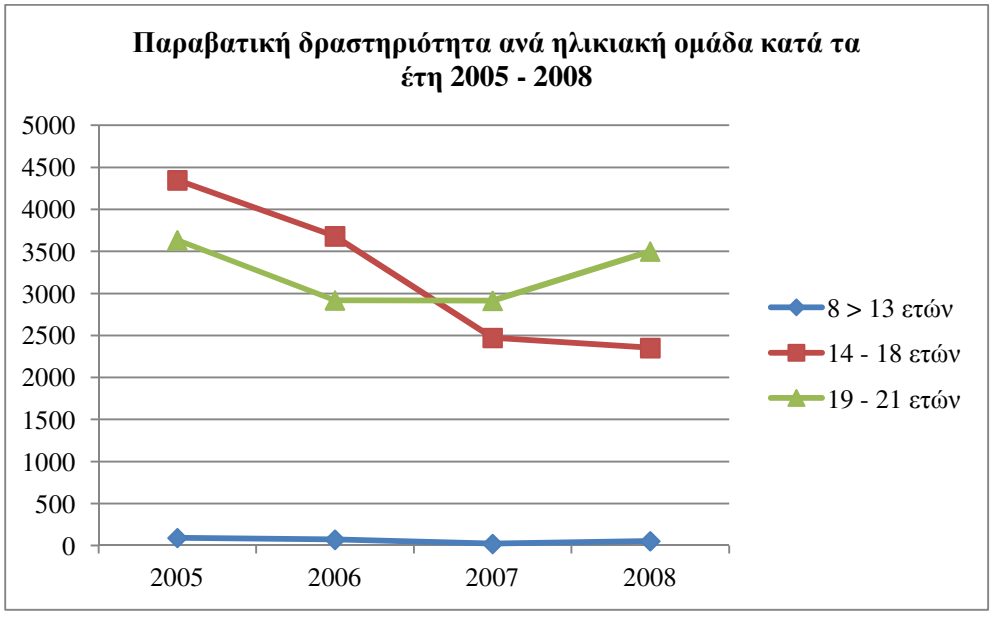

Κατά τα έτη 2005, 2006, 2007 και 2008, παρατηρείται ότι για μία ακόμη φορά η μικρότερη ηλικιακά ομάδα, αυτή των ανηλίκων οκτώ έως και δεκατριών ετών, αποτελεί την ομάδα με τη μικρότερη παραβατική δραστηριότητα. Όσον αφορά τις άλλες δύο ηλικιακές ομάδες, όπως φαίνεται στον πίνακα, ενώ ακολουθούν και οι δύο καθοδική πορεία με την ομάδα των ανηλίκων ηλικίας δεκατεσσάρων έως δεκαοκτώ ετών να υπερτερεί ποσοτικά σε σχέση με εκείνη των νέων ηλικίας δεκαεννέα έως εικοσιένα ετών (δεδομένο που κατά τα προηγούμενα έτη ήταν αντιστραμμένο ποσοτικά), η πορεία τους τέμνεται κατά τη διάρκεια του έτους 2006 κι έπειτα αντιστρέφονται τα ποσοστά, με την ομάδα των νέων ηλικίας δεκαεννέα έως εικοσιένα ετών να αυξάνει την παραβατική δραστηριότητά της, σε σύγκριση με την ηλικιακή ομάδα των ανηλίκων δεκατριών έως δεκαοκτώ ετών που φαίνεται να την μειώνει. Μεταξύ του έτους 2004 και 2005 δεν φαίνεται ασφαλές να συναχθεί κάποιο συμπέρασμα, καθώς οι πίνακες δεν αναφέρουν την ακριβή ηλικία του κάθε καταδικασθέντα ανηλίκου ή νέου, ώστε να φανεί πώς ακριβώς επηρέασαν την καμπύλη οι ανήλικοι που μετατέθηκαν από την μία ηλικιακή ομάδα στην άλλη. Ίσως το γεγονός ότι ποσοτικά η ηλικιακή ομάδα των ανηλίκων δεκατεσσάρων έως δεκαοκτώ ετών υπερτερεί σε παραβατική δραστηριότητα από αυτή των νέων δεκαεννέα έως εικοσιένα ετών, να ερμηνεύεται ότι συνέβη λόγω αυξημένης παραβατικής δραστηριότητας των ανηλίκων ηλικίας δεκαοκτώ ετών, όπου το έτος 2004 προσμετρήθηκε στην μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα, ενώ το έτος 2005 προσμετρήθηκε στην μεσαία ηλικιακά ομάδα. Κάτι τέτοιο όμως θα ήταν αυθαίρετο να διατυπωθεί με σιγουριά, καθώς μπορεί να οφείλεται στην αντίστοιχη αύξηση ή μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς των νέων ή ανηλίκων άλλης ηλικίας.

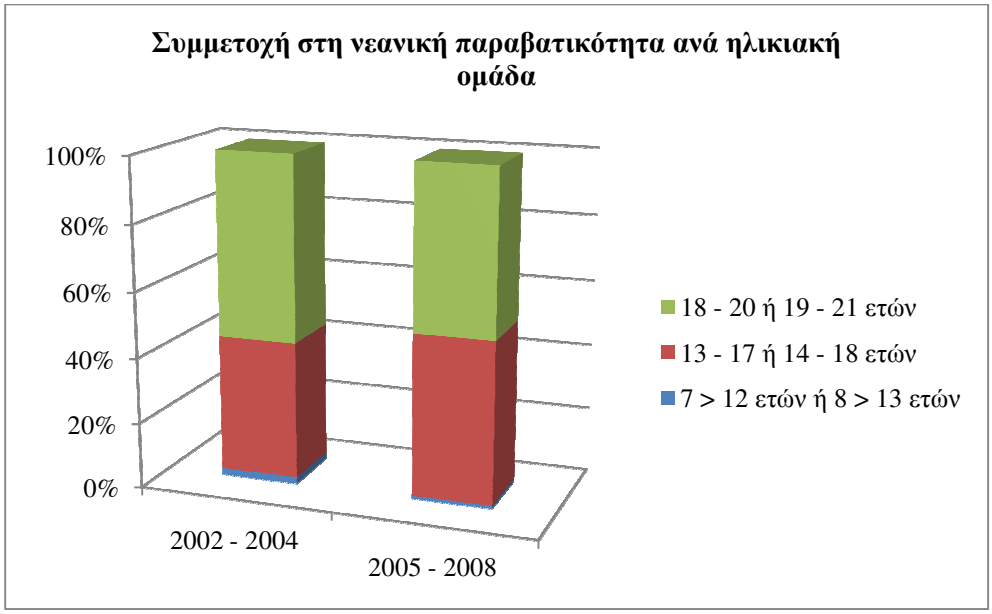

Όπως φαίνεται και στο παραπάνω συγκεντρωτικό διάγραμμα, τον υψηλότερο βαθμό παραβατικής δραστηριότητας συγκεντρώνει η ηλικιακή ομάδα των νέων, με ποσοστό 56,20% κατά τα έτη 2002 έως 2004 και 49,75% κατά τα έτη 2005-2008. Ακολουθεί η μεσαία ηλικιακή ομάδα με τους ανήλικους δεκατριών έως δεκαεπτά ετών κατά το 2002 έως 2004, να συγκεντρώνουν ποσοστό 41,75% και τους ανήλικους δεκατεσσάρων έως δεκαοκτώ ετών κατά το 2005 έως 2008, να συγκεντρώνουν ποσοστό 49,31% (παραμένοντας οριακά χαμηλότερα σε σύγκριση με αυτό των νέων). Το χαμηλότερο ποσοστό παραβατικής συμπεριφοράς παρουσιάζει η μικρότερη ηλικιακά ομάδα, με ποσοστό που μόλις αγγίζει το 2% (2,06% συγκεκριμένα) κατά τα έτη 2002 έως 2004 και κατά τα έτη 2005 έως 2008 πέφτει ακόμη χαμηλότερα, συγκεντρώνοντας το ποσοστό του 0,92%.

Μορφές και είδη παραβατικότητας ανηλίκων και νέων

Η παραβατικότητα ανηλίκων και νέων στη σύγχρονη Ελλάδα, σύμφωνα με τους πίνακες της Δικαιοσύνης, παίρνει κυρίως την μορφή παραβάσεων των ειδικών ποινικών νόμων, αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας και την μορφή σωματικών βλαβών. Στον παρακάτω πίνακα, παρουσιάζονται τα ποσοστά που συγκεντρώνουν αυτές οι μορφές παραβατικότητας από ανηλίκους και νέους κατά τα εξεταζόμενα έτη:

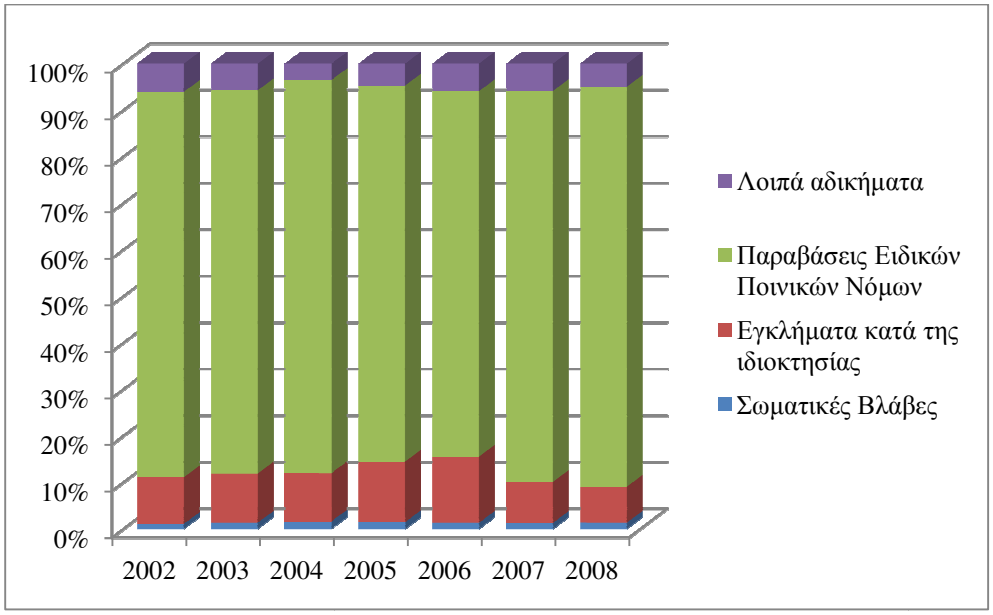

Σύμφωνα με την καταγεγραμμένη ένδικη παραβατικότητα ανηλίκων και νέων, η κυριότερη μορφή παράβασης που τελείται, είναι στην συντριπτική πλειοψηφία της η παράβαση κάποιου ειδικού ποινικού νόμου, με ποσοστό που κυμαίνεται από 78,49% (ελάχιστη τιμή, 2006) έως και 85,95% (μέγιστη τιμή, 2008). Το επόμενο πιο συχνά τελούμενο αδίκημα από ανήλικο ή νέο, είναι κάποιο αδίκημα κατά της ιδιοκτησίας, με ποσοστό που κυμαίνεται από 7,73% (2008) έως 14,22% (2006). Το αδίκημα των σωματικών βλαβών καταλαμβάνει ένα συγκριτικά πολύ μικρό ποσοστό επί του

συνόλου της καταγεγραμμένης νεανικής παραβατικότητας, το οποίο κυμαίνεται μεταξύ 1,09% και 1,60%. Τα υπόλοιπα καταγεγραμμένα αδικήματα συγκεντρώνουν ένα ασήμαντο στατιστικά ποσοστό, γι' αυτό και αναφέρονται συγκεντρωτικά σε μία κατηγορία στο διάγραμμα.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τα είδη αδικημάτων που διαπράττουν οι ανήλικοι και οι νέοι, έχουν δημιουργηθεί εκτενή διαγράμματα της κάθε μορφής παραβατικότητάς τους και παρουσιάζονται παρακάτω διεξοδικά.

Παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων

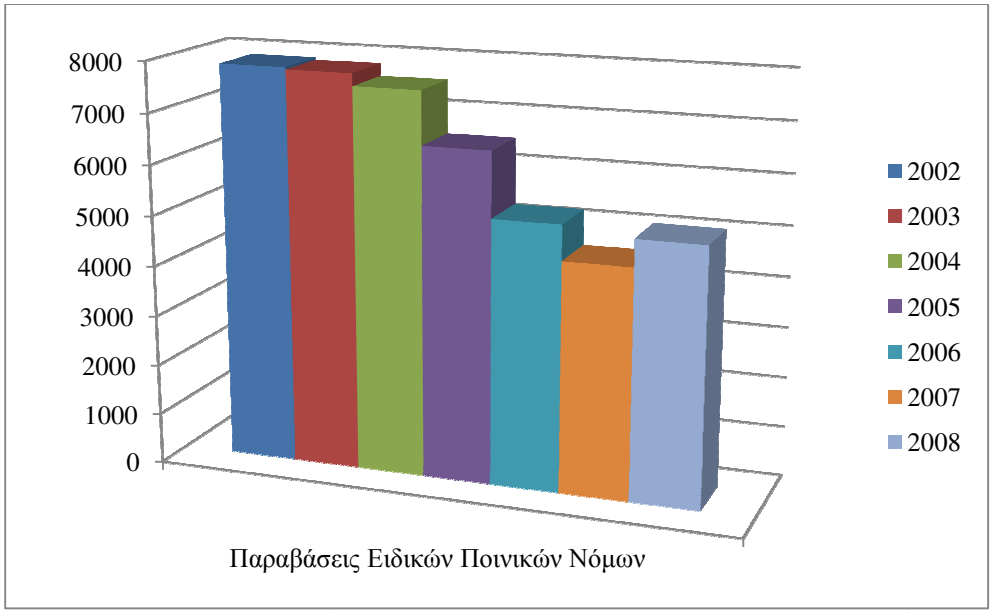

Όσον αφορά τις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων κατά τα εξεταζόμενα έτη, παρατηρείται μια σταδιακή μείωσή τους, παράλληλη με την μείωση της συνολικής παραβατικότητας ανηλίκων και νέων που παρουσιάσθηκε παραπάνω. Παρατηρείται επίσης, ότι ενώ μέχρι και το έτος 2007 διαγράφεται μία καθοδική πορεία, το 2008 σημειώνεται αύξηση κατά 534 παραβάσεις. Ωστόσο, είναι θετικό το γεγονός πως από 7857 αδικήματα το έτος 2002, το έτος 2008 φτάνουν τα 5079 (κι ενώ το 2007 είχαν μειωθεί στα 4545).

Εκτενέστερα, τα είδη αδικημάτων αυτής της μορφής παραβατικότητας που διαπράττονται από τους ανήλικους και τους νέους, περιγράφονται στο κάτωθι διάγραμμα:

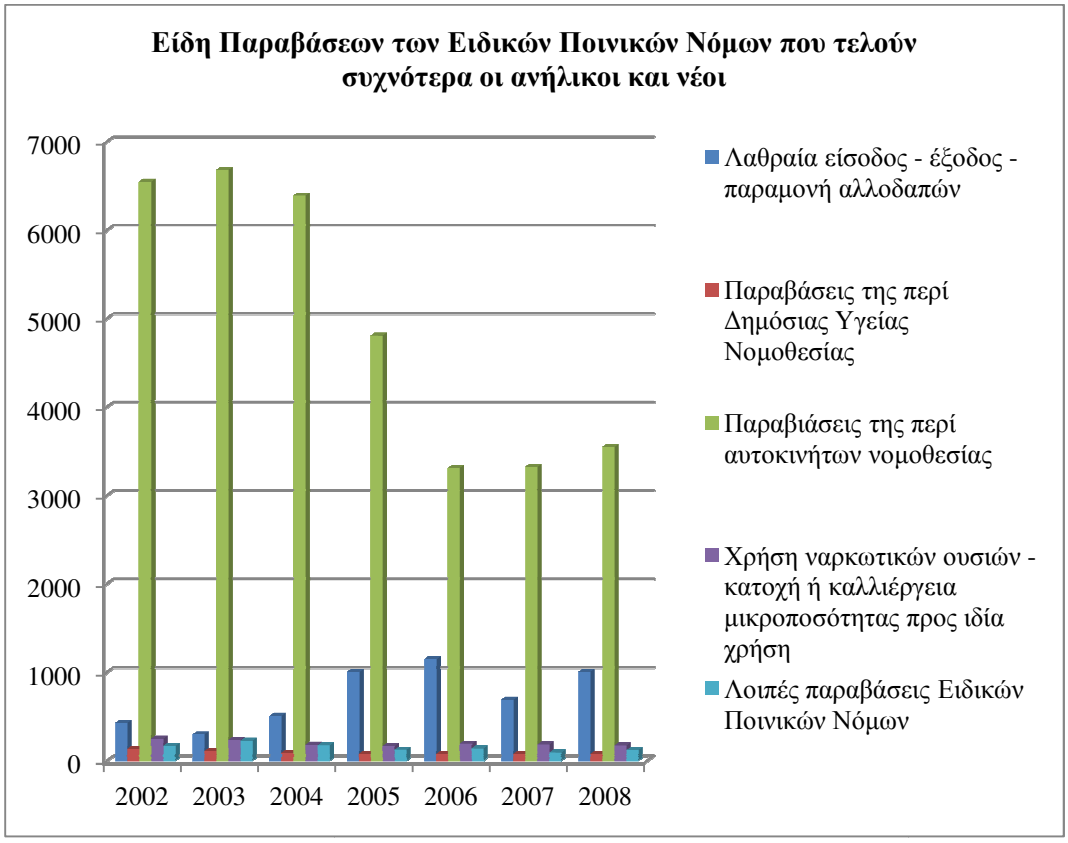

Όπως παρατηρείται, οι παραβιάσεις της περί αυτοκινήτων νομοθεσίας αποτελούν τις πιο συχνά διαπραττόμενες παραβάσεις, με ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 49,65% (το έτος 2006) και 71,37% (το έτος 2003) επί του συνόλου της παραβατικής δραστηριότητας των ανηλίκων και νέων. Το υψηλό ποσοστό παραβατικότητας δικαιολογεί και τις νέες ρυθμίσεις που συμπεριλαμβάνονται στο νόμο 3189/21.10.2003 και περιλαμβάνουν ως αναμορφωτικό μέτρο την παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, καθώς οι περισσότερες παραβάσεις αφορούν ποινικά αδικήματα του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας και ιδιαίτερα την

οδήγηση οχήματος χωρίς άδεια[10]. Όπως φαίνεται, σημειώνεται μια σημαντική μείωσή τους κατά τα έτη 2005 (με ποσοστό 59,58%, σε σύγκριση με το 2004 που καταλάμβανε το 71,37% επί του συνόλου της παραβατικότητας ανηλίκων και νέων των αντίστοιχων ετών) και 2006 (με ποσοστό 49,65%), ενώ, τα επόμενα δύο έτη (2007 και 2008) διαγράφει ανοδική πορεία και πάλι (με ποσοστό 61,45% και 60,06% αντίστοιχα, επί του συνόλου της παραβατικότητας ανηλίκων και νέων).

Το επόμενο πιο συχνά τελούμενο αδίκημα, είναι η παράνομη είσοδος, έξοδος και παραμονή αλλοδαπών ανήλικων και νέων στην ελληνική επικράτεια. Το ποσοστό αυτής της παράβασης επί του συνόλου της παραβατικότητας ανηλίκων, κυμαίνεται μεταξύ 3,16% (το έτος 2003) και 17,23% (το έτος 2006). Παρατηρείται μια σημαντική αύξηση από το 2002 έως και το 2006 αυτής της παράβασης (με ποσοστό επί του συνόλου της νεανικής παραβατικότητας από 4,50% έως και 17,23% αντίστοιχα), έπειτα μια μείωση το έτος 2007 (όπου το ποσοστό πέφτει στο 12,79% από το 17,23% του προηγούμενου έτους), ενώ, το 2008 αυξάνεται πάλι κατά τέσσερις περίπου ποσοστιαίες μονάδες (συγκεκριμένα, φτάνει το 17,04%).

Η επόμενη αριθμητικά πιο συχνά τελούμενη παράβαση, είναι η χρήση ναρκωτικών ουσιών, η κατοχή ή καλλιέργεια προς ιδίαν χρήση. Το ποσοστό τέλεσής τους (επί του συνόλου της παραβατικότητας ανηλίκων και νέων) κατά τα εξεταζόμενα έτη, κυμάνθηκε από 2,03% (το έτος 2004) έως 3,42% (το έτος 2007). Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές αυξομειώσεις αυτής της παράβασης ανά τα εξεταζόμενα έτη.

[10] Χαϊδου Α., σημειώσεις για το μάθημα: Επίσημος Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων, χειμερινό εξάμηνο 2006-2007, σελ. 12.

Αναφορικά με τις παραβάσεις της περί Δημόσιας Υγείας Νομοθεσίας, οι οποίες και αποτελούν το 0,97% (το 2005) - 1,46% (το 2007) της παραβατικότητας των ανηλίκων κατά τα έτη 2002-2008, κι αυτές δεν σημειώνουν στατιστικά σημαντικές αυξομειώσεις ώστε να γίνει περεταίρω αναφορά.

Αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας

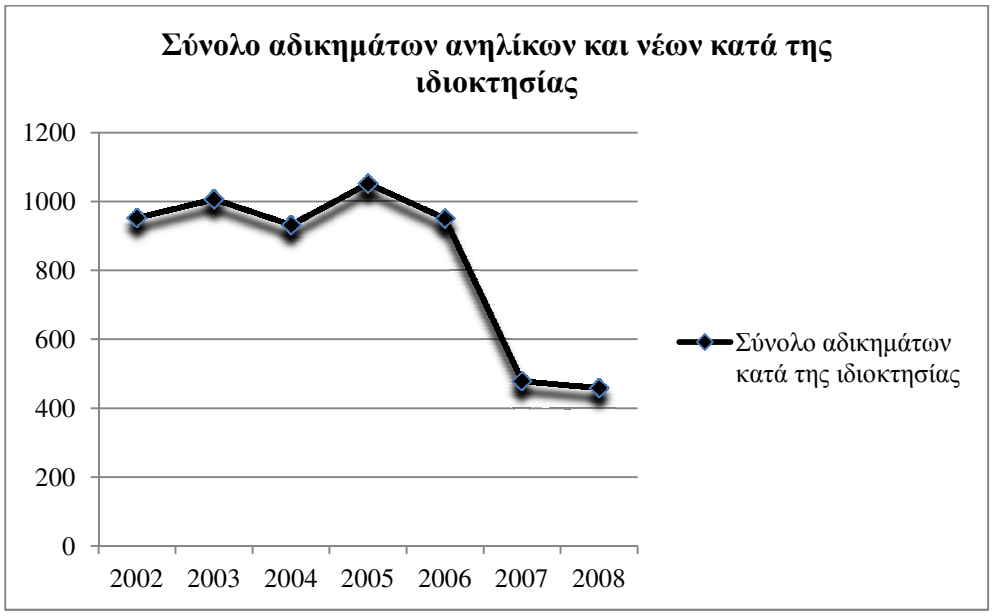

Τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, αποτελούν την δεύτερη- κατά σειρά συχνότητας- μορφή που λαμβάνει η παραβατικότητα ανηλίκων και νέων (κατά τα εξεταζόμενα έτη 2002-2008). Όπως παρατηρείται και στο παραπάνω διάγραμμα, ο αριθμός διαπραττόμενων αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας, κατά το έτος 2007 σημειώνει μια σημαντική πτώση, όπου, ενώ μέχρι πρότινος κυμαινόταν στα χίλια περίπου αδικήματα το έτος, το 2007 πέφτει στα τετρακόσια εβδομήντα επτά και το 2008 παραμένει περίπου στους ίδιους αριθμούς (457 αδικήματα).

Διεξοδικότερα, τα είδη αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας που τελούνται από ανηλίκους και νέους δράστες, περιγράφονται στο εξής διάγραμμα (τα ποσοστά που σχηματίζονται στο παρόν διάγραμμα είναι επί του συνόλου της νεανικής παραβατικότητας):

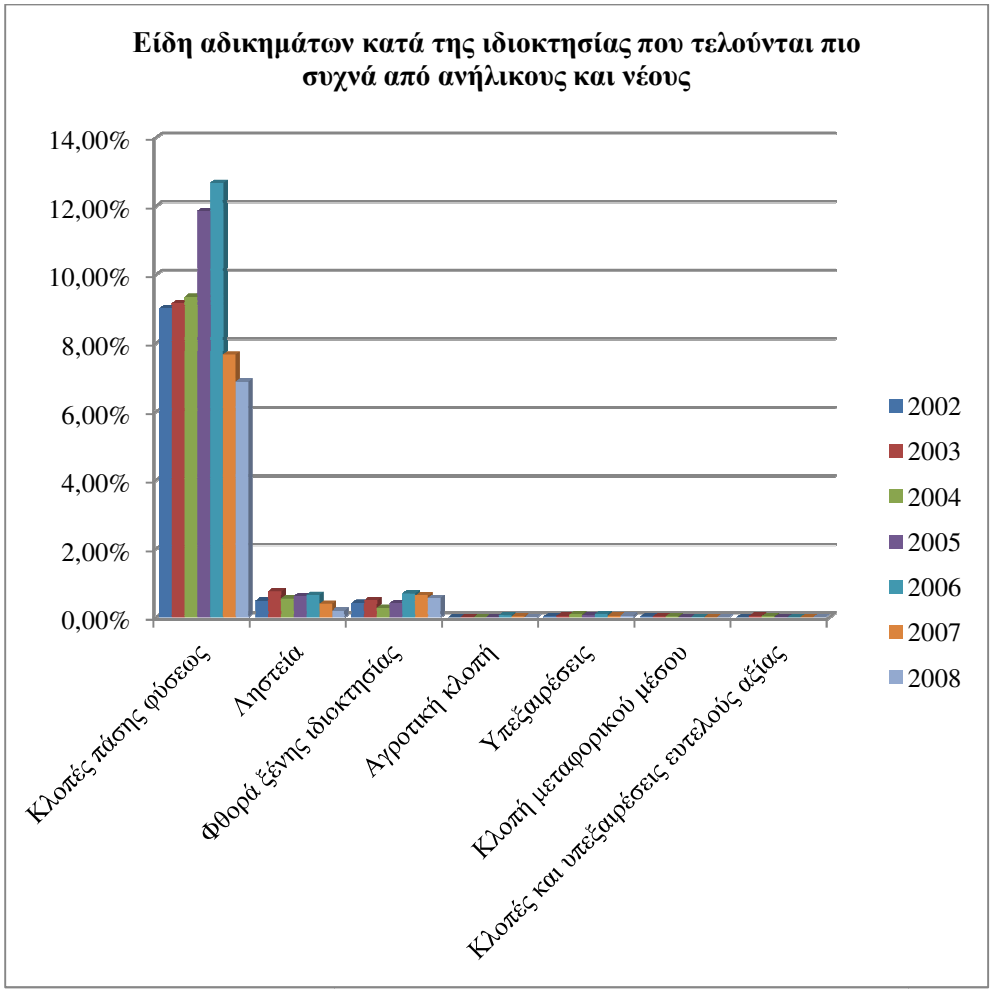

Όπως σκιαγραφείται από τα ποσοστά που δημιουργήθηκαν έπειτα από επεξεργασία των δεδομένων, είναι εμφανές ότι το πιο συχνά τελούμενο αδίκημα αυτής της μορφής νεανικής παραβατικότητας, είναι οι κλοπές πάσης φύσεως και ακολουθούν οι ληστείες και οι φθορές ξένης ιδιοκτησίας. Τα υπόλοιπα είδη, τα οποία συγκεντρώνουν ένα στατιστικά ασήμαντο ποσοστό, είναι κατά σειρά συχνότητας οι υπεξαιρέσεις, οι κλοπές μεταφορικού μέσου, οι κλοπές και υπεξαιρέσεις ευτελούς αξίας, καθώς και οι αγροτικές κλοπές.

Αναφορικά με τις κλοπές πάσης φύσεως, κατά τα στοιχεία, αποτελούν το 6,88% (το έτος 2008) – 12,68% (το έτος 2006) της συνολικής καταγεγραμμένης νεανικής παραβατικότητας. Σημειώνεται μια σημαντική αύξηση του αδικήματος το έτος 2005 (11,86%, ενώ το 2004 έφτανε το 9,36%) και 2006 (12,68%), αλλά ακολουθεί μια πτώση το έτος 2007 (7,67%) και 2008 (6,88%).

Οι ληστείες και οι φθορές ξένης ιδιοκτησίας ακολουθούν με σημαντική διαφορά από τις κλοπές πάσης φύσεως και συγκεντρώνουν ποσοστό 0,20% (το έτος 2008) – 0,76% (το έτος 2003) και 0,28% (το έτος 2004) – 0,70% (το έτος 2006) αντίστοιχα, επί του συνόλου της νεανικής παραβατικότητας. Δεν συγκεντρώνουν στατιστικά σημαντικό ποσοστό και αυξομειώσεις ώστε να χρίζουν περεταίρω ανάλυσης.

Τα λοιπά είδη αδικημάτων, δε συγκεντρώνουν ποσοστό ανώτερο του 0,10% ανά είδος και ανά έτος, γι' αυτό και δεν θα εξετασθούν περεταίρω, ως στατιστικώς ασήμαντα.

Σωματικές βλάβες

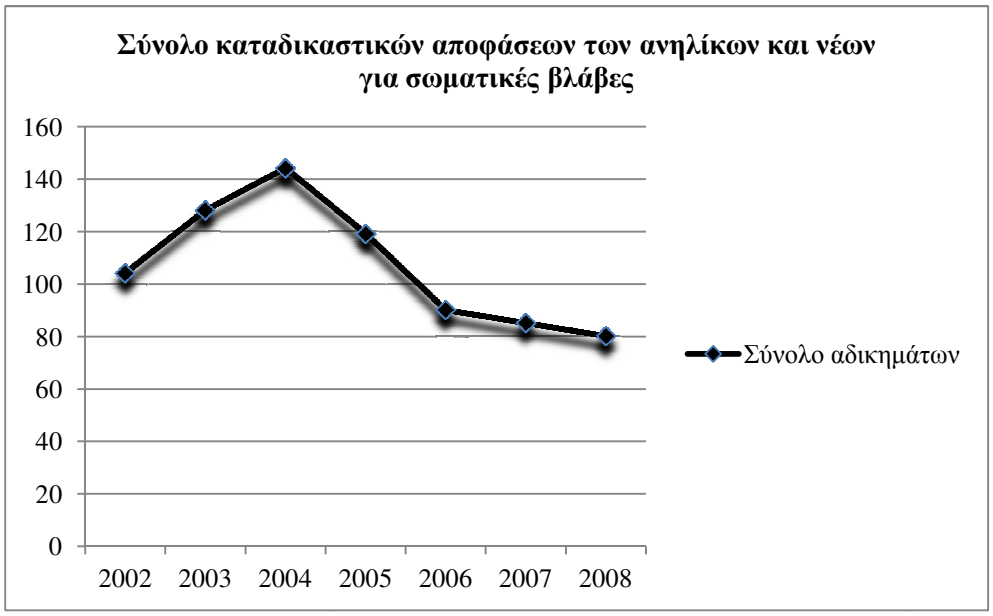

Η πρόκληση σωματικών βλαβών αποτελεί την τρίτη, σε σειρά συχνότητας, μορφή νεανικής παραβατικότητας. Όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα, υπήρξε μια αύξηση αυτών των αδικημάτων κατά τα έτη 2003 (128, ενώ το 2002 είχαν σημειωθεί 104) και 2004 (με 144), ενώ από εκεί κι έπειτα σημειώνεται σταδιακή μείωση κάθε έτος (όπου το 2008 συγκεντρώνονται 80 αδικήματα αυτού του είδους, που αποτελούν και τον μικρότερο αριθμό σωματικών βλαβών σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια). Αν και είναι μικρές οι διαφορές, θεωρείται ιδιαιτέρως θετικό το γεγονός της σταδιακής μείωσης αυτού του είδους αδικήματος, που αποτελεί και το βιαιότερο των παραπάνω αδικημάτων (παραβάσεων των ειδικών ποινικών νόμων και αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας).

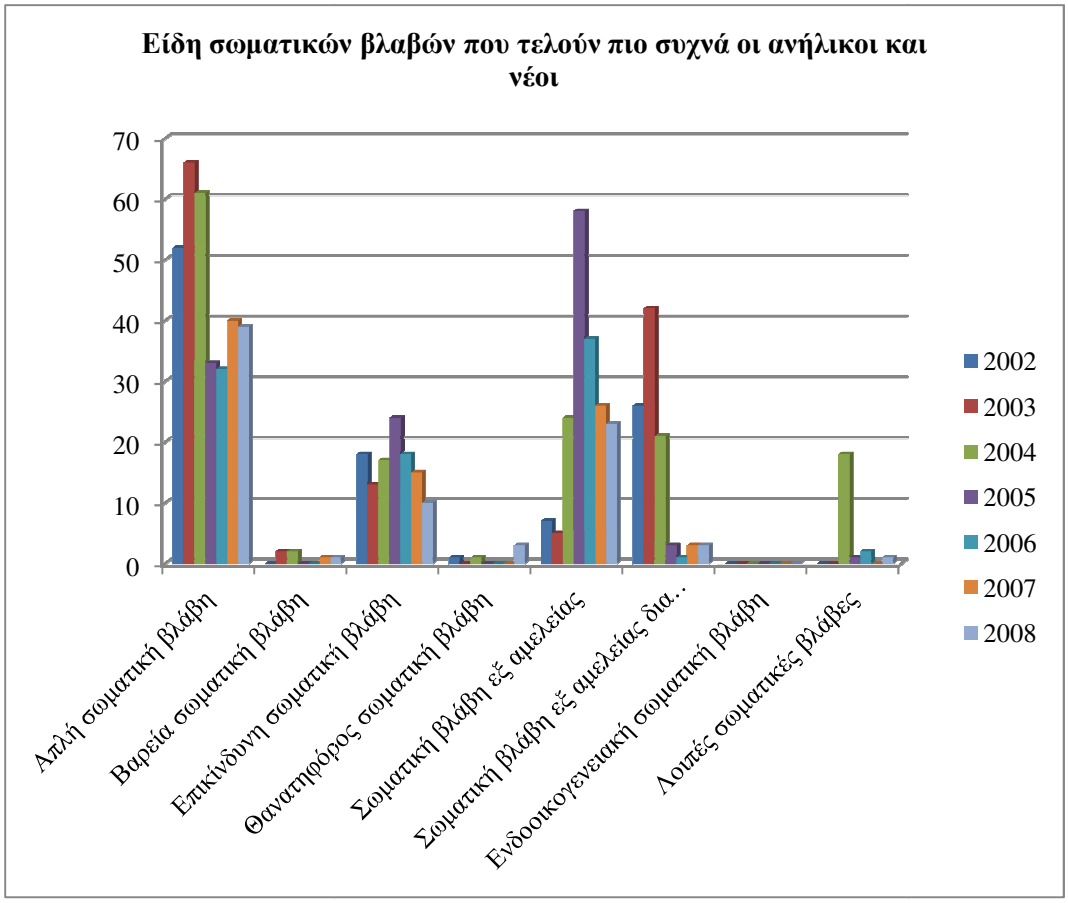

Ειδικότερα όσον αφορά αυτή τη μορφή νεανικής παραβατικότητας, το υψηλότερο ποσοστό συγκεντρώνουν οι απλές σωματικές βλάβες [32 (το έτος 2006) –

66 (το έτος 2003, όπου μένει σχετικά σταθερή τον επόμενο χρόνο κι έπειτα ακολουθεί πτώση το 2005 στο μισό περίπου)], ακολουθούν οι σωματικές βλάβες εξ' αμελείας [5 (το έτος 2003) – 58 (το έτος 2005, όπου τα περιστατικά γίνονται διπλάσια του προηγούμενου έτους, ενώ κατά τα επόμενα έτη υπάρχει σταδιακή μείωση)], οι επικίνδυνες σωματικές βλάβες [10 (το έτος 2008) – 24 (το έτος 2005), χωρίς σημαντικές αυξομειώσεις] και οι σωματικές βλάβες εξ' αμελείας δια αυτοκινήτου [1 (το έτος 2006) – 42 (το έτος 2003), όπου από το 2005 κι έπειτα έχει σχεδόν εκμηδενιστεί αυτό το είδος αδικήματος].

Το μικρότερο ποσοστό αδικημάτων συγκεντρώνεται στις λοιπές σωματικές βλάβες, τις βαρείες σωματικές βλάβες και τις θανατηφόρες σωματικές βλάβες, που δεν αποτελούν παρά μόνο μεμονωμένα περιστατικά. Θα πρέπει ωστόσο να υπολογίζεται και ο σκοτεινός αριθμός που ενδεχομένως να παρουσιάζει αυτή η μορφή παραβατικότητας, ειδικότερα δε το αδίκημα της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης, το οποίο εισήχθη στη νομοθεσία μόλις το έτος 2006 και περιλήφθηκε στις στατιστικές, χωρίς να υπάρχει ωστόσο κάποια καταδίκη μέχρι και το έτος 2008.

Ανακεφαλαιώνοντας, όσον αφορά τα ποσοτικά χαρακτηριστικά κι επομένως, την έκταση της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα, η συμμετοχή των ανηλίκων στη συνολική εγκληματικότητα (παραβατικότητα όσον αφορά τους ανηλίκους και νέους), δεν ξεπερνάει το 2,20%. Η παραβατική τους δραστηριότητα αυτή καθεαυτή, δεν έχει ξεπεράσει τα 9500 αδικήματα το έτος αυτή την δεκαετία, ενώ έχει μειωθεί σχεδόν στο ήμισυ από την αρχή της δεκαετίας (5409-5909 αδικήματα). Όσον αφορά τη φαινομενολογία κι επομένως, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της νεανικής παραβατικότητας, αναφορικά με τους δράστες, το 93%

περίπου αφορά αγόρια και μάλιστα ηλικίας δεκαοκτώ με δεκαεννέα ετών, έως είκοσι με εικοσιένα ετών (κατά ποσοστό 49,75% - 56,20%). Αρκετά σημαντικό είναι και το ποσοστό συμμετοχής (στην παραβατικότητα) ανηλίκων ηλικίας δεκατριών με δεκατεσσάρων ετών, έως δεκαεπτά με δεκαοκτώ ετών, κυρίως κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας (41,75% - 49,31%). Όσον αφορά την παραβατική δράση τους, η πιο συχνά τελούμενη μορφή που λαμβάνει, είναι οι παραβάσεις Ειδικών Ποινικών Νόμων (με ποσοστό περίπου 78,50% - 85,95% επί του συνόλου της νεανικής παραβατικότητας) και ιδίως οι παραβιάσεις της περί αυτοκινήτων νομοθεσίας (με ποσοστό 49,65% - 71,37%), η λαθραία είσοδος, έξοδος και παραμονή αλλοδαπών (με ποσοστό 3,16% - 17,23%) και η χρήση ναρκωτικών ουσιών – κατοχή ή καλλιέργεια προς ιδίαν χρήση (με ποσοστό 2,03% - 3,42%). Η δεύτερη πιο σημαντική μορφή που λαμβάνει η σύγχρονη νεανική παραβατικότητα, είναι αυτή των αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας, με ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 7,73% και 14,22% και ιδίως, το αδίκημα των κλοπών πάσης φύσεως (με ποσοστό 6,88% - 12,68% επί του συνόλου της παραβατικότητας). Η τρίτη και μικρότερη αριθμητικά σε έκταση και σημαντικότητα μορφή σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας, είναι η πρόκληση σωματικών βλαβών (80 με 144 αδικήματα το έτος), με κυριότερα το αδίκημα της απλής σωματικής βλάβης (32 με 66 αδικήματα το έτος) και της σωματικής βλάβης εξ' αμελείας (5 με 58 αδικήματα το έτος). Οι λοιπές παραβάσεις του νόμου από ανήλικους ή νέους, συγκεντρώνουν πολύ μικρά ποσοστά για να αποτελέσουν χαρακτηριστικά της νεανικής παραβατικότητας και δε μπορούν να χαρακτηριστούν παρά μεμονωμένα περιστατικά. Παρακάτω παρατίθεται αναλυτικός πίνακας με τα συχνότερα διαπραττόμενα αδικήματα ανηλίκων και νέων κατά τα έτη 2002-2008, ώστε να διαμορφωθεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα. Ακολούθως, θα γίνει αναδρομή στις σημαντικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της νεανικής παραβατικότητας.

Συχνότερα διαπραττόμενα αδικήματα ανηλίκων και νέων κατά τα έτη 2002 - 2008

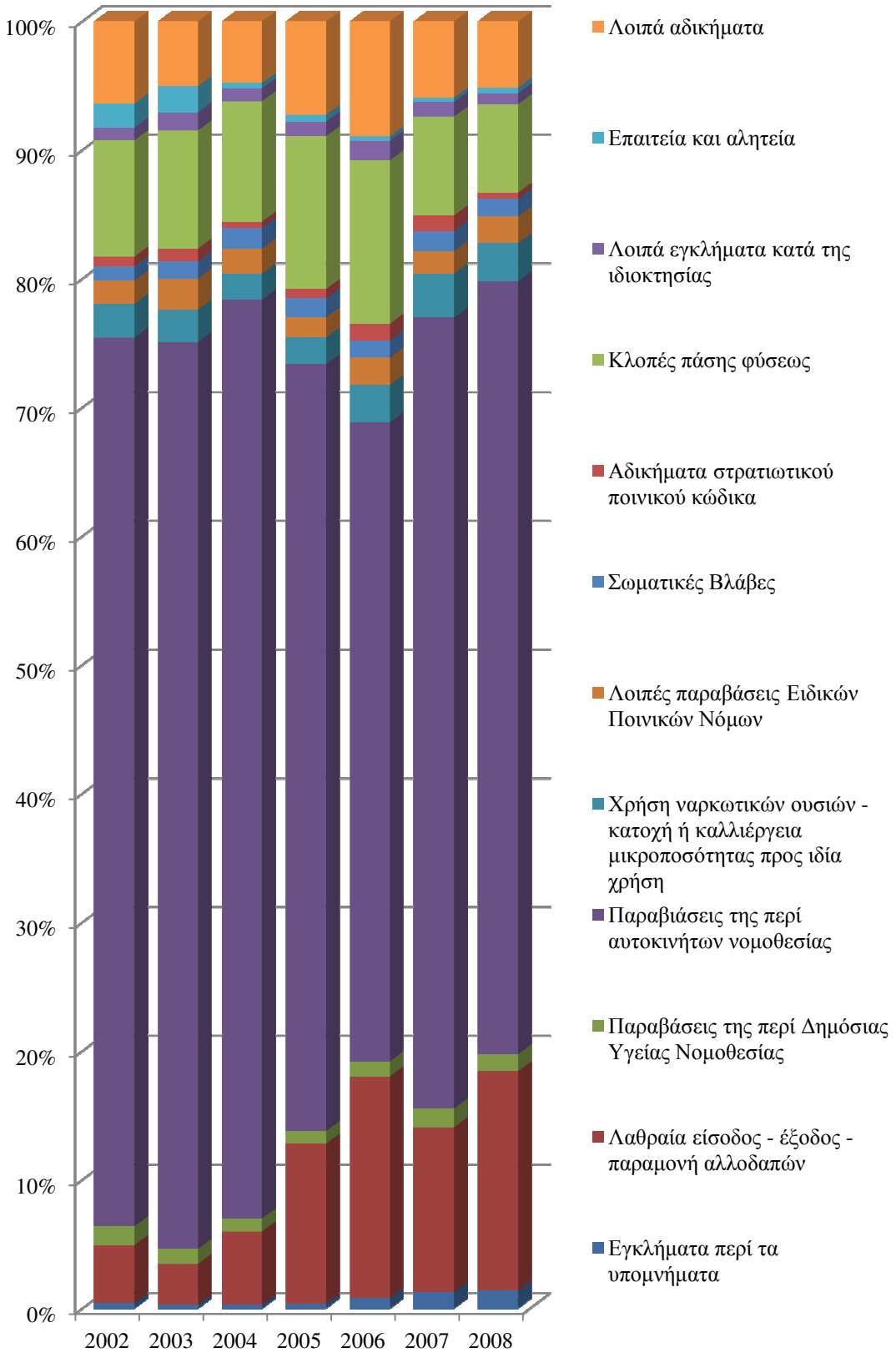

ΙΙΙ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ

Η παραβατικότητα ανηλίκων αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας, μελέτης και αναφοράς στην Ελλάδα από την αρχαιότητα[11], πολύ πριν ακόμη αποκτήσει η Εγκληματολογία την αναγνώρισή της ως επιστήμη (με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής). Ωστόσο, οι πρώτες επίσημες προσπάθειες προσέγγισής της[12], όπου επιχειρήθηκε να ερμηνευθεί η γένεση και η ανάπτυξη της συμπεριφοράς αυτής των ανηλίκων, έγιναν μετά από πολυάριθμες μετρήσεις και παρατηρήσεις, οι οποίες οδήγησαν στην διατύπωση υποθέσεων και στη διεξαγωγή ερευνών, τα πορίσματα των οποίων χρησίμευσαν στην διατύπωση θεωριών, οι οποίες με τη σειρά τους οδήγησαν σε εκ νέου υποθέσεις και έρευνες. Οι θεωρίες που προέκυψαν, ερμήνευαν στο σύνολό της την παραβατικότητα-εγκληματικότητα και μέσα σε αυτό το πλαίσιο ερμηνεύθηκε και η νεανική παραβατικότητα, εκτός ορισμένων ερευνών που επικεντρώθηκαν στις σχέσεις των ανηλίκων με την οικογένεια, το σχολείο και την παρέα των φίλων τους. Με αυτό τον τρόπο η επιστήμη εξελισσόταν και η γνώση για αυτό το αντικείμενο εμπλουτιζόταν.

Κατά τις πρώτες απόπειρες ερμηνείας του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας αλλά και της παραβατικότητας-εγκληματικότητας γενικά, οι υποθέσεις που ερευνήθηκαν και διατυπώθηκαν έπειτα ως θεωρίες, ήταν κυρίως ατομοκεντρικές ή είχαν να κάνουν με παράγοντες του περιβάλλοντος του παραβατικού ανηλίκου (ή ενηλίκου), μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του ’60. Οι

[11] Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Η εγκληματολογική σκέψη απ’ την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990.
[12] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων,* Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 33.

θεωρίες αυτές, που υποστηρίζουν πως η παραβατικότητα ανηλίκων (ή και ενηλίκων) οφείλεται σε ατομικούς παράγοντες, εστίασαν σε έρευνες που είχαν να κάνουν με το γενετικό υλικό του ατόμου, τη σωματική του κατασκευή, με βιολογικές μειονεξίες, με το νευρικό του σύστημα, με τον σχηματισμό της προσωπικότητάς του, με τον δείκτη νοημοσύνης του και άλλα εγγενή, τα οποία έχουν να κάνουν με την εξέλιξη του ατόμου ως βιολογικό οργανισμό σε όλες τις φάσεις της ζωής του, εξετάζοντας τη σχέση τους με την προδιάθεσή του να προβεί σε παραβατική συμπεριφορά. Οι εκάστοτε θεωρίες που υποστηρίχθηκαν, βασίσθηκαν ακριβώς σε επαληθεύσιμες υποθέσεις μετά από σχετική έρευνα.

Από το τέλος περίπου της δεκαετίας του '60 κι έπειτα, υπήρξε μία βαθμιαία παρακμή των θεωρητικών αυτών προσεγγίσεων, καθώς οι διάφοροι μελετητές έφτασαν στο σημείο να μεταθέσουν την προσοχή τους, από το άτομο και την δράση του, στην κοινωνική αντίδραση που εγείρεται από την παραβατική συμπεριφορά, είτε από πλευράς άτυπου κοινωνικού ελέγχου είτε από πλευράς επίσημου κοινωνικού ελέγχου[13]. Αυτές οι θεωρίες εστίασαν σε έρευνες που είχαν να κάνουν με το σύστημα επίσημου κοινωνικού ελέγχου, τον τρόπο που εκκινούνται οι μηχανισμοί απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και με τον οποίο επιλέγονται οι ύποπτοι ως δράστες, το πότε εκκινούνται και πώς λειτουργούν, τη συμπεριφορά των θεσμοθετημένων οργάνων και την ενδεχόμενη συμβολή τους στην εγκληματοποίηση των νέων και γενικά των πολιτών, την εφαρμογή του δικαίου και τις κοινωνικές συνέπειες των διαδικασιών επιλογής και αντίδρασης, το αντίκτυπο του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και σε έρευνες με παρεμφερή κοινωνικοπολιτικό θέμα.

[13] Για την έννοια των όρων, βλέπε Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 80-165.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα ξεκίνησαν προσπάθειες να ερμηνευθεί η παραβατικότητα και μέσω πολύ-παραγοντικών προσεγγίσεων[14], οι οποίες υποστηρίζουν ότι το έγκλημα αποτελεί προϊόν δράσης πολλών παραγόντων, βιολογικών, κοινωνικών και ψυχολογικών.

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται μία προσπάθεια συστηματικής καταγραφής των σημαντικότερων θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες αναπτύχθηκαν και διατυπώθηκαν για να ερμηνεύσουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας και τους πιθανούς παράγοντες που προκαλούν την εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς ή οι οποίοι συμβάλλουν σε αυτήν, για μία εις βάθος κατανόηση του φαινομένου. Ουσιαστικά, χωρίς την εις βάθος κατανόηση του φαινομένου και των διαστάσεών του (ποιοτική και ποσοτική διάσταση), δεν γίνεται να επιχειρηθεί οποιοδήποτε μέτρο πρόληψης και να επιτύχει υψηλό ποσοστό αποτελεσματικότητας. Προκειμένου να επιχειρήσει η εκάστοτε εξουσία να παρέμβει στο πεδίο ή επίπεδο στο οποίο πρέπει να παρέμβει με σκοπό την πρόληψη, δεν είναι δυνατό να το επιχειρήσει «στα τυφλά» και πειραματικά, αλλά κατόπιν ενδελεχής εξέτασης της προϊούσας ερευνητικής επιστημονικής εμπειρίας και μελέτης της υπάρχουσας θεωρίας, ώστε να γίνει η παρέμβαση με συγκεκριμένο στόχο και σε συγκεκριμένο επίπεδο, για να υπάρξει το ανάλογο αποτέλεσμα.

[14] Βλέπε, Αλεξιάδης Σ., *Εγκληματολογία*, γ΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλας, 1989, σελ. 140. Επίσης, βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 251 – 263.

Ομαδοποιημένες οι θεωρίες που επιχείρησαν να ερμηνεύσουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας (αλλά και εγκληματικότητας γενικώς), χωρίζονται στις εξής[15]:

1. Θεωρίες βιολογικής προέλευσης
2. Ψυχολογικές και ψυχαναλυτικές θεωρίες
3. Θεωρίες κοινωνιολογικής προέλευσης

Στην παρούσα εργασία, το ενδιαφέρον θα εστιαστεί κυρίως στις θεωρητικές προσεγγίσεις κοινωνιολογικής προέλευσης και τους περιβαλλοντολογικούς παράγοντες, καθώς το αντικείμενο εδώ εξετάζεται από κοινωνιολογική σκοπιά. Οι παράγοντες αυτοί, συν-επιδρούν στον σχηματισμό της προσωπικότητας του ανηλίκου, στην διαμόρφωση της αντίληψής του για τον κόσμο γύρω του, αλλά και στην απόφασή του να παραβεί τους νομικούς κανόνες, ενώ ατομικοί παράγοντες ώθησης στην παραβατικότητα, όπως είναι οι βιολογικοί, δεν μπορεί παρά να αποτελούν σχετικά μεμονωμένα περιστατικά, όπως αποδεικνύουν και οι σχετικές έρευνες. Αν και ο ρόλος των τελευταίων δεν πρέπει να παραγνωρίζεται (όπως και των ψυχολογικών και ψυχαναλυτικών), ωστόσο η παράβαση κανόνων αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο χρήζει παρέμβασης από την κοινωνία και την πολιτική εξουσία, οι οποίες έχουν μερίδιο ευθύνης στην εμφάνισή του και μπορούν να λειτουργήσουν καθοριστικά στην μείωσή του.

[15] Φαρσεδάκης Ι., στο *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 100 – 123 και Χαΐδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.

1. Θεωρίες βιολογικής προέλευσης

Οι θεωρίες βιολογικής προέλευσης, οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στην Ιταλική Θετικιστική Σχολή (με τις έρευνες του C.Lombroso) και επηρεάσθηκαν από τις εγκληματολογικές και κυρίως επιστημονικές εξελίξεις του 19ου αιώνα[16], υποστηρίζουν πως η παραβατικότητα οφείλεται σε βιολογικούς παράγοντες και ως αντικείμενο ερευνών τους έχουν την βιολογική υπόσταση του ατόμου. Ειδικότερα, οι έρευνές τους εστιάσθηκαν στην ανάλυση των χρωμοσωμάτων για την ύπαρξη ανωμαλιών, οι οποίες ενδεχομένως να προκαλούσαν την παραβατική-επιθετική συμπεριφορά (η πιο ενδιαφέρουσα εγκληματολογική έρευνα έγινε από τον H. Witkin, επικεφαλή μιας ομάδας δώδεκα επιστημόνων[17], η οποία κατέληξε πως οι άνδρες με τρισωμία XYY δεν ήταν πιο επιθετικοί από εκείνους με φυσιολογικό χρωμοσωματικό τύπο τελικά, αλλά είχαν χαμηλότερο δείκτη νοημοσύνης), στις ενδοκρινικές δυσλειτουργίες (από τους M. Schlapp, E. Smith, L. Berman, F. Gibbs, B. Bagchi και W. Bloomberg[18]), στην σωματική τυπολογία όπου διατυπώθηκαν και είδη σωματότυπων παραβατικών ατόμων σε μία προσπάθεια συσχέτισης των σωματικών χαρακτηριστικών του ατόμου με την ιδιοσυγκρασία και την συμπεριφορά του (από E. Kretschmer και W. Sheldon[19]), στην κληρονομικότητα για την περίπτωση που η εγκληματικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό που κληρονομείται από γενιά σε γενιά και

[16] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 21 – 31. Επίσης, Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 68 – 75.

[17] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.53-58. Αναλυτικότερα για τη συγκεκριμένη έρευνα βλ. Witkin H. et al, "XYY and XXY Men: Criminality and Aggression", in Sarnoff Mednick, Karl O. Christiansen (eds.), Biosocial Bases of Criminal Behavior, Gardner Press, New York, 1977, p. 165 – 187.

[18] Βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.58 – 63. Επίσης, βλ. Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 54 – 56.

[19] Βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ. 31 – 35.

για τις οποίες έγιναν ανθρωπομετρικές μελέτες (C. Goring με την θεωρία της «εγγενούς φυσικής και ψυχολογικής κατωτερότητας του εγκληματία»[20]), έρευνες σε διδύμους (κυρίως από τους J. Lange, F. Stumpfl, H. Kranz και K. Christiansen[21]) και έρευνες σε υιοθετημένους (κυρίως από τους B. Hutchings και S. Mednick[22]).

Όσον αφορά τις θεωρίες βιολογικής προελεύσεως και των ερευνών που έγιναν προκειμένου να τις τεκμηριώσουν, τα αποτελέσματα ήταν έντονα διαφοροποιημένα και ακόμη κι εκείνες που προσπάθησαν να θεμελιώσουν κάποια αιτιώδη σχέση μεταξύ βιολογικών παραγόντων και παραβατικότητας, δεν κατάφεραν να την τεκμηριώσουν. Επιπλέον, οι προσεγγίσεις αυτού του είδους παραλείπουν εντελώς την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων, οι οποίοι ενδεχομένως να διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στα πορίσματα, στα οποία όμως δεν συνυπολογίσθηκαν. Αυτού του είδους οι προσεγγίσεις είναι από τις λιγότερο δημοφιλείς μεταξύ των εγκληματολόγων, καθώς αν έστω μία τέτοια ντετερμινιστική θεωρία ίσχυε, αυτό θα τύγχανε πολιτικής εκμετάλλευσης. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως η γένεση της εγκληματικότητας δεν αποτελεί κάποια δυσλειτουργία της κοινωνίας στο σύνολό της, αλλά οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην φύση του παραβάτη και στην περίπτωση εδώ, του ανήλικου παραβάτη. Στόχος θα ήταν η εξάλειψη του παραβάτη ως «α-κοινωνικού», λόγω βιολογικής κατωτερότητας, από την υπόλοιπη «συμβατική κοινωνία»[23]. Είναι γεγονός, ότι ο άνθρωπος δεν είναι δυνατό να

---

[20] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, …, ό.π., 2004, σελ. 70 και Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.37 – 39.

[21] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, …, ό.π., 2005, σελ. 38-39 και Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, …, ό.π., 2004, σελ. 72-73.

[22] Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, …, ό.π., 2005, σελ. 40-41. Επίσης, Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 46 – 49.

[23] Όπως νοείται στην αναφορά των Taylor I., Walton P., Young J., στο *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*, Routledge & Kegan Paul, London, Boston, 1973, p. 40.

περιορισθεί στη βιολογική του υπόσταση, αλλά ζει και αλληλεπιδρά με το περιβάλλον γύρω του, επηρεάζει και επηρεάζεται. Δεν είναι δυνατό να ερμηνευθεί εξ ολοκλήρου η παραβατικότητα από την βιολογία, ειδικά δε από τη στιγμή που η παραβατικότητα-εγκληματικότητα αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο E.Durkheim[24], το έγκλημα είναι «εγγενές στην κοινωνία. Πηγάζει από την ίδια τη φύση της. Είναι περισσότερο «φυσιολογικό» παρά παθολογικό φαινόμενο της εξέλιξης των κοινωνιών, γιατί μια κοινωνία χωρίς έγκλημα είναι απολύτως αδύνατο να υπάρξει.».

2. Ψυχολογικές και ψυχαναλυτικές θεωρίες

Όσον αφορά τις ψυχολογικές προσεγγίσεις της παραβατικότητας-εγκληματικότητας, η παρουσία τους έγινε αισθητή κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, αλλά κυρίως τον 20ο αιώνα. Στο επίκεντρό τους είναι η διερεύνηση της συμπεριφοράς και τα βιώματα των ανθρώπων και των ομάδων τους[25]. Όσον αφορά την παραβατικότητα και πώς αυτή γεννιέται, υποστηρίζουν πως οφείλεται σε εσωτερικές ψυχολογικές καταστάσεις του ατόμου (ανηλίκου εδώ), δυσπροσαρμοστικές ή παθολογικές[26]. Αναμφισβήτητα, τα διάφορα γεγονότα που διαδραματίζονται στη ζωή ενός ατόμου, επιδρούν με συγκεκριμένο τρόπο στην ψυχολογία του καθενός και επηρεάζουν κατά αυτό τον τρόπο τη συμπεριφορά του. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν υπάρχει μία ασφαλής γνώση και καταγραφή των συσχετισμών και της συνάφειας των επιδράσεων αυτών μεταξύ τους, τόσο από ποιοτική όσο και από ποσοτική πλευρά[27].

[24] Όπως αναφέρει και ο Φαρσεδάκης Ι., στο *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 206.
[25] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ. 95 - 96

[26] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 104.
[27] Βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ. 96.

Η κεντρική ιδέα όσον αφορά την παραβατική συμπεριφορά, είναι ότι τα άτομα που φέρουν ψυχολογικές «ανωμαλίες», δεν έχουν την ικανότητα να ελέγξουν τον εαυτό τους ή να αυτοσυγκρατηθούν και την ικανότητα να διακρίνουν μία αξιόποινη πράξη από μία μη αξιόποινη. Η βασική κριτική που δέχθηκαν αυτές οι προσεγγίσεις, ήταν πως ενδεχόμενο υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας-παραβατικότητας στις σχετικές έρευνες των ψυχικά ασθενών, δεν σημαίνει πως παραβατούν πιο συχνά αυτά τα άτομα κι επομένως υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ παραβατικότητας και ψυχικής ασθένειας, αλλά σημαίνει πως απλά έχουν περισσότερες πιθανότητες να γίνουν αντιληπτοί και να συλληφθούν, λόγω της διανοητικής κατάστασής τους, κι επομένως γι' αυτό τον λόγο συγκεντρώνουν ένα σημαντικό ποσοστό[28]. Επίσης, πως οι ψυχικά ασθενείς, εφόσον δεν έχουν την ικανότητα να διακρίνουν και να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες διάπραξης ενός αδικήματος, αίρεται και η σκοπιμότητα και το καταλογιστό της πράξης τους.

Όσον αφορά, την κοινωνική ψυχολογία, η παραβατική δράση καταδεικνύει την έλλειψη εσωτερίκευσης των κοινωνικών κανόνων από τον δράστη, ενώ όσον αφορά την ατομική ψυχολογία, η παραβατική δράση είναι αποτέλεσμα δυσπροσαρμοστικότητας του ατόμου, η οποία μπορεί να οφείλεται είτε σε εσωτερικές διαταραχές του ατόμου που έχουν να κάνουν με την «πραγμάτωση του εαυτού του» ή σε διαταραχές στις «διαπροσωπικές του σχέσεις»[29].

Όσον αφορά τις κλασσικές θεωρίες της ψυχολογίας[30], οι οποίες προσεγγίζουν την επιθετικότητα του ανηλίκου προς την οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνία

[28] Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 75.
[29] Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*…, ό.π., 2004, σελ. 75.

[30] Παπαδόπουλος Ν., «Επιθετικότητα: κλασσικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις», στο: Νέστορος Ν. (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*, δ΄ έκδοση, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σελ. 23 – 36.

γενικότερα (και δεν έχουν να κάνουν με ψυχικές ασθένειες ή βιολογικές μειονεξίες που μπορεί να προκαλέσουν κάποια ψυχική νόσο), χωρίζονται σε τρεις κύριες κατηγορίες: (α) εκείνες που θεωρούν πως η επιθετική συμπεριφορά αποτελεί κάτι το έμφυτο στο παιδί ως τάση, είναι δηλαδή ορμή [κατά τις οποίες, ο κάθε άνθρωπος γεννιέται κι έχει μέσα του την «ορμή για τη ζωή» και την «ορμή του θανάτου». Η τελευταία είναι δυνατό να εκδηλωθεί ως επιθετικότητα. (S. Freud, Thorndike, Mc Dugall, K. Lorenz κ.ά.)], (β) εκείνες που θεωρούν ότι η επιθετικότητα του ανηλίκου αποτελεί αντίδραση σε κάποια αποστέρηση, που του προκάλεσαν συνθήκες του περιβάλλοντός του (Dollar, Dood, Miller, Mower, Sears) και (γ) εκείνες που θεωρούν ότι η επιθετικότητα είναι αποτέλεσμα μάθησης μέσω μίμησης (Bandura, Hicks κ.ά.).

Οι παραπάνω θεωρίες, έπειτα από σχετικά πειράματα (σε ανθρώπους έπειτα από συγκατάθεσή τους), κατέληξαν στο ότι η επιθετική συμπεριφορά δεν είναι δυνατό να προκαλείται από μία και μόνο αιτία. Διαπιστώθηκε ότι μη επιθετικά άτομα υπό φυσιολογικές συνθήκες, μετατρέπονταν σε πολύ επιθετικά έπειτα από αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών στις οποίες βρίσκονταν. Έπρεπε να ληφθεί υπόψη το κοινωνικό πεδίο του ατόμου, το οποίο μπορεί να περικλείει πολλούς παράγοντες επίδρασης στην συμπεριφορά του. Επίσης, μπορεί ταυτόχρονα να επιδρούν και άλλοι ατομικοί ψυχολογικοί παράγοντες στην ετοιμότητά του για επιθετικότητα, όπως είναι η ηλικία, η σωματική δύναμη κ.ά. Η κριτική σε αυτές τις θεωρίες και οι περεταίρω έρευνες, ανέδειξαν την επιθετικότητα ως παρατηρημένη και εκμαθημένη συμπεριφορά, η οποία όμως εκδηλώνεται ως αντίδραση σε αντίξοες για τον ανήλικο συνθήκες του περιβάλλοντός του. Αυτή η θεώρηση, συνέβαλε ουσιαστικά στην έμφαση που πρέπει να δίνεται στην ουσιώδη παιδεία και μόρφωση στα σχολεία, καθώς και την κοινωνική δικαιοσύνη γενικώς, ώστε να προληφθεί και να μειωθεί η επιθετική συμπεριφορά.

Αιτιολογία της εγκληματικής-παραβατικής συμπεριφοράς, επιχειρήθηκε και μέσω ψυχαναλυτικών προσεγγίσεων. Η εγκληματική ενέργεια κατά τους ψυχαναλυτές, αποδίδεται κυρίως στην ψυχική εξέλιξη του ατόμου από τη στιγμή που βρισκόταν στον αμνιακό σάκο ως έμβρυο, μέχρι τη στιγμή που το άτομο πήρε την απόφαση να προβεί σε παραβατική ενέργεια. Θεωρούν ότι μόνο ο ψυχολογικός παράγοντας μπορεί να εξηγήσει την αντικοινωνική συμπεριφορά κάποιου και το πέρασμα στην εγκληματική πράξη, χωρίς να υπολογίσει το άτομο αυτό τις ανασχετικές δυνάμεις που θα τον συγκρατούσαν[31].

Ο S. Freud, ο οποίος ήταν και αυτός που έθεσε τις βάσεις της ψυχανάλυσης, αιτιολογεί την παραβατική πράξη με το φαινόμενο της απώθησης (κατά το οποίο, διάφορα ψυχολογικά φορτισμένα περιστατικά και συναισθήματα απωθούνται στο ασυνείδητο από το άτομο και όταν υπάρχει αντιπαλότητα ασυνείδητου-συνειδητού, ήδη από την περίοδο της παιδικής ηλικίας και δεν υπάρχει ισορροπία μεταξύ του «εγώ», «υπερεγώ» και «αυτό», δημιουργούνται συγκρούσεις στον ψυχικό κόσμο του που επιζητούν έξοδο. Αυτή η διέξοδος μπορεί να πάρει την μορφή αντικοινωνικής ή παραβατικής συμπεριφοράς[32]) και θεωρεί πως η παραβατικότητα οφείλεται στην αντικοινωνική δομή της προσωπικότητας του ατόμου. Οι διάδοχοί του Adler A. και Jung C., συμπεριέλαβαν στη βάση της θεωρίας του Freud περί αντικοινωνικής προσωπικότητας, μαζί με τα σεξουαλικά συμπλέγματα της παιδικής ηλικίας, τα αισθήματα μειονεκτικότητας (Adler A., ο οποίος ίδρυσε και την Σχολή της Ατομικής

[31] Βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 96

[32] Για διευκρίνιση των όρων και αναλυτική εξήγηση της θεωρίας του S.Freud, βλ. Καλογερόπουλος Δ., *Επιστημολογία στην Εγκληματολογία και Κοινωνικός Δεσμός*, πακέτο πανεπιστημιακών σημειώσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2006, σελ. 58-60 και Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.97 – 101.

Ψυχολογίας) και τις σύγχρονες συγκρούσεις οι οποίες οδηγούν στην επαναστροφή (Jung C.)[33]. Κατά το Adler A., ένα παιδί ενδέχεται να αισθάνεται μειονεκτικά είτε λόγω κάποιας φυσικής ή οργανικής αναπηρίας, είτε λόγω ανικανοποίητων επιθυμιών, ή λόγω αποτυχημένων σχέσεων με τους γύρω του (γονείς, φιλικό περιβάλλον). Προκειμένου να αποβάλλει το συναίσθημα αυτό, αναπτύσσεται μέσα του μία ισχυρή τάση για απόκτηση δύναμης και κύρους, με αποτέλεσμα την προσπάθειά του να επιβληθεί στους γύρω του, με ενδεχόμενη επίδειξη βίας. Κατά τον Jung C. (ο οποίος διατύπωσε την αναλυτική ψυχολογία), υπάρχουν δύο τύποι ανθρώπων, ο ενδοστρεφής και ο εξωστρεφής. Το άτομο κατ' αυτόν είναι ένας «κόσμος με θετικές και αρνητικές προδιαθέσεις», όπου ισορροπία υπάρχει όταν επικρατούν οι πρώτες. Όταν όμως τείνουν να επικρατήσουν οι δεύτερες, το άτομο ωθείται σε αντικοινωνική συμπεριφορά και παραβατικές πράξεις. Ο «ενδοστρεφής τύπος» είναι αυτός που εμφανίζει συμπεριφορά επιβλητική, στην προσπάθειά του να είναι ο μοναδικός και ο κυρίαρχος, αποξενωμένος από τον πραγματικό κόσμο, σε αντίθεση με τον εξωστρεφή, ο οποίος δεν παρουσιάζει κάποιο εγκληματολογικό ενδιαφέρον.

Οι ψυχολογικές και ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις περιλάμβαναν έναν μεγάλο όγκο ερευνών, που είχαν να κάνουν με ψυχώσεις εξωγενείς, οργανικές ή συμπτωματικές, όπως οι εγκεφαλικές βλάβες της νηπιακής ηλικίας, η προϊούσα παράλυση και η γεροντική άνοια, με ψυχώσεις ενδογενείς, όπως η σχιζοφρένεια, οι μανιοκαταθλιπτικές ή κυκλοθυμικές ψυχώσεις και η επιληψία, οι ολιγοφρενίες (για όλες τις οποίες δεν έχει επαληθευθεί μέχρι σήμερα αιτιολογική σχέση με την εμφάνιση παραβατικότητας), οι ψυχοπάθειες και οι νευρώσεις[34]. Η παράθεσή τους

[33] Για λεπτομέρειες του έργου των Alfred Adler και Carl Jung βλέπε Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.101 – 104.
[34] Αναλυτικότερα γι' αυτές τις έρευνες και τα πορίσματά τους βλέπε Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 65 – 93.

στο παρόν σημείο είναι αδύνατη, καθώς η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί περισσότερο στις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παραβατικότητας και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που ωθούν σε αυτή.

Ωστόσο, σε αυτές τις προσεγγίσεις κρίνεται σημαντικό να αναφερθούν δύο ψυχολόγοι-ψυχαναλυτές που ασχολήθηκαν ειδικά με το ζήτημα της νεανικής παραβατικότητας. Ο A.Aichhorn[35], ο οποίος ήταν ψυχολόγος-ψυχαναλυτής, εξέτασε το ζήτημα της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, στις αρχές του 20ου αιώνα. Σύμφωνα με την θεωρία του, η αντικοινωνική συμπεριφορά των ανηλίκων, οφείλεται στην αποτυχημένη διαδικασία «συμψηφισμού» μεταξύ αποστερήσεων και στοργής των γονιών και στην αποτυχία ταύτισης του παιδιού με αυτούς. Ειδικότερα, αναφέρει πως το παιδί έρχεται στον κόσμο ως ένα α-κοινωνικό ον και μιμείται αυτόματα τις πράξεις των γονέων του. Οι γονείς μέσω προτροπών ή απαγορεύσεων, του υποδεικνύουν την σωστή ή την λάθος συμπεριφορά και με αυτό τον τρόπο τις σχηματίζει το παιδί στο μυαλό του. Η επιδοκιμασία φέρνει ασφάλεια στον ψυχικό κόσμο του παιδιού, ενώ η αποδοκιμασία φέρνει την αποστέρηση και έντονα αρνητικά συναισθήματα, που πρέπει να αντισταθμιστούν από την αγάπη των γονιών προς το παιδί. Με αυτό τον τρόπο το παιδί μαθαίνει να φέρεται κοινωνικά, κοινωνικοποιείται και υπακούει στους γονείς του, οι οποίοι ως οικογένεια αποτελούν μικρογραφία της ευρύτερης κοινωνίας, στην οποία όταν μεγαλώσει το παιδί αργότερα, θα μπορέσει να φέρεται ανάλογα, ώστε να μην διαταράσσεται η σχέση του με τα υπόλοιπα μέλη. Στην περίπτωση όμως που οι γονείς είναι καταπιεστικοί προς το παιδί, ή το παραμελούν, ή υιοθετούν μια άστατη προς αυτό συμπεριφορά, το παιδί λαμβάνει λανθασμένα μηνύματα, με συνέπειες στον ψυχικό του κόσμο και στον σχηματισμό

[35] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.108-110. Για σχετικές έρευνες βλ. ομοίως, σελ. 110-112.

της προσωπικότητάς του (αντικοινωνική προσωπικότητα). Όταν αποτυγχάνει η ταύτιση με τους γονείς (διότι, σύμφωνα με τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις το παιδί θεωρεί ως πρότυπο τους γονείς του και έως την ηλικία των πέντε ετών, ταυτίζεται συνήθως το αγόρι με τον πατέρα και το κορίτσι με την μητέρα του), τότε αποτυγχάνει και η διασφάλιση της ψυχικής ισορροπίας του παιδιού. Θα πρέπει να επιτευχθούν καλές σχέσεις με την οικογένεια και οι γονείς να πείσουν τα παιδιά για την στοργή τους. Στην περίπτωση που δε συμβεί αυτό, τα παιδιά δημιουργούν αισθήματα αντιπάθειας και μίσους για τους γονείς (ή και για τον εαυτό τους ή γίνονται εγωκεντρικά και χωρίς το αίσθημα της ευθύνης), οπότε κάθε προσπάθεια ταύτισης μαζί τους ή απορρόφησης της ηθικής τους μένει άκαρπη, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό αντικοινωνικής προσωπικότητας στο παιδί και την πιθανότητα να προβεί σε παραβατικές ενέργειες στο μέλλον, καθώς η έννοια του καλού και του κακού όπως και οι ηθικοί κανόνες, δεν έχουν αφομοιωθεί από το ίδιο.

Από την δεκαετία του ’30 το ενδιαφέρον των ψυχαναλυτών προεκτάθηκε και στην εφηβική ηλικία του ατόμου[36]. Συγκεκριμένα, ο E.Erikson μελέτησε το άτομο στην εφηβεία, κατά την οποία γίνεται προσπάθεια από το ίδιο, να διαμορφώσει μια προσωπικότητα και μια ταυτότητα[37]. Σε αυτό το συγκεκριμένο στάδιο λοιπόν, ο Erikson υποστηρίζει, ότι το άτομο βιώνει έντονες κρίσεις και δημιουργείται άμεση ανάγκη να στραφεί προς το περιβάλλον του, για συμπαράσταση, ώστε να τις ξεπεράσει. Στην περίπτωση που δεν λάβει βοήθεια από το περιβάλλον του, ενδέχεται ο έφηβος να κάνει κάποιες επιλογές, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως παραβατικές από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η αντίδραση του κοινωνικού του περίγυρου και της κοινωνίας, είναι αυτή που παίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του εφήβου, καθώς

[36] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.112-113.
[37] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ. 77-82.

οι πράξεις του δεν αποτελούν παρά εκδηλώσεις μια κρίσης που βρίσκεται σε εξέλιξη, είναι όμως παροδική. Ο νέος παρουσιάζεται ως θύμα ή ως «επαναστάτης χωρίς αιτία», αμφισβητώντας κάθε αυθεντία, επηρεασμένος από τις ψυχοβιολογικές μεταβολές που περνάει στη μεταβατική αυτή φάση που βρίσκεται. Εάν σε αυτό το σημείο αποδοθεί στον έφηβο το στίγμα του παραβατικού ανηλίκου, οι συνέπειες μπορεί να αποβούν ολέθριες για τον ίδιο, καθώς υπάρχει κίνδυνος στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τους γύρω του, να υιοθετήσει τελικά τον χαρακτηρισμό που του αποδόθηκε και μαζί με αυτόν και την συμπεριφορά.

Λόγω των πολλών διαφορετικών ψυχαναλυτικών σχολών, δεν ήταν δυνατό να γίνει μία συνολική θεώρηση για την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων. Δηλαδή, χρειάζεται σε κάθε συγκεκριμένη ανάλυση παραβατικής συμπεριφοράς, να γνωρίζει κανείς τη σχολή από την οποία προέρχεται ο ερευνητής, καθώς μία συγκεκριμένη κατάσταση μπορεί να αποδίδεται με διαφορετική ορολογία αναλόγως την σχολή του ερευνητή. Επίσης, πρέπει κανείς να γνωρίζει το κατά πόσο ο ερευνητής έκανε χρήση αξιόπιστων μεθόδων της σύγχρονης Ψυχολογίας για να κάνει οποιαδήποτε διάγνωση. Η κριτική προς αυτές τις προσεγγίσεις, έχει να κάνει κυρίως με τη δυσκολία προσδιορισμού των κινήτρων που εδράζουν στον ψυχικό κόσμο του εκάστοτε ανηλίκου-δράστη και με το γεγονός ότι δεν κατόρθωσαν να επαληθεύσουν τις υποθέσεις τους με εμπειρικές έρευνες[38].

[38] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 113.

3. Θεωρίες κοινωνιολογικής προέλευσης

Όσον αφορά τις προσεγγίσεις κοινωνιολογικής προελεύσεως της νεανικής παραβατικότητας, επιχειρήθηκαν από αρκετές Σχολές που δημιουργήθηκαν, οι ιδρυτές και μαθητές των οποίων, ανέπτυξαν θεωρίες οι οποίες υποστήριζαν πως η παραβατική-εγκληματική συμπεριφορά γεννάται από την σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Η Σχολή του Σικάγο που ιδρύθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, ήταν εκείνη, που με ιδρυτές της τους R. Park (δημοσιογράφος κι έπειτα κοινωνιολόγος), Cl. Shaw και H. McKay (ερευνητές κοινωνιολόγοι), έπειτα από έρευνά τους που βασίστηκε στο μοντέλο του E. Burgess (συνεργάτη και συνάδελφο του R. Park) προκειμένου να κατανοήσουν τις κοινωνικές ρίζες του εγκλήματος, στο Σικάγο, συνέβαλε καθοριστικά στην εγκληματολογική σκέψη και συνέχιση της επιστήμης. Ήταν η πρώτη που διατύπωσε πως ο εγκληματίας δεν είναι ένα άτομο με προβληματικά ατομικά χαρακτηριστικά και πως η συμπεριφορά του δεν οφείλεται σε κάποιες ατομικές δυσλειτουργίες. Αντιθέτως, είναι ένας άνθρωπος όπως όλοι οι άλλοι. Η συμβολή της ήταν τόσο μεγάλη, που εκείνη ουσιαστικά άνοιξε τον δρόμο για την κοινωνιολογική ανάλυση στην Εγκληματολογία και έθεσε τις βάσεις για όλες σχεδόν τις κοινωνιολογικές θεωρίες που ακολούθησαν και για τις οποίες θα γίνει λόγος παρακάτω αναλυτικά[39]. Τα θεωρητικά σχήματα που υποστηρίχθηκαν, βασίστηκαν είτε στην κοινωνική αποδιοργάνωση (και ως τέτοια νοείται ή η έλλειψη διάρθρωσης αξιακού συστήματος σε μία πολιτισμική ομάδα ή η απουσία της διάρθρωσης αυτής μεταξύ πολιτισμικής ομάδας και της κοινωνικής δομής) είτε στην πολιτισμική παρέκκλιση (ως τέτοια νοείται η κοινωνικοποίηση σε αξίες και κανόνες

[39] Αναλυτικότερα για την Σχολή του Σικάγο, την έρευνα που διεξήχθη, καθώς και τα αναλυτικά πορίσματά της, βλ. Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ. 108-110 και Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.132 – 145.

υποπολιτισμικής ομάδας, οι οποίες έρχονται σε σύγκρουση με αυτές της επικρατούσας κοινωνικής ομάδας ή με τον ποινικό νόμο) ή στον συνδυασμό και των δύο.

Θεωρίες ώθησης

Σύμφωνα με τις θεωρίες ώθησης, ο άνθρωπος είναι από την φύση του ηθικό ον και έχει την τάση να συμμορφώνεται στους κανόνες που θέτει η εκάστοτε κοινωνία. Ωστόσο, στην περίπτωση που το άτομο αποτύχει να συμμορφωθεί, αυτό θα οφείλεται σε κάποια πίεση ή ώθηση που του ασκήθηκε. Το περιεχόμενο της ώθησης διαφέρει από θεωρία σε θεωρία[40].

Ανομία του R. Merton

Μία από τις κυριότερες θεωρίες ώθησης, είναι η θεωρία ανομίας του R.Merton, ο οποίος επηρεάστηκε από την θεωρία περί ανομίας του E.Durkheim[41]. Κατά τον Merton, η ώθηση στο έγκλημα είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής δομής και όχι της φύσης του ανθρώπου. Η θεωρία του, επηρέασε σημαντικά συνάδελφους ερευνητές, οι οποίοι χρησιμοποίησαν έπειτα ως βάση την θεωρία του για να διατυπώσουν δικές τους θεωρίες.

Σύμφωνα με τον R.Merton[42], υπάρχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις κοινωνικές δομές: Η εδραίωση στόχων, για τους οποίους οφείλει να αγωνίζεται κάθε κοινωνικό μέλος και η πρόβλεψη μέσων, απαραίτητων προκειμένου να επιτευχθούν οι εν λόγω στόχοι. Υποστηρίζει, ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα

[40] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.146.

[41] Αναλυτικότερα για την θεωρία περί ανομίας του E.Durkheim βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ.226-228.

[42] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ. 146 – 160.

της «ανομικής» κατάστασης η οποία επικρατεί στη σύγχρονη κοινωνία, όπου ως επιθυμητοί στόχοι ορίζονται η απόκτηση υλικού πλούτου και η ανώτερη εκπαίδευση, ενώ τα νόμιμα μέσα επίτευξης των στόχων αυτών δεν είναι κατανεμημένα ομοιόμορφα σε όλα τα τμήματα της κοινωνίας. Οι κύριοι αποκλεισμένοι από τα διαθέσιμα νόμιμα μέσα, είναι τα άτομα της κατώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης[43]. Το αποτέλεσμα διάζευξης ανάμεσα στους θεσμικούς στόχους και τα διαθέσιμα νόμιμα μέσα για την επίτευξή τους, είναι η δημιουργία μιας κατάστασης ανομίας, στην οποία άτομα τα οποία δεν έχουν πρόσβαση στα μέσα αυτά, αναγκάζονται να καταφύγουν σε παράνομα μέσα προκειμένου να επιτύχουν (ή όχι) τους επιθυμητούς θεσμικούς στόχους. Έπειτα από μελέτη της αμερικανικής κοινωνίας, ο Merton διέκρινε πέντε τρόπους με τους οποίους αντιδρούσαν τα μέλη της κοινωνίας ώστε να επιτύχουν (ή όχι) τους στόχους, ανάλογα με το αν δέχονταν τους θεσμικούς στόχους ή ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιούσαν για να τους πετύχουν.

Ο πρώτος και πιο συνηθισμένος τρόπος συμπεριφοράς σύμφωνα με αυτόν, είναι ο κομφορμισμός. Σε αυτή την περίπτωση, το άτομο (εδώ ο ανήλικος) προσπαθεί να επιτύχει τους επιθυμητούς πολιτισμικούς στόχους (επιτυχία σε ακαδημαϊκό επίπεδο ή απόκτηση υλικού πλούτου), μέσω νόμιμων θεσμικών μέσων, στα οποία έχει και πρόσβαση.

Ο δεύτερος τύπος προσαρμογής, είναι αυτός της καινοτομίας. Σύμφωνα με αυτόν, ο ανήλικος αποδέχεται τους πολιτισμικούς στόχους αλλά επιδιώκει να τους πετύχει μέσω παράνομων μέσων, διότι δεν έχει πρόσβαση στα νόμιμα θεσμικά μέσα.

[43] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ. 128 – 129.

Ο τρίτος τύπος προσαρμογής, είναι αυτός που υιοθετείται κυρίως από άτομα της κατώτερης μεσαίας τάξης και σύμφωνα με αυτόν, ο ανήλικος απορρίπτει ή αγνοεί τους πολιτισμικούς στόχους, αλλά μένει προσκολλημένος στη χρήση νόμιμων μέσων. Αποδέχεται δηλαδή την διαδικασία προς έναν στόχο, ο οποίος όμως του είναι αδιάφορος. Σε αυτή την περίπτωση ο ανήλικος μπορεί να μην γνωρίζει για ποιο λόγο κάνει κάτι (παραδείγματος χάρη, είναι επιμελής μαθητής), αλλά να το κάνει παρόλα αυτά γιατί ο τρόπος συμπεριφοράς του είναι κοινωνικά αποδεκτός.

Ο τέταρτος τύπος προσαρμογής, είναι η απόσυρση. Σε αυτή την περίπτωση ο ανήλικος απορρίπτει τους πολιτισμικούς στόχους και των μέσων προς επίτευξή τους, γιατί δεν είχε πρόσβαση σε νόμιμα διαθέσιμα μέσα και δεν θέλησε να κάνει χρήση παράνομων. Αυτό έχει ως συνέπεια να θεωρήσει ο ανήλικος τον εαυτό του ως αποτυχημένο και να καταφύγει «αποσυρόμενος» για παράδειγμα σε χρήση ναρκωτικών ουσιών ή αλκοόλ. Αυτός ο τύπος προσαρμογής, είναι δυνατό να υιοθετηθεί και από κομφορμιστές ανηλίκους, οι οποίοι όμως δεν κατάφεραν να επιτύχουν τους πολιτισμικούς στόχους με τα νόμιμα μέσα και απογοητευμένοι υιοθέτησαν την στάση της «απόσυρσης».

Ο πέμπτος τύπος προσαρμογής είναι η εξέγερση. Σύμφωνα με αυτό τον τύπο, ο ανήλικος απορρίπτει τους πολιτισμικούς στόχους και αποζητά έναν εναλλακτικό τρόπο ύπαρξης και ζωής. Μέσω της εξέγερσης, επιδιώκει την δημιουργία μιας νέας κοινωνικής δομής, με διαφορετικές αξίες και στόχους προς επιδίωξη. Συνάμα απορρίπτει και τα μέσα επίτευξής τους, εφόσον δεν τον ενδιαφέρουν αυτοί οι στόχοι.

Η θεωρία του R.Merton, δέχθηκε ισχυρή κριτική καθώς δεν είναι εύκολα εμπειρικά επαληθεύσιμη, δεν ασχολείται διεξοδικά με τα αίτια της εγκληματογένεσης και εξηγεί μέρος μόνο των μορφών αντικοινωνικής συμπεριφοράς, αφού δεν μπορεί

να ερμηνεύσει τη μη ωφελιμιστική ή την καταστροφική φύση ορισμένων μορφών παραβατικότητας. Επιπλέον, ένας ανήλικος μπορεί να υιοθετήσει ταυτόχρονα περισσότερους από έναν τύπο προσαρμογής στην κοινωνική πραγματικότητα. Τέλος, η θεωρία του επικρίθηκε και για τον ταξικό χαρακτήρα της (όπως και οι περισσότερες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας-παραβατικότητας), καθώς δεν εξέτασε την παραβατικότητα που εκδηλώνουν άτομα ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων.

Υποπολιτισμικές θεωρίες

Η επιρροή της θεωρίας του Merton ήταν καθοριστική για την δημιουργία των υποπολιτισμικών θεωριών, που διατυπώθηκαν έπειτα από έρευνες σε συμμορίες ανηλίκων, σύμφωνα με τις οποίες η παραβατικότητα είναι αποτέλεσμα κοινωνικοποίησης που αποκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και αξίες που δέχεται ως σωστούς η κοινωνία[44]. Βασική τους υπόθεση, είναι ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα συμμετοχής του ανηλίκου σε μία υπο-πολιτισμική ομάδα (υπο-κουλτούρα, συμμορία ανηλίκων)[45].

Η θεωρία του A. Cohen

Σύμφωνα με την θεωρία του[46], στις σύγχρονες κοινωνίες υπάρχει έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση, απόρροια επικράτησης διαφορετικών οικονομικών συνθηκών ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα και ιδιαίτερα μεταξύ μεσαίας και κατώτερης τάξης. Οι νέοι της κατώτερης κοινωνικής τάξης, ωθούνται από την

[44] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 112 – 113.
[45] Για τον προσδιορισμό της λέξης «υπο-κουλτούρα» και της έννοιάς της βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 160 – 162.
[46] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.162 – 168.

κοινωνία στην εσωτερίκευση κανόνων της μεσαίας κοινωνικής τάξης, με αποτέλεσμα την απογοήτευσή τους λόγω κοινωνικής θέσης και την αντίδρασή τους στους κανόνες της μεσαίας τάξης, δημιουργώντας ή συμμετέχοντας σε μια ομάδα νέων, που έχει αναπτύξει ένα δικό της αξιακό σύστημα, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει και την αποδοχή παραβατικών κανόνων.

Συγκεκριμένα, μελετώντας ο A.Cohen τη συμπεριφορά νέων της μεσαίας και της κατώτερης κοινωνικής τάξης, συμπέρανε ότι οι στόχοι της μεσαίας τάξης δεν είναι εφικτοί από τους νέους της εργατικής τάξης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια ανομική κατάσταση, στην οποία ο νέος της κατώτερης τάξης μπορεί να αντιδράσει με διαφορετικούς τρόπους. Ο λόγος για τον οποίο ο τελευταίος δε μπορεί να επιτύχει τους στόχους που επιδιώκει και εκείνος της μεσαίας τάξης (και είναι αυτοί που προωθούνται στην κοινωνία γενικώς ως σωστοί), είναι διότι αυτός προέρχεται από ένα περιβάλλον που λόγω οικονομικής κατάστασης, οι γονείς είναι υποχρεωμένοι να δουλεύουν πολλές ώρες, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν οι διαπροσωπικές σχέσεις με την οικογένεια. Επίσης, η ηθική της μεσαίας τάξης διαφέρει από τα πρότυπα και τις αξίες τις δικές τους. Στον ανήλικο λοιπόν, επιβάλλονται κατά κάποιον τρόπο οι αξίες της μεσαίας τάξης, εκείνος βρίσκεται σε σύγχυση διότι, κοινωνικοποιημένος ανεπαρκώς και με μέτρια κατανόηση της ηθικής της μεσαίας τάξης, δεν καταφέρνει να προσαρμοστεί σε αυτές τις ιδέες με κατάλληλη συμπεριφορά και φτάνει στο σημείο να αισθάνεται ότι μειονεκτεί. Το αίσθημα γίνεται πιο έντονο στο σχολείο, όπου η επιβράβευση και η αναγνώριση της επιτυχίας γίνονται με κριτήρια που διέπονται από αξίες της μεσαίας κοινωνικής τάξης (όπως, οι σχέσεις με την οικογένεια, η ύπαρξη εποικοδομητικού χρόνου, η δυνατότητα μάθησης ελέγχου της επιθετικότητας κ.ά.) και ο νέος νιώθει να συναγωνίζεται τους συμμαθητές του ανεπιτυχώς. Έχοντας ο νέος επίγνωση της κοινωνικής του θέσης και

των μειονεκτημάτων που αυτή φέρει και παράλληλα έχοντας εσωτερικεύσει τα πρότυπα της μεσαίας τάξης, αναπτύσσει αντιφατικές συμπεριφορές. Οι τρόποι με τους οποίους μπορεί τότε να αναπροσαρμοστεί στην κοινωνική του πραγματικότητα, είναι τρεις σύμφωνα με τον Cohen:

Ο πρώτος, είναι να ακολουθήσει τα πρότυπα της μεσαίας τάξης και να εγκαταλείψει τον αρχικό τρόπο ζωής του.

Ο δεύτερος, είναι να συμβιβαστεί με την κοινωνική του ταυτότητα και την παρούσα ζωή του, μη επιδιώκοντας στόχους που γνωρίζει ότι έχει λίγες πιθανότητες να επιτύχει.

Ο τρίτος, είναι να δημιουργήσει μια υποκουλτούρα με άλλους ανηλίκους (υπο-πολιτισμική συμμορία[47]), με τους οποίους θα αντιμετωπίζει κοινά προβλήματα, σε μία προσπάθειά του να βρει λύση και συμπαράσταση. Έτσι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι ανήλικοι αναπτύσσουν δικό τους αξιακό σύστημα (όντας σε σύγκρουση με την κυρίαρχη κοινωνικά κουλτούρα, απορρίπτοντας τις αξίες και τον τρόπο ζωής τους) και επιχειρούν να ανεβάσουν μαζί με την αυτοπεποίθησή τους και το κοινωνικό τους status. Γι' αυτό τον λόγο και η παραβατική τους συνήθως δραστηριότητα, είναι «μη ωφελιμιστική, μοχθηρή και αρνητική»[48].

Η θεωρία του Cohen δέχθηκε κριτική, κυρίως, διότι βασίσθηκε σε ελάχιστα εμπειρικά δεδομένα, η επαλήθευση και ο έλεγχός της εμπειρικά είναι δύσκολο να επιτευχθούν και διότι είναι ταξικά προσανατολισμένη, ερμηνεύοντας μόνο ένα μέρος της παραβατικότητας ανηλίκων.

[47] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ. 129. Επίσης, Καλογερόπουλος Δ., *Επιστημολογία στην Εγκληματολογία και Κοινωνικός Δεσμός*, …, ό.π., 2006, σελ. 95-97.
[48] Cohen A., *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Free Press, New York, 1955, page 25.

Θεωρία των «συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών»[49]

Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε από τους R.Cloward και L.Ohlin και σύμφωνα με αυτήν, η παραβατικότητα ανηλίκων προκύπτει από την ανισότητα μεταξύ αυτού που οι νέοι της κατώτερης κοινωνικής τάξης παρακινήθηκαν να επιτύχουν και αυτού που είναι πραγματικά διαθέσιμο σε αυτούς (όπως και στις παραπάνω θεωρίες). Επιθυμώντας λοιπόν στόχους, όπως η ανώτερη εκπαίδευση ή ο υλικός πλούτος, και έχοντας περιορισμένη πρόσβαση σε νόμιμους τρόπους επίτευξης των στόχων αυτών, οι νέοι στρέφονται προς την παραβατικότητα εάν οι κανόνες και οι ευκαιρίες είναι διαθέσιμοι σε αυτούς. Έτσι, δημιουργούνται τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες νέων: Πρώτον, εκείνοι που επιθυμούν να ανέλθουν οικονομικά και να γίνουν μέλη της μεσαίας κοινωνικής τάξης, απολαμβάνοντας την αναγνώριση που φέρει αυτό το κοινωνικό status. Δεύτερον, εκείνοι που επιθυμούν να γίνουν μέλη της μεσαίας κοινωνικής τάξης, αλλά τους είναι αδιάφορος ο πλουτισμός. Τρίτον, εκείνοι που ενδιαφέρονται να πλουτίσουν, χωρίς όμως να ανέλθουν κοινωνικά στην μεσαία τάξη από την κατώτερη. Τέταρτον, εκείνοι που αντιστοιχούν στην κατηγορία της «απόσυρσης» του R.Merton.

Ουσιαστικά, κατά τους R.Cloward και L.Ohlin, οι νέοι που ανήκουν στην τρίτη κατηγορία είναι και εκείνοι που παρουσιάζουν μεγαλύτερο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, καθώς είναι και εκείνοι που δεν τους απασχολεί τίποτε άλλο εκτός από τον υλικό πλουτισμό, απορρίπτοντας τον συμβατικό τρόπο ζωής εκείνων της μεσαίας κοινωνικής τάξης. Οι ανήλικοι της κατώτερης τάξης, μη έχοντας νόμιμες ευκαιρίες, όταν τους παρουσιαστούν παράνομες ευκαιρίες επίτευξης του στόχου που επιθυμούν, σχηματίζουν συμμορίες «παραβατικές» (υποκουλτούρα «εγκληματική») προκειμένου

[49] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.169 – 176.

να επιτύχουν. Ωστόσο, στην περίπτωση που δεν τους παρουσιαστούν ούτε παράνομες ευκαιρίες, τότε δημιουργούν συμμορίες «σύγκρουσης» (υποκουλτούρα «σύγκρουσης») σε μία προσπάθεια εκτόνωσης του αισθήματος απογοήτευσής τους που δε μπορούν να επιτύχουν το στόχο τους. Υπάρχει όμως και το ενδεχόμενο, οι ανήλικοι χαμηλών κοινωνικών τάξεων να διαμένουν σε αποδιοργανωμένες (σε αντίθεση με τις οργανωμένες) υποβαθμισμένες περιοχές, όπου εκεί δεν παρουσιάζονται καν ευκαιρίες εκμάθησης σε παραβατικούς τρόπους συμπεριφοράς. Αυτό είναι πιθανό να οδηγήσει τους νέους σε βίαιες πράξεις, ώστε να αποκαταστήσουν το κοινωνικό τους status κι έτσι δημιουργούν υποκουλτούρες σύγκρουσης. Εκείνοι όμως που δεν θα καταφέρουν να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση ούτε με νόμιμους, ούτε με παράνομους τρόπους και δεν διαφύγουν σε βία ή σύγκρουση, καταλήγουν σε μια πιο παθητική μορφή υποπολιτισμικής ομάδας, η οποία θεωρεί διπλά αποτυχημένο τον εαυτό της και καταφεύγει σε κατανάλωση αλκοόλ, χρήση ναρκωτικών ουσιών κ. ά. (υποκουλτούρα «απόσυρσης»).

Αυτή η θεωρία, όπως και οι υπόλοιπες θεωρίες ώθησης και οι υποπολιτισμικές θεωρίες, δέχεται κριτική για τον ταξικό χαρακτήρα της, καθώς εξετάζει την παραβατικότητα ανηλίκων των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών τάξεων. Επίσης, για το γεγονός ότι στηρίζεται στην πίστη πως οι νέοι της κατώτερης τάξης έχουν τις ίδιες επιθυμίες με εκείνων της μεσαίας και ότι η παραβατική συμπεριφορά τους είναι αποτέλεσμα της αντίδρασής τους, επειδή δε μπορούν να τις επιτύχουν. Επιπλέον, διότι ερμηνεύει την συμπεριφορά μίας μικρής μόνο ομάδας ανηλίκων μελών εγκληματικών συμμοριών και οι τρεις τύποι υποκουλτούρας μπορεί να εμπλέκουν ταυτόχρονα και διαφορετικές δραστηριότητες (και να μην είναι σαφές

το αν αποτελούν υποκουλτούρα «σύγκρουσης» ή «απόσυρσης» ή «εγκληματική»). Τέλος, διότι και αυτή δεν είναι εμπειρικά επαληθεύσιμη εύκολα[50].

Θεωρίες της εκμάθησης

Ο κυριότερος εκπρόσωπος αυτών των προσεγγίσεων, είναι ο E.Sutherland[51], με την θεωρία του περί «διαφορικού συγχρωτισμού». Σύμφωνα με αυτή, η παραβατικότητα, είναι μια συμπεριφορά που μαθαίνεται όπως όλες οι άλλες και δεν επαφίεται στη νοητική ικανότητα του ανηλίκου, ή την κοινωνικο-οικονομική κατάστασή του για να την υιοθετήσει. Αντιθέτως, μαθαίνεται όπως και η κομφορμιστική συμπεριφορά ή η μάθηση κάθε άλλης δραστηριότητας και δεν αποτελεί απλή μίμηση ενός προτύπου. Η μάθησή της γίνεται μέσω συγχρωτισμού, δηλαδή σε αλληλεπίδραση με εγκληματικά πρότυπα, προφορικά και με χειρονομίες, ώστε να αναπτυχθεί η δεξιότητα στον ανήλικο. Γίνεται στα πλαίσια μιας ομάδας όπου τα άτομα συνδέονται στενά μεταξύ τους με προσωπικούς δεσμούς. Στην εκπαίδευση περιλαμβάνονται οι τεχνικές συμπεριφοράς, όπως και ο προσανατολισμός που έχουν τα κίνητρά τους, οι ορμές, οι τάσεις και η οργάνωσή τους προς την ευμενή ή δυσμενή ερμηνεία των νομικών κανόνων. Αν η ερμηνεία είναι δυσμενής, ο ανήλικος προβαίνει σε παραβατική συμπεριφορά. Διδάσκεται ότι εάν υπερτερούν ευνοϊκοί λόγοι για την παραβίαση ενός κανόνα, τότε να το κάνει (πολιτιστική σύγκρουση, εφόσον οι αξίες και κανόνες της ομάδας διαφέρουν και έρχονται σε σύγκρουση με τους ποινικούς κανόνες της κοινωνίας). Σημαντικό ρόλο στην παραβατικότητα του ανηλίκου, παίζουν η διάρκεια της επαφής του με παραβατικά άτομα, η συχνότητα που έρχονται σε επαφή, η προτεραιότητα χρονικά με την οποία εμφανίστηκαν στη ζωή του αυτά τα

[50] Αναλυτικά για σχετικές έρευνες των παραπάνω ερευνητών (όπως και άλλων σημαντικών) και τα πορίσματά τους, βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*…, ό.π., 2004, σελ. 115 – 123.

[51] Βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 190 – 202. Επίσης, Κατσιγαράκη Ε., *Οικογένεια και Παραβατικότητα,* Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004, σελ. 128 – 132 και Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 114 – 115.

άτομα και η ένταση της επαφής, δηλαδή το κύρος των ατόμων αυτών. Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί και την ειδική αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παραβατικότητα.

Αυτή η θεωρία αν και άσκησε μεγάλη επιρροή στην εγκληματολογική σκέψη και βρήκε πεδίο εφαρμογής τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνιολογικό επίπεδο, ωστόσο έχει κάποιες αδυναμίες. Επικρίθηκε ως ένα αιτιοκρατικό και κλειστό σύστημα σκέψης, το οποίο δε λαμβάνει υπόψη του την ελεύθερη βούληση του ανηλίκου που διδάσκεται μέσω αυτής της γνωστικής διαδικασίας την εγκληματική συμπεριφορά. Επίσης, προβάλλει υπεραπλουστευμένη την διαδικασία της μάθησης και παραβλέπει τους βιολογικούς ή ψυχολογικούς παράγοντες που ενδέχεται να διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο. Αργότερα ο D.Glaser[52], προσπάθησε να καλύψει κενά της θεωρίας του Sutherland και διατύπωσε την θεωρία της «διαφορικής πρόβλεψης», η οποία ήταν παρόμοια με του δεύτερου. Σύμφωνα με αυτήν, ο ανήλικος εκδηλώνει παραβατική ή μη συμπεριφορά, επειδή ταυτίζεται με ένα άτομο το οποίο αποτελεί εγκληματικό πρότυπο. Προβαίνει σε παραβατική πράξη, ανάλογα με τις συνέπειες που θα έχει αυτή στο πλαίσιο των κοινωνικών δεσμών του. Αυτό σημαίνει, ότι θα προβεί σε κάποια παραβατική πράξη, όταν οι προσδοκίες οφέλους του από αυτή, υπερβαίνουν τις πιθανότητες ζημίας. Υπολογίζει τις ανάγκες, τις ευκαιρίες και τους κινδύνους, ερμηνεύοντας τις περιστάσεις της στιγμής κι αναλόγως πράττει.

Οι θέσεις των θεωριών αυτών και κυρίως του πρώτου, επιβεβαιώνονται από

[52] Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 115 και Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 197 – 198.

μεταγενέστερες μελέτες[53], όπου γονείς αποτελούσαν το παραβατικό πρότυπο για τον ανήλικο και οδήγησαν σε νεανική παραβατικότητα.

Μία επίσης πολύ σημαντική προσέγγιση της νεανικής επιθετικότητας, αναπτύχθηκε από τους R.Patterson & R.Dishion[54], οι οποίοι μελέτησαν την ανάπτυξη της επιθετικής συμπεριφοράς στα παιδιά και ιδιαίτερα στα αγόρια. Η υπόθεσή τους ήταν πως η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και η παιδική επιθετικότητα, προκαλείται από την ακατάλληλη γονική συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά. Για τη διερεύνηση της υπόθεσης λοιπόν, συγκρίθηκε η συμπεριφορά γονέων με παιδιά που εκδήλωναν επιθετική συμπεριφορά και η συμπεριφορά γονέων με παιδιά που δεν εκδήλωναν κάποια επιθετικότητα. Από την έρευνα, διαπιστώθηκε ότι, εκτός από την ύπαρξη αμοιβαίων πειθαναγκαστικών συμπεριφορών, οι γονείς των επιθετικών παιδιών χρησιμοποιούσαν συχνότερα τιμωρητικές μεθόδους, οι οποίες αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές και είχαν ως συνέπεια την εδραίωση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών μακροχρόνια. Αυτές οι διαπιστώσεις επιβεβαίωσαν την υπόθεσή τους.

Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου

Οι ιδρυτές της Σχολής του κοινωνικού ελέγχου είναι οι I.Nye, W.Reckless και T.Hirschi. Σύμφωνα με τις θεωρίες κοινωνικού ελέγχου, όλοι οι άνθρωποι είναι ικανοί να προβούν σε παραβατικές πράξεις και αναζητούν τους λόγους για τους

[53] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,…,*ό.π., 2004, σελ. 125 – 127 και Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ.88-98. Επίσης, Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ.54-68.

[54] Βλ. Patterson G.R., Dishion R., *Antisocial Boys: A Social Approach,* Eugene OR: Castalia, vol. 5, page 2-4. Επίσης, Κατσιγαράκη Ε., *Οικογένεια και Παραβατικότητα,* Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004, σελ. 133 – 134.

οποίους σε μερικά άτομα ασθενούν οι ανασχετικές δυνάμεις που συγκρατούν το άτομο από το να εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά. Οι θεωρίες τους, δίνουν έμφαση στη σημασία του άτυπου (εσωτερικευμένο: με ένα ισχυρό «Εγώ», με την ικανότητα αυτοελέγχου, με το αίσθημα της υπευθυνότητας και με την θωράκιση και ενδυνάμωση του ατόμου από απογοητεύσεις, ή εξωτερικό: από την οικογένεια, το σχολείο, τους φίλους και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης[55]) και επίσημου κοινωνικού ελέγχου (ποινική δικαιοσύνη, αστυνομία, σωφρονιστικά καταστήματα) για την εκμάθηση της μη παραβατικής συμπεριφοράς και τον έλεγχο.

Σύμφωνα με την θεωρία του I.Nye[56], υπάρχει ο άμεσος έλεγχος, ο έμμεσος έλεγχος, ο εσωτερικός έλεγχος και η ύπαρξη περιορισμένων νόμιμων μέσων επίτευξης στόχων στην κοινωνία. Τον άμεσο έλεγχο αποτελεί η οικογένεια με τους περιορισμούς και τις πιέσεις όταν πρέπει, τον έμμεσο, οι στοργικές και φιλικές σχέσεις με τους γονείς και με μη παραβατικά πρότυπα, ενώ τον εσωτερικό έλεγχο αποτελεί η συνείδηση του ανήλικου. Ως κυριότερη πηγή άσκησης του κοινωνικού ελέγχου, θεωρείται η οικογένεια που είναι και υπεύθυνη της κοινωνικοποίησης του ανήλικου μέλους. Σε έρευνά του σε νέους «υψηλής» και «χαμηλής» παραβατικότητας, διαπίστωσε ότι η πρώτη κατηγορία νέων δεν είχε αναπτύξει υγιείς σχέσεις με τους γονείς, η μητέρα ήταν εργαζόμενη με αποτέλεσμα την απουσία της από το σπίτι για σημαντικό χρονικό διάστημα και η συμβίωση είτε ήταν γεμάτη εντάσεις, με διαρκείς περιορισμούς και απαγορεύσεις, είτε είχε δοθεί στους ανηλίκους απόλυτη ελευθερία και όσα χρήματα ζητούσαν. Στην δεύτερη κατηγορία νέων, οι σχέσεις με τους γονείς ήταν υγιείς κι αρμονικές, η καταγωγή των οποίων ήταν κυρίως από αγροτική περιοχή, με έντονο το αίσθημα της θρησκείας και οι

[55] Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, 1994, σελ. 76.
[56] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 205.

ανήλικοι δέχονταν πλήρως κάθε οδηγία των γονιών τους, ακόμη και την τιμωρία.

Σύμφωνα με τον W.Reckless[57], σημαντικό ρόλο στην παραβατική συμπεριφορά ενός ατόμου (ανηλίκου), παίζουν ψυχολογικοί και βιολογικοί παράγοντες, αλλά και ωθητικές και απωθητικές δυνάμεις. Οι ωθητικές δυνάμεις αποτελούν «κοινωνικές έλξεις» (αποτρέπουν το άτομο από τη σύννομη συμπεριφορά) και «κοινωνικές πιέσεις» (κοινωνικά προβλήματα). Οι απωθητικές δυνάμεις αποτελούν προσωπικά στοιχεία τα οποία λειτουργούν ως ανασταλτικός παράγοντας του εγκλήματος. Αυτά τα στοιχεία εσωτερικεύονται από το άτομο κατά την διαδικασία κοινωνικοποίησης μαζί με τους κανόνες, τις αξίες, τα ήθη και τα έθιμα και οδηγούν στην «αυτοσυγκράτησή» του. Η αυτοσυγκράτηση διακρίνεται σε «εσωτερική» και «εξωτερική». Για την δεύτερη, παίζει ρόλο η συνοχή της ομάδας του ανηλίκου, η αίσθηση της ομοιογένειας και η ταύτιση με άτομα από την ομάδα του. Για την πρώτη, η οποία είναι και η πιο σημαντική και ισχυρή, παίζει ρόλο η θετική εικόνα του ανηλίκου για τον εαυτό του και ο αυτοέλεγχος.

Η θεωρία του W.Reckless επαληθεύθηκε εμπειρικά από μία ομάδα ερευνητών με επικεφαλή τον ίδιο, επικρίθηκε ωστόσο ως προς τη μεθοδολογία της και ως προς το αν η αρνητική εικόνα του εαυτού του ανηλίκου τον οδήγησε στην παραβατικότητα ή αν αυτό ήταν αποτέλεσμα της πράξης. Σε κάθε περίπτωση, η θεωρία του αποτέλεσε μεγάλη συμβολή στην παραβατικότητα των ανηλίκων, καθώς σύμφωνα με αυτή, όταν ο ανήλικος έχει αρνητική εικόνα για τον εαυτό του (έλλειψη εσωτερικευμένων κανόνων) και όταν η απειλή ποινής σε περίπτωση παραβατικότητας δεν έχει επαρκή ισχύ (απουσία εξωτερικών κανόνων) για να αντικατασταθεί η απούσα εσωτερική εγκράτεια, τότε ο ανήλικος παραβατεί.

[57] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ. 206 – 210.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η θεωρία των G.Sykes και D.Matza[58], περί «παράσυρσης» του ανηλίκου σε μια παραβατική πράξη, επειδή θεωρεί πως δεν ευθύνεται για την πράξη και πως είναι αδικημένος ή θύμα των περιστάσεων. Γνωρίζει πριν περάσει στην διάπραξη, πως αυτό που θα κάνει είναι παράνομο και δημιουργεί διάφορες τεχνικές «εξουδετέρωσης» του κοινωνικού ελέγχου ηθικά, ώστε να εκλογικεύσει την συμπεριφορά του και να απελευθερωθεί από ηθικούς καταναγκασμούς, εξουδετερώνοντας την ισχύ του νόμου. Αυτές οι τεχνικές κατατάσσονται σε πέντε βασικές κατηγορίες και είναι οι εξής:

-Άρνηση ευθύνης: όπου ο ανήλικος αρνείται πως είχε πρόθεση να παραβεί κάποιον κανόνα και αποποιείται της ευθύνης, χρεώνοντας το συμβάν σε απρόβλεπτα γεγονότα και καταστάσεις που δεν μπορούσε να ελέγξει ο ίδιος.

-Άρνηση βλάβης: όπου ο ανήλικος εκλαμβάνει την πράξη του ως κάτι άλλο από αυτό που πραγματικά ήταν, προσπαθώντας να την εκλογικεύσει.

-Αμφισβήτηση του θύματος: όπου ο ανήλικος είτε θεωρεί τον εαυτό του θύμα, είτε θεωρεί ότι άξιζε στο θύμα αυτό που έπαθε.

-Κατηγορία κατά των κατηγόρων: όπου ο ανήλικος κατηγορεί τα άτομα που τον ενοχοποιούν, κατηγορεί το σύστημα και τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

-Επίκληση ανώτερων αξιών: όπου ο ανήλικος επικαλείται ότι η παράνομη πράξη έγινε ως υπακοή προς οδηγία κάποιου μέλους της ομάδας του ή επικαλείται αξίες που

[58] Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 111-112, Καλογερόπουλος Δ., *Επιστημολογία στην Εγκληματολογία και Κοινωνικός Δεσμός*, πακέτο πανεπιστημιακών σημειώσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2006, σελ.93-95, Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 210-212 και Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, 1994, σελ. 99-106.

ενστερνίζεται η ομάδα του.

Πέραν της χρησιμότητας της θεωρίας, υπήρξε αντικειμενική δυσκολία στην επαλήθευση των υποθέσεων της[59].

Σύμφωνα με τον T.Hirschi[60], υπάρχουν στοιχεία και παράγοντες που συνδέουν το άτομο (τον ανήλικο εδώ) με την κοινωνία και τους θεσμούς της κι όταν αυτοί οι δεσμοί αδυνατούν ή χάνονται, τότε το άτομο εμφανίζει παραβατική συμπεριφορά. Υποστηρίζει ότι το μόνο που συγκρατεί τα άτομα από την παραβατικότητα, είναι ο φόβος ελέγχου από στενούς κοινωνικούς δεσμούς, όπως είναι η οικογένειά του, οι φίλοι του, οι γείτονες κ.ά. Εάν αυτοί οι κοινωνικοί δεσμοί χαλαρώσουν ή έρθουν σε ρήξη, τότε το άτομο είναι ικανό να αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά. Ο T. Hirschi κάνει λόγο για τέσσερα βασικά στοιχεία που πρέπει να διακρίνουν τους κοινωνικούς δεσμούς και αυτά είναι: (α) η «προσκόλληση» με αγάπη και ενδιαφέρον σε άτομα μη παραβατικά (γονείς, φίλοι, σχολείο), πράγμα που συμβάλλει στην εσωτερίκευση των κοινωνικών αξιών (για παράδειγμα, η προσκόλληση στους γονείς αποφέρει σωστή κοινωνικοποίηση, εάν δεν αποτελούν βέβαια οι ίδιοι παραβατικά πρότυπα. Το αντίθετο μπορεί να οδηγήσει σε αποξένωση, έλλειψη αυτοπεποίθησης και απόρριψη των ηθικών κανόνων και αξιών), (β) η «δέσμευση» του ατόμου (ανηλίκου) σε έναν κομφορμιστικό τρόπο ζωής (σε κοινωνικά αναγνωρισμένους στόχους), (γ) η εμπλοκή του σε σύννομες δραστηριότητες και (δ) το να πιστεύει πραγματικά και το ίδιο το άτομο στους κοινωνικούς κανόνες τους οποίους πρέπει και να τηρεί και τις κοινωνικές αξίες, ώστε να συμβιώνει αρμονικά με τους γύρω του.

[59] Βλ. Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, …, ό.π., 1994, σελ. 105-106.
[60] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 212-216 και Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, …, ό.π., 1994, σελ.106-110.

Σε έρευνά του επαλήθευσε επιτυχώς την θεωρία του. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η έρευνα έδειξε ότι οι στενοί δεσμοί με τους γονείς, τους φίλους και η καλή επίδοση στο σχολείο, αποτρέπουν τους ανηλίκους από την παραβατικότητα. Επίσης, ότι ο παραγωγική διαχείριση του ελεύθερου χρόνου και η ενασχόληση με δραστηριότητες όπως ο αθλητισμός, συνηγορούν σε έναν κομφορμιστικό τρόπο ζωής. Τέλος, πως όση περισσότερη πίστη είχαν στην υπακοή των νόμων, τόσο δυσκολότερα τους παραβίαζαν.

Θεωρία πολιτισμικής σύγκρουσης[61]

Η θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης λόγω πολιτισμικής διαφορετικότητας, αναπτύχθηκε από τον T.Sellin και βασίστηκε στα τεκταινόμενα του 1930 στην αμερικάνικη κοινωνία, η οποία κατακλυζόταν από ένα έντονο μεταναστευτικό ρεύμα το οποίο συνέβαλε στην πολιτιστική ανομοιογένεια του τόπου όπου μετοίκησαν. Αντίστοιχο φαινόμενο μετανάστευσης έχει παρατηρηθεί και στην Ελλάδα, το οποίο άρχισε να κάνει την εμφάνισή του από τη δεκαετία του ’90 και σταδιακά έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις μέχρι και σήμερα, ειδικά στην πρωτεύουσα και ιδιαίτερα στο κέντρο της, σχήμα που παραλληλίζεται με την θεωρία των Cl.Shaw και H.McKay που αναφέρθηκε παραπάνω. Σύμφωνα με την θεωρία του T.Sellin, οι ανήλικοι αποτελούν προϊόν του περιβάλλοντος στο οποίο μεγάλωσαν και έχουν απορροφήσει όλα εκείνα τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία του τόπου τους, εσωτερικεύοντάς τα ως στοιχεία της δικής τους προσωπικότητας. Όταν όμως μεταναστεύουν και εγκαθίστανται σε ένα μέρος (σε μια άλλη χώρα ή σε μια άλλη περιοχή στην ίδια χώρα) κι έρθει η ώρα να συμμετάσχουν σε θεσμούς όπως είναι το σχολείο ή και ο χώρος εργασίας, οι ανήλικοι καλούνται να αντιμετωπίσουν δύο διαφορετικούς

[61] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα....*, ό.π., 2000, σελ.124-126. Επίσης, βλ. σχετικές έρευνες σελ. 126-127. Ακόμη, αναλυτικά για την θεωρία του T.Sellin, βλ. Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία...*, ό.π., 1996, σελ.217-232 και εκεί παραπομπές.

πολιτισμούς. Αυτόν με τον οποίο μεγάλωσαν και εκείνον ο οποίος αποτελεί τον τρόπο ζωής στο νέο τους περιβάλλον. Τότε, ο ανήλικος αντιμετωπίζεται ως «περιθωριακή προσωπικότητα», ενώ σε περίπτωση που οι δύο πολιτισμοί έρχονται σε σύγκρουση (δηλαδή, ο πολιτισμός στον οποίο γαλουχήθηκε επιτάσσει την τέλεση μιας πράξης, η οποία όμως αποτελεί θεσμοθετημένα παραβατική πράξη στο νέο πολιτιστικό του περιβάλλον), τότε αναγκασμένος να σεβαστεί τον πολιτισμό που έχει εσωτερικεύσει και δεν μπορεί να απορρίψει, παραβατεί. Αυτές οι συγκρούσεις μπορεί να είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης κανόνων συμπεριφοράς ή κοινωνικών αξιών παλιού με το νέο τρόπο ζωής, ή αποτέλεσμα μετακίνησης από αγροτικό σε αστικό περιβάλλον, ή αποτέλεσμα μετακίνησης από μία καλά οργανωμένη και ομοιογενή κοινωνία σε μία άλλη με τα αντίθετα χαρακτηριστικά.

Με βάση αυτή την θεωρία, επιχειρήθηκαν πολλές έρευνες, οι οποίες όμως δεν είναι ικανές να εξηγήσουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας στην ολότητά του. Ωστόσο, πολύ σημαντικό είναι το πόρισμά τους, πως όσα άτομα μετανάστευσαν ως ανήλικοι παρατηρείται, ότι εκδηλώνουν περισσότερες φορές παραβατική συμπεριφορά από ότι ως ενήλικοι και πως η δεύτερη γενιά μεταναστών (τα παιδιά δηλαδή των μεταναστευτικών πληθυσμών) παραβατεί ακόμη πιο συχνά, με παραβατικότητα που μοιάζει σε ποιοτικά χαρακτηριστικά με εκείνη των αυτοχθόνων.

Θεωρία της αλληλεπίδρασης (του στιγματισμού)

Οι θεωρίες αυτές, έχουν ως κυριότερο εκπρόσωπό τους τον S.Becker. Μέχρι εκείνη την εποχή (δεκαετία ’60) το ενδιαφέρον ήταν στραμμένο στο άτομο και τον περίγυρό του. Αυτές οι θεωρίες έστρεψαν την προσοχή από το άτομο και την πράξη, στην αντίδραση (θέσπιση κανόνων και εφαρμογή τους). Βάση των θεωριών αυτών, είναι πως οι επικρατούσες κοινωνικές ομάδες είναι αυτές που δημιουργούν την

παραβατικότητα, αφενός με το να ωθούν (εφόσον έχουν τη δύναμη ως κρατούσες) στη θέσπιση κανόνων, η παραβίαση των οποίων συνεπάγεται παραβατική συμπεριφορά, αφετέρου με την εφαρμογή των κανόνων αυτών, σε άτομα που χρησιμοποιούνται ως αποδιοπομπαίοι τράγοι[62]. Σύμφωνα με τον F.Tannenbaum, «η διαδικασία εγκληματοποίησης του ατόμου είναι μια διαδικασία τοποθέτησης ετικέτας, προσδιορισμού, αναγνώρισης, απομόνωσης, περιγραφής, έμφασης, απόκτησης συνείδησης και αυτοσυνείδησης… Το άτομο καταλήγει να γίνει το πράγμα που περιγράφεται ότι είναι.»[63]. Ο S.Becker, ο οποίος πρώτος διατύπωσε την θεωρία του στιγματισμού, παρατηρεί ότι όσον αφορά την εφαρμογή του νόμου, των κανόνων, η αντίδραση που προκαλείται όταν αυτοί παραβιάζονται διαφέρει ανάλογα με τον κανόνα, τον δράστη (και το κοινωνικο-οικονομικό του προφίλ), το θύμα (και το κοινωνικο-οικονομικό του προφίλ), το χρονικό διάστημα, τον τόπο και τις περιστάσεις που συνέτρεχαν τη στιγμή της παραβίασης. Κατ' αυτόν λοιπόν, «…Η παρέκκλιση δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που βρίσκεται στην ίδια τη συμπεριφορά, αλλά στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στο άτομο που διαπράττει μια πράξη και εκείνους που αντιδρούν σε αυτή»[64]. Ο παρεκκλίνων λοιπόν, είναι αυτός στον οποίο έχει εφαρμοστεί με επιτυχία το στίγμα και παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι αυτή που τα άτομα χαρακτηρίζουν ως τέτοια.

Αρχικά, ο ανήλικος διαπράττει μια παραβατική πράξη, η οποία αποτελεί την «πρωτογενή παρέκκλιση» (έτσι την ονομάζει ο E.Lemert[65]). Οι λόγοι για τους οποίους τελείται μπορεί να είναι οποιοιδήποτε, κοινωνικοί, ψυχολογικοί, περιστασιακοί. Η κοινωνία τότε, αντιδρά με το να στιγματίσει τον

[62] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 118 – 119.
[63] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 240.
[64] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 242-243.
[65] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 244 – 245.

ανήλικο[66]. Τον τιμωρεί και του αποδίδεται η ετικέτα του «κακού», του «παραβατικού». Η συνέπεια αυτής της αντίδρασης, έχει ως αποτέλεσμα ο ανήλικος να έχει προβλήματα στις σχέσεις του με το κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο τον θεωρεί πλέον ως «παρεκκλίνον» και δυσκολεύεται να επανενταχθεί στον κοινωνικό του κύκλο. Οι στιγματιστικές διαδικασίες θέτουν το άτομο σε τέτοιες συνθήκες που το εμποδίζουν να συνεχίσει την συνήθη καθημερινότητά του. Σταδιακά αυτή η κρίση των άλλων εσωτερικεύεται και από τον ίδιο τον ανήλικο και τον οδηγεί στην απομόνωση και στην αναζήτηση ατόμων που είναι «σαν κι εκείνον». Εξαιτίας λοιπόν της κακής του φήμης, η πρόσβασή του σε νόμιμα μέσα περιορίζεται έως εκμηδενίζεται. Προκειμένου να επιβιώσει, περνάει στην «δευτερογενή παρέκκλιση» με το να εκδηλώσει ξανά παραβατική συμπεριφορά, είτε για οικονομικούς λόγους (ώστε να επιβιώσει), είτε γιατί έχει εσωτερικεύσει μέσα του σε τέτοιο βαθμό το στίγμα και η ταυτότητα η οποία του έχει αποδοθεί, που θεωρεί τον εαυτό του πλέον και ο ίδιος ως τέτοιο (παραβατικό ανήλικο). Το τελικό βήμα στην παρεκκλίνουσα σταδιοδρομία του είναι η είσοδος σε μία οργανωμένη ομάδα παραβατικών ατόμων, στους οποίους θα βρει συμπαράσταση και θα εξελίξει ενδεχομένως τις παραβατικές του τεχνικές.

Αυτή η θεωρία έδωσε έμφαση στο πώς η κοινωνική αντίδραση, εάν είναι αρνητική, μπορεί να συμβάλλει στην παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (ακόμη κι αν το άτομο δεν είχε κάποια τέτοιου είδους πρόθεση) και την «εγκληματική σταδιοδρομία» ενδεχομένως, κάποιου νέου. Η συμβολή της ιδιαίτερα στο θέμα επιλογής των υπόπτων από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο υπήρξε μεγάλη. Ωστόσο, δέχθηκε επικρίσεις και η υπόθεση της θεωρίας αυτής που επικρίθηκε κυρίως, ήταν η έννοια της «πρωτογενής» και «δευτερογενής παρέκκλισης», οι οποίες δεν έχουν σαφή

[66] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 118 – 119.

προσδιορισμό και υπόσταση (κυρίως η πρωτογενής παρέκκλιση, η πρώτη παραβατική πράξη, καθώς δεν ασχολήθηκε η θεωρία με τις γενεσιουργές αιτίες της παραβατικής συμπεριφοράς).

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο και έχοντας σκιαγραφήσει μια εικόνα των λόγων για τους οποίους ένας ανήλικος εκδηλώνει παραβατική συμπεριφορά κατά τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν, και εκπροσωπείται στις στατιστικές κατά τρόπο που φαίνεται στα προηγούμενα δύο κεφάλαια, διαπιστώνεται ότι η Εγκληματολογία εμμένει σε μονόπλευρες θεωρίες εγκληματογόνων παραγόντων, οι οποίοι είναι είτε βιολογικοί, είτε ψυχολογικοί, ή κοινωνικοί. Ωστόσο, αυτό αποτέλεσε και την αδυναμία της, καθώς δεν είναι δυνατό να επιδρά στον ανήλικο ένας και μόνο παράγοντας, ο οποίος να τον ωθεί σε παραβατική δράση. Οι θεωρίες που προέκυψαν, δε μπορεί παρά μόνο μαζί και αλληλεπικαλυπτόμενες να εξηγήσουν (και πάλι όχι ολοκληρωτικά) τον λόγο γένεσης και εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς σε ορισμένους ανηλίκους, ενώ σε άλλους όχι. Αυτός ήταν και ο λόγος που στην Βόρεια Αμερική, μεταξύ 1915 και 1950, κυριάρχησε η πολυπαραγοντική προσέγγιση (αν και με τη μορφή που πήρε δεν κατάφερε να φέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα), η οποία δεν αποτέλεσε, ούτε και βασίστηκε σε ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα, αλλά απλώς «ερμηνεύει εμπειρικά το πώς προκύπτουν συγκεκριμένα συμβάντα έπειτα από διάφορες περιστάσεις, ενώ η ερμηνεία διαφέρει ανάλογα με τον συνδυασμό των συνθηκών που ακολουθείται»[67]. Οι οπαδοί της, χρησιμοποίησαν ιδιαίτερα τους παράγοντες της προσωπικότητας και του περιβάλλοντος του παραβατικού, ώστε να εξηγήσουν την παραβατικότητα, χωρίς ωστόσο να το

[67] Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ.252-253 και σχετικές παραπομπές.

καταφέρουν, διότι το δείγμα των ερευνών τους περιοριζόταν σε εγκλείστους, αγνόησαν την ύπαρξη σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας και δεν υπολόγισαν την ενδεχόμενη επίδραση άλλων παραμέτρων, πέραν των βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των δραστών[68]. Ωστόσο, η ανάγκη για μελλοντικές διεπιστημονικές έρευνες (κοινωνιολόγων, ψυχολόγων, ιατρών, εγκληματολόγων, νομικών κ.ά.) προκειμένου να συναχθούν ουσιαστικά πορίσματα κρίνεται βασική. Μόνο με αυτό τον τρόπο, με μια τέτοια συνεργασία μπορεί να γίνει σφαιρική εξέταση και να υπάρξει εμβάθυνση στο φαινόμενο ταυτόχρονα[69].

Στο επόμενο μέρος, θα εξεταστεί το ζήτημα της πρόληψης της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα και συγκεκριμένα θα αναδειχθούν οι πρακτικές πρωτογενής και δευτερογενής πρόληψης, που εφαρμόζονται σε κρατικό επίπεδο στην Ελλάδα, ενώ θα γίνει παράλληλα μία προσπάθεια αξιολόγησής τους.

[68] Αναλυτικά για σχετικές μελέτες, βλέπε Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 253-262.

[69] Αναλυτικά για τους τύπους των εγκληματολογικών ερευνών βλ. . Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,…,*ό.π., 2004, σελ. 17-19.

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας αποτελεί θεμελιώδες κεφάλαιο για την πολιτική της κάθε χώρας. Στο προηγούμενο μέρος της παρούσας εργασίας, παρουσιάστηκαν τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα και οι θεωρίες, οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά καιρούς, βασισμένες σε έρευνες χρόνων, προκειμένου να εξηγήσουν το φαινόμενο. Από τις θεωρίες αναδεικνύονται οι παράγοντες που θεωρείται ότι επιδρούν στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων. Αυτοί έχουν να κάνουν είτε με τον ανήλικο ως βιολογικό ον, είτε με την οικογένεια, τους φίλους, το σχολείο, την εργασία, την γειτονιά και τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες του περιβάλλοντος του νέου. Όταν αυτές οι μορφές κοινωνικού ελέγχου που πλαισιώνουν τον ανήλικο αποτυγχάνουν να λειτουργήσουν ή να τον κοινωνικοποιήσουν επαρκώς ή ακόμη κι όταν λειτουργούν, κοινωνικοποιούν το μέλος τους σε αξίες συγκρουόμενες των σύννομων ή διαφορετικές, τότε έρχεται η στιγμή να παρέμβουν φορείς και θεσμοί που θα προλάβουν την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από το άτομο, σε περίπτωση που θεωρηθεί ότι είναι πολύ πιθανό να συμβεί κάτι τέτοιο. Όταν δηλαδή αποτύχει ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος με την μορφή της οικογένειας, του σχολείου, των φίλων και του κοινωνικού περίγυρου, τότε παρεμβαίνει ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος με τη μορφή φορέων, θεσμών και υπηρεσιών, με τρεις τύπους αντίδρασης[70], προκειμένου να προστατευθεί ο ανήλικος και να προληφθεί ενδεχόμενη παραβατική συμπεριφορά. Ο κάθε τύπος αντίδρασης, αφορά διαφορετική ομάδα ατόμων και επιδιώκει αναλόγως ειδικότερους στόχους.

[70] Κατά τον διαχωρισμό που γίνεται από τον Ι. Φαρσεδάκη, στο *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 124 – 126.

Οι πρωτογενείς αντιδράσεις, αφορούν το σύνολο των ανηλίκων που θεωρείται ότι βρίσκονται σε κίνδυνο (όχι όμως απαραίτητα). Οι παρεμβάσεις αυτού του τύπου, γίνονται με στόχο την τροποποίηση των όρων του ευρύτερου, φυσικού και κοινωνικού, περιβάλλοντος των νέων, αλλά και γενικότερα των πολιτών και περιλαμβάνουν γενικά μέτρα αρωγής τους (κοινωνικο-πολιτικά), προκειμένου να περιοριστεί σημαντικά η πιθανότητα να αναπτύξουν παραβατική ή αντικοινωνική συμπεριφορά.

Οι δευτερογενείς αντιδράσεις, στοχεύουν στην έγκαιρη παρέμβαση στη ζωή ατόμων ή ομάδων, που θεωρείται βάσιμα ότι κινδυνεύουν να παρανομήσουν, λόγω της κατάστασης στην οποία βρίσκονται. Αυτή η κατάσταση μπορεί να είναι για παράδειγμα, η διαβίωση σε μονογονεϊκή οικογένεια, με τον μοναδικό κηδεμόνα άνεργο για καιρό και εθισμένο σε εξαρτησιογόνες ουσίες. Η παρέμβαση γίνεται μέσω κοινωνικο-παιδαγωγικών μέτρων αρωγής και προστασίας, όπως και μέσω ορισμένων ποινικών ρυθμίσεων θεμάτων που τους αφορούν.

Οι τριτογενείς αντιδράσεις, αφορούν ακόμη πιο περιορισμένη ομάδα ανηλίκων και συγκεκριμένα εκείνων που εκδηλώνουν τελικά παραβατική συμπεριφορά. Η παρέμβαση γίνεται μέσω μέτρων κοινωνικού ελέγχου, τα οποία στοχεύουν στην κοινωνική επανένταξή τους και την πρόληψη ενδεχόμενης υποτροπής. Σε αυτές τις αντιδράσεις, περιλαμβάνεται η ποινική παρέμβαση του κράτους.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στις πρωτογενείς και δευτερογενείς αντιδράσεις (ο απόλυτος διαχωρισμός των οποίων δεν είναι δυνατός σε ορισμένες περιπτώσεις, καθώς οι ίδιες υπηρεσίες μπορούν να παρέμβουν σε διάφορα επίπεδα), οι οποίες αφορούν ανηλίκους, που δεν έχουν εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά. Αυτές οι

αντιδράσεις αποτελούν και τις πιο κρίσιμες όσον αφορά την κοινωνική προστασία του ανηλίκου, καθώς όσο απομακρύνεται κανείς από το επίπεδο των πρωτογενών αντιδράσεων προς τις τριτογενείς, τόσο λιγότερες πιθανότητες επιτυχίας έχουν οι στόχοι που θέτουν οι τρεις τύποι παρέμβασης (αυτό διαπιστώνεται και από την «καμπύλη επιτυχίας» των τριών τύπων αντιδράσεων, όπως παρατίθεται σε έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης[71]). Αυτό σημαίνει, ότι η πολιτική του εκάστοτε κράτους, προκειμένου να μειώσει αποτελεσματικά το ποσοστό νεανικής παραβατικότητας και ενδεχομένως και ενήλικης[72], οφείλει να στρέψει το ενδιαφέρον της σε πολιτικές πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας και προστασίας των νέων που συγκεντρώνονται στους πρώτους δύο τύπους παρέμβασης, περισσότερο από ότι στον τρίτο (χωρίς ωστόσο να υποτιμάται η σημασία και του τρίτου τύπου αντίδρασης).

Ωστόσο, για να είναι οι πρωτογενείς και δευτερογενείς αντιδράσεις αποτελεσματικές, πρέπει να βασίζονται στην προϊούσα εμπειρία ερευνών και θεωρίας, ώστε να διακριθούν στοχευμένα οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι θεωρείται πως πρέπει να καταπολεμηθούν, για να μην υπάρχει κίνδυνος κάποιος ανήλικος να προβεί σε παραβατική δραστηριότητα. Όπως παρατηρήθηκε όμως στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, οι παράγοντες γένεσης της παραβατικής συμπεριφοράς ή ενίσχυσής της, που προέκυψαν από τις εκάστοτε έρευνες και εμπλούτιζαν την κάθε θεωρία, δεν συνδέονται με αιτιώδη σχέση μεταξύ τους. Δηλαδή, ενώ σε ορισμένες

[71] Σχετικά, βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 125.

[72] Εφόσον πολλές φορές, αποτυγχάνει η τριτογενής παρέμβαση σε περίπτωση που ο ανήλικος θεωρήσει άδικη την ποινή που θεωρήθηκε από το κράτος ότι του αναλογεί και του καταλογίστηκε (ή σε περίπτωση που η ποινή ήταν δυσανάλογα αυστηρή σε σύγκριση με την πράξη), με αποτέλεσμα την υποτροπή του και μετά την ενηλικίωση για διάφορους λόγους, όπως η αποδοχή του στίγματος λόγω μη αποδοχής του από το κοινωνικό περιβάλλον, η αντιμετώπιση αντίξοων συνθηκών, το αίσθημα της αδικίας, η βελτίωση τεχνικών στη φυλακή σε περίπτωση σωφρονιστικού περιορισμού κ.ά. Επίσης, βλ. σχετικά Κουράκη Ν., Σταθοπούλου Ε., Μηλιώνη, «Νεαροί κρατούμενοι μετά την αποφυλάκισή τους: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα ποσοστά υποτροπής και η περαιτέρω πορεία τους μέσα στην κοινωνία», *Ποινικός Λόγος*, τεύχος 6, 2004, 2895 - 2912.

περιπτώσεις ένας παράγοντας φαινόταν να προκαλεί στον ανήλικο παραβατική συμπεριφορά, ο ίδιος αυτός παράγοντας, σε άλλους ανηλίκους δεν είχε ανάλογο αποτέλεσμα. Επίσης, υπήρξαν και έρευνες με αντικρουόμενα πορίσματα σχετικά με τους παράγοντες. Παρόλα αυτά, αναδεικνύονται μια σειρά από παράγοντες που, πιθανόν, να οδηγούν ή να συμβάλλουν στην παραβατική συμπεριφορά των νέων. Η εργασία, θα εστιάσει στους κοινωνικούς παράγοντες, που χρήζουν παρέμβασης.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν συνοπτικά οι παράγοντες που θεωρείται ότι συμβάλλουν ή προκαλούν παραβατική συμπεριφορά, όπως αναδύθηκαν από τις έρευνες και τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν (και έγινε λόγος γι' αυτές αναλυτικά σε προηγούμενο κεφάλαιο), ώστε να αξιολογηθούν παρακάτω οι πρακτικές που εφαρμόζονται με σκοπό την πρόληψη και την μείωση της παραβατικότητας. Παρατίθενται συνοπτικά και συγκεντρωτικά, χωρίς περαιτέρω ανάλυση (καθώς αναλύθηκαν στο προηγούμενο μέρος της εργασίας, στα πλαίσια της εκάστοτε θεωρίας), για λόγους συστηματικούς, εκτός ορισμένων περιπτώσεων που γίνεται αναφορά σε πρόσφατες έρευνες στην Ελλάδα, προκειμένου να εμπλουτιστεί η εικόνα που ήδη έχει σχηματιστεί, με πρόσφατα γεγονότα που αποτελούν νέα γνώση. Θα πρέπει όμως να τονιστεί, ότι ο επιμερισμός των παραγόντων γίνεται καθαρά για τις ανάγκες του εντοπισμού και της παράθεσής τους, για την αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πρακτικών πρόληψης. Είναι δυνατό να επιδρούν στον ανήλικο παραπάνω από έναν παράγοντες, ή για κάθε ενέργειά του να συντρέχουν διαφορετικοί παράγοντες από τους προφανείς. Για παράδειγμα, ενδεχόμενες επαναλαμβανόμενες αποτυχίες στο σχολείο, δε συνδέονται απαραίτητα με παράγοντες που γεννά το ίδιο το σχολικό περιβάλλον, αλλά μπορεί να συντρέχουν οικογενειακοί παράγοντες που να επιδρούν στον ανήλικο, με αποτέλεσμα την σχολική του αποτυχία και την απορριπτική του στάση στο σύστημα.

Ι. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ-ΣΤΟΧΟΣ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την οικογένεια

Οι έρευνες που διεξήχθησαν κατά καιρούς[73], είχαν σαν αποτέλεσμα τη σύνδεση της νεανικής παραβατικότητας με την εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων, την κακή επίβλεψη των ανηλίκων από τους γονείς, την σκληρή ή παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση των παραβατικών ανηλίκων από τους γονείς, τον ιδιαίτερα αυστηρό ή ανύπαρκτο ή ακανόνιστο ή ασυνεπή τρόπο επιβολής πειθαρχίας των γονέων και γενικώς την κακή άσκηση γονικής μέριμνας με ότι αυτό συνεπάγεται, την αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά ενός ή και των δύο γονέων, την έλλειψη ζεστασιάς, συμπάθειας και στοργής των γονέων απέναντι στα παιδιά τους, τις ασθενείς σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, την υπερπροστατευτικότητα ή απορριπτική ή αδιάφορη στάση των γονέων, τη γενικότερη εικόνα έλλειψης οικογενειακής συνοχής, σταθερότητας και ασφάλειας, τις παιδευτικές μειονεξίες της οικογένειας, τις συζυγικές διαμάχες και γενικώς τις συχνές ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, την ύπαρξη πολλών μελών στην οικογένεια, την διαλυμένη οικογένεια, τις κοινωνικο-οικονομικές μειονεξίες της οικογένειας και την ανεπαρκή ή στοιχειώδης ή κακή κοινωνικοποίηση των ανηλίκων ως συνέπεια όλων των παραπάνω. Επιπλέον, μελέτες (οι λεγόμενες follow-up studies[74]) έδειξαν ότι οι παράγοντες αυτοί, συσχετίζονται και με την ενήλικη παραβατικότητα, διότι δημιουργούν μορφές διαταραχών στους ανηλίκους που τείνουν να διατηρήσουν και στην ενήλικη ζωή τους[75].

---

[73] Για τις εν λόγω έρευνες, βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 54-68 και τις εκεί παραπομπές.

[74] Βλέπε σχετικά με αυτό τον τύπο έρευνας, Ζαραφωνίτου Χ., ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,…*,ό.π., 2004, σελ. 25-27.

[75] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 55.

Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με το σχολείο

Οι έρευνες που μελέτησαν τη σχέση των ανηλίκων με το σχολείο και το σχολικό περιβάλλον[76], διαπιστώνουν πως οι ανήλικοι που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά δείχνουν ελάχιστο έως καθόλου ενδιαφέρον για το σχολείο και τη ζωή τους μέσα σε αυτό. Αποφεύγουν να εκπληρώσουν σχετικές υποχρεώσεις τους (σχολικές εργασίες) και ενδιαφέρονται κυρίως για το πότε θα το εγκαταλείψουν. Συνέπεια των ανωτέρω, είναι το υψηλό ποσοστό σχολικής αποτυχίας τους και η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου ορισμένες φορές, κατά τον οποίο οι μαθητές αποτυγχάνουν γιατί δεν ενδιαφέρονται για την σχολική τους επίδοση και τον θεσμό και αντίστοιχα δεν ενδιαφέρονται, επειδή έχουν απογοητευθεί από τις αποτυχίες τους.

Οι καθαυτοί σχολικοί παράγοντες που εξετάσθηκαν και έδειξαν ότι υπάρχει κάποια σχέση σύνδεσής τους με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, είναι οι εξής: ο αυταρχισμός των δασκάλων/καθηγητών και η αυστηρότητα γενικώς του κοινωνικού ελέγχου στο σχολείο, η αρνητική ατμόσφαιρα που δημιουργείται από το επιτελείο των δασκάλων του σχολείου, η έλλειψη συμμετοχής των ανηλίκων στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν, η παιδαγωγική που χρησιμοποιείται, το ανταγωνιστικό σύστημα που προωθείται, η εικόνα του εκάστοτε σχολείου όπως αυτή έχει δημιουργηθεί στον μαθητή, ο βαθμός ικανοποίησής του από αυτό, οι τρόποι χειρισμού της τάξης από τον δάσκαλο, ο βαθμός ενθαρρύνσεων και αμοιβών, η συμπεριφορά των δασκάλων/καθηγητών ως πρότυπα, η γενική ποιότητα συνθηκών στο σχολικό περιβάλλον, η κακή προετοιμασία για την αγορά εργασίας (ειδικά όταν αυτή παρουσιάζεται σκληρή, με αμφίβολα ποσοστά επιτυχίας σε θέση αντίστοιχη

[76] Για τις εν λόγω έρευνες, βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 68-81 και τις εκεί παραπομπές.

των ικανοτήτων του ανηλίκου), η απροσαρμοστικότητα στο νέο θεσμό του σχολείου, ο οποίος συνεπάγεται εργασία, μύηση σε νέες γλώσσες και σύμβολα, αφομοίωση της κουλτούρας μέσω παθητικότητας και υπακοής στους δασκάλους/καθηγητές, ρουτίνα σε μια ανιαρή καθημερινότητα και υπαγωγή σε ένα οργανωμένο σύστημα με συγκεκριμένο πρόγραμμα, πολλές φορές πιεστικό για τον ανήλικο. Παραβατικοί και μη ανήλικοι, με δυσκολία προσαρμόζονται (ή όχι) σε ένα τέτοιο πλαίσιο. Είναι στην αρμοδιότητα των δασκάλων/καθηγητών (ορισμένες φορές ούτε καν στη δική τους, αλλά στο Υπουργείο Παιδείας και τον εκάστοτε υπεύθυνο, μέσω οριοθέτησης της διδακτέας ύλης, ώστε να διδαχθεί στα σχολεία σε λογικό χρονικό πλαίσιο ή μέσω καθορισμού άλλων παραμέτρων, όπως είναι το εξουθενωτικό ανταγωνιστικό σύστημα που προωθείται σήμερα), να αντιδράσουν στην όποια δυσπροσαρμοστικότητα ή απροσαρμοστικότητα, με ενδιαφέρον και όχι με τιμωρίες, αποβολές ή απορρίψεις, οι οποίες συμβάλλουν στην περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης (πράγμα που συμβαίνει, διότι η δομή και ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τις ενδεχόμενες σχολικές αποτυχίες με άλλο τρόπο[77]). Όταν ο ανήλικος χάσει το ενδιαφέρον του για το σχολείο με ότι αυτό συνεπάγεται, τότε στρέφει την προσοχή του συνήθως σε δραστηριότητες που αποτελούν διέξοδο από την ανία του σχολείου, οι οποίες μπορεί να πάρουν τη μορφή παραβατικών πράξεων. Επίσης, υπάρχει περίπτωση ο ανήλικος να εμφανίσει ανάλογη συμπεριφορά και στην περίπτωση που λόγω των παραπάνω παραγόντων, απορρίψει το σχολείο ως σύστημα αξιών και κανόνων που αυτό αντιπροσωπεύει και να στραφεί προς την παρέα φίλων του, οι οποίοι επίσης εμφανίζουν υψηλό ποσοστό αποτυχίας και συμμερίζονται είτε την ανία του, είτε την απογοήτευσή του και θέλουν να βρουν άλλους τρόπους να αισθανθούν καλά ή να γεμίσουν με δράση το χρόνο τους. Η

[77] Βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 74-75 και τις εκεί παραπομπές.

επίδραση της παρέας των συμμαθητών ή φίλων και οι παράγοντες που ωθούν στην παραβατικότητα και σχετίζονται με αυτήν, παρατίθεται αμέσως μετά.

Σημαντικές είναι και οι πρόσφατες έρευνες, που αναδεικνύουν ως παράγοντα παραβατικότητας την θυματοποίηση μέσω «bullying», δηλαδή σχολικού εκφοβισμού (όπως αποδίδεται στην ελληνική επιστημονική γλώσσα)[78], η οποία συμβαίνει επανειλημμένα εντός και εκτός του πλαισίου του σχολείου (σε άτομα ηλικίας έως δώδεκα ετών. Για μεγαλύτερης ηλικίας, τείνει να χρησιμοποιείται ο όρος «σχολική βία»), για μεγάλη χρονική διάρκεια και παρουσιάζεται μεταξύ των μαθητών ή από τους μαθητές προς τους δασκάλους/καθηγητές, από τους δασκάλους/καθηγητές προς τους μαθητές, μεταξύ των δασκάλων/καθηγητών και μεταξύ δασκάλων/καθηγητών και διευθυντών ή μελών της διοίκησης του σχολείου[79]. Έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ δράστη και θύματος, καθώς οι ίδιοι ανήλικοι που γίνονται θύματα, αργότερα παρατηρείται ότι μετατρέπονται σε δράστες σχολικού εκφοβισμού[80]. Η παρατεταμένη χρονική διάρκεια της κακομεταχείρισης, μπορεί να έχει σοβαρές κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις τόσο για τα θύματα όσο και για τους θύτες ανηλίκους, ειδικά με δεδομένο ότι πολλές φορές οι ρόλοι εναλλάσσονται και ειδικά όταν η βία αυτή κλιμακώνεται.

---

[78] Όπου σύμφωνα με έντυπο της Εκστρατείας Ενημέρωσης Κατά της Σεξουαλικής Κακοποίησης «No Secret», συνταγμένο από τους Γιωτάκο Ο. (ψυχίατρος), Μακρίδου Α. (Κλινική Ψυχολόγος), Πρεκατέ Β. (Εκπαιδευτικός, εκπ. Ψυχολόγος) και Τσιλιάκου Μ. (Νομικός, υπ. Διδ. Εγκληματολογίας), ως σχολική βία θεωρείται: η σωματική (σπρωξίματα, κλοτσιές, μπουνιές, χαστούκια, κ.ά.), η συναισθηματική/ψυχολογική (με σκόπιμη απομόνωση του παιδιού-θύματος, κρύψιμο των βιβλίων του, με το να λερώνουν, κλέβουν και να καταστρέφουν πράγματά του, με το να τον εκβιάζουν για χρήματα κ.ά.) ή η λεκτική (κοροϊδία, βρίσιμο, σαρκασμός, ειρωνεία, διάδοση ψευδούς φήμης, ρατσιστικά ή ομοφοβικά σχόλια, χειρονομίες, συκοφαντικά γκράφιτι, απειλές, κ.ά.) επίθεση και ο σεξουαλικός (ανεπιθύμητο άγγιγμα, απειλές, προσβλητικά μηνύματα και εικόνες, λεκτική παρενόχληση, κ.ά.) ή ηλεκτρονικός εκφοβισμός (μέσω χρήσης Διαδικτύου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, chat room, κλήσεων σε κινητά και μηνύματα με κακοποιητικό και απειλητικό περιεχόμενο, χρήση κάμερας με σκοπό την απειλή και την ταπείνωση του παιδιού)]. Σύμφωνα με την Διάσκεψη της Ουτρέχτης, ορίζεται ως «η επιβολή βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε κάποιο άλλο και η πρόκληση ζημίας ή βλάβης. Οι μορφές σχολικής βίας είναι η σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική, λεκτική βία και ο βανδαλισμός».

[79] Αρτινοπούλου Β., *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001, σελ. 13.

[80] Αρτινοπούλου Β., *Βία στο σχολείο…,* ό.π., 2001, σελ. 15.

Σε σχετική πανελλαδική έρευνα υπο την εποπτεία της εγκληματολόγου Ι. Τσίγκανου, σε 101 σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε περίπου 2.000 μαθητές[81], η οποία δημοσιεύθηκε το 2006, διαπιστώθηκε ότι, το 60% έχουν εμπλακεί σε καβγάδες ή ασκήσει λεκτική βία, ένα 34% έχει πάρει μέρος σε συμπλοκές, ένα 30% σε κλοπές αντικειμένων συμμαθητών του, ένα 18% σε κλοπές αντικειμένων του σχολείου, ένα 16% σε βανδαλισμούς, ένα 11% σε κλοπές αντικειμένων των εκπαιδευτικών, ένα 8% σε διαρρήξεις, ένα 8% σε καταστροφές αντικειμένων των εκπαιδευτικών, ένα 5% σε εμπρησμούς, ένα 5% σε καταστροφή του σχολικού αρχείου και ένα 5% σε επίθεση κατά εκπαιδευτικών. Πιο επιρρεπείς στην κακομεταχείριση παρουσιάζεται να είναι οι ανήλικοι του Δημοτικού σχολείου (37%) παρά του Γυμνασίου και Λυκείου (11%). Το 13% των ανηλίκων του Δημοτικού και το 11% του Γυμνασίου και Λυκείου παραδέχονται στην έρευνα ότι ήταν δράστες. Μάρτυρας σε περιστατικά απειλών ή τρομοκράτησης δηλώνει ότι ήταν το 41% των ανηλίκων του Δημοτικού και ένα 43% των ανηλίκων του Γυμνασίου και Λυκείου, ενώ σε περιστατικό ξυλοδαρμού, ένα 77% των μαθητών Δημοτικού και 68% των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου. Το θύμα συνήθως είναι ο αδύναμος, ο καινούριος, ο δυσπροσάρμοστος και γενικά, το «διαφορετικό» παιδί.

Οι ανήλικοι-θύματα bullying, έπειτα από αυτή την κακομεταχείριση στην οποία υπόκεινται, σωματική και ψυχολογική, επηρεάζονται ως προς την προσωπικότητα και την συμπεριφορά τους και βαίνουν συχνά μια «υπόγεια διαδρομή μεταξύ προηγούμενης θυματοποίησης τους και μελλοντικής υιοθέτησης παραβατικής

[81] Ένθετο: Φάκελος Βία Ανηλίκων, *Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία*, 21/03/2009, σελ. 36, διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική σελίδα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, στην http://www2.ekke.gr/kataxwrhseis.php?id=330 .

συμπεριφοράς»[82], η οποία οφείλεται στη μη (ή αναποτελεσματική) διαχείριση του τραύματος που επέφερε η θυματοποίησή τους.

Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την παρέα φίλων

Η επίδραση των φίλων και των συμμαθητών, φαίνεται να αποτελεί παράγοντα σημαντικό στην παραβατική δραστηριότητα του ανηλίκου. Έρευνες[83], έδειξαν ότι οι μαθητές που παρουσιάζουν μεγάλο αριθμό σχολικών αποτυχιών, οδηγούνται συχνά στη δημιουργία μιας υποκουλτούρας «παραβατικότητας». Ο M.Cusson συγκεκριμένα διακρίνει την ύπαρξη δύο φάσεων[84], κατά τις οποίες, ο ανήλικος είτε προβαίνει στην παράβαση απλών σχετικά και λιγότερο σοβαρών αδικημάτων, με σκοπό το αίσθημα της διέγερσης, το παιχνίδι, την απόκτηση κύρους που έχασε με τις σχολικές αποτυχίες και την έντονη επιθυμία, μέσω αλληλεπίδρασης με τους φίλους του και αμοιβαίας ενίσχυσης (με έντονο το στοιχείο της μίμησης, της παρακίνησης, της βοήθειας και της επιδοκιμασίας[85]), είτε προβαίνει στην εκμάθηση τεχνικών βελτίωσης, προκειμένου να προβεί σε σοβαρότερα αδικήματα (συνήθως συμβαίνει στις περιπτώσεις που ο ανήλικος εγκλείεται σε σωφρονιστικό κατάστημα, όπου ο συγχρωτισμός με «δασκάλους στην παραβατικότητα» είναι καθημερινός και ενεργός, αλλά όχι μόνο). Η παρέα λοιπόν συντελεί παράγοντα ενίσχυσης της παραβατικής συμπεριφοράς ή ενθάρρυνσής της, σε περίπτωση που ο ανήλικος παρουσιάσει την ανάλογη θέληση, όχι όμως στην περίπτωση που δεν το θελήσει, εκτός κι αν συντρέχουν πολλοί παράγοντες που κάνουν τον ανήλικο να παρασυρθεί ή

[82] Αρτινοπούλου Β., «Η υπόγεια διαδρομή από θύμα σε δράστη», στο ένθετο 'Φάκελος: Βία Ανηλίκων στη *Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία*, 21/03/2009, σελ. 36.
[83] Βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 76-81 και τις εκεί παραπομπές.
[84] Cusson M., *Delinquants pourquoi?,* Paris, Armand Colin, 1981, όπως παραθέτει ο Φαρσεδάκη Ι., στο *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 76-78
[85] Βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 78 και τις εκεί παραπομπές.

παρουσιάζει για διάφορους λόγους δεκτικότητα και να είναι ευάλωτος σε μία τέτοιου είδους υποβολή. Ενσυνείδητα όμως, οι ανήλικοι που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά δρώντας από κοινού με άλλους, το κάνουν διότι διευκολύνονται στη διάπραξη εγχειρημάτων που απαιτούν τόλμη, αυξάνεται το αίσθημα ικανοποίησης από την παράβαση όταν το πράττουν με τη συντροφιά και την επιδοκιμασία άλλων, αποκτούν κύρος μεταξύ ομοίων τους, αλλά και μεγιστοποιούν τα κέρδη τους και ελαχιστοποιούν την πιθανότητα να συλληφθούν επί το έργω. Θα πρέπει να διευκρινιστεί εδώ, ότι η παρέα φίλων ή συμμαθητών, δε νοείται ως συμμορία ανηλίκων, ειδικά στην ελληνική πραγματικότητα του σήμερα[86], καθώς κάτι τέτοιο θα σήμαινε και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως είναι η οργάνωση, η μονιμότητα,

[86] Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 79. Επίσης, βλ. έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα μαθητών λυκείου σε σχολεία των Αθηνών, Κουράκη Ν.(επιμ.), Ζαγούρα Π. και Γαλανού Μ., με τίτλο «Έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα», η οποία πραγματοποιήθηκε το 2002-2003 και βρίσκεται συνημμένη στην διαδικτυακή ιστοσελίδα http://courakis.gr/erevnes . Σύμφωνα με πορίσματα της έρευνας, οι επιδόσεις παραβατικών εφήβων στο σχολείο είναι «όχι τόσο καλές» έως «καθόλου καλές» (σε ποσοστό 43,9% έναντι 20,1% των μη παραβατικών) και γενικότερα έχουν προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον (ποσοστό 47,2% έναντι 26,9%). Οι σχέσεις με τους γονείς τους χαρακτηρίζονται ως προβληματικές, καθώς διέπονται από συχνές συγκρούσεις (65,2% έναντι 41,7%). Διέξοδο βρίσκουν συνήθως σε κάποια εργασία (24,8% έναντι 18,1%) περιστασιακή ή μικρής διάρκειας, η οποία όμως δεν τους καλύπτει ιδιαίτερα οικονομικά και ψυχολογικά, γι' αυτό και η βασική διέξοδός τους τείνει να είναι η παραβατική παρέα με ότι αυτό συνεπάγεται. Οι παρέες τους είναι σχετικά μεγάλες (5-6 άτομα) και απαρτίζονται συνήθως από άτομα ίδιου φύλου και κάπως μεγαλύτερης ηλικίας. Τα μέλη της παρέας προέρχονται κυρίως από το σχολείο, αλλά και από τη γειτονιά και την εργασία. Αισθάνονται την παρέα τους ως «κάτι ξεχωριστό για τους ίδιους» (68,5% έναντι 58,6%) ή για τους τρίτους (43,9% έναντι 30,2%) και στην περίπτωση επίθεσης ή προσβολής κάποιου μέλους της παρέας από τρίτους, θεωρείται ως συλλογική προσβολή της παρέας (57,4% έναντι 30,4%). Η παρέα τους δεν έχει κάποιον αρχηγό συνήθως ή ιεραρχική δομή, ώστε να θεωρηθεί «συμμορία» με την καθιερωμένη επιστημονική έννοια, όμως οι έφηβοι παραβάτες αναγνωρίζουν σε κάποια άτομα ηγετικές ικανότητες, περισσότερο από τους μέσους μαθητές (14,7% έναντι 8,8%). Η παρέα στην οποία συμμετέχουν, επιδίδεται συχνά σε αντισυμβατικές ενέργειες όπως είναι η κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών (20% των μεσαίων παραβατών, 52,2% των σοβαρών και μόλις 7,6% του μέσου μαθητή), εμπλέκονται σε καυγάδες με τρίτους (17,8% των μεσαίων και 29,5% των σοβαρών παραβατών, έναντι του 8,4% ποσοστού του μέσου μαθητή) και παρανομούν (20% μεσαίων και 34,1% των σοβαρών παραβατών, έναντι του 6% του μέσου μαθητή). Παραδέχονται σε υψηλό ποσοστό παραβατικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν από αναγραφή συνθημάτων σε κτήρια (56,2%), πρόκληση ζημιών σε σχολικό χώρο (52,8%), κλοπές από κατάστημα (46,1%) έως και κλοπή από άτομο (16,9%), διάρρηξη (14,6%), αγορά (9%) και πώληση (5,6%) ναρκωτικών ουσιών και πώληση κλοπιμαίων (4,5%). Η καταγραφείσα παραβατική δράση σε αυτή την έρευνα, παρατηρείται ότι δεν συμπίπτει με την ένδικη παραβατικότητα αυτών των ομάδων, καθώς τα άτομα δηλώσαν ότι δεν έχουν εμπλακεί μέχρι στιγμής στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Αυτό το δεδομένο είναι σημαντικό για την κριτική ανάγνωση των στοιχείων του πρώτου μέρους της εργασίας, αν και ήδη έχει γίνει αναφορά στη σημασία του σκοτεινού αριθμού. Για περισσότερες λεπτομέρειες της παραπάνω έρευνας, βλ. στην παραπάνω αναγραφόμενη διαδικτυακή σελίδα.

μεγαλύτερος αριθμός ατόμων, ύπαρξη αρχηγού και άλλα χαρακτηριστικά, τα οποία δεν έχει παρατηρηθεί ότι εμφανίζονται.

Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή

Η επίδραση αυτών των παραγόντων, συνδέονται με την παραβατικότητα ως προς το είδος κυρίως και την έκτασή της. Από νωρίς παρατηρήθηκε στις έρευνες, πως η παραβατική συμπεριφορά ποικίλλει ανάλογα με την γεωγραφική περιοχή στην οποία εκδηλώνεται, την σύνθεση και την κινητικότητα της περιοχής αυτής, αλλά και ότι υπάρχει σημαντική ποιοτική και ποσοτική διαφορά στην έκτασή της, μεταξύ υπαίθρου και πόλης, λόγω συγκεκριμένων χαρακτηριστικών τους. Έτσι οι εκάστοτε ερευνητές, επικεντρώθηκαν σε έρευνες σε πόλεις (κυρίως βιομηχανικού τύπου) και ανέδειξαν συγκεκριμένους παράγοντες.

Ως παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην παραβατικότητα, ιδιαίτερα στην πόλη[87], θεωρείται ότι είναι : η αφθονία των αγαθών στις πόλεις, αλλά και η αφθονία ευκαιριών διάπραξης, το γεγονός ότι οι επαφές με άτομα είναι πολλαπλάσιες στις πόλεις, με συνέπεια να γίνονται πιο πολύπλοκες οι σχέσεις και να αυξάνεται η πιθανότητα συγκρούσεων, οι πιέσεις και οι απαιτήσεις των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών που είναι πιο οξυμένες στην πόλη, η πληθυσμιακή ανομοιογένεια που τα τελευταία χρόνια γίνεται ολοένα και πιο έντονη, ο μειωμένος άτυπος κοινωνικός έλεγχος, η υψηλή κινητικότητα που παρατηρείται στις πόλεις, η οποία συμβάλλει στο αίσθημα ανασφάλειας, αστάθειας των κοινωνικών θεσμών και στην έλλειψη

[87] Βλ. Φαρσεδάκη Ι.,*Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 81-91 και τις εκεί παραπομπές. Επίσης, βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία, …,* ό.π., 2004, σελ.105-106.

αποτελεσματικών κοινοτικών κανόνων συμπεριφοράς[88], το ανταγωνιστικό και συχνά άνισο πλαίσιο διαμόρφωσης των προϋποθέσεων διεκδίκησης της ποιότητας στην καθημερινή ζωή, τα έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα, η έλλειψη κατάλληλων ψυχαγωγικών εγκαταστάσεων στις οποίες θα διοχετευόταν δημιουργικά η ορμή και ο χρόνος των νέων σε σύννομες δραστηριότητες, οι συγκρούσεις μεταξύ ενοίκων διαφορετικού κοινωνικο-οικονομικού status, οι διαμάχες ανάλογα με τον τύπο κατοχής των σπιτιών (ιδιοκτήτες – ενοικιαστές, καθώς οι πρώτοι ενδιαφέρονται πιο έντονα για τον τόπο κατοικίας τους και δρουν αναλόγως στο περιβάλλον τους, στην καθημερινότητά τους), η πληθυσμιακή πυκνότητα, ο υπερσυνωστισμός σε κατοικίες, η κακή φήμη και κακή εικόνα της περιοχής (παράγοντας που συνδέεται με την θεωρία των «broken windows»[89]), το στερεότυπο που «κουβαλάει» ο ανήλικος ως κάτοικος συγκεκριμένης περιοχής (με συγκεκριμένο κοινωνικό status) και η ανάλογη αντιμετώπισή του, η ύπαρξη συγγενών ή φίλων στην ίδια περιοχή, η ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων της περιοχής, η χρονική διάρκεια διαμονής στην περιοχή και τα χαρακτηριστικά σχεδιασμού των κατοικιών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι παραπάνω παράγοντες λειτουργούν, είτε άμεσα στον ανήλικο, είτε έμμεσα, στο πλαίσιο της οικογένειάς του και τις περισσότερες φορές δεν δρουν αυτόνομα, αλλά μέσω της ατμόσφαιρας που δημιουργούν (ανασφάλεια, αίσθημα έλλειψης προσωπικού ελέγχου του κοινωνικού περιβάλλοντος, έλλειψη ιδιωτικής ζωής, ανεπιθύμητες κοινωνικές συγκρούσεις κ.ά.[90]).

---

[88] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.

[89] Βλ. την θεωρία όπως παρατίθεται από την Ζαραφωνίτου Χ., στο *Ο φόβος του εγκλήματος…,* ό.π., 2002, σελ. 46-51, όπως επίσης και προτεινόμενη βιβλιογραφία από την εν λόγω καθηγήτρια, στην διαδικτυακή σελίδα file:///C:/Users/anthy/AppData/Local/Temp/Broken%20Windows.htm

[90] Βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 87 και τις εκεί παραπομπές.

Παράγοντες που συνδέονται με την ευρύτερη κοινωνία και τις κοινωνικές αλλαγές

Οι μεγάλες και ταχείες κοινωνικές αλλαγές που έλαβαν μέρος στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς, από τη δεκαετία του ’90 μέχρι σήμερα, παρατηρήθηκε ότι συνυπάρχουν με την παράλληλη αύξηση της παραβατικότητας, χωρίς ωστόσο να έχει αποδειχθεί κάποια αιτιώδης σχέση μεταξύ τους σε έρευνες. Το βέβαιο είναι, ότι οι ανήλικοι στα πλαίσια της οικογένειας και της κοινωνίας, επηρεάζονται από τις συνθήκες ζωής οι οποίες αλλάζουν και παρεμβαίνουν στην κοινωνικοποίησή τους, από τις συμπεριφορές που αντιμετωπίζουν και οι οποίες, εξαρτώνται από τις περιστάσεις, την φύση και την ποιότητα των κοινωνικών τους σχέσεων (όπως διαμορφώνονται έπειτα από τις κοινωνικές αλλαγές) και είναι εκείνοι που επηρεάζονται περισσότερο από τις κοινωνικο-πολιτιστικές επιδράσεις και τις κοινωνικές αλλαγές, διότι ελπίζουν και προσβλέπουν σε αυτές για την ανεξαρτησία τους[91].

Σύμφωνα και με έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης[92], οι ταχείες κοινωνικές αλλαγές, ακόμη κι όταν είναι θετικές, προκαλούν δυσρυθμίες στην κοινωνία, λόγω της ταχύτητας μεταβολής από τις υπάρχουσες σταθερές κοινωνικές συνθήκες (στις οποίες κοινωνικοποιείται ο νέος), σε άλλες νέες, με το αναγκαίο αγχωγόνο στάδιο της μεταβατικότητας. Επιπλέον, η γενίκευση των επιδράσεων των αλλαγών, είναι ικανή να επιφέρει αποδιοργάνωση του εκάστοτε κοινωνικού συστήματος (θεσμών, υπηρεσιών, επιχειρήσεων, κ.ά.). Επίσης, ο επιμερισμός και καταμερισμός του κοινωνικού συνόλου, η αύξηση λειτουργικών ομάδων, η απότομη τροποποίηση των σχέσεων μεταξύ των ομάδων, η πιο αυξημένη ορατότητα

[91] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 91-92.
[92] Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 92.

αντιθέσεων και διαφορών που γίνονται λιγότερο ανεκτές, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και επομένως αντιπαλότητας συμφερόντων, ο πολλαπλασιασμός των επαφών και η μη ελεγχόμενη επιθετικότητα που είναι αποτέλεσμα της εξασθένισης των διαπροσωπικών σχέσεων, παρέχουν ένα πλαίσιο κοινωνικοποίησης στον ανήλικο, το οποίο είναι αγχωγόνο και συγκρουσιακό, προβάλει δηλαδή ένα περιβάλλον στο οποίο είναι εύκολο να εκδηλωθούν συγκρούσεις μεταξύ ομάδων, λόγω των συνθηκών και διευκολύνεται η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, είτε ως άμυνας, είτε ως μίμησης ή κοινωνικοποίησης σε ένα τέτοιο περιβάλλον, ή ως τρόπος επιβίωσης.

Θα πρέπει να τονισθεί, ότι οι συγκεκριμένοι παράγοντες που προσπαθούν να συνδέσουν τη νεανική παραβατικότητα με τις ταχείες κοινωνικές αλλαγές, βρίσκονται ακόμη στο στάδιο θεωρητικών κατασκευών και υποθέσεων, παρόλο που είναι πιθανό να μην απέχουν πολύ από την πραγματικότητα. Οι όποιες έρευνες έχουν γίνει, είναι λίγες ώστε να μπορέσουν να συλλάβουν το φαινόμενο στην έκτασή του και να επιτρέψουν διασταυρώσεις και επαληθεύσεις[93]. Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης (εφεξής ΜΜΕ) και η σημασία τους στην προβολή και παρουσίαση της κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία συνήθως εμφανίζεται δραματοποιημένη για λόγους θεαματικότητας, εντείνοντας το αίσθημα ανασφάλειας των ανηλίκων. Τα ΜΜΕ, αποτελούν την κύρια πηγή πληροφόρησης για το τι συμβαίνει στον κόσμο γύρω τους[94], αλλά και κυρίαρχο μέσο ψυχαγωγίας, με τις ταινίες και τις εκπομπές που προβάλλει, πολλές εκ των οποίων περιλαμβάνουν σκηνές βίας ή γενικά ακατάλληλες, που μπορεί να επηρεάσουν τον ανήλικο, ώστε να μιμηθεί ή να υιοθετήσει

[93] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 93.
[94] Βλέπε το παράδειγμα του Fishman M., αλλά και πορίσματα της έρευνας για τον φόβο του εγκλήματος και τον ρόλο των ΜΜΕ στο Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σελ. 55-59 και 139-145.

αντικοινωνικά πρότυπα ή στερεότυπα, ή να του δημιουργηθούν πλασματικές ανάγκες για καταναλωτικά αγαθά (από διαφημίσεις), με αρνητικές συνέπειες (ενδεχομένως με χρήση παράνομων μέσων, προκειμένου να τα αποκτήσει)[95], δεδομένα που κατατάσσουν τα ΜΜΕ στους πιθανούς παράγοντες νεανικής παραβατικότητας. Το κράτος, παρεμβαίνει σε πρωτογενές επίπεδο προκειμένου να προλάβει τις αρνητικές αυτές συνέπειες από τα ΜΜΕ, αυξάνοντας και βελτιώνοντας εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα και μειώνοντας ή μεταθέτοντας σε ώρα που είναι δύσκολο στους ανηλίκους να τα παρακολουθούν, προγράμματα ακατάλληλα ή με σκηνές βίας[96]. Επίσης, έχει τεθεί σε ισχύ ένα πρόγραμμα σήμανσης του κάθε εκπεμπόμενου προγράμματος, ώστε να γνωρίζει ο γονιός την καταλληλότητά του και να επιτρέπει την παρακολούθησή του από το ανήλικο παιδί του.

Οικονομικοί παράγοντες που συνδέονται με την παραβατικότητα

Οι έρευνες, οι οποίες εστίασαν στους οικονομικούς παράγοντες που θεωρήθηκε ότι προκαλούν παραβατικότητα, συνέδεσαν κυρίως τα άτομα με χαμηλό εισόδημα και κοινωνικό status με αυτή. Ωστόσο, η θεώρηση που ήθελε αυτή την κοινωνική ομάδα να επικρατεί στις στατιστικές της αστυνομίας και της ποινικής δικαιοσύνης, δέχθηκε έντονη κριτική από άλλες έρευνες που διαπίστωναν ότι η παραβατικότητα κατανέμεται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες που συνθέτουν την κοινωνία, απλά συντρέχουν άλλοι λόγοι για τους οποίους αυτοί που φαίνεται να υπερεκπροσωπούνται, είναι άτομα τα οποία διαβιούν στα όρια της φτώχειας ή κάτω

[95] Γεωργουλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική Αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ. 113-121.
[96] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 140-141.

από αυτά[97]. Άλλος οικονομικός παράγοντας που εξετάστηκε, είναι η ανεργία, η οποία στη σύγχρονη Ελλάδα, το δεύτερο τρίμηνο του έτους 2010, σημειώνει άνοδο με ποσοστό 11,8%, έπειτα από μία πορεία συνεχούς ανόδου κατά τα τελευταία δέκα χρόνια [με υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στις ηλικιακές ομάδες δεκαπέντε έως δεκαεννέα ετών και είκοσι έως εικοσιτεσσάρων ετών, με υψηλό το ποσοστό και εκείνων, οι οποίοι έχουν πτυχίο ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης (9,2%)][98]. Ως αποτέλεσμα της ανεργίας, του προβλήματος επιβίωσης που αυτή θέτει και της οικονομικής αυτάρκειας, ειδικά σε μία σύγχρονη κοινωνία που προβάλλεται η εικόνα του πλούτου και των απεριόριστων υλικών αγαθών (τα οποία δημιουργούν με τη σειρά τους πλασματικές ανάγκες) που βρίσκονται διαθέσιμα, χωρίς να είναι διαθέσιμα τα μέσα (οικονομικά) για να τα αποκτήσουν, οι νέοι απογοητεύονται από την κοινωνία που δε μπορεί να τους παρέχει καν τα νόμιμα μέσα επίτευξης των στόχων που θέτει (του υλικού πλούτου που προβάλλει και μετουσιώνει την αύξηση εισοδήματος σε κοινωνική επιταγή, προκειμένου να αποκτήσει ο νέος τα αγαθά που επιθυμεί και να «αποκτήσει την ευτυχία») και χάνουν την εμπιστοσύνη τους σε αυτή[99]. Αυτή η απογοήτευση, σε συνδυασμό με την άνιση κατανομή του πλούτου και τα πρόσφατα οικονομικά σκάνδαλα ατόμων που βρίσκονται στην πολιτική εξουσία και δεν μεριμνούν υπέρ της εξυγίανσης του οικονομικού αυτού προβλήματος, είναι

[97] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία, …*, ό.π., 2004, σελ. 103-105 και 106-115. Επίσης, βλ. έρευνες που αναφέρει ο Φαρσεδάκης Ι., στο *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ.95-97.

[98] Βλέπε αναλυτικά για τα ποσοστά ανεργίας, τους πίνακες της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, οι οποίοι βρίσκονται διαθέσιμοι στην διαδικτυακή σελίδα http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101&r_param=SJO01&y_param=2010_02&mytabs=0 . Επίσης, Σωτήρχου Ι., «ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ. Η φτώχεια χτυπά μισό εκατομμύριο Ελληνόπουλα», *Ελευθεροτυπία*, 23/06/2010.

[99] Κουράκης Ν., *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999, σελ. 101.

ικανή να μετεξελιχθεί σε «πολιτική ανυπακοή[100]», κοινωνική εναντίωση και επιθετικότητα κατά των πάντων[101]. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα, όπου σε δείγμα 394 ατόμων νέων, κυρίως ηλικίας περίπου 20 χρονών, οι οποίοι συνελήφθησαν την 18η Νοεμβρίου 1995 να διαδηλώνουν έντονα και να συμμετέχουν σε κατάληψη του Πολυτεχνείου, αυτοί που ανέφεραν ότι ήταν άνεργοι ξεπερνούσαν σε ποσοστό τους εργαζόμενους (20,3% έναντι 15,9%), ενώ οι μαθητές και οι φοιτητές αποτελούσαν ένα ποσοστό 24,5% και 26,4% αντίστοιχα. Ανάλογα στοιχεία έχουν καταγραφεί από μεταγενέστερες, αλλά και προγενέστερες έρευνες[102]. Σε αυτό το σημείο τίθεται αυθόρμητα και ο προβληματισμός σχετικά με την σχέση των επεισοδίων του Δεκέμβρη του 2008, με τις γενικότερες αρνητικές κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα.

Σημαντική κρίνεται σε αυτό το σημείο, η αναφορά στην πιο πρόσφατη (εκδόθηκε στις 22 Ιουνίου 2010) έκθεση του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών για το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2010[103], σύμφωνα με την οποία ένας στους τέσσερις ανηλίκους διαβιεί σε νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν προβλήματα φτώχειας (52% είναι αγόρια και 48% κορίτσια). Το 23,3% (449.000 ανήλικοι σε απόλυτους αριθμούς) του συνόλου των ανηλίκων ηλικίας από μηδέν έως δεκαεπτά ετών, που ζουν υπό συνθήκες φτώχειας[104], δεν θα γνωρίσουν το κυρίαρχο μοντέλο του εργαζόμενου πατέρα, θα έχουν τριπλάσιες πιθανότητες να μείνουν άνεργα, ενώ υπάρχει φόβος πως με αυτά τα δεδομένα θα διδαχθούν να ανέχονται τη φτώχεια και

[100] Για το θέμα αυτό, βλ. Σπινέλλη Δ., «Περιφρόνηση των ποινικών νόμων ως μορφή 'πολιτικής ανυπακοής' και βαθύτερη φύση του εγκλήματος», στο *Υπεράσπιση,* Ιανουάριος 1991, σελ. 1269-1276.
[101] Κουράκης Ν., *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999, σελ. 101.
[102] Βλ. Κουράκη Ν., *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999, σελ. 101-103.
[103] Σύμφωνα με δημοσίευμα σε εφημερίδα που βασίστηκε σε στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, βλ. Ροββα Κ. , «Στο όριο της φτώχειας 450.000 παιδιά στην Ελλάδα», *Έθνος,* 23/06/2010.
[104] Ως «κατώφλι» της φτώχειας σηματοδοτείται για νοικοκυριά με δύο ενηλίκους και δύο εξαρτώμενα παιδιά, από ετήσιο εισόδημα 12.852 ευρώ.

να θεωρούν δεδομένη την ανυπαρξία εισοδημάτων, με ότι αυτό συνεπάγεται. Η έρευνα καταδεικνύει επίσης, ότι το 16,2% του συνόλου αυτών των παιδιών ζουν σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, το 17,9% σε περιοχές ενδιάμεσης πυκνότητας και το 31% σε αραιοκατοικημένες περιοχές. Τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας διαγράφονται στην ηλικιακή ομάδα των δώδεκα με δεκαεπτά ετών και κυρίως στα αγόρια. Η εργασιακή κατάσταση των υπεύθυνων των νοικοκυριών με φτωχούς ανηλίκους προκύπτει ότι σε ποσοστό 15,7% είναι συνταξιούχοι, σε 21,3% εργαζόμενοι, σε 30,2% ανενεργοί και σε 54,6% άνεργοι. Η ίδια έρευνα αποκαλύπτει ότι υπάρχουν περίπου 20.000 άστεγοι, εκ των οποίων οι 9000 διαβιούν στην Αττική, οι περισσότεροι από τους μισούς είναι Έλληνες, το 46,5% ζει στον δρόμο για περισσότερο από τρία χρόνια και το 42% του ποσοστού αυτού έχει παιδιά. Τέλος, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, ο αριθμός των φτωχών ανηλίκων παρουσιάζει αύξηση, παρόλο που ο αριθμός γεννήσεων των ελληνικών νοικοκυριών ακολουθεί καθοδική τάση, προδιαγράφοντας ένα δυσοίωνο μέλλον, καθώς η κατευθυντήριες πολιτικές γραμμές της χώρας, δεν παρατηρείται να κάνουν κάτι για αυτό.

Παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την μετανάστευση

Σύμφωνα με τις έρευνες που μελέτησαν την (εσωτερική και εξωτερική) μετανάστευση, αν και οι περισσότερες δεν διέθεταν συγκρίσιμα στοιχεία για πριν και μετά την αλλαγή κατοικίας των εν λόγω υποκειμένων[105], συγκεντρωτικά καταλήγουν στα εξής πορίσματα σχετικά με το ποιοί παράγοντες παραβατικότητας υφίστανται: τα προβλήματα προσαρμοστικότητας που συναντούν, οι εσωτερικοί, αλλά (κυρίως) οι εξωτερικοί μετανάστες, ειδικά στην Ελλάδα, το έντονο αίσθημα δυσανεκτικότητας

[105] Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*,…, ό.π., 2005, σελ. 97. Για σχετικές με τη μετανάστευση έρευνες, ομοίως, σελ. 97-99.

του μεγάλου αριθμού αλλοδαπών που ήδη διαβιούν στη χώρα, έπειτα από το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα που παρουσιάστηκε από το ’90, η οικονομική μειονεξία, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία[106], με αποτέλεσμα να μην βρίσκουν νόμιμα μέσα διεκδίκησης των βασικών αγαθών και απαραίτητων προς το ζην, η άγνοια των νόμων, η άγνοια της γλώσσας, η σύγκρουση μεταξύ ηθικών και κοινωνικών κανόνων και αξιών που έχουν εσωτερικεύσει από την κοινωνικοποίησή τους στην πατρίδα και νομικών κανόνων της νέας τους χώρας[107], η σύγχυση που προκαλείται ειδικά στους νέους, όταν γεννιούνται και μεγαλώνουν στη νέα χώρα, όπου αισθάνονται πως οι ρίζες τους δεν τους αντιπροσωπεύουν, ενώ η χώρα στην οποία γεννήθηκαν και μεγάλωσαν δεν τους αποδέχεται ως δικούς της, η ανασφάλεια που προκαλεί η εθνική και πολιτισμική ανομοιογένεια και η αυστηρότερη αντιμετώπισή τους από τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου ως απόρροια των παραπάνω (μάλιστα, το 1994 το Συμβούλιο της Ευρώπης δημοσίευσε οδηγό για την «Κατάρτιση της αστυνομίας σχετικά με μετανάστες και σχέσεις εθνικών μειονοτήτων», ώστε να αμβλυνθεί αυτή η διάσταση του φαινομένου[108]).

Ενδεικτικά παρατίθεται έρευνα που διεξήχθη στο Εργατικό Κέντρο Αθήνας, κατά την οποία το 72,7% των ερωτηθέντων θεωρούσε ότι οι παράνομοι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της ανεργίας, ενώ το 55,5% θεωρούσε πως ευθύνονται για την αύξηση της εγκληματικότητας. Ένα ποσοστό 60,5%, ανησυχεί για την ασφάλεια της οικογένειάς του, θεωρώντας ως δεδομένο πως τα περισσότερα αδικήματα διαπράττονται από αλλοδαπούς, με ιδιαίτερη αντιπάθεια σε άτομα

[106] Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σελ. 67-71.
[107] Για σχετικές με τη μετανάστευση και την πολιτισμική σύγκρουση έρευνες, βλ. Χαΐδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*..., ό.π., 1996, σελ. 217-232 και τις εκεί παραπομπές.
[108] Βλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., «Ρατσισμός και ξενοφοβία», στο *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Απρίλιος 1997, σελ. 226-228.

αλβανικής καταγωγής (49,8%)[109]. Με μια τέτοια εικόνα για τους μετανάστες και τους λαθρομετανάστες, λογικό είναι να συντρέχουν επιβαρυντικοί παράγοντες στην ιδιότητάς τους ως τέτοιοι, ως προς την αντιμετώπισή τους από το κοινωνικό περιβάλλον και τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου.

Εφόσον παρουσιάστηκαν συγκεντρωτικά[110] οι παράγοντες που συνδέθηκαν από έρευνες και θεωρίες με τη νεανική παραβατικότητα, στη συνέχεια γίνεται προσπάθεια εντοπισμού της πρωτογενής και δευτερογενής αντίδρασης που παρουσιάζουν οι κρατικοί φορείς στην Ελλάδα (και σχετικής αξιολόγησής τους), προκειμένου να προλάβουν την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών από ανηλίκους και νέους, -οι οποίοι δεν έχουν εκδηλώσει ακόμη κάποια σημάδια παραβατικής συμπεριφοράς ή που συντρέχει σοβαρός λόγος παρέμβασης των παραπάνω φορέων σε περίπτωση που θεωρηθεί ότι υπάρχει κίνδυνος για τους ανηλίκους αυτούς, με την έννοια της συγκέντρωσης πολλών εγκληματογόνων παραγόντων στο περιβάλλον τους- τροποποιώντας ή εξαλείφοντας τους παράγοντες αυτούς που γεννούν ή ενισχύουν την παραβατική συμπεριφορά.

[109] Η έρευνα αυτή δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Έθνος*, 7/01/1997, σελ.14-15.

[110] Κατά το δυνατό, καθώς δεν ήταν εφικτό να περιληφθούν όλοι, αλλά και για τον εξής σημαντικό λόγο, ότι δεν είναι ακόμη γνωστοί και σαφείς όλοι οι παράγοντες που γεννούν ή ενισχύουν την παραβατική συμπεριφορά. Μόνο κατά προσέγγιση μπορεί να γίνεται λόγος, καθώς οι έρευνες μέρα με τη μέρα προάγουν την ήδη υπάρχουσα γνώση και εμπειρία. Τα δεδομένα συνεχώς εμπλουτίζονται.

ΙΙ. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πρωτογενής παρέμβαση πρόληψης κρατικών φορέων

Το πρώτο επίπεδο παρέμβασης των κρατικών φορέων, όσον αφορά την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας (αλλά και της παραβατικότητας-εγκληματικότητας γενικά), συνοψίζεται στην λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής, οικογενειακής πολιτικής, ειδικής πολιτικής για τους ανηλίκους και ειδικής πολιτικής για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες[111]. Η διάκριση των μέτρων ανάλογα με την κατεύθυνση της εκάστοτε πολιτικής, κρίνεται δυσχερής, καθώς για παράδειγμα, μέτρα κοινωνικής πολιτικής μπορούν να θεωρηθούν και πολλά από τα μέτρα οικογενειακής πολιτικής και τανάπαλιν. Για αυτό τον λόγο, οι εν λόγω πολιτικές θα εξεταστούν μέσω των μέτρων που εφαρμόζονται, ώστε να τις εξυπηρετήσουν. Μέσω των παραπάνω πολιτικών, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού, καταγραφής και αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων και σχεδιάζονται κι εφαρμόζονται προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης. Ως στόχο, έχουν την πρόληψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, μέσω δημιουργίας προϋποθέσεων ισότιμης συμμετοχής των ατόμων (αλλοδαπών, γυναικών, μειονοτήτων κ.ά.) στην κοινωνική και οικονομική ζωή και την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης. Επίσης, επιχειρείται η ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών και η καταπολέμηση της υπογεννητικότητας. Τα προγράμματα αφορούν την στέγαση, την εξασφάλιση και προστασία της εργασίας, την προώθηση της υγείας, την κοινωνική ασφάλιση και άλλα, τα οποία είναι ενισχυτικά στην βιοπάλη του πολίτη που έχει ανάγκη, προκειμένου να παρέχει

[111] Ως τέτοιες νοούνται οι αλλοδαποί (οικονομικοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες), οικονομικά ή ψυχικά ή σωματικά ή κοινωνικά μειονεκτούντες κ.ά. Βλέπε Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Γλωσσάριο Κοινωνικής Αλληλεγγύης», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/glossario.doc/view .

στο ανήλικο παιδί του τα απαραίτητα (τόσο υλικά, όσο και πνευματικά) για μια υγιή κοινωνικοποίηση. Σε περίπτωση που μειονεκτεί η οικογένεια σε κάποιον κοινωνικό τομέα (είναι άνεργα τα δύο ή το ένα μέλος και ο μισθός δε φτάνει να καλύψει τα έξοδα, δεν διαθέτουν στέγη, είναι ανασφάλιστοι, αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας και η περίθαλψη, υγειονομική και ιατροφαρμακευτική, κοστίζει περισσότερο από όσο αντέχει οικονομικά ένα νοικοκυριό να καλύψει κ.ά.) και βρίσκεται σε κίνδυνο αποκλεισμού, αυτό επηρεάζει και το ίδιο το παιδί ως μέλος της οικογένειας και αποδέκτη του γενικότερου κλίματος που δημιουργείται (σύγχυση, διαρκή ένταση μέσα στο σπίτι, αλλοπρόσαλλη αντιμετώπιση από τους γονείς του λόγω προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, έλλειψη στοργής και άλλες πιθανές καταστάσεις που βρέθηκε ότι ενδεχομένως να αποτελούν παράγοντα παραβατικότητας για το παιδί). Η ειδική πολιτική για ανηλίκους, στοχεύει στη δημιουργική διευθέτηση του χρόνου τους, τον εντοπισμό και προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων τους που σχετίζονται με την εργασία και γενικότερα την κοινωνική ζωή τους και άλλα, τα οποία παρεμβαίνουν σε θέματα που τους επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και μπορεί να θεωρηθούν επικίνδυνα σε βαθμό γένεσης παραβατικότητας. Συγκεκριμένα, μέτρα που λαμβάνονται στην Ελλάδα, σε πρωτογενές επίπεδο, είναι τα εξής:

Επιδοματική πολιτική (Χορήγηση επιδόματος ή οικονομική ενίσχυση)[112]

Ένα από τα κυριότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, είναι η χορήγηση οικονομικού βοηθήματος. Οι δικαιούχοι, με την καταβολή συγκεκριμένων δικαιολογητικών ανά περίπτωση, λαμβάνουν ένα χρηματικό βοήθημα με σκοπό την διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου. Το βοήθημα διαφέρει ποσοτικά,

[112] Κεντρική Κοινωνική Υπηρεσία ΚΛΙΜΑΚΑ, «ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ», Ιούλιος 2010, στο http://klimaka-socialservice.blogspot.com/2010/07/blog-post_27.html#more . Επίσης, βλ. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής, «ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ», Τμήμα Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών, 2010, στο http://www.nada.gr/index.php?Itemid=190&id=179&option=com_content&task=view .

ανάλογα με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το άτομο που το αιτείται και τις περισσότερες φορές, υπό την προϋπόθεση ενός ελάχιστου ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος (διαφορετικά δεν δικαιούνται να λάβουν το βοήθημα). Το επίδομα αφορά την στέγαση, την εργασία, την υγεία (νοητική και σωματική) και έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν για διάφορους λόγους. Αναλυτικά:

Όσον αφορά την υγεία (σωματική, πνευματική/νοητική ή ψυχική), τα βοηθήματα που δικαιούνται οι πολίτες και ειδικότερα οι ανήλικοι, είναι τα εξής:

- Επίδομα (από 532 Ευρώ μηνιαίως το έτος 2007, έως και 652, το έτος 2010[113]), σε όσους πάσχουν από εγκεφαλική παράλυση, ηλικίας μηδέν έως δεκαοκτώ ετών, είτε είναι ασφαλισμένοι είτε είναι ανασφάλιστοι.

- Επίδομα, σε πάσχοντες από συγγενή αιμολυτική αναιμία ή αιμορραγική διάθεση (μηνιαίο επίδομα από 532 Ευρώ το 2007, έως 652 το 2010[114]), οι οποίοι παρακολουθούνται συστηματικά από τα κέντρα ή τους σταθμούς αιμοδοσίας αιμορροφιλικών και υποβάλλονται σε συχνές μεταγγίσεις αίματος ή παραγώγων αίματος ή παρουσιάζουν συχνές αιμολυτικές κρίσεις (καθώς και έκπτωση 50% στα μέσα του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδος και των ΚΤΕΛ[115]).
- Επίδομα, σε πάσχοντες από σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας AIDS (Για άτομα που πάσχουν από AIDS, ομοίως με τα άτομα της παραπάνω κατηγορίας[116], αλλά στην περίπτωση που πάσχουν και από Μεσογειακή αναιμία,

[113] Από τον πίνακα Προνοιακών Επιδομάτων για τα έτη 2007 έως και 2011 που εκδόθηκε μαζί με το κείμενο της απόφασης με Αριθμ. Π3α/Φ.18/Γ.Π.οικ. 63731 (ΦΕΚ Β΄ 931/21.05.2008), στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, τευχ. 2ο, 12405 – 12409 (εδώ 12407) και βρίσκεται διαθέσιμος στην διαδικτυακή σελίδα http://www.disabled.gr/forum/archive/index.php/t-17054.html .
[114] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12407.
[115] Ομάδα του Hiv.gr, «Κοινωνικές παροχές από την Πρόνοια», 16 Αυγούστου 2010, στο http://www.hiv.gr/zwntas-me-ton-hiv/yphresies/54-koinwnikes-paroxes-apo-thn-pronoia.html .
[116] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12407.

διμηνιαίο επίδομα 1,304 Ευρώ[117]. Για όσους έχουν μόνο την δεύτερη πάθηση, τότε από 266 το 2007 έως 335 το 2010 Ευρώ μηνιαίως[118]).

- Επίδομα βαριάς αναπηρίας (από 230 Ευρώ μηνιαίως το 2007, έως 290 το 2010[119]), σε όσους έχουν ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, σε εξαρτώμενα από ινσουλίνη άτομα και σε νεφροπαθείς, οι οποίοι υποβάλλονται σε αιμοκάθαρση και οι οποίοι είναι: έμμεσα ασφαλισμένες σύζυγοι (από το σύζυγο τους που βρίσκεται εν ζωή) και δε λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση για την αναπηρία τους από οποιαδήποτε πηγή, έμμεσα ασφαλισμένα τέκνα (προστατευόμενα μέλη) που δεν παίρνουν οικονομική ενίσχυση για την αναπηρία τους μεγαλύτερη του ποσού του επιδόματος βαριάς αναπηρίας, τέκνα που λαμβάνουν σύνταξη λόγω θανάτου ή εκ μεταβιβάσεως ή προσαύξηση σύνταξης με ποσοστό μικρότερο ή ίσο του ισχύοντος επιδόματος από το πρόγραμμα βαριάς αναπηρίας, ανασφάλιστοι, ανασφάλιστοι υπερήλικες του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (εφεξής Ο.Γ.Α.), άμεσα ασφαλισμένοι που δεν έχουν τις ασφαλιστικές προϋποθέσεις για συνταξιοδότηση από το ταμείο τους.

-Διατροφικό επίδομα σε νεφροπαθείς που βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο, καθώς και σε νεφροπαθείς, οι οποίοι έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση (αλλά και σε όσους έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση καρδιάς, ήπατος και μυελού των οστών[120]).

- Επίδομα (από 360 το 2007, έως 479 Ευρώ το 2010 μηνιαίως[121]), σε άτομα που πάσχουν από Βαριά Νοητική Καθυστέρηση, έχουν δείκτη νοημοσύνης μέχρι τριάντα,

[117] Ομάδα του Hiv.gr, …, ό.π., στο http://www.hiv.gr/zwntas-me-ton-hiv/yphresies/54-koinwnikes-paroxes-apo-thn-pronoia.html .
[118] *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12407.
[119] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12407.
[120] Βλ. Γενική Διεύθυνση Ποιότητας Ζωής, στον «Οδηγό Υπηρεσιών» Νομαρχίας Αθηνών, που βρίσκεται και στην διαδικτυακή σελίδα http://www.nom-athinas.gov.gr/main/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=10#&Itemid=8 .
[121] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12406.

δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν και έχουν ανάγκη βοήθειας άλλου προσώπου. Το δικαιούνται έμμεσα ασφαλισμένοι, ανασφάλιστοι ή παιδιά που οι γονείς τους παίρνουν κάποια προσαύξηση του μισθού ή της σύνταξης για την αναπηρία των παιδιών τους.

- Επίδομα καυσίμων, σε άτομα τα οποία έχουν κινητικό πρόβλημα (άνω του 80% αναπηρία των κάτω άκρων) και είναι κάτοχοι αναπηρικού αυτοκινήτου.

- Επίδομα (από 266 το 2007, έως 335 Ευρώ το 2010 μηνιαίως[122]), για παιδιά ηλικίας από μηδέν έως δεκαοκτώ ετών, τα οποία πάσχουν από κωφαλαλία, άτομα ηλικίας 19-65 ετών, τα οποία συγχρόνως με την κωφαλαλία έχουν κάποια άλλη χρόνια σωματική ή πνευματική ή ψυχική πάθηση ή βλάβη, η οποία τους καθιστά ανίκανους για εργασία με ποσοστό αναπηρίας άνω 67%, καθώς και κωφάλαλα άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών.

- Επίδομα τετραπληγίας, παραπληγίας και ακρωτηριασμένων (από 588 το 2007, έως 720 Ευρώ το 2010 μηνιαίως[123]), σε ανασφάλιστους και υπερήλικες του Ο.Γ.Α. και τα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς τους, που πάσχουν από τετραπληγία ή παραπληγία και σε όσους πάσχουν από ακρωτηριασμό των δύο άνω άκρων και κρίθηκαν από τους οικείους ασφαλιστικούς φορείς, μη δικαιούχοι εξωϊδρυματικού βοηθήματος. Επίσης, σε ανασφάλιστους και υπερήλικες του Ο.Γ.Α., που πάσχουν από μονό ακρωτηριασμό, με ποσοστό 67% και άνω, προερχόμενο από ακρωτηριασμό.

-Επίδομα τετραπληγίας ή παραπληγίας[124] και σε ασφαλισμένους του Δημοσίου ή σε

[122] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12406.
[123] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12409.
[124] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12409.

υπαλλήλους Νομικού Προσώπου Δημόσιου Δικαίου (εφεξής Ν.Π.Δ.Δ.) ή Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης (εφεξής Ο.Τ.Α.) και οι οποίοι είναι: δικαστικοί λειτουργοί, στρατιωτικοί, όργανα Σωμάτων Ασφαλείας, υπάλληλοι Ο.Τ.Α., Ν.Π.Δ.Δ. (εφόσον είναι ασφαλισμένοι στο Δημόσιο), εν ενεργεία και συνταξιούχοι, καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους, (ομοίως με τα άτομα που ανήκουν στην προηγούμενη κατηγορία).

- Επίδομα[125], σε πάσχοντες από τη νόσο του Χάνσεν, οι οποίοι περιθάλπονται ως εσωτερικοί σε θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων Αττικής (από 266 το 2007, έως 335 Ευρώ το 2010 μηνιαίως), σε χανσενικούς ασθενείς που νοσηλεύονται κατ' οίκον και απέχουν λόγω της νόσου από την εργασία τους (από 532 το 2007, έως 652 Ευρώ το 2010 μηνιαίως) και σε αποθεραπευθέντες που εξήλθαν από νοσοκομείο και παραμένουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον (ομοίως με τους νοσηλευθέντες κατ' οίκον, μη ικανούς για δουλειά). Επίσης (από 266 το 2007, έως 335 Ευρώ το 2010 μηνιαίως), για τα εξαρτημένα μέλη της οικογένειας του ασθενή (σύζυγος, ανήλικα παιδιά, γονείς, άγαμες αδελφές, ανήλικα αδέλφια ή εκείνα που δεν μπορούν να εργαστούν, λόγω αναπηρίας ή νόσου και συντηρούνται οικονομικά από αυτόν και για όσο διάστημα αυτός νοσηλεύεται).

- Επίδομα (230 Ευρώ περίπου μηνιαίως[126]), σε άτομα με Διαταραχές του Φάσματος του Αυτισμού.

- Επίδομα, σε όσους έχουν οπτική οξύτητα κάτω του 1/20 και από τους δύο οφθαλμούς . Το δικαιούνται[127]: εργαζόμενοι (από 266 το 2007, έως 335 Ευρώ το 2010 μηνιαίως), συνταξιούχοι (ομοίως με την προηγούμενη κατηγορία), άνεργοι

[125] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12408.
[126] Ομάδα του NOESI.gr, «Επιδόματα για ΑμεΑ,», 28 Μαΐου 2007, στο http://www.noesi.gr/benefits .
[127] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,…, ό.π., 12405-6.

ανασφάλιστοι ή έμμεσα ασφαλισμένοι (ομοίως), εργαζόμενοι και μη φοιτητές (ομοίως), πτυχιούχοι εργαζόμενοι (ομοίως), ασκούμενοι δικηγόροι (από 532 το 2007, έως 652 Ευρώ το 2010), δικηγόροι που ασκούν τη δικηγορία (ομοίως), επιστήμονες που ασκούν την επιστήμη τους (ομοίως) και παιδιά που δε φοιτούν σε οικοτροφεία του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών ή του ΗΛΙΟΣ στη Θεσσαλονίκη (ομοίως).

- Φαρμακευτική περίθαλψη σε τιμές κόστους, για όσους παρέχουν εξαρτημένη εργασία ανεξάρτητα από την ιδιότητα του εργοδότη (άμεσα ασφαλισμένοι), καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους (έμμεσα ασφαλισμένοι), οι συνταξιούχοι του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (εφεξής ΙΚΑ), καθώς και τα εξαρτημένα εξ' αυτών μέλη και κατά περίπτωση οι ασφαλισμένοι ή συνταξιούχοι άλλων ταμείων (Οργανισμού Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών, κ.ά.)[128].

- Επίδομα ασθενείας (μέχρι 15,99 Ευρώ ημερησίως, ανάλογα με τις προσαυξήσεις για προστατευόμενα μέλη, για τις πρώτες 15 ημέρες, ενώ για μετά 29,39 Ευρώ ημερησίως), σε άμεσα ασφαλισμένους που εργάζονται και το δικαιούνται εφ' όσον διαπιστωθεί προσωρινή ανικανότητα[129].

- Επίδομα Επαγγελματικής Ασθενείας, σε άμεσα ασφαλισμένους και συνταξιούχους σε περίπτωση που αρρωστήσουν από χρόνια πάθηση, η οποία φανερώνεται ύστερα από ορισμένο χρόνο εργασίας σε ορισμένα επαγγέλματα[130].

[128] Βλ. ΙΚΑ, «Δικαιούχοι Περίθαλψης Υπηρεσιών Υγείας», Θέματα Υγείας, 2001-2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/homemain.cfm .
[129] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Επίδομα Ασθενείας», Οδηγός Ασφαλισμένου – Παροχές σε χρήμα, 2001-2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/money/asth.cfm . Για τα χρηματικά ποσά, βλ. http://www.ika.gr/gr/infopages/memos/EG_38_2008.pdf , όπου ισχύουν τα ίδια και για το 2009.
[130] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Επίδομα Επαγγ. Ασθενείας», Οδηγός Ασφαλισμένου – Παροχές σε χρήμα, 2001-2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/money/epagasth.cfm .

- Επίδομα Ατυχήματος (υπό ορισμένες προϋποθέσεις)[131], σε περιπτώσεις όπου επήλθε θάνατος ή ανικανότητα του ασφαλισμένου, για εργασία που προκλήθηκε από ένα βίαιο περιστατικό.

Όσον αφορά την εργασία, τα επιδόματα που δικαιούνται οι πολίτες έχουν να κάνουν κυρίως με την έλλειψή της και την διασφάλιση ενός ελάχιστου ποσού διαβίωσης[132], για όσο διάστημα θα παραμείνουν άνεργοι (ενήλικοι αλλά και ανήλικοι, οι οποίοι δουλεύουν παράλληλα με την πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους, ή έχουν παρατήσει το σχολείο για διάφορους λόγους και εργάζονται). Τέτοια, είναι τα εξής:

- Επίδομα ανεργίας (η διάρκεια επιδότησης εξαρτάται από το πόσες ημέρες εργασίας έχει πραγματοποιήσει ο ενήλικος ή ανήλικος ασφαλισμένος, καταβάλλεται μηνιαίως και από την πρώτη Μαΐου 2009 ανέρχεται στα 454,25 Ευρώ, ενώ προσαυξάνεται κατά 10% για κάθε μέλος της οικογένειας[133]), σε μισθωτούς των οποίων καταγγέλθηκε από τον εργοδότη ή έληξε η σύμβαση εργασίας και οι οποίοι έχουν ασφαλιστεί στον κλάδο ανεργίας του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (εφεξής Ο.Α.Ε.Δ.), υπό ορισμένες προϋποθέσεις[134].

- Ειδικό Βοήθημα μετά την λήξη της τακτικής Επιδότησης Ανεργίας[135] (196 περίπου Ευρώ), σε περίπτωση που οι ασφαλισμένοι άνεργοι που λάμβαναν την επιδότηση ανεργίας και έληξε, παρέμειναν άνεργοι επί ένα μήνα μετά.

---

[131] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Επίδομα Ατυχήματος», Οδηγός Ασφαλισμένου – Παροχές σε χρήμα, 2001-2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/money/atix.cfm .
[132] Τόσο ώστε να μην αποτελεί ταυτόχρονα αντι-κίνητρο εργασιακής απασχόλησης του ατόμου.
[133] Βλ. ΟΑΕΔ, «Επιδόματα Ανεργίας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_46.pg .
[134] Βλ. ΟΑΕΔ, «Επιδόματα Ανεργίας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_46.pg
[135] Βλ. ΟΑΕΔ, «Ειδικό Βοήθημα μετά τη Λήξη της Τακτικής Επιδότησης Ανεργίας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_46.pg .

- Επίδομα σε νέους/νέες από 20 έως 29 ετών (ύψους 73,37 Ευρώ το μήνα και καταβάλλεται για πέντε μήνες), εφόσον είναι άνεργοι και παραμένουν γραμμένοι στα μητρώα ανέργων για ένα χρόνο[136].

- Επίδομα σε μακροχρόνια άνεργους (200 Ευρώ το μήνα, μέχρι και δώδεκα μήνες), οι οποίοι είναι Έλληνες υπήκοοι ή υπήκοοι κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι ασφαλισμένοι κατά της ανεργίας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις[137].

- Ειδικό Βοήθημα μετά από τρίμηνη παραμονή στα μητρώα ανέργων (το οποίο μπορούν να εισπράξουν μέχρι τρεις φορές μέσα στο ημερολογιακό έτος και είναι ίσο με το δεκαπενταπλάσιο του βασικού επιδόματος ανεργίας), σε ασφαλισμένους άνεργους, εφόσον δεν συγκεντρώνουν προϋποθέσεις Τακτικής Επιδότησης και πληρούν συγκεκριμένες ελάχιστες προϋποθέσεις[138].

- Εποχιακά Βοηθήματα του άρθρου 22 Ν.1836/89 2010[139], σε άτομα που παρέχουν εργασία στην Ελλάδα, εφ' όσον υπάγονται στην υποχρεωτική ασφάλιση του ΙΚΑ(Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων) – ΕΤΑΜ (Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών) και ασκούν ένα από τα εξής επαγγέλματα: οικοδόμος (855,74 Ευρώ), λατόμος (ομοίως), ασβεστοποιός (809,48 Ευρώ), πλινθοποιός (ομοίως), αγγειοπλάστης (ομοίως), δασεργάτης (ομοίως), ρητινοσυλλέκτης (ομοίως), καπνεργάτης (809,48 Ευρώ), μουσικό μέλος του οικείου επαγγελματικού σωματείου (578,20 Ευρώ), υποδηματεργάτης (ομοίως), μισθωτός ναυπηγοεπισκευαστικης ζώνης (809,48 Ευρώ), χειριστής σκαπτικών, ανυψωτικών, οδοποιητικών, γεωτρητικών

[136] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Επίδομα σε νέους/νέες από 20-29 ετών», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_85.pg .
[137] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Χορήγηση Επιδόματος Μακροχρονίως Ανέργων», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_83.pg .
[138] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Ειδικό Βοήθημα μετά από Τρίμηνη Παραμονή στα Μητρώα των Ανέργων», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_1079.pg .
[139] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Εποχιακά Βοηθήματα Άρθρου 22 Ν.1836/89 2010», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_257.pg .

μηχανημάτων, ηθοποιός (578,20 Ευρώ), τεχνικός κινηματογράφου και τηλεόρασης (ομοίως), χειριστής και βοηθός χειριστή κινηματογράφου (ομοίως), ελεγκτής κινηματογράφου και θεάτρου (ομοίως), ταμίας κινηματογράφου και θεάτρου (ομοίως), μισθωτός τουριστικού και επισιτιστικού κλάδου (ομοίως) και σμυριδεργάτης (1.156,40 Ευρώ).

- Επίδομα Διαθεσιμότητας[140], στην περίπτωση που ο εργοδότης θέσει τους μισθωτούς σε διαθεσιμότητα, το οποίο καταβάλλεται σε αυτούς που παραμένουν άνεργοι κατά τη διάρκεια της διαθεσιμότητας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις (και αντιστοιχεί στο δέκα τοις εκατό του μέσου όρου των τακτικών αποδοχών των δύο τελευταίων μηνών, υπό καθεστώς πλήρους απασχόλησης, μέχρι και για τρεις μήνες το έτος).

- Ειδικό Βοήθημα – Επίσχεσης ή Διακοπής Εργασιών [141](μέχρι και τρεις φορές το χρόνο και είναι ίσο προς το δεκαπενταπλάσιο του βασικού επιδόματος ανεργίας, προσαυξανόμενο κατά 10% για κάθε προστατευόμενο μέλος), εφ' όσον οι ασφαλισμένοι δεν συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις για τακτική επιδότηση (και υπό ορισμένες προϋποθέσεις), σε περίπτωση διακοπής εργασιών της επιχείρησης - εκμετάλλευσης και αδυναμίας, για οποιονδήποτε λόγο, καταγγελίας της σύμβασης εργασίας από τον εργοδότη, ή σε περίπτωση άσκησης από τον μισθωτό, του δικαιώματος της επίσχεσης εργασίας.

- Πληρωμή ανεξόφλητων, λόγω αφερεγγυότητας του εργοδότη, αποδοχών (μέχρι τριών μηνών, μέσα σε έξι μήνες)[142], που προέρχονται από σύμβαση ή σχέση εξαρτημένης εργασίας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η κάλυψη γίνεται από το

[140] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Επίδομα Διαθεσιμότητας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_1083.pg .
[141] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Ειδικό Βοήθημα - Επίσχεση», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_1081.pg .
[142] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Ανεξόφλητες Αποδοχές λόγω Αφερεγγυότητας του Εργοδότη», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_1078.pg .

ταμείου «Αφερεγγυότητας» και στις αποδοχές εμπίπτουν (πλην του νόμιμου μισού του εργαζόμενου) τυχόν απλήρωτα δώρα εορτών, Πάσχα ή Χριστουγέννων και άδεια ή επίδομα αδείας.

Όσον αφορά την οικογένεια (αλλά και απροστάτευτους ανηλίκους), τα επιδόματα που δικαιούνται οι πολίτες, είναι τα εξής:

- Οικογενειακό επίδομα (υπό προϋποθέσεις)[143], για τις οικογένειες που έχουν παιδιά ηλικίας μέχρι δεκαοκτώ ετών ή είκοσι δύο ετών αν σπουδάζουν, ή τα παιδιά τους είναι ανίκανα για εργασία, για όσο διάστημα διαρκεί αυτή η ανικανότητα, διαμένουν στην Ελλάδα ή σε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι άγαμα. Το ύψος του επιδόματος διαφέρει ανάλογα με τον αριθμό των ανήλικων μελών της οικογένειας και ανέρχεται συγκεκριμένα σε: 8,22 Ευρώ μηνιαίως για οικογένειες με ένα τέκνο, 24,65 Ευρώ για οικογένειες με δύο τέκνα, 55,47 Ευρώ για οικογένειες με τρία τέκνα, 67,38 Ευρώ για τέσσερα τέκνα, 78,68 για πέντε τέκνα, 89,98 Ευρώ για έξι τέκνα, 101,28 Ευρώ για επτά τέκνα, 112,57 Ευρώ για οκτώ τέκνα, 123,87 Ευρώ για εννέα τέκνα και φτάνει τα 180,36 Ευρώ για δεκατέσσερα τέκνα, με πιθανή προσαύξηση της τάξεως των 3,67 Ευρώ, υπό ορισμένες προϋποθέσεις[144].

- Επίδομα Κυοφορίας και Λοχείας[145], στις άμεσα ασφαλισμένες για 56 ημέρες πριν τον τοκετό και 63 ημέρες μετά τον τοκετό (μέχρι 29,39 Ευρώ ημερησίως, αναλόγως ασφαλιστικής κλάσης), καθώς και εφάπαξ Βοήθημα Τοκετού (698 περίπου Ευρώ).

[143] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Οικογενειακό Επίδομα 2010», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_81.pg .
[144] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Οικογενειακό Επίδομα 2010», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_81.pg .
[145] Βλ. ΙΚΑ, «Παροχές Μητρότητας», Παροχές, 2001 – 2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/faq/cat.cfm?catid=7 . Για τα χρηματικά ποσά αναλυτικά, βλ. http://www.ika.gr/gr/infopages/memos/EG_38_2008.pdf .

-Χορήγηση ειδικής παροχής προστασίας μητρότητας[146], για μητέρες (που είναι ασφαλισμένες στο ΙΚΑ – ΕΤΑΜ και απασχολούνται σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις με σχέση εξαρτημένης εργασίας, ορισμένου ή αορίστου χρόνου, με πλήρη ή μερική απασχόληση) μετά την λήξη της άδειας κυοφορίας-λοχείας τους και ορίζεται σε έξι μήνες (αδείας). Το ποσό της παροχής είναι ίσο με τον κατώτατο μισθό, όπως κάθε φορά καθορίζεται με βάση την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (από την πρώτη Ιανουαρίου 2008, οριζόταν ως 680,59 Ευρώ).

- Συμπληρωματικές Παροχές Μητρότητας (ίσες με τις αποδοχές που λάμβανε από τον εργοδότη, όταν ξεκίνησε η άδεια κυοφορίας, μείον τα ποσά που έλαβε από το Ι.Κ.Α. και τον εργοδότη για την αποχή από την εργασία)[147], σε ασφαλισμένες του Ι.Κ.Α., οι οποίες παρέχουν εξαρτημένη εργασία (ιδιωτικού δικαίου) και εργάζονται κατά την έναρξη της άδειας κυοφορίας, μετά τον τοκετό και εφόσον εισπράξουν το επίδομα από το Ι.Κ.Α.

- Επίδομα Μητρότητας Ανασφαλίστων[148], σε εργαζόμενες γυναίκες που δε δικαιούνται αντίστοιχη παροχή από κάποιο ασφαλιστικό φορέα ή είναι ανασφάλιστες. Το ύψος του επιδόματος ανέρχεται στα 440 Ευρώ (220 Ευρώ πριν από τον τοκετό και 220 Ευρώ μετά τον τοκετό).

[146] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Ειδική Παροχή Προστασίας Μητρότητας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_733.pg .
[147] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Συμπληρωματικές Παροχές Μητρότητας», Επιδόματα – Παροχές, 2010, στο http://www.oaed.gr/Pages/SN_87.pg .
[148] Βλ. αναλυτικά έντυπο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, «Μονογονεϊκή οικογένεια», 2007, σελ. 5, που βρίσκεται διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.isotita.gr/index.php/articles/598 .

- Κάλυψη των βασικών δαπανών εξωσωματικής γονιμοποίησης[149](μέχρι τέσσερις προσπάθειες συνολικά και ανά τετράμηνο τουλάχιστον), για ασφαλισμένες γυναίκες, παντρεμένες και ηλικίας 23 έως και 45 ετών.

- Σχολικό επίδομα (300 Ευρώ για κάθε παιδί), σε οικογένειες με παιδιά ηλικίας έως δεκαέξι ετών που φοιτούν σε δημόσια σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης, υπό προϋποθέσεις[150].

- Οικονομική ενίσχυση για απροστάτευτα παιδιά (44,02 Ευρώ)[151], δηλαδή σε παιδιά που ζουν με την δική τους οικογένεια ή συγγενείς κατ' ευθείαν μεν γραμμή απεριόριστα, εκ πλαγίου δε, μέχρι και του τρίτου βαθμού συγγένειας εξ αίματος ή εξ αγχιστείας και είναι[152]: ορφανά από τους δύο γονείς ή ορφανά από πατέρα ή τέκνα εκτός γάμου-έκθετα ή παιδιά που ο πατέρας τους τα έχει εισαγάγει σε ίδρυμα ψυχικών και διανοητικά πασχόντων ατόμων, ή σε θεραπευτήρια (όπου η οικονομική ενίσχυση παρέχεται και μετά την έξοδό τους για δύο χρόνια) ή παιδιά που φιλοξενούνται λόγω σπουδών σε συγγενική οικογένεια, ανεξαρτήτου βαθμού και το ποσό της οικονομικής ενίσχυσης καταβάλλεται στη φυσική οικογένεια των ενισχυόμενων ή παιδιά που ο πατέρας δεν μπορεί να αναλάβει τη συντήρηση τους λόγω: ασθένειας (αναπηρία 67% και άνω), εισαγωγής του σε ίδρυμα ψυχικών

---

[149] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ – ΕΤΑΜ, «Παροχές Μητρότητας», Παροχές, 2001-2009, στο http://www.ika.gr/gr/infopages/faq/ans.cfm?catid=7&ansid=14 .

[150] Βλ. αναλυτικά έντυπο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, «Μονογονεϊκή οικογένεια», 2007, σελ. 5, που βρίσκεται διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.isotita.gr/index.php/articles/598, καθώς και στη διεύθυνση http://www.esos.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=9665:sto-telos-tis-sxolikis-xronias-i-oikonomiki-enisxisi-ton-oikogeneion-me-xamila-eisodimata&Itemid=1796 , όπου περιλαμβάνεται ο σύνδεσμος με την σχετική εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας.

[151] Το οικογενειακό εισόδημα δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το όριο που καθορίζεται κάθε φορά με Προεδρικό διάταγμα .

[152] Βλ. Νομαρχία Αθηνών, στον «Οδηγό Υπηρεσιών», Γενική Διεύθυνση Ποιότητας Ζωής, που βρίσκεται και στην διαδικτυακή σελίδα http://www.nom-athinas.gov.gr/main/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=10#&Itemid=8 . Επίσης, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής, «ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ», Τμήμα Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών, 2010, στο http://www.nada.gr/index.php?Itemid=190&id=179&option=com_content&task=view και έντυπο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, «Μονογονεϊκή οικογένεια», 2007, σελ. 5, που βρίσκεται διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.isotita.gr/index.php/articles/598 .

παθήσεων (και μετά την έξοδό του για δύο χρόνια), ηθικής αναξιότητας, διαζυγίου-διάστασης, εγκατάλειψης, φυλάκισης πέραν των τριών μηνών, στράτευσης, συνδρόμου επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας AIDS.

- Επίδομα γάμου και στους αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών, σε άγαμους γονείς, σε χήρους/ες και διαζευγμένους (10% επί του μισθού), οι οποίοι/ες εργάζονται τόσο στον δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα[153].

- Πολυτεκνικό επίδομα[154], ακόμη και σε αρχηγό μονογονεϊκής οικογένειας που έχει την αποκλειστική επιμέλεια τριών τουλάχιστον άγαμων τέκνων (καθώς και βοήθημα που παρέχεται εφάπαξ και ανέρχεται στα 2000 Ευρώ), μέχρι είκοσι τριών ετών (43,55 Ευρώ για κάθε παιδί) και μετά τη συμπλήρωση του εικοστού τρίτου έτους του μικρότερου τέκνου ή του γάμου του, ισόβια σύνταξη εφόσον δε δικαιούται πια το επίδομα (η οποία ανέρχεται στα 100,24 Ευρώ σήμερα).

- Επιδότηση Ενοικίου[155], η οποία διαφέρει ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση του αιτούντος και κυμαίνεται μεταξύ 1,380 Ευρώ το χρόνο, έως και 2,600 Ευρώ, ενώ για κάθε προστατευόμενο ανήλικο μετά το πέμπτο, το ποσό της μηνιαίας επιδότησης αυξάνεται κατά 25 Ευρώ το μήνα.

---

[153] Κέντρο Πληροφόρησης Εργαζομένων και Ανέργων Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, «Γάμος Επίδομα», Αλφαβητικό Ευρετήριο Εργασιακών Σχέσεων, 2010, στο http://www.kepea.gr/aarticle.php?id=159 . Επίσης, στο έντυπο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, «Μονογονεϊκή οικογένεια», 2007, σελ. 4, που βρίσκεται διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.isotita.gr/index.php/articles/598 .

[154] Αναλυτικά για σχετικά επιδόματα, βλέπε Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων, «Κλάδος οικογενειακών επιδομάτων», Επιδόματα, 2008 – 2009, στο http://www.oga.gr/index.php# .

[155] Βλ. Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων, «Παροχές ΟΓΑ για τις τρίτεκνες οικογένειες», Παροχές, μέτρα και υποστηρικτικές δράσεις για τις τρίτεκνες οικογένειες, 2008 – 2009, στο αρχείο που βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.oga.gr/index.php# . Επίσης, Σαλούρου Ρ., « Ποιοι δικαιούνται επιδότηση ενοικίου», Ένωση Νέων Εργαζομένων, 25/06/2009, στη διεύθυνση http://e-n-erga.blogspot.com/2009/06/blog-post_25.html .

Παράλληλα προς τα παραπάνω, παρέχονται κατά καιρούς και έκτακτα βοηθήματα οικονομικής ενίσχυσης, για διάφορους λόγους, μερικά των οποίων είναι και τα εξής:

- Έκτακτο επίδομα κοινωνικής συνοχής[156], το οποίο είναι επίδομα θέρμανσης και το δικαιούνται το σύνολο των ανέργων που είναι εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Ανέργων του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, δικαιούχοι Επιδόματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων και συνταξιούχοι μέσω άλλων φορέων. Το ύψος του διαφέρει ανάλογα με τον τόπο κατοικίας και κυμαίνεται μεταξύ 100 και 200 Ευρώ.

- Έκτακτη οικονομική ενίσχυση κοινωνικής αλληλεγγύης, υπό προϋποθέσεις, που κυμαίνεται από 700 έως 1,300 Ευρώ (ανάλογα με τα προστατευόμενα μέλη) σε φορολογούμενους με συγκεκριμένο ετήσιο συνολικό οικογενειακό εισόδημα, από 300 έως 400 Ευρώ σε συνταξιούχους, 400 Ευρώ σε άτομα που λαμβάνουν επιδόματα πρόνοιας για λόγους πνευματικής ή σωματικής υγείας και 400 Ευρώ σε ανέργους[157].

- Κοινωνική Προστασία, σε άτομα που περιέρχονται σε κατάσταση ανάγκης[158], λόγω θεομηνίας (σεισμός, πλημμύρα, πυρκαγιά) ή άλλου απρόβλεπτου γεγονότος (φυσικής καταστροφής μεγάλης έκτασης). Το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης διαφέρει ανάλογα με τις κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Ενδεικτικά, σε άτομα ή οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα ένδειας λόγω έκτακτης ανάγκης, παρέχεται οικονομική ενίσχυση μέχρι 234,78 Ευρώ σε όλες τις περιπτώσεις,

---

[156] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Έκτακτο επίδομα κοινωνικής συνοχής», Επιδόματα – Παροχές, 2009, στο http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/Unemplyeed_Employ/Epidomata-paroxes/koinoniki_sinoxi

[157] Για λεπτομέρειες και προϋποθέσεις, βλέπε Υπουργείο Οικονομικών, Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.gsis.gr/cmdocs/6818.pdf .

[158] Βιβλιοθήκη Νομοθεσίας Δημόσιων Δαπανών, «Εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας», Αθήνα, 29/11/2001, Αριθ. Πρωτ.: Π2α / ΓΠ / οικ. 36937, στην ηλεκτρονική διεύθυνσηhttp://www.docman.gr/Documents/809.aspx .

ενώ εάν η οικογένεια αυτή είναι πολύτεκνη, το ποσό φθάνει τα 586,94 Ευρώ. Σε περίπτωση θεομηνίας το ποσό της οικονομικής βοήθειας φθάνει μέχρι και τα 586,94 Ευρώ ανά οικογένεια (για τις άμεσες βιοτικές της ανάγκες, όπως την σίτιση), ενώ εάν οι πληγείσες οικογένειες είναι πολύτεκνες και εισπράττουν πολυτεκνικό επίδομα, λαμβάνουν επιπλέον βοήθημα που ανέρχεται στα 586,94 Ευρώ (το ίδιο και οικογένειες με μέλη με ειδικές ανάγκες, ανά μέλος). Σε περίπτωση φυσικής καταστροφής, παρέχεται οικονομική ενίσχυση μέχρι 4.402,05 Ευρώ, σε κάθε άτομο που του προκλήθηκε μόνιμη σωματική βλάβη και μέχρι 5.869,41 Ευρώ, για αντικατάσταση οικοσυσκευής ή για επισκευαστικές εργασίες κύριας κατοικίας.

- Σε περίπτωση έκτακτης κοινωνικής ανάγκης, χορήγηση οικονομικού βοηθήματος για την καταπολέμηση της επαιτείας και αλητείας, από τον Λογαριασμό Α΄ Κοινωνικών Βοηθειών, ο οποίος έχει δημιουργηθεί για αυτό τον σκοπό[159].

Όσον αφορά επαναπατριζόμενους Έλληνες του εξωτερικού, ομογενείς και παλιννοστούντες, παρέχονται ορισμένα βοηθήματα, προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή επανένταξή τους και να καταπολεμηθούν οι αρχικές οικονομικές δυσχέρειες που προκύπτουν. Αυτά είναι τα εξής:

- Επίδομα για κάλυψη δαπάνης μεταφοράς της οικοσυσκευής της οικογένειας του ενδιαφερόμενου (176,08 Ευρώ)[160].

- Επιδόματα σε κάθε μέλος της οικογένειας των επαναπατριζόμενων, για την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών στέγασης και διατροφής μετά την εγκατάστασή

[159] Βλέπε «Αποφάσεις», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 27 Ιουλίου 2000, τευχ. 2ο, αρ. φύλλου 935, διαθέσιμη στην http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/935B_00.pdf .
[160] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», σελ. 34, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

τους στην Ελλάδα (117,39 Ευρώ)[161].

- Μηνιαίο βοήθημα σε ομογενείς ηλικίας εξήντα ετών και άνω (35,22 Ευρώ), οι οποίοι δεν είναι ικανοί επαγγελματικής και αδυνατούν να καλυφθούν από μέλη της οικογένειάς τους απασχόλησης ή σε παλιννοστούντες ανίκανους για εργασία [162].

- Μηνιαίο βοήθημα σε οικονομικά αδύναμους ομογενείς φοιτητές και σπουδαστές ανωτάτων και ανωτέρων Σχολών, οι οποίοι παρακολουθούν κανονικά τις σπουδές τους[163].

- Ειδικό Βοήθημα, σε Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες, εφόσον είναι άνεργοι και εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ΟΑΕΔ του τόπου κατοικίας τους (25 ημερήσια επιδόματα ανεργίας, σε τρεις δόσεις)[164].

[161] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 34, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .
[162] Βλ. Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias/efpatheisomades.doc/view .
[163] Βλέπε Αμίτσης Γ. (υπεύθυνος έργου), Μιχαρικόπουλος Δ., Μαρίνη Φ., Βουλγαράκη Α., «ΟΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ», Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας, Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Υγεία – Πρόνοια», Αθήνα, Δεκέμβριος 2007, σελ. 11, διαθέσιμη και στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.ygeia-pronoia.gr/uploads/meletes/39_politikes_koinwnikhs_pronoias.pdf .
[164] Αναλυτικά, βλ. ΟΑΕΔ, «Παρ. 15.28δ Ειδικά Βοηθήματα», Επιδόματα – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_408.pg .

Κοινωνική στεγαστική πολιτική

Ένα από τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, με στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση, είναι και η κάλυψη της ανάγκης στέγασης, σε άτομα που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα κοινωνικά προβλήματα. Γίνεται προσπάθεια ενίσχυσης της οικοδομικής δραστηριότητας, με στόχο την καταπολέμηση της όποιας ανασφάλειας οφείλεται στην έλλειψη ιδιόκτητης κατοικίας. Πιο συγκεκριμένα, αυτά που παρέχονται (υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις) είναι τα εξής:

- Επίδομα στεγαστικής συνδρομής (υπολογίζεται βάση του ενοικίου και του πλαφόν του επιδόματος), το οποίο αφορά ανασφάλιστους ηλικιωμένους ή και ζευγάρια ηλικιωμένων (65 ετών και άνω), οικονομικά αδύναμων, χωρίς ιδιόκτητη κατοικία[165].

- Στεγαστική συνδρομή με τις εξής μορφές[166]: παραχώρηση κατοικίας εφόσον υπάρχει διαθέσιμη από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (εφεξής ΟΕΚ), χορήγηση στεγαστικού δικαιώματος, κατά το οποίο ο δικαιούχος βρίσκει το σπίτι και ο ΟΕΚ το αγοράζει και του το παραχωρεί, άτοκο δάνειο για ανέγερση κατοικίας σε ιδιόκτητο οικόπεδο και άτοκο δάνειο για αγορά κατοικίας. Δικαιούχοι είναι πολύτεκνοι και οικογένειες με άτομα με ειδικές ανάγκες. Επίσης, εφαρμόζονται στεγαστικά προγράμματα για άτομα με έντονες κοινωνικές ανάγκες, όπως είναι οι ανύπαντρες μητέρες.

- Παραχώρηση έτοιμης κατοικίας[167], είτε έπειτα από κλήρωση, είτε με απευθείας

[165] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 17, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf . Επίσης, για λεπτομέρειες προϋποθέσεων, βλ. http://www.atticaeast.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=249&Itemid=253 .

[166] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 18, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

[167] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 18, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

παραχώρηση. Επίσης, ενοικιαζόμενη κατοικία σε περιορισμένη όμως κλίμακα, σε ειδικές περιπτώσεις όπου υπάρχει έντονη ανάγκη.

- Οικονομική ενίσχυση από το Ειδικό Κεφάλαιο Αλληλεγγύης[168], σε δικαιούχους οι οποίοι λόγω μακροχρόνιας ανεργίας ή άλλων σοβαρών λόγων, αδυνατούσαν να εξοφλήσουν τις οφειλές τους από δάνεια και κατοικίες (ενδεικτικά, το 2001 και 2002 είχαν εκταμιευθεί συνολικά 65.786 Ευρώ).

- Ειδικό Στεγαστικό Ανακυκλούμενο Κεφάλαιο (ΕΣΑΚ)[169]. Τα επιτόκια των δανείων που χορηγήθηκαν για αγορά και ανέγερση κατοικίας μέσω αυτού του προγράμματος, μειώθηκαν και τροποποιήθηκαν οι όροι εξόφλησης δανείων, τα οποία είχαν χορηγηθεί ή χορηγούνται για αποπεράτωση και επισκευή κατοικίας, ώστε τα δάνεια αυτά να εξοφλούνται άτοκα.

- Επιδότηση Επιτοκίου[170], για δάνεια επιδότησης επιτοκίου για αγορά ή ανέγερση κατοικίας.

- Δάνεια για Επισκευή, Επέκταση και Αποπεράτωση υπάρχουσας κατοικίας[171], με μειωμένες ασφαλιστικές προϋποθέσεις σε κατοίκους ακριτικών περιοχών, άτομα με ειδικές ανάγκες, συνταξιούχους λόγω αναπηρίας, πολύτεκνους, άγαμες μητέρες και παλιννοστούντες από την τέως Σοβιετική Ένωση (το ίδιο και για τα παραπάνω προγράμματα).

- Χορήγηση δανείου από τράπεζες, με διπλή επιδότηση από το Ελληνικό Δημόσιο και

---

[168] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π.,σελ.19, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

[169] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π.,σελ.19, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

[170] Βλ. αναλυτικά Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π.,σελ.19, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

[171] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π.,σελ.19, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

τον ΟΕΚ[172].

- Πιλοτικό πρόγραμμα στέγασης ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων[173].

- Προγράμματα προσωρινής φιλοξενίας σε πρόσφυγες αιτούντες άσυλο[174] και παραμένοντες για ανθρωπιστικούς λόγους, σε Κέντρα Υποδοχής Αλλοδαπών, τα οποία λειτουργούν σε συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Επίσης λειτουργούν κέντρα (Κέντρο Ασυνόδευτων Παιδιών, Κέντρο Προσφύγων Λαυρίου, κ.ά.), στα οποία παρέχεται εκτός της διαμονής και υγειονομική περίθαλψη (και σε λαθρομετανάστες για λόγους δημόσιας υγείας), σίτιση, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, κοινωνικοοικονομική ένταξη (στον Ασπρόπυργο Αττικής από το Ελληνικό Ινστιτούτο Αλληλεγγύης και Συνεργασίας), ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, παροχή μετάφρασης και νομικής υποστήριξης (και δωρεάν νομικής συνδρομής σε όλα τα στάδια για την απόκτηση προσφυγικής ιδιότητας από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες), δημιουργική απασχόληση των παιδιών σχολικής και προσχολικής ηλικίας και προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας.

- Ενοικίαση διαμερισμάτων [175](δύο έως τριών δωματίων, στα οποία διαμένουν ανά ομάδες λόγω αυξημένης ζήτησης), σε αιτούντες άσυλο, τα οποία είναι οργανωμένα και εποπτευόμενα από το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας. Καλύπτονται τα έξοδα

---

[172] Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας, «Δράση ΟΕΚ για την καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη», Ο ΟΕΚ, 2004 – 2006, στην http://www.oek.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=208&Itemid=95 .

[173] Σ.Ι.Ε.Β.Ε., «Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.)», Νέα, 15/02/2005, διαθέσιμο στην http://www.sieve.gr/gr/news.php?id=44 . Επίσης, ομάδα του disabled.gr, «Επιδότηση ενοικίου από τον ΟΕΚ: Μας αφορά», διαθέσιμο στην http://www.disabled.gr/lib/?p=7804. Ακόμη, βλέπε σχετικά με μέτρο βελτίωσης της στέγασης των κοινοτήτων Ρόμα, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Βελτίωση της στέγασης των κοινοτήτων Ρόμα», Ειδήσεις, 20/05/2010, διαθέσιμο στην http://ec.europa.eu/ellada/news/news/20100520roma_el.htm .

[174] Βλέπε Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης-Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias .

[175] Βλέπε Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης-Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias .

διαμονής, τροφής και μετακίνησης για ορισμένο διάστημα, ενώ παρέχεται ψυχοκοινωνική υποστήριξη, συμβουλευτική και πληροφόρηση για θέματα πρακτικά και θέματα καθημερινής διαβίωσης. Επίσης, προσφέρονται προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και προωθείται η εκπαίδευση και η επαγγελματική τους αποκατάσταση.

- Κέντρο Υποδοχής Αστέγων Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.), το οποίο έχει ως στόχο την αντιμετώπιση προβλημάτων ανθρώπων, που για οποιονδήποτε λόγο οι ίδιοι ή οι οικογένειές τους δεν διαθέτουν ασφαλή κατοικία. Επίσης, η ανάπτυξη μηχανισμών πρόληψης για την αποτροπή του φαινομένου και η ανάπτυξη αντίστοιχων, που θα φροντίζουν τη μελλοντική αποκατάσταση και επανένταξη των αστέγων, σε συνεργασία με άλλους φορείς[176].

[176] Βλέπε αναλυτικά Δήμος Αθηναίων, «Κέντρο Υποδοχής Αστέγων Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.), στην http://www.cityofathens.gr/organotiki-domi-dimoy-athinaion/dimotikoi-foreis/kentro-ypodoxis-astegon-dimoy-athinaion-k-y-d?quicktabs_1=0 .

Πρόσβαση στην Υγεία και την Περίθαλψη

Υποστήριξη παρέχεται στον τομέα της Υγείας, σε άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και γενικώς, στο σύνολο του πληθυσμού που έχουν ανάγκη περίθαλψης, ιατροφαρμακευτικής βοήθειας, νοσηλείας και ειδικών επιδομάτων που αφορούν την υγεία (τα οποία αναφέρθηκαν παραπάνω), διότι δεν διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους. Την φροντίδα τους, αναλαμβάνουν οι Ασφαλιστικοί Οργανισμοί στους οποίους είναι τα άτομα αυτά ασφαλισμένα και η Διεύθυνση Πρόνοιας, για τα ανασφάλιστα άτομα. Οι παροχές των ασφαλισμένων (και των μελών της οικογένειάς τους) στους Οργανισμούς περιλαμβάνουν :

- Ιατρική και Νοσοκομειακή Περίθαλψη από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, συμβεβλημένους με τους οργανισμούς και σε ειδικές περιπτώσεις ανάγκης και σε μη συμβεβλημένους[177].

- Πρόσθετη περίθαλψη[178], για την κάλυψη αναγκών υγείας όπως βηματοδότες, θεραπευτικά μέσα και όργανα παροδικής χρήσης, ακουστικά βαρηκοΐας, βοηθητικά θεραπευτικά μέσα, ορθοπεδικά είδη κ.ά.

- Φαρμακευτική περίθαλψη, με την συμμετοχή ενός μικρού ποσοστού 25% από τους ασφαλισμένους (και ακόμη μικρότερη σε ειδικές περιπτώσεις[179]).

- Νοσηλεία στο εξωτερικό[180], για περιπτώσεις που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν

[177] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Ιατρική Περίθαλψη» και «Νοσοκομειακή Περίθαλψη», Παροχές σε είδος, 2001-2009, διαθέσιμο στο http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/home.cfm και http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/hospitals.cfm αντίστοιχα.
[178] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Πρόσθετη Περίθαλψη», Παροχές σε είδος, 2001-2009, διαθέσιμο στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/plus.cfm .
[179] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Φαρμακευτική Περίθαλψη», Παροχές σε είδος, 2001-2009, διαθέσιμο στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/medicin.cfm .
[180] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Νοσηλεία στο Εξωτερικό», Παροχές σε είδος, 2001-2009, διαθέσιμο στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/abroad.cfm .

περιπτώσεις υγείας στην Ελλάδα, λόγω έλλειψης κατάλληλων επιστημονικών μέσων ή εξειδικευμένων γιατρών.

- Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, το Ι.Κ.Α. έχει συντάξει συμβάσεις με ειδικά ιδρύματα για την θεραπεία και αποκατάσταση, ακόμη για όσους έχουν ανάγκη φυσιοθεραπείας, εργοθεραπείας, λογοθεραπείας, εκτός από τις παροχές στους δικούς τους χώρους και δίνει παραπεμπτικά για την εκτέλεση πράξεων θεραπείας από ιδιώτες φυσιοθεραπευτές, λογοθεραπευτές και εργοθεραπευτές[181]. Επίσης, δραστηριοποιείται στον τομέα προληπτικής ιατρικής, με σημαντικές παροχές για τους ασφαλισμένους σε ειδικά κέντρα και σταθμούς[182].

- Νοσήλια-τροφεία, για την παρεχόμενη αγωγή στα παιδιά με ειδικές ανάγκες των ασφαλισμένων από τα κρατικά, ιδιωτικά ή δημόσια ιδρύματα[183].

- Πρόγραμμα Θεραπευτικού Τουρισμού[184], για τις οικονομικά ασθενέστερες τάξεις.

Για τους ανασφάλιστους η Διεύθυνση Πρόνοιας μεριμνά με τα κατά Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση γραφεία της, για την έκδοση Βεβαιώσεων Κοινωνικής Προστασίας και την χορήγηση Βιβλιαρίου Υγείας. Οι ανασφάλιστοι με αυτό το βιβλιάριο έχουν δικαίωμα νοσοκομειακής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε κρατικά νοσοκομεία, όταν η οικονομική κατάσταση του ανασφάλιστου είναι σε

[181] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Ιατρική περίθαλψη» και «Φυσικοθεραπεία», Παροχές σε είδος, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/home.cfm και http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/physio.cfm αντίστοιχα.
[182] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Προληπτική Ιατρική», Παροχές σε είδος, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/precaution.cfm .
[183] Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας, «Υγεία – Κοινωνική Πρόνοια / Αλληλεγγύη», Νόμος, Κεφάλαιο τρίτο, 1/01/2007, διαθέσιμο στην http://eotha.gr/el/law/υγεία-κοινωνική-πρόνοια-αλληλεγγύη .
[184] Βλ. ΙΚΑ, «Πρόγραμμα Θεραπευτικού Τουρισμού», Παροχές σε είδος, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/asf/benefits/kind/tourism.cfm .

χαμηλό επίπεδο[185].

Επιπλέον, έχουν δημιουργηθεί από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε συνεργασία με το Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων, τις Διοικήσεις Υγειονομικών Περιφερειών, τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και τους Δήμους της χώρας, δράσεις Κινητών Μονάδων με ιατρικές παρεμβάσεις σε οικισμούς, αλλά και καταυλισμούς Ρομά (τσιγγάνων)[186]. Επίσης, στα πλαίσια των μέτρων «Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης» και «Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις για την Αστική Ανάπτυξη», έχουν δημιουργηθεί ιατρο-κοινωνικά κέντρα, στα οποία παρέχονται υπηρεσίες πρόληψης, βασικής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και κοινωνικής φροντίδας, αλλά και διευκόλυνση πρόσβασης των Ρομά (τσιγγάνων) στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και την εξοικείωσή τους με τις δημόσιες υπηρεσίες και την κοινωνική τους ένταξη.

Ακόμη, μεταξύ των υπηρεσιών υγείας που παρέχονται από το κράτος, βρίσκεται και το Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής του ΙΚΑ[187], το οποίο ιδρύθηκε με στόχο την σωστή ανάπτυξη της ψυχικής υγείας του ανηλίκου, του εφήβου και της οικογένειας, η θεραπευτική αντιμετώπιση τυχόν παιδοψυχιατρικών παθήσεων και η ευαισθητοποίηση όλων όσων μπορούν από τη θέση τους να συμβάλλουν στην πρόληψη των ψυχικών παθήσεων. Το Κέντρο περιλαμβάνει ιατροπαιδαγωγικό

[185] Βλ. Νομαρχία Αθηνών, στον «Οδηγό Υπηρεσιών», Γενική Διεύθυνση Ποιότητας Ζωής, που βρίσκεται και στην διαδικτυακή σελίδα http://www.nom-athinas.gov.gr/main/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=10#&Itemid=8 . Επίσης για λεπτομέρειες βλ., Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, «Προνοιακές παροχές σε αλλοδαπούς ανασφάλιστους (κοινοτικοί υπήκοοι-πρόσφυγες)», Κέντρο Πληροφόρησης Μεταναστών (αναφέρει και για Έλληνες, άτομα ελληνικής καταγωγής, μη κατέχοντες την ελληνική ιθαγένεια και υπηκόους των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης), στην http://www.nah.gr/peoples/gr/Item.action?id=51 .
[186] Βλέπε Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης-Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias
[187] Βλ. ΙΚΑ, «Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής ΙΚΑ», Υπηρεσίες Υγείας, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/hospkpy/stoxoi.cfm .

τμήμα[188], δραστηριοποιείται στη θεραπεία οικογένειας, διαθέτει θεραπευτικό τμήμα εφήβων και τμήμα έρευνας και εκπαίδευσης. Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνει το ιατροπαιδαγωγικό τμήμα, είναι ατομική ψυχοθεραπεία, ομαδική ψυχοθεραπεία παιδιών, εφήβων και γονέων, οικογενειακή ψυχοθεραπεία, συμβουλευτική γονέων, λογοθεραπεία, ειδική μάθηση, επαγγελματικός προσανατολισμός και παιγνιοθεραπεία. Στόχος του τμήματος, το οποίο απασχολεί ειδικούς επιστήμονες (παιδοψυχίατρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.ά.), είναι η διάγνωση και θεραπεία διαταραχών και δυσλειτουργιών που αντιμετωπίζει ο ανήλικος, ο έφηβος και η οικογένειά του και για να το πετύχει, συνεργάζεται με φορείς που πλαισιώνουν κοινωνικά την οικογένεια, προκειμένου να ενισχύσουν το θεραπευτικό του έργο (παιδικοί σταθμοί, σχολεία κ.ά.). Το Κέντρο, αποτελεί επίσης και τον πρώτο δημόσιο παιδοψυχιατρικό χώρο που εφαρμόζει τη Συστηματική Επιστημολογική Θεώρηση στη θεραπεία της οικογένειας, από διεπιστημονική ομάδα που αποτελείται από παιδοψυχίατρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, λογοθεραπευτές, ειδικούς παιδαγωγούς, συμβούλους επαγγελματικού προσανατολισμού, εργοθεραπευτές, παιγνιοθεραπευτές και επισκέπτες υγείας[189]. Στα πλαίσια της θεραπείας, το σύμπτωμα που παρουσιάζει ο ανήλικος, χρησιμοποιείται ως κίνητρο για να επεξεργαστούν και να προβληματιστούν οι γονείς πάνω στη δική τους πορεία, αφού το παιδί αναπτύσσεται μέσα στην οικογένεια και είναι αποδέκτης του συναισθηματικού κλίματος που επικρατεί μέσα της και καθορίζεται από την ποιότητα της σχέσης μεταξύ του συζυγικού ζευγαριού. Το θεραπευτικό τμήμα εφήβων, περιλαμβάνει προγράμματα με στόχο την διάγνωση και θεραπεία ανηλίκων και εφήβων, ηλικίας δεκατριών έως δεκαοκτώ ετών, με συναισθηματικές διαταραχές(-κατάθλιψη),

[188] Βλ. ΙΚΑ, «Τμήμα Ιατροπαιδαγωγικό», Υπηρεσίες Υγείας, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/hospkpy/iatrpaid.cfm .
[189] ΙΚΑ, «Θεραπεία Οικογένειας», Υπηρεσίες Υγείας, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/hospkpy/oikogenia.cfm .

μεταιχμιακή διαταραχή(-ψύχωση), διαταραχές διατροφής και μεικτές διαταραχές συναισθήματος και διαγωγής, που δεν γίνονται πλέον ανεκτές από τα συστήματα (οικογένεια, σχολείο κ.ά.) στα οποία είναι ενταγμένοι[190]. Το τμήμα στοχεύει στην ανάπτυξη, ωρίμανση και λειτουργική ένταξη του εφήβου και όχι απλά στην ανακούφιση του όποιου συμπτώματος ή κρίσης και την αντιμετώπιση της δυσλειτουργικής κατάστασης μέσα στο πλαίσιο των σχέσεων που ζει και αναπτύσσεται ο έφηβος (αντικείμενο θεραπείας δηλαδή αποτελούν οι σχέσεις και όχι το άτομο). Τέλος, το τμήμα έρευνας και εκπαίδευσης, μεριμνά για την προαγωγή της επιστημονικής γνώσης και ιδιαίτερα των ειδικών του Κέντρου, σε θέματα που έχουν να κάνουν με την ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας. Το έργο του περιλαμβάνει διαρκές μετεκπαιδευτικό σεμινάριο, επιμορφωτικά προγράμματα και σεμινάρια, παροχή επιστημονικής εποπτείας σε φορείς που ασχολούνται άμεσα ή έμμεσα με την ψυχική υγεία των παιδιών, συνεργασία με Πανεπιστήμια για παροχή προπτυχιακής και κλινικής άσκησης σε φοιτητές, οργάνωση και συμμετοχή σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, συγγραφή μελετών που αφορούν την ψυχική υγεία, καθώς και ερευνητικό έργο[191].

[190] ΙΚΑ, «Θεραπευτικό Τμήμα Εφήβων», Υπηρεσίες Υγείας, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/hospkpy/efivoi.cfm .
[191] Βλ. αναλυτικά ΙΚΑ, «Τμήμα Έρευνας & Εκπαίδευσης», Υπηρεσίες Υγείας, 2001-2009, στην http://www.ika.gr/gr/infopages/healthservices/hospkpy/ereuna.cfm .

Η εκτενής αναφορά στην επιδοματική πολιτική ενίσχυσης, στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής, στόχευε στην διερεύνηση και ανάδειξη της πραγματικής διάστασης της κάθε προσπάθειας προς βοήθεια και κάλυψη των αναγκών που υπάρχουν, προς εξάλειψη των προβλημάτων που προκαλούνται από την ύπαρξή τους και την πρόληψη με αυτό τον τρόπο, από πιθανή παραβατικότητα. Η ύπαρξη, για παράδειγμα, μέτρου σύμφωνα με το οποίο ανήλικος που θεωρείται απροστάτευτο παιδί, ορφανό από δύο ή ακόμη κι από έναν γονέα, ενισχύεται οικονομικά προκειμένου να ανταπεξέλθει, κρίνεται ως αρκετά θετικό και αξιόλογο μέτρο ως προς τον στόχο που επιχειρεί να επιτύχει. Η περαιτέρω όμως έρευνα και ανάδειξη του ποσού, του οποίου παρέχεται στον ανήλικο, το οποίο ορίζεται στα 44,02 Ευρώ το μήνα, έρχεται να δώσει την πραγματική διάσταση του παρεχόμενου μέτρου, η οποία προβληματίζει τόσο ως προς την αποτελεσματικότητά του, όσο και ως προς τον στόχο που τελικά διακηρύσσει ότι πετυχαίνει. Δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης της οικογένειας και του ανηλίκου μέσα σε αυτή, με αυτό το ποσό. Ο προβληματισμός προς την αποτελεσματικότητα των μέτρων ισχύει και για όλα τα παραπάνω παρεχόμενα βοηθήματα (υγείας, οικογενειακά, εργασιακά, αλληλεγγύης, στεγαστικά). Επιπλέον, για την χορήγηση του βοηθήματος, στα περισσότερα, πρέπει να τελούνται κάποιες προϋποθέσεις (όριο ηλικίας, οικογενειακή κατάσταση, εισοδηματική ανεπάρκεια), μεταξύ των οποίων και ένα ελάχιστο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα, που πολλές φορές προβληματίζει ως προς το όριο που τίθεται για την κάθε περίπτωση. Κρίνεται αναγκαίο να γίνει έρευνα και μελέτη, ξεχωριστά για την κάθε περίπτωση που εμπίπτει στις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις ατόμων που δικαιούνται οικονομικό βοήθημα και να εξεταστεί κατά πόσο καλύπτονται οι ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν και κατ' επέκταση, κατά πόσο αποτελεσματικά είναι αυτά τα μέτρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις ωστόσο, τα ποσά που χορηγούνται

προβληματίζουν από μόνα τους, χωρίς την περαιτέρω διερεύνηση της κατάστασης, ως προς την αποτελεσματικότητά τους.

Όσον αφορά τα προγράμματα στέγασης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, χρειάζεται περεταίρω έρευνα προκειμένου να φτάσει κανείς σε συμπεράσματα σχετικά με την ισχύ τους. Τα πρώτα διακρίνονται από έντονη γραφειοκρατία, δεδομένο που υπονομεύει τον σκοπό τους. Στον τομέα της υγείας είναι γνωστή η υπερφόρτωση του συστήματος, με τους ασφαλισμένους να χρειάζεται να κανονίζουν τις εξετάσεις τους μήνες πριν προκειμένου να εξυπηρετηθούν, αντιμετωπίζουν συνωστισμό στα γραφεία εξυπηρέτησής τους για την κατάθεση των σχετικών δικαιολογητικών (δεδομένο όπως και το προηγούμενο, που πολλές φορές τους κάνει να προτιμήσουν να πληρώσουν ιδιωτικό γιατρό), έλλειψη κλινών στην περίπτωση νοσοκομειακής περίθαλψης και μια σειρά από δυσχέρειες που παρουσιάζει το σύστημα, οι οποίες το καθιστούν προβληματικό.

Μελέτη του Ινστιτούτου Κοινωνικής Καινοτομίας τον Δεκέμβριο του 2007, με θέμα: «Οι νέες πολιτικές εισοδηματικής ενίσχυσης του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την καταπολέμηση της φτώχειας»[192], προέβει –μεταξύ άλλων και σε συστηματική ανάλυση των προγραμμάτων οικονομικής ενίσχυσης που εφαρμόζονται στο Ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Καταλήγει στο ότι η έλλειψη υιοθέτησης ενός γενικού προγράμματος ελάχιστου εισοδήματος (και η αδυναμία θέσπισης μέχρι σήμερα, ενός ορίου απορίας), δεν επαρκεί για την κάλυψη κάθε ατόμου χωρίς πόρους συντήρησης και πως αυτό που εφαρμόζεται στην πράξη,

[192] Χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από το Ελληνικό Δημόσιο. Αναλυτικά για τη μεθοδολογία της, καθώς και τα πορίσματα και τις προτάσεις που έγιναν, βλέπε Αμίτσης Γ. (υπεύθυνος έργου), Μιχαρικόπουλος Δ., Μαρίνη Φ., Βουλγαράκη Α., «ΟΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ», Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας, Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Υγεία – Πρόνοια», Αθήνα, Δεκέμβριος 2007, στην http://www.ygeia-pronoia.gr/uploads/meletes/39_politikes_koinwnikhs_pronoias.pdf .

είναι προγράμματα ανά κατηγορίες ατόμων (αυτά που εκτέθηκαν και παραπάνω), τα οποία προσανατολίζονται στην προστασία συγκεκριμένων ομάδων-στόχων, με βάση κυρίως όμως τα βιολογικά ή κοινωνικά τους χαρακτηριστικά (ορισμένες δε φορές, κρίνεται αμφίβολο και το κατά πόσο προσμετρούνται ακόμη και αυτά τα χαρακτηριστικά) και όχι με βάση την έκταση της οικονομικής τους αδυναμίας. Η εφαρμογή τους περιορίζεται ουσιαστικά σε έκτακτες ανάγκες ή στην εξασφάλιση δωρεάν νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και όχι στην κατοχύρωση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για κάθε άτομο χωρίς επαρκείς πόρους συντήρησης (λόγω ανεργίας, σωματικής ή ψυχικής ή πνευματικής ή κοινωνικής μειονεξίας κ.ά.). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη διαιώνιση κενών προστασίας (σε επίπεδο υγείας, εργασίας, στέγασης κ.ά.), με ότι αυτό συνεπάγεται, λόγω της αδυναμίας που αντιμετωπίζουν κατηγορίες ατόμων (άνεργοι, ανάπηροι, πολύτεκνοι, άστεγοι κ.ά.), να καλυφθούν από κάποιο υφιστάμενο πρόγραμμα.

Μέτρα για την απασχόληση

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η ανεργία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα στην Ελλάδα και τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκριτικά, συγκεντρώνονται στους νέους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας (που μόλις έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές ή την φοίτησή τους στο σχολείο). Ωστόσο, το ποσοστό στο σύνολο του γενικού πληθυσμού είναι και αυτό ανησυχητικό, προκαλώντας ιδιαίτερα δυσχερείς συνέπειες τόσο κοινωνικο-οικονομικές όσο και ψυχολογικές, στην οικογένεια και τον ανήλικο ή νέο. Συγκεκριμένα μέτρα, με τη μορφή μηνιαίων ή ετήσιων προγραμμάτων, που εφαρμόζονται στην Ελλάδα με σκοπό την απασχόληση και την καταπολέμηση της ανεργίας, είναι τα εξής (κυρίως από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού):

- Προγράμματα (με διάρκεια ετών) προώθησης της απασχόλησης, μέσω επιχορήγησης των ασφαλιστικών εισφορών για την πρόσληψη ανέργων[193].

- Προγράμματα επιχορήγησης των ασφαλιστικών εισφορών, προκειμένου να προσληφθούν ή επαναπροσληφθούν άνεργοι σε ιδιωτικές επιχειρήσεις[194].

- Προγράμματα επιχορήγησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών και προγράμματα ενίσχυσης των εργοδοτών με επιχορήγηση που αντιστοιχεί στο ύψος των

[193] Βλ. για παράδειγμα ΟΑΕΔ, «Ειδικό τετραετές Πρόγραμμα προώθησης της απασχόλησης με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών, για την πρόσληψη 40.000 ανέργων», Εγκύκλιοι Προγραμμάτων Απασχόλησης – Νέες Δράσεις-Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1162.pg .

[194] Παράδειγμα για το έτος 2010, αποτελεί το πρόγραμμα «διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών για το μήνα Σεπτέμβριο του 2010, για την επαναπρόσληψη 50.000 ανέργων σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις εποχικής και συνεχούς λειτουργίας». Για λεπτομέρειες, βλέπε το πρόγραμμα με τον σχετικό τίτλο στο ΟΑΕΔ, Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1215.pg .

ασφαλιστικών εισφορών[195], για άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες(συμπεριλαμβανομένου ατόμων με ειδικές ανάγκες, απεξαρτημένα άτομα από εξαρτησιογόνες ουσίες, αποφυλακισθέντες ηλικίας 18 έως 64 ετών, νεαρών παραβατικών ατόμων ή νεαρών ατόμων που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο κ.ά.).

- Προγράμματα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας για άτομα νεοεισερχόμενα στην εργασία, ηλικίας 16 έως 24 ετών. Τα προγράμματα δίνουν κίνητρο σε ιδιώτες επιχειρηματίες να παρατείνουν την απασχόληση των νέων με επιπλέον παράταση της επιχορήγησης των ασφαλιστικών εισφορών, σε περίπτωση που η σύμβαση απόκτησης εργασιακής εμπειρίας μετατραπεί σε σύμβαση εργασίας[196].

- Προγράμματα επιχορήγησης θέσεων απασχόλησης (με έμφαση σε ειδικές ομάδες εργαζομένων ενίοτε, όπως άτομα με ειδικές ανάγκες και εργαζόμενοι ηλικίας 50 ετών και άνω), με επιδότηση των εργοδοτικών εισφορών για τη διατήρηση θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις και γενικά εργοδότες του ιδιωτικού τομέα[197].

- Προγράμματα διατήρησης θέσεων εργασίας, μέσω επιχορήγησης μέρους των εργοδοτικών εισφορών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις[198].

- Προγράμματα νέων ελεύθερων επαγγελματιών, ηλικίας 22 έως 64 ετών, για την προώθησή τους στην απασχόληση, μέσω οικονομικής ενίσχυσης των

---

[195] Βλέπε αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Προγράμματα ΟΑΕΔ ευπαθών κοινωνικών ομάδων του έτους 2010», Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1198.pg .

[196] Βλ. για παράδειγμα ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας για νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, ηλικίας 16-24 ετών», Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1186.pg .

[197] Βλ. για παράδειγμα ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα επιχορήγησης 200.000 θέσεων πλήρους απασχόλησης με επιδότηση των εργοδοτικών εισφορών, για τη διατήρηση τουλάχιστον 400.000 θέσεων εργασίας, σε επιχειρήσεις και γενικά εργοδότες του ιδιωτικού τομέα», Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1183.pg .

[198] Βλ. για παράδειγμα ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα διατήρησης 10.000 θέσεων εργασίας με επιχορήγηση μέρους των εργοδοτικών εισφορών σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις συνεχούς λειτουργίας», Εγκύκλιοι Προγραμμάτων Απασχόλησης – Νέες Δράσεις-Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1162.pg .

επιχειρηματικών πρωτοβουλιών τους[199].

- Προγράμματα επιχορήγησης νέων ελευθέρων επαγγελματιών – γυναικών ηλικίας 22 έως 64 ετών[200].

- Προγράμματα επιχορήγησης επιχειρήσεων, για την απασχόληση ανέργων που βρίσκονται στο στάδιο πλησίον της σύνταξης[201].

- Προγράμματα επιχορήγησης νέων ελευθέρων επαγγελματιών και επιτηδευματιών, ηλικίας 18 έως 64 ετών, οι οποίοι αποτελούν άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (όπως Ρομά)[202].

- Τοπικά Ολοκληρωμένα Προγράμματα σε νομούς ή πόλεις, που θεωρείται ότι πλήττονται περισσότερο από την ανεργία και την οικονομική κρίση, με δράσεις απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο. Τέτοιες δράσεις μπορεί να είναι δημιουργία θέσεων (δίνοντας κίνητρο σε επιχειρηματίες) με την επιχορήγηση μισθολογικού κόστους ή ασφαλιστικών εισφορών[203].

Εκτός των παραπάνω, παρέχονται ταυτόχρονα και προγράμματα κατάρτισης, Συνεχιζόμενης κατάρτισης ή Εναλλασσόμενης κατάρτισης (προσφέροντάς τους

---

[199] Βλ. ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα 2.500 νέων ελευθέρων επαγγελματιών ηλικίας 22-64 ετών με το διακριτικό τίτλο «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΝΕΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΕΤΟΥΣ 2009» », Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1133.pg .

[200] Βλ. ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα Επιχορήγησης 4.000 Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών-Γυναικών ηλικίας 22-64 ετών με το διακριτικό τίτλο «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΕΡΓΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΗΛΙΚΙΑΣ 22-64» », Νέες Δράσεις-Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_929.pg . Επίσης, βλέπε δράσεις για την ενίσχυση της γυναικείας απασχόλησης αλλά και της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην ύπαιθρο, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 6, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[201] Βλ. ΟΑΕΔ, «Πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων για την απασχόληση ανέργων που βρίσκονται στο στάδιο πλησίον της σύνταξης (ΟΑΕΔ ΛΑΕΚ 1)», Νέες Δράσεις-Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_704.pg .

[202] Βλ. ΟΑΕΔ, «Νέο πρόγραμμα του ΟΑΕΔ για άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (Ρομά) στους νομούς Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης», Δελτίο τύπου, 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/Organization/Deltia_Typou/Deltia_Typou_Ola/roma .

[203] Βλ. για παράδειγμα ΟΑΕΔ, «Τοπικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα του Νομού Καστοριάς – Δράσεις Απασχόλησης», Νέες Δράσεις – Προγράμματα, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_1168.pg . Επίσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

πλεονέκτημα εμπειρίας ή ειδικών μορίων πρόσληψης)[204], προκειμένου να συμμετέχουν κυρίως νέοι και άτομα, τα οποία κινδυνεύουν να μείνουν μακροχρόνια άνεργοι ή είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας ή είναι εργαζόμενοι ή αυτοαπασχολούμενοι. Ειδικότερα, τα παρεχόμενα προγράμματα είναι τα εξής:

- Προγράμματα Συνεχιζόμενης Κατάρτισης Ανέργων, τα οποία υλοποιούνται από τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (με υποχρεωτικό ποσοστό συμμετοχής ατόμων ευπαθών κοινωνικών ομάδων)[205].

- Επαγγελματικές Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ[206] (για νέους 16 έως 23 ετών που έχουν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους μέχρι την Α΄ Λυκείου), οι οποίες προσφέρουν κατάρτιση, πρακτική άσκηση στον χώρο δουλειάς με αμοιβή και ασφαλιστική κάλυψη κατά τη διάρκεια της φοίτησης και πτυχίο Ειδικότητας επιπέδου ΙΙΙ.

- Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης του ΟΑΕΔ[207], τα οποία είναι διετή και όσοι φοιτούν (18 ετών και άνω), αποκτούν Τίτλο Σπουδών μετα-δευτεροβάθμιας Επαγγελματικής Κατάρτισης σε εξήντα έξη ειδικότητες.

- Επιδοτούμενα σεμινάρια πληροφορικής, μηχανογραφημένης λογιστικής, μάρκετινγκ, δημόσιων σχέσεων, μάνατζμεντ, πωλήσεων κ.ά. Επίσης, επιδοτούμενα

[204] ΟΑΕΔ, «Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης», 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/KEK .
[205] ΟΑΕΔ, «Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης», 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/KEK και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf.
[206] ΟΑΕΔ, «ΕΠΑΣ ΜΑΘΗΤΕΙΑΣ», 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/epas . Αναλυτικότερα σχετικά, βλέπε στην http://epas.oaed.gr/ .
[207] Βλ. αναλυτικά ΟΑΕΔ, «Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης του ΟΑΕΔ», 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/iek .

προγράμματα σπουδών (πληροφορική, τεχνικός υπολογιστών, γραφιστική κ.ά.)[208].

- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ εφεξής). Απευθύνεται σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε σπουδαστές και φοιτητές και στοχεύουν στη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας[209].

Εκτός των παραπάνω, λειτουργούν και γραφεία όπου παρέχονται συμβουλές όσον αφορά τον επαγγελματικό προσανατολισμό, εκπαιδευτική πληροφόρηση, πληροφόρηση για θέσεις εργασίας, τεχνικές αναζήτησης εργασίας και ορισμένες φορές μέσω συνεργασίας με επιχειρήσεις, δημιουργούνται και προσφέρονται θέσεις πρακτικής άσκησης. Τέτοια είναι τα Κέντρα Προώθησης Απασχόλησης[210], τα Κέντρα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΚΕΣΥΠ)[211], τα Γραφεία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΓΡΑΣΕΠ)[212], το Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού του ΟΑΕΔ, τα Γραφεία Εργασίας του ΟΑΕΔ και τα Γραφεία Εργασίας Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων του ΟΑΕΔ[213].

Τα μέτρα που αφορούν την απασχόληση, με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτή φέρει, πρόσφατα έχουν αρχίσει να αξιολογούνται από τον ίδιο τον υπεύθυνο φορέα (ΟΑΕΔ). Δύο μέχρι στιγμής μελέτες αξιολόγησης των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης έχουν γίνει, δεδομένο που δεν

---

[208] Βλ. ΟΑΕΔ, «Έναρξη υλοποίησης «Προγράμματος Κατάρτισης εργαζομένων ΛΑΕΚ 0,45% έτους 2010» », Ανακοινώσεις, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_910.pg . Επίσης, βλέπε στην http://www.futurebs.gr/oaed1.htm

[209] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf.

[210] Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 7, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[211] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[212] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[213] Βλ. ΟΑΕΔ, «Επαγγελματικός Προσανατολισμός», Δραστηριότητες, 2010, στην http://www.oaed.gr/Pages/SN_26.pg .

επιτρέπει γενικεύσεις. Ωστόσο αξίζει να αναφερθούν συνοπτικά προκειμένου να σχηματιστεί μια πρώτη εικόνα των αποτελεσμάτων τους. Η πρώτη μελέτη έγινε σε πρόγραμμα επιχορήγησης Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών του έτους 2004[214]. Το πρόγραμμα αφορούσε την προώθηση αυτοαπασχόλησης 7.500 ανέργων και ο βαθμός απορροφητικότητας του προγράμματος ανήλθε στο 90%. Το μέσο προφίλ του ατόμου που συμμετείχε στο πρόγραμμα, ήταν άνεργος ηλικίας 30-49 ετών (σε ποσοστό 73%) και απόφοιτος μέσης ή στοιχειώδους εκπαίδευσης (77,2%). Σημαντικό δείκτη αποτελεσματικότητας του προγράμματος, αποτέλεσε το ποσοστό των συμμετεχόντων που παρέμειναν δύο ή τρία χρόνια μετά τη λήξη του στην αγορά εργασίας, ως αυτοαπασχολούμενοι, διατηρώντας την επιχείρηση και προσλαμβάνοντας ενδεχομένως προσωπικό. Με συνδυαστικά στοιχεία πιστοποιήθηκε ότι αυτό συνέβαινε στο 75% του συνολικού ποσοστού. Σημαντικός αριθμός των επιχειρήσεων αυτών απασχόλησε τουλάχιστον ένα ακόμη άτομο. Το πρόγραμμα κρίθηκε ως επιτυχημένο με αυτά τα στοιχεία.

Η δεύτερη μελέτη αξιολόγησης, αφορούσε ένα πρόγραμμα επιχορήγησης για την πρόσληψη ανέργων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, το έτος 2005[215]. Ο βαθμός απορροφητικότητας του προγράμματος, προσέγγισε το 100%. Το μέσο προφίλ του ατόμου που συμμετείχε στο πρόγραμμα, ήταν γυναίκα (κατά 59%), ηλικίας 25-34 ετών (55,83%), απόφοιτος μέσης ή στοιχειώδους εκπαίδευσης (80,42%), η οποία τοποθετήθηκε σε θέσεις πλήρους απασχόλησης (92,46%) κυρίως στο εμπόριο, σε επισιτιστικές υπηρεσίες και άλλους κλάδους των υπηρεσιών (περίπου

[214] Αναλυτικότερα για τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε και τα πορίσματα στα οποία κατέληξε, βλέπε ΟΑΕΔ, «Αξιολόγηση Προγράμματος Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών (Ν.Ε.Ε.) έτους 2004», ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΩΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/UnstructuredContent/EVAL_NEE_2004.pdf .

[215] Αναλυτικότερα για τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε και τα πορίσματα στα οποία κατέληξε, βλέπε ΟΑΕΔ, «Αξιολόγηση Προγράμματος Νέων Θέσεων Εργασίας (Ν.Θ.Ε.) του έτους 2005», ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΩΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, 2009, στην http://portal.oaed.gr/portal/page/portal/OAED/UnstructuredContent/EVAL_NTHE_2005.pdf .

60% των θέσεων). Ένας από τους σημαντικούς δείκτες αποτελεσματικότητας, ήταν το ποσοστό συμμετεχόντων οι οποίοι παρέμειναν στην ίδια επιχείρηση ή γενικά στην αγορά εργασίας ως απασχολούμενοι, έναν χρόνο περίπου μετά τη λήξη του προγράμματος. Το ποσοστό αυτό έφτασε το 66,5%. Το πρόγραμμα κρίθηκε ως επιτυχημένο, όχι μόνο λόγω των παραπάνω στοιχείων, αλλά και για την πολυεπίπεδη χρησιμότητά του, καθώς ακόμη και όσοι μετά τη λήξη του προγράμματος έμειναν άνεργοι, επωφελήθηκαν εισοδηματικά και ασφαλιστικά, αλλά και σε εργασιακή εμπειρία, δεδομένο που ενισχύει την προσπάθειά τους για επανένταξη στην αγορά εργασίας μετέπειτα.

Τα μέτρα που εφαρμόζονται σήμερα για την απασχόληση και την καταπολέμηση της ανεργίας, θα πρέπει να αξιολογηθούν περεταίρω, με περισσότερες έρευνες, αλλά και με άξονα την υπάρχουσα κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, ώστε να υπάρξει σχεδιασμός και νέων, βελτιωμένων μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση. Ο δείκτης ανεργίας, ο οποίος κατά το δεύτερο τρίμηνο του έτους 2010 αγγίζει σε ποσοστό το 11,8% (όπως ήδη προαναφέρθηκε παραπάνω), έπειτα από μία πορεία συνεχούς ανόδου κατά τα τελευταία δέκα χρόνια [με υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στις ηλικιακές ομάδες δεκαπέντε έως δεκαεννέα ετών και είκοσι έως εικοσιτεσσάρων ετών, με υψηλό το ποσοστό και εκείνων, οι οποίοι έχουν πτυχίο ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης (9,2%)][216], είναι αποκαλυπτικός της επικρατούσας κατάστασης και δεν αφήνει περιθώρια εφησυχασμού και υπονόησης ότι τα παραπάνω μέτρα αποτελούν πανάκεια για την ανεργία. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι και τα υπάρχοντα μέτρα δεν αποτελούν θετικές προσπάθειες. Ωστόσο, οι δείκτες ανεργίας μαρτυρούν ότι δεν είναι επαρκή.

[216] Βλέπε αναλυτικά για τα ποσοστά ανεργίας, τους πίνακες της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, οι οποίοι βρίσκονται διαθέσιμοι στην διαδικτυακή σελίδα http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101&r_param=SJO01&y_param=2010_02&mytabs=0 .

Μέτρα στο σχολικό περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία μέτρων, προσανατολίζεται στην εκπαίδευση και κατάρτιση των ανηλίκων και νέων, στην προσπάθεια σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και την επαγγελματική σταδιοδρομία, στην ανάδειξη των ενδιαφερόντων του μαθητή και την καλλιέργεια δεξιοτήτων, στην προαγωγή της φυσικής, κοινωνικής και ψυχικής υγείας στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, στην ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξή του, στην προώθηση της ευαισθητοποίησης σε διάφορα θέματα, όπως διαπολιτισμικά (εφόσον η σύσταση του σχολικού πληθυσμού, αλλά και της ελληνικής κοινωνίας έχει εμπλουτιστεί σημαντικά με νέες εθνότητες), στην ανάπτυξη προσαρμοστικότητας των ανηλίκων και την ενδυνάμωσή τους, ώστε να προστατεύονται από την επίδραση οποιονδήποτε αρνητικών παραγόντων και στην προσπάθεια εκπαίδευσης, κατάρτισης, επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ενσωμάτωσης μειονοτήτων (αλλοδαποί, ομογενείς, παλιννοστούντες, άτομα με ειδικές ανάγκες, άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, Ρομά κ.ά.), μέσω υλοποίησης σχετικών προγραμμάτων (σε εθνικό, αποκεντρωμένο κεντρικό και τοπικό επίπεδο). Στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λοιπόν, γίνεται προσπάθεια μόρφωσης υψηλής ποιότητας, η οποία πρέπει να παρέχεται ισότιμα σε κάθε παιδί σχολικής ηλικίας, ανεξαρτήτως καταγωγής. Οι θεσμοί και τα μέτρα που έχουν προωθηθεί προς αυτή την κατεύθυνση, είναι τα εξής:

-Δωρεάν παιδικοί και βρεφονηπιακοί σταθμοί, αλλά και Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης (Κ.Δ.Α.Π. και Κ.Δ.Α.Π.-Μ.Ε.Α. για παιδιά ή εφήβους με νοητική ή κινητική αναπηρία), εφόσον πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις από πλευράς της

μητέρας (π.χ. η μητέρα να είναι άνεργη ή εργαζόμενη κ.ά.)[217].

- Δωρεάν πρωτοβάθμια (προσχολική αγωγή και δημοτικό σχολείο) και δευτεροβάθμια (γυμνάσιο, γενικό, εκκλησιαστικό, τεχνικό-επαγγελματικό, ενιαίο πολυκλαδικό λύκειο και τεχνικές-επαγγελματικές σχολές) εκπαίδευση[218].

- Ολοήμερα σχολεία και νηπιαγωγεία (μέχρι τις 16:00)[219], για παιδιά των οποίων και οι δύο γονείς εργάζονται. Ο σκοπός τους είναι διττός, παιδαγωγικός και κοινωνικός. Μετά τη λήψη του κανονικού ωρολογίου προγράμματος, τα παιδιά προετοιμάζουν τα μαθήματα της επόμενης ημέρας και ασχολούνται με νέα γνωστικά αντικείμενα όπως η θεατρική αγωγή, η περιβαλλοντική εκπαίδευση κ.ά., με σκοπό την μείωση της πιθανότητας σχολικής αποτυχίας και διαρροής, αλλά και την ενδυνάμωση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Ο έτερος σκοπός που εξυπηρετείται, είναι η προστασία και επίβλεψη των παιδιών, ενώ παράλληλα προσφέρεται η δυνατότητα εργασίας και των δύο γονέων (προσαρμόζοντας το σχολείο στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις, ώστε να συνδυάζονται επαγγελματική και οικογενειακή ζωή).

- Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (μεταβλήθηκαν σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης το 2009) πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,

---

[217] Βλέπε Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, «Δράση «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής», στην http://www.eetaa.gr/, καθώς και Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων, «ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΗΤΕΡΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΑΞΕΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ «ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ», στην http://www.kedke.gr/. Επίσης, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 1.2.3: Εκπαιδευτικά προγράμματα σε «Ολοήμερα Σχολεία» », Μέτρο 1.2, Άξονας 1, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_2_3.html .

[218] Βλ. αναλυτικά Ένωση Συλλόγων Γονέων Παλλήνης, «ΦΕΚ Α΄ 167/30.09.1985 ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1566/1985 Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», Εγκύκλιοι-Νόμοι, στην http://www.egp.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=68:2010-04-25-19-13-32&catid=41:2010-04-24-09-47-19&Itemid=72 . Επίσης, για λεπτομερή περιγραφή του ωρολόγιου προγράμματος για τον κάθε τύπο σχολείου, βλέπε Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Μέσων και Πολιτισμού (EACEA), «Οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα 2008/09», που βρίσκεται διαθέσιμο στην http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/EL_EL.pdf .

[219] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 12, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

Τμήματα Ένταξης και Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.), για παιδιά και νέους από τεσσάρων έως είκοσι δύο ετών, με εκπαιδευτικές ανάγκες ή με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.). Αυτή η εκπαιδευτική πολιτική υλοποιείται μέσω των Συμβούλων Ειδικής Αγωγής, των Κέντρων Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) και των Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης[220].

-Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε θέματα Ειδικής Αγωγής (για όλο το φάσμα των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες)[221].

- Εκπαίδευση και αποκατάσταση ατόμων με νοητικά και μαθησιακά προβλήματα[222], μέσω υπηρεσιών εκπαίδευσης και κατάρτισης (πέραν των ανωτέρω, που προσφέρουν αντίστοιχο έργο), προσαρμοσμένες στις ατομικές ιδιαιτερότητες των ατόμων αυτών, από διεπιστημονική ομάδα που περιλαμβάνει ειδικούς παιδαγωγούς, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.ά. Ταυτόχρονα παρέχονται υπηρεσίες ψυχοσυναισθηματικής και συμβουλευτικής στήριξης αυτών και της οικογένειάς τους και εκπονούνται προγράμματα επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξής τους.

---

[220] Βλέπε αναλυτικά, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Ειδική Αγωγή και Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση», στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=382&cnode=63 . Επίσης, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 1.1.4: Βελτίωση των συνθηκών εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρίες», Μέτρο 1.1, Άξονας 1, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_1_4.html . Αναλυτικά για την εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες γενικά, βλ. Ν. 2817/2000, ΦΕΚ 78 Α΄/14-03-2000, που είναι αναρτημένος και διαθέσιμος στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.disabled.gr/lib/?p=6708 .

[221] Βλέπε αναλυτικά, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 25, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[222] Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται από αποκεντρωμένες μονάδες κοινωνικής φροντίδας που εποπτεύει το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, με πιστοποίηση και με άδεια ίδρυσης και λειτουργίας. Βλέπε αναλυτικά, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 25, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

- Υλοποιείται ενέργεια του Μέτρου 1.1 Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (εφεξής Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.), με τίτλο «Έγκαιρη και συστηματική ανίχνευση, αξιολόγηση και υποστήριξη των μαθητών με μαθησιακά προβλήματα, προβλήματα λόγου και ομιλίας και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες»[223]. Οι δράσεις του, στοχεύουν στην έγκαιρη παρέμβαση, ώστε να βοηθηθούν οι μαθητές, που αντιμετωπίσουν το όποιο μαθησιακό πρόβλημα, να βελτιωθούν και να συνεχίσουν απρόσκοπτα τις σπουδές τους. Με αυτό τον τρόπο αμβλύνονται παράλληλα και τα προβλήματα που προκύπτουν στην ομαλή διεξαγωγή των μαθημάτων στο σχολείο, αλλά κυρίως τα προβλήματα ψυχοσυναισθηματικής και κοινωνικής φύσεως που προκαλούνται στο παιδί, το οποίο μη μπορώντας να ανταπεξέλθει, υπάρχει περίπτωση να αντιδράσει είτε με παραίτηση (συνεχή σχολική αποτυχία και ενδεχομένως διαρροή, με το να μη συνεχίσει την εκπαίδευσή του), είτε με αντικοινωνική στάση που μπορεί να εξελιχθεί σε παραβατική. Οι δράσεις που προβλέπονται, είναι ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τους τρόπους ανίχνευσης των μαθησιακών προβλημάτων, επιμόρφωσή τους για την υλοποίηση υποστηρικτικών παρεμβάσεων (σε συνεργασία με ειδικούς), κατάλληλη αναδιάρθρωση και αναπροσαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων, καθώς και παραγωγή και αξιοποίηση κατάλληλων διδακτικών εργαλείων και μεθόδων για την ανίχνευση, τη διάγνωση και την αντιμετώπιση των μαθησιακών προβλημάτων των μαθητών τους.

- Εκπαίδευση των μαθητών (σε ανήλικους μαθητές, Έλληνες και αλλοδαπούς), σε θέματα ισότητας των φύλων, ανοχής στη διαφορετικότητα, κοινωνικής αλληλεγγύης, αντιμετώπισης της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Επίσης, έχουν καθιερωθεί

[223] Βλέπε αναλυτικά, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 1.1.3:Έγκαιρη και συστηματική ανίχνευση, αξιολόγηση και υποστήριξη των μαθητών με μαθησιακά προβλήματα, προβλήματα λόγου και ομιλίας και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», Μέτρο 1.1, Άξονας 1, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_1_3.html .

«Ημέρες Φιλίας», με σκοπό την αλληλοκατανόηση και το σεβασμό της διαφορετικότητας, οι οποίες περιλαμβάνουν καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, παζάρι με κατασκευές από τα παιδιά και τους γονείς κ.ά.[224]

- Τάξεις Υποδοχής[225], για παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές, ώστε να ενταχθούν ομαλά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, να αποφευχθεί η σχολική διαρροή και αποτυχία και κατ' επέκταση η περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους. Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται σε δύο κύκλους. Στον πρώτο, ο οποίος διαρκεί ένα διδακτικό έτος, παρέχεται στον μαθητή εντατική εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Κατά τον δεύτερο, ο οποίος διαρκεί δύο διδακτικά έτη, ο μαθητής παρακολουθεί μάθημα στις «κανονικές» τάξεις (δηλαδή, τις κοινές με τα ελληνικής ιθαγένειας και γεννημένα στην Ελλάδα παιδιά) με παράλληλη υποστηρικτική γλωσσική και μαθησιακή διδασκαλία. Στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εφαρμόζεται στους εν λόγω μαθητές εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα δεκαοκτώ έως είκοσι διδακτικών ωρών (με μαθήματα εντατικής παρακολούθησης όπως ελληνικά), το οποίο πραγματοποιείται με απόσπασή τους από την «κανονική» τάξη, εκτός από ορισμένα μαθήματα (όπως Καλλιτεχνικά κ.ά.).

- Φροντιστηριακά Τμήματα[226], για μαθητές (παλιννοστούντες ή αλλοδαπούς) οι οποίοι είτε δεν φοίτησαν για οποιονδήποτε λόγο στα παραπάνω τμήματα (Υποδοχής), είτε παρόλο που φοίτησαν σε αυτά, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν γλωσσικές δυσκολίες κατά την ένταξή τους στην «κανονική» τάξη.

---

[224] Βλέπε Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 6-7, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc.

[225] Βλέπε αναλυτικά, Εκπαιδευτική Κλίμακα, «Προγράμματα ένταξης παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα», Λειτουργία σχολείων, στην http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/160-diapolitismika-scholeia.html .

[226] Βλέπε αναλυτικά, Εκπαιδευτική Κλίμακα, «Προγράμματα ένταξης παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα», …, ό.π., στην στην http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/160-diapolitismika-scholeia.html .

- Σχολεία (ή τμήματα ή τάξεις μέσα σε δημόσια σχολεία) Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας)[227], για την εκπαίδευση νέων με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες. Σε αυτά, εφαρμόζεται το πρόγραμμα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων, με την διαφορά ότι προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών αυτών.

- Επιμορφωτικά σεμινάρια και ημερίδες, για εκπαιδευτικούς αλλά και για την ευαισθητοποίηση των πολιτών, σε θέματα διαπολιτισμικά (από το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών & Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης που έχει δημιουργηθεί ειδικά για να παράγει έργο ερευνητικό και συμβουλευτικό, αλλά και από τοπικούς φορείς)[228].

- Συνεχή επιμορφωτικά σεμινάρια (ή συμβουλευτική) εκπαιδευτικών (και Διευθυντών)[229], προς κάλυψη κενών που υπάρχουν, σε ζητήματα ψυχικής υγείας, μαθησιακών δυσκολιών και συμπεριφοράς, ή ενδέχεται να δημιουργηθούν λόγω σύγχρονων εξελίξεων, για την συνεχή αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

- Σύμφωνα με την Ενέργεια «Ένταξη των παιδιών με πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες στο εκπαιδευτικό σύστημα» του Μέτρου 1.1 του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. ΙΙ, προβλέπονται δράσεις για την εκπαίδευση παλιννοστούντων και αλλοδαπών

---

[227] Βλέπε αναλυτικά, Εκπαιδευτική Κλίμακα, «Προγράμματα ένταξης παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα», …, ό.π., στην στην http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/160-diapolitismika-scholeia.html . Επίσης, Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc.

[228] Βλέπε Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 5, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc.

[229] Βλέπε αναλυτικά, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 2.1.1: Αναβάθμιση της Ποιότητας της Παρεχόμενης Εκπαίδευσης», Μέτρο 2.1, Άξονας 2, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_2_1.html .

μαθητών[230], οι οποίες, για όσους βρίσκονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση υλοποιούνται από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενώ για όσους βρίσκονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υλοποιούνται από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Οι δράσεις αυτές αφορούν διαπολιτισμικά σχολεία, τμήματα στήριξης σε σχολεία, επιμορφωτικές δράσεις, διανομή βιβλίων, τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας (υποδοχής και φροντιστηριακά) κ.ά.

- Προγράμματα Πρόσθετης Διδακτικής Στήριξης[231], για την καταπολέμηση της σχολικής αποτυχίας και διαρροής και την ενίσχυση της μαθησιακής και κοινωνικής διάστασης του σχολείου.

- Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας[232], για την εκπαίδευση ενηλίκων, οι οποίοι δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση και αντιμετωπίζουν προβλήματα αρνητικού κλίματος ή κοινωνικο-οικονομικών δυσχερειών που έχουν αντίκτυπο και στην κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή ή κινδυνεύουν να αποκλειστούν από την αγορά εργασίας (με όλες τις επακόλουθες συνέπειες, όπως είναι και η δημιουργία στον ανήλικο). Τα εν λόγω σχολεία, δίνουν μια δεύτερη ευκαιρία σε αυτά τα άτομα να αποκτήσουν τον τίτλο σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, μέσω συμπληρωματικής εκπαίδευσης.

- Δομές συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού [Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Κέντρα Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού

---

[230] Βλέπε αναλυτικά Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 5-6, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc. Επίσης, για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το επιχειρησιακό πρόγραμμα, βλέπε στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_1.html .

[231] Βλέπε αναλυτικά, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 1.2.2: Προγράμματα πρόσθετης διδακτικής στήριξης (ΠΔΣ)», Μέτρο 1.2, Άξονας 1, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_2_2.html .

[232] Βλέπε αναλυτικά, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 1.1.2: Λειτουργία «Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» - Εκπαίδευση Ενηλίκων», Μέτρο 1.1, Άξονας 1, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_1_1_2.html .

(ΚΕ.ΣΥ.Π.) και Γραφεία Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού(ΓΡΑ.Σ.Ε.Π.)][233], για την σχετική πληροφόρηση και την παροχή συμβουλευτικής στήριξης σε νέους ηλικίας έως είκοσι πέντε ετών (και τους γονείς τους). Επίσης, έχει ενσωματωθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία και ο «Επαγγελματικός Προσανατολισμός», ως μάθημα στην Γ΄ Γυμνασίου και την Α΄ Λυκείου (Ενιαίου), για την πληροφόρησή τους σε θέματα εκπαιδευτικής και επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

- Προβλέπεται υλοποίηση προγραμμάτων ανάπτυξης δεξιοτήτων και σύνδεσης με την αγορά εργασίας[234], μέσω σχολικών δράσεων που αναφέρονται στην υγεία και την οικονομία, αλλά και μέσω εκπαιδευτικών παιχνιδιών επιχειρηματικού πνεύματος. Στόχος είναι η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, η δημιουργικότητα και η τεχνομάθεια των μαθητών, αλλά και η προετοιμασία τους για την ενήλικη ζωή και την εργασία. Επίσης, προγράμματα Αγωγής Υγείας στα σχολεία, με στόχο την πρόληψη φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, ενισχύοντας τις αντιστάσεις μαθητών σε προκλήσεις μέσω πληροφόρησής τους για διάφορα θέματα, όπως τα ναρκωτικά, επισήμανσης των συνεπειών τους και παραγωγής υγιών προτύπων συμπεριφοράς[235].

- Πρακτική άσκηση μαθητών[236], σπουδαστών και φοιτητών, μέσω Γραφείων Διασύνδεσης, τα οποία λειτουργούν σε ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης. Τα γραφεία αυτά αποτελούν έναν δίαυλο αμφίδρομης πληροφόρησης και ενημέρωσης μεταξύ

---

[233] Βλέπε Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού, «Υπηρεσίες Συμβουλευτικής & Επαγγελματικού Προσανατολισμού», 2009, στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.ekep.gr/Guidance/kesyp.asp .

[234] Βλέπε αναλυτικά, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 2.4.3: Προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων και σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας», Μέτρο 2.4, Άξονας 2, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_2_4_3.html .

[235] Βλέπε αναλυτικά Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας, «Πρόγραμμα ΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ», 2008, στην http://www.ein.gr/index.php?rm=4&pm=13 .

[236] Ειδική Υπηρεσία ΕΠΕΑΕΚ, «Ενέργεια 2.4.2: Πρακτική άσκηση μαθητών, σπουδαστών και φοιτητών και στήριξη Γραφείων Διασύνδεσης», Μέτρο 2.4, Άξονας 2, στην http://www.epeaek.gr/epeaek/el/a_2_1_2_2_4_2.html .

εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και παραγωγικών φορέων, διευκολύνουν τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων (και προωθείται η σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας) και ταυτόχρονα παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής σταδιοδρομίας στους νέους, ανάλογα με τα τρέχοντα δεδομένα, καθώς και πληροφόρηση σχετικά με μεταπτυχιακές σπουδές και υποτροφίες.

- Πρόγραμμα «Κοινωνική και Συναισθηματική Αγωγή στο Σχολείο: Παρέμβαση σε επίπεδο συστήματος»[237] (το 2006-2007, ενώ το 2007-2008 συνέχισε το πρόγραμμα με τίτλο «Πρόγραμμα Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Μαθητών»), για την ψυχολογική και κοινωνική στήριξη των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών. Σκοπός του προγράμματος είναι η ενδυνάμωση της συμβουλευτικής διάστασης του ρόλου των εκπαιδευτικών, ώστε να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της σύγχρονης σχολικής τάξης και κατ' επέκταση η ψυχοκοινωνική υποστήριξη των μαθητών, η ευαισθητοποίησή τους και η ανάπτυξη δεξιοτήτων τους σε θέματα επικοινωνίας, διαπολιτισμικής κατανόησης και συνεργασίας. Με αυτό τον τρόπο επιχειρείται η διαμόρφωση θετικού κλίματος και η προαγωγή της ψυχικής υγείας στο σχολικό περιβάλλον, διευκολύνοντας τη μαθησιακή διαδικασία και τη γενικότερη προσαρμογή των μαθητών αυτών στη σχολική ζωή και κατ' επέκταση στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

[237] Από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας, του οποίου σκοπός είναι η έρευνα, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή προγραμμάτων πρωτογενούς, δευτερογενούς πρόληψης και προαγωγής της υγείας στο χώρο του σχολείου και της οικογένειας. Συνεργάζεται με σχολεία και τοπικούς φορείς και επιχειρεί την σύζευξη θεωρίας και έρευνας με την πράξη, με στόχο την παροχή εναλλακτικών συμβουλευτικών υπηρεσιών στη σχολική κοινότητα. Η αξιολόγηση του συγκεκριμένου προγράμματος ήταν θετική, τόσο ως προς την επίτευξη των στόχων που έθεσε, όσο και προς την αναγνώριση που είχε από εκπαιδευτικούς και μαθητές, για τη συμβολή της σε πολλά επίπεδα. Αναλυτικά το πρόγραμμα, όπως και για την αξιολόγησή του, βλ. Πρόγραμμα «Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση», «Πρόγραμμα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης», Δράσεις στο σχολείο, 2007, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.keda.uoa.gr/actions_sup.html . Επίσης, βλέπε users.sch.gr/nikasleon/epimorfosi271207.doc

-Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων[238], οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί με σκοπό την επίτευξη θετικού κλίματος στο σχολικό περιβάλλον (μεταξύ εκπαιδευτικών-μαθητών-γονέων), μέσω εντοπισμού και μείωσης της ισχύος παραγόντων παραβατικής συμπεριφοράς. Έργο τους είναι η ψυχοκοινωνική κάλυψη των αναγκών των σχολικών μονάδων κάθε νομού, μέσω εντοπισμού, διάγνωσης, βραχείας ψυχολογικής παρέμβασης και παραπομπής περιπτώσεων μαθητών, οι οποίοι χρήζουν ιδιαίτερης ψυχολογικής αντιμετώπισης. Επίσης, στο έργο τους περιλαμβάνεται και η Συμβουλευτική Γονέων, με σκοπό την ενημέρωση γονέων σε θέματα που τους αφορούν, την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ τους, την εκμάθηση για το πώς να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του έφηβου παιδιού τους κατανοώντας τη συμπεριφορά του και την ενίσχυσή τους, ώστε να αντιδράσουν θετικά. Μέσω προγραμμάτων συμβουλευτικής, οι γονείς εκπαιδεύονται, αποκτούν δεξιότητες, ενδυναμώνονται στον γονεϊκό τους ρόλο και μπορούν να γίνουν αποτελεσματικοί συνεργάτες στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τέλος, επιχειρείται η εφαρμογή, στήριξη και παρακολούθηση προγραμμάτων Αγωγής Υγείας για τους μαθητές, η παραγωγή και διανομή εκπαιδευτικού υλικού, η συνεχής ενημέρωση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών, καθώς και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής των προγραμμάτων σε επίπεδο σχολείου και Νομού, ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Οι Σταθμοί, στοχεύουν στη διευκόλυνση μαθητών που αντιμετωπίζουν προσωπικά, ψυχολογικά, οικογενειακά ή κοινωνικά προβλήματα, στο να αποκτήσουν βοήθεια μέσω της παρουσίας ειδικών στο χώρο του σχολείου, στην αναγνώριση της ύπαρξης

[238] Σχετικά με τους Συμβουλευτικούς Σταθμούς Νέων και το έργο τους, όπως και για τα προγράμματα Αγωγής Υγείας, βλέπε ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, «Το Έργο των Συμβουλευτικών Σταθμών», Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Το Εκπαιδευτικό Σύστημα, στην http://www.ypepth.gr/el_ec_page976.htm. Επίσης, βλέπε σχετικά με τις δραστηριότητες των Σταθμών, τις ηλεκτρονικές τους σελίδες, όπως της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δ΄ Αθήνας στην http://www.ssneond.sch.gr/index.htm, του Πειραιά, στην ηλεκτρονική σελίδα http://ssn-peiraia.att.sch.gr/ssn/pepragmena.htm , Ανατολικής Αττικής στην http://dide-anatol.att.sch.gr/symneon/draseis_07.html , κ.ά. για μία ολοκληρωμένη εικόνα του έργου τους. Η έρευνα αξιολόγησης και εδώ απουσιάζει.

ψυχοπαθολογικών προβλημάτων (όπως κατάθλιψη) σε εφήβους που λόγω άγνοιας ή προκαταλήψεων του οικογενειακού και σχολικού περιβάλλοντος μένουν χωρίς βοήθεια, στη διασύνδεση με δομές ψυχικής υγείας για παραπομπή τέτοιων περιστατικών, στην ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των εκπαιδευτικών, ώστε να αποτελούν ομάδα στήριξης της συμβουλευτικής στο σχολείο, αλλά και εκπαίδευσή τους στην αναγνώριση, παραπομπή και εν μέρει χειρισμό περιστατικών και στον χειρισμό ορισμένων περιστατικών στα πλαίσια του σχολείου.

- Σχολικός Ψυχολόγος (σε συνεργασία με σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)[239], έργο του οποίου είναι η υποστήριξη και προώθηση της ανάπτυξης των παιδιών και ιδιαίτερα εκείνων με δυσκολίες μάθησης, αλλά και συμπεριφοράς. Στις δραστηριότητές του περιλαμβάνεται η αξιολόγηση των γνωστικών και σχολικών ικανοτήτων, της σχολικής ετοιμότητας, της συναισθηματικής κατάστασης, της συμπεριφοράς και της αυτοεκτίμησης του παιδιού, η αξιολόγηση και αποκατάσταση αναπτυξιακών και μαθησιακών δυσκολιών, καθώς και συναισθηματικών δυσκολιών σε παιδιά και εφήβους, η συμβουλευτική γονέων και η ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση, όπου κρίνεται αναγκαία.

- Προγράμματα κυκλοφοριακής αγωγής, περιβάλλοντος, φυσικών επιστημών και αθλοπαιδιών, στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος. Σκοπός των προγραμμάτων, είναι η δημιουργική απασχόληση, η διοχέτευση της εφηβικής ορμής σε σύννομες και δημιουργικές δραστηριότητες, η άσκηση δεξιοτήτων και η διαμόρφωση ευνοϊκών στάσεων και συμπεριφορών, η εκμάθηση του σεβασμού στο περιβάλλον και η σημασία του, καθώς και η πρόληψη απερίσκεπτων συμπεριφορών όσον αφορά την

[239] Οι σχολικές ψυχολογικές υπηρεσίες στην Ελλάδα παρέχονται από πολλές δομές, όπως τα Κέντρα Υγείας, Ιατρικά Κέντρα και οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των δήμων. Βλέπε αναλυτικά και για το έργο τους, Αρμάου Ε., «Η άμεση ανάγκη για την στελέχωση όλων των σχολείων με σχολικούς ψυχολόγους», *Η πύλη στην εκπαίδευση*, 4/06/2009, στην http://www.edugate.gr/ek-ty/04-06-09-05 .

κυκλοφοριακή αγωγή, εφόσον η εμπειρία έχει δείξει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό παραβατικής συμπεριφοράς των νέων, συγκεντρώνεται στην κατηγορία παραβάσεων του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας[240].

- Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση της Εξάρτησης από Ουσίες[241], σύμφωνα με το οποίο εγκρίθηκαν και υλοποιούνται δράσεις πρόληψης και σύνδεσής τους με την σχολική κοινότητα (ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας και συμμετοχή της στο σχεδιασμό δράσεων με σκοπό να εμπλακεί μεγάλο τμήμα στην πρόληψη της χρήσης παράνομων και νόμιμων εξαρτησιογόνων ουσιών, εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης από τον Οργανισμό ΚΑτά των Ναρκωτικών και το ΚΈντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων και δέσμη μέτρων για την κατάχρηση αλκοόλ και τον αλκοολισμό).

- Σχολικοί Σύμβουλοι στην πρωτοβάθμια (προσχολική αγωγή, ειδική αγωγή και δημοτική εκπαίδευση) και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι οποίοι έχουν την ευθύνη της επιστημονικής και παιδαγωγικής καθοδήγησης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών της ανάλογης βαθμίδας[242]. Ενθαρρύνουν την επιστημονική έρευνα στον χώρο της εκπαίδευσης και την εφαρμογή καινοτόμων προγραμμάτων, ενώ είναι

---

[240] Βλέπε σχετικά Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, «Κυκλοφοριακή Αγωγή», Εκπαιδευτικά Προγράμματα Δημοτικής Εκπαίδευσης, στην http://www.moec.gov.cy/dde/programs/roadsafety/index.html . Επίσης, Αθανασάκης Μ., «Φυσικές Επιστήμες και Περιβαλλοντική Αγωγή στα Σχολικά Προγράμματα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», διαθέσιμο στην σελίδα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών και συγκεκριμένα στην http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Athanasakis/PE/Fysikes_Epist_Perival_Ag_Sxol_P.htm . Επίσης για θεματολογία των σχετικών σχολικών προγραμμάτων, βλ. Εκπαιδευτική Κλίμακα, «Σχολικές Δραστηριότητες Προγράμματα», στην http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/programmata-drasthriothtes.html .

[241] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 38-39, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

[242] Βλέπε την Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-2002) για τα καθήκοντα των Σχολικών Συμβούλων, όπως βρίσκεται αναρτημένη και στην ηλεκτρονική σελίδα της Φυσικής Αγωγής, «Καθηκοντολόγιο: Σχολικοί Σύμβουλοι Αρ.Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-2002)», Νομοθεσία και Εκπαίδευση, 2004-2010, στην http://www.fa3.gr/nomothesia_2/nomoth_education/5_kathik_symvouloi.htm .

υπεύθυνοι αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών των σχολείων που βρίσκονται στην αρμοδιότητά τους. Επίσης, στην αρμοδιότητά τους έχει ανατεθεί η παιδαγωγική καθοδήγηση και η εύρυθμη λειτουργία των προγραμμάτων Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Έχουν τη γενική παιδαγωγική ευθύνη για τα σχολεία της περιοχής τους, δηλαδή αποτυπώνουν την υφιστάμενη εκπαιδευτική κατάσταση, επισημαίνουν τις αδυναμίες και προτείνουν λύσεις μέσα από τον προγραμματισμό του εκπαιδευτικού έργου στα σχολεία αυτά.

Σημαντικό σε αυτό το σημείο, είναι να αναφερθεί ένα μέτρο που αφορά έμμεσα κυρίως τους ανηλίκους, αλλά και άμεσα, μέσω της σύνδεσης του οικογενειακού περιβάλλοντος με το σχολικό, δηλαδή τη συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών. Ιδρύθηκαν και λειτουργούν Σχολές Γονέων (δωρεάν φοίτησης)[243],για γονείς με παιδιά κάθε καταγωγής και μόρφωσης, για μελλοντικούς γονείς, γονείς ατόμων με ειδικές ανάγκες, εκπαιδευτικούς και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Σκοπός αυτού του έργου, είναι η στήριξη των γονέων, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν με επιτυχία στον ρόλο τους, όπως αυτός διαμορφώνεται και από τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, η ενημέρωσή τους σε θέματα που τους αφορούν, όπως η αναπτυξιακή πορεία και διαπαιδαγώγηση των παιδιών, η δομή και λειτουργία της οικογένειας, οι συναισθηματικοί δεσμοί των μελών της και η σημασία τους και παράλληλα μπορούν να συζητήσουν με ειδικούς επιστήμονες του χώρου της ψυχικής υγείας, να δεχθούν ψυχολογική υποστήριξη για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν με τα παιδιά τους και να ενημερωθούν για επίκαιρα ψυχοκοινωνικά θέματα. Επιχειρείται η βελτίωση της επικοινωνίας στην οικογένεια μέσω προαγωγής της

[243] Οι οποίες ιδρύονται από την Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (και συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ελληνικό Δημόσιο) και τίθενται σε λειτουργία σε όλους τους νομούς της χώρας (βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο ακόμη). Για πληροφορίες σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που περιλαμβάνονται, αλλά και το έργο τους, βλ. Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, «Σχολές Γονέων», Δομές Δια Βίου Μάθησης, 2007, στην http://www.ideke.edu.gr/programs.asp?cat=1&pr=3 .

γνώσης των γονέων, σχετικά με τις ψυχικές, κοινωνικές, πνευματικές και άλλες ανάγκες των παιδιών τους σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους. Αναπτύσσονται οι δεξιότητές τους, για την έγκυρη και έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση δύσκολων συμπεριφορών των παιδιών τους και ενθαρρύνεται η συμμετοχή τους στις σχολικές δραστηριότητες, με στόχο την προώθηση της συνεργασίας τους με τους εκπαιδευτικούς. Τέλος, παρέχεται συμβουλευτική υποστήριξη και αγωγή υγείας σε οικογένειες που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί, ότι γίνονται παρεμβάσεις και σε τοπικό επίπεδο, από Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων, το έργο των οποίων περιλαμβάνει πολλά από τα προαναφερόμενα μέτρα όπως, προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης, προγράμματα θερινής δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, οργάνωση σχολών γονέων, προγράμματα ψυχοκοινωνικής στήριξης στους μαθητές, συμβουλευτική σε διευθυντές, καθηγητές, γονείς αλλά και μαθητές, συνεργασία με την σχολική κοινότητα για περιπτώσεις μαθητών με ελλειπή φοίτηση, μαθησιακές δυσκολίες και άλλα, προγράμματα πρόληψης προαγωγής της υγείας για θέματα όπως, νευρική ανορεξίας, κατάθλιψη, εξαρτήσεις κ.ά. Επιπροσθέτως, μερικές από τις ενέργειες που δεν αναφέρθηκαν παραπάνω και προσφέρονται στο επίπεδο των Δήμων (κάθε Δήμος προσφέρει διαφορετικά προγράμματα), είναι η δημιουργία συνθηκών ασφάλειας στους σχολικούς χώρους (με φύλακες ή κάμερες), βιωματικές συναντήσεις με γονείς, σε συνεργασία με τους συλλόγους γονέων των σχολείων για την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα ψυχικής υγείας, προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για αλλοδαπούς και παλιννοστούντες ομογενείς, άμεση παρέμβαση και συνεργασία με νηπιαγωγούς και γονείς, γραφείο πρόληψης της εξάρτησης, το οποίο πραγματοποιεί

μεταξύ κι άλλων και σεμινάρια με στόχο την πρόληψη και την ενίσχυση του γονεϊκού ρόλου, σε συνεργασία με την σχολική κοινότητα κ.ά.[244]

Τα μέτρα που λαμβάνονται στο σχολικό περιβάλλον, αν και θετικά σε θεωρητικό επίπεδο, δεν ακολουθούνται από διεξοδικές και επαρκείς ποσοτικά, έρευνες αξιολόγησης του έργου τους, προκειμένου να εξεταστεί η αποτελεσματικότητά τους. Κάθε μέτρο χαρακτηρίζεται, εκτός από θετικούς στόχους και από ορισμένες δυσχέρειες, οι οποίες το καθιστούν προβληματικό και προκύπτει η ανάγκη αναβάθμισης της ποιότητας των παρεχόμενων (είτε είναι πρόγραμμα, είτε είναι θεσμός). Ειδικότερα, ένα από τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την μείωση της πιθανότητας σχολικής διαρροής και αποκλεισμού από την εργασία ή την κοινωνική ζωή γενικότερα, είναι η παροχή δωρεάν πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, στη σύγχρονη κοινωνία, λόγω εντατικοποίησης της μαθησιακής εκπαίδευσης, του ανεβασμένου επιπέδου μόρφωσης, της αυξημένης διδακτικής ύλης και κυρίως της ανταγωνιστικότητας που προωθείται προς την επιτυχία (για την εισαγωγή σε Πανεπιστήμιο, καθώς οι θέσεις εργασίας ολοένα και μειώνονται), έχει δημιουργηθεί ένα σύστημα παρεχόμενης γνώσης από ιδιωτικές επιχειρήσεις, εξωσχολικά φροντιστήρια, τα οποία έχουν καθιερωθεί στην ελληνική κοινωνία πια και θεωρούνται απαραίτητη υποβοήθηση για τον σύγχρονο μαθητή, λόγω των αυξημένων απαιτήσεων στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί, με την παρεχόμενη γνώση από τα δημόσια σχολεία να μην είναι επαρκής. Κατά αυτή την έννοια, η δημόσια εκπαίδευση, καταφέρνει να παρέχει γνώση, η οποία είναι όμως

[244] Βλέπε ενδεικτικά διαδικτυακούς τόπους Κοινωνικών Υπηρεσιών Δήμων και Κοινοτήτων, όπως της Αγίας Παρασκευής στην http://www.agiaparaskevi.gr/Default.aspx?tabid=115 , της Θέρμης στην http://www.dimosthermis.gr/?s=main&m=list&id=16&sub=256&ex=# , του Αμαρουσίου στην http://www.maroussi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=257 , της Νίκαιας στην http://www.polisnikaia.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=27&lang=el.

ελλειμματική τόσο ποιοτικά, όσο και ποσοτικά. Δημιουργεί κενά, τα οποία προκειμένου να καλυφθούν από τους μαθητές, ώστε να έχουν περισσότερες πιθανότητες σχολικής επιτυχίας, οι γονείς αναγκάζονται να ξοδεύουν υπέρογκα χρηματικά ποσά (ειδικά όταν έχουν παραπάνω από ένα παιδί), γεγονός που έρχεται σε σύγκρουση με τον αρχικό σκοπό της προσφοράς (δωρεάν εκπαίδευσης). Σε μία προσπάθεια να αντισταθμιστεί το πρόβλημα, δημιουργήθηκαν τμήματα πρόσθετης διδακτικής στήριξης στα δημόσια σχολεία, τα οποία λειτουργούν μετά τη λήξη του κανονικού ωρολόγιου προγράμματος. Για αυτό το μέτρο όμως λείπει η έρευνα, προκειμένου να μελετηθεί κατά πόσο η ενισχυτική αυτή διδασκαλία, βοηθάει στην κάλυψη των κενών των μαθητών, καθώς υπάρχουν πολλοί δυσχερείς παράγοντες που μπορεί να υπονομεύουν το μέτρο, όπως η κούραση των μαθητών μετά την λήξη του κανονικού ωρολόγιου προγράμματος, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να δώσουν την απαιτούμενη προσοχή κατά τη διάρκεια του ενισχυτικού μαθήματος, η κούραση και του καθηγητή ενδεχομένως κ.ά. Χρήσιμη θα ήταν μία μελέτη σε βάθος χρόνου, που θα κατέγραφε την σχολική πορεία και απόδοση μαθητών πριν και μετά την παρακολούθηση της πρόσθετης διδασκαλίας. Επιπλέον, μέτρα που έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται, όπως είναι η δημιουργία θέσεων Σχολικών Συμβούλων, έργο των οποίων είναι και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, είναι θετικά προς κάλυψη ελλείψεων στην εκπαίδευση, ωστόσο δεν έχει εξεταστεί κατά πόσο οι υπάρχουσες θέσεις είναι επαρκείς ώστε να καλύπτουν κάθε σχολείο, καθώς υπάρχει περίπτωση σε έναν Σχολικό Σύμβουλο να αντιστοιχούν περισσότερα σχολεία από όσα έχει τη δυνατότητα να επιληφθεί και να παράγει ποιοτικό έργο. Δυσχέρειες παρουσιάζονται και σε μέτρα σε επίπεδο φορέων όπως είναι τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης, τα οποία σε μία επίσκεψη του ΚΔΑΥ στο Αιγάλεω και του ΚΔΑΥ στη Ρόδο, διαπιστώθηκε υπέρογκος αριθμός αιτήσεων και μικρός

αριθμός προσωπικού, με αποτέλεσμα την λίστα αναμονής και την καθυστερημένη εξυπηρέτηση και ανταπόκριση σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν ανήλικοι και τα οποία χρήζουν άμεσης βοήθειας. Προβληματισμός προκύπτει όσον αφορά και τις τάξεις υποδοχής και τα φροντιστηριακή τμήματα, για αλλοδαπούς και παλιννοστούντες μαθητές, καθώς χρόνο με το χρόνο λειτουργούν όλο και λιγότερα, ενώ η εισροή μεταναστών αντιθέτως αυξάνεται[245] (578 τάξεις λειτούργησαν το 2003, το 2005 322 τάξεις, παρόλο που οι μαθητές ήταν περισσότεροι από το 2003, ενώ το 2008 φτάνουν μόλις τις 179). Επίσης, απουσιάζουν μελέτες αξιολόγησης του έργου αυτών των τμημάτων, όπως και των σχετικών σχολικών μονάδων που έχουν δημιουργηθεί (διαπολιτισμικά σχολεία). Αυτό ισχύει και για τις ενέργειες που εντάσσονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ), για τις οποίες αν και υπάρχει μια πρόχειρη εκτίμηση των εφαρμοσμένων μέτρων[246] (η οποία απαριθμεί δράσεις, αναγράφει τον αριθμό των ωφελούμενων από τα μέτρα και το χρηματικό ποσό που έχει διατεθεί σε κάθε μέτρο), ωστόσο δεν υπάρχει έρευνα εις βάθος, η οποία να αναδείξει τον πραγματικό βαθμό αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών που παρείχαν (σε επίπεδο μονάδας, δηλαδή ατόμου/ανηλίκου), πέραν της θετικής συμβουλευτικής και των πρώτων θετικών βημάτων που έγιναν, για διαπολιτισμικά θέματα ή θέματα που αφορούν ανηλίκους, οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσχέρειες προερχόμενες από το περιβάλλον τους ή και από τους ίδιους σε περίπτωση μαθησιακών δυσκολιών (πάντα

[245] Βλέπε ομιλία στη Βουλή των Ελλήνων, μεταξύ Διαμαντοπούλου Ά. και Λυκουρέζου Α., με θέμα «Συζήτηση στη Βουλή της Επίκαιρης Ερώτησης για το 132ο Δημοτικό σχολείο», στις 17 Ιουνίου 2008, η οποία βρίσκεται διαθέσιμη στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.diamantopoulou.gr/beta/index.php?option=com_content&view=article&id=1026:--------132-- . Το θέμα θίγει και η Τριανταφυλλίδου Α., δίνοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα στην παρουσίασή της σε συνέδριο της οργάνωσης ΑΝΤΙΓΟΝΗ, με θέμα «Μετανάστες και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα», που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στις 13 Δεκεμβρίου 2006 και βρίσκεται διαθέσιμη στο διαδίκτυο. Δίνει ποσοτικά δεδομένα, τα οποία αποκαλύπτουν τη μη επάρκεια των δομών και την απουσία μελετών αξιολόγησής τους.

[246] Βλέπε τον οδηγό από το ΤΕΙ Αθήνας, και συγκεκριμένα από τις Αναστασάκου Ι., Κονδύλη Δ., Φραγκούλη Θ., *Απολογισμός Έργων ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ 2000/2008*, Αθήνα, Focus on Health Ε.Π.Ε., Μάιος 2009, διαθέσιμο και στην http://www.teiath.gr/userfiles/eee/apologismos_epeaek_ii_tei_athinas_.pdf .

όμως σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον τους, όπου και δημιουργούνται οι συγκρούσεις και η σύγχυση, με αποτέλεσμα έπειτα από συνεχόμενες σχολικές αποτυχίες και μη ανταπόκριση του νέου σε αναμενόμενες απαιτήσεις, σταδιακά να αναπτύξει και επιθετική ή παραβατική συμπεριφορά, μέσω των διαδικασιών που προαναφέρθηκαν). Όσον αφορά τις δομές συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού, αν και παρουσιάζουν αξιόλογο έργο, θετικό προς την ενίσχυση του μελλοντικού εργαζόμενου και τωρινού αγχωμένου μαθητή/φοιτητή σχετικά με την επαγγελματική του σταδιοδρομία, ωστόσο κι εδώ απουσιάζουν οι έρευνες ικανοποίησης των ανηλίκων ή νέων από τις υπηρεσίες των δομών αυτών και ο βαθμός αποτελεσματικότητας σε επίπεδο σύνδεσης με την αγορά εργασίας. Όσον αφορά τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας και τις Σχολές Γονέων, έπειτα από μια έρευνα της τρέχουσας πραγματικότητας σε εφημερίδες στο Διαδίκτυο (θα πρέπει ωστόσο και εδώ να γίνει σχετική επιστημονική έρευνα αποτίμησης), παρατηρείται ότι παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις σε προσωπικό ή υπολειτουργούν γενικότερα[247]. Οι λιγοστοί εκπαιδευτικοί που βρίσκονται στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (σε όσα λειτουργούν), είναι εκεί με απόσπαση, εκκρεμούν και καθυστερούν προσλήψεις, ενώ για τις Σχολές Γονέων εκκρεμούν προσλήψεις, προκηρύξεις θέσεων, τοποθετήσεις υπευθύνων και πληρωμές. Σχετικά με τη λειτουργία των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων, προσωπικό των οποίων έχει τονίσει, επανειλημμένα (μεταξύ άλλων) και την ανάγκη δημιουργίας θέσεων σχολικού ψυχολόγου μέσα στο σχολικό περιβάλλον, με σκοπό την πρόληψη σε πολλά επίπεδα, παρουσιάζεται υποβαθμισμένη. Οι σταθμοί υπολειτουργούν και υποβαθμίζονται συνεχώς, παρά τα υπομνήματα εκπαιδευτικών στο Υπουργείο Παιδείας, όπου οι υπεύθυνοι των σχετικών τμημάτων ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει πολιτική βούληση να αναπτυχθεί ο θεσμός. Ο συγκεκριμένος θεσμός

[247] Βλέπε ενδεικτικά, «Ακόμα περιμένουν τους εκπαιδευτικούς», στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 13/02/2010, διαθέσιμο στην http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=131838 .

κρίνεται ως ο πιο κατάλληλος που υπάρχει μέχρι στιγμής, ώστε να εισαχθούν ειδικοί στην σχολικοί κοινότητα (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί κ.ά.), με στόχο την πρόληψη[248]. Τέλος, μέτρα όπως είναι τα προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και διοικητικών μελών, σε διάφορα θέματα και ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αποτελούν σημαντική προϋπόθεση για υψηλή ποιοτικά παρεχόμενη εκπαίδευση σε ανηλίκους είτε με ιδιαίτερα προβλήματα είτε γενικά, προληπτικά. Ο προβληματισμός όμως εδώ έγκειται στο ότι, βρίσκεται στη βούληση του εκάστοτε εκπαιδευτικού ή διευθυντή σχολείου (ή διοικητικού μέλους γενικότερα) να συμμετάσχει σε σεμινάρια ή άλλα προγράμματα επιμόρφωσής του, με στόχο την αναβάθμιση του γνωστικού του επιπέδου και κατ' επέκταση την ποιότητα των παρεχόμενης εκπαίδευσής του, εκτός της περίπτωσης που η παρακολούθηση τέτοιων προγραμμάτων αποτελεί προϋπόθεση πρόσληψής του (κυρίως σε σχολεία Ειδικής Αγωγής).

Συνοπτικά, σχηματίζεται η εικόνα θετικών προς την πρόληψη μέτρων και πρωτοβουλιών σε σχολικό επίπεδο, τα οποία όμως παρουσιάζουν ορισμένες ελλείψεις ή δυσχέρειες, που κρίνεται αναγκαίο να διορθωθούν προκειμένου να επιτύχουν τους αρχικούς στόχους για τους οποίους τέθηκαν σε εφαρμογή, διαφορετικά είναι μικρό το θετικό έργο που παράγουν σε πρακτικό επίπεδο. Η ανάγκη περεταίρω ερευνών αξιολόγησης είναι σημαντική. Παρατηρείται ότι παρά τα θετικά βήματα που έχουν πραγματοποιηθεί με σκοπό την πρόληψη της σχολικής διαρροής, αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και από την κοινωνική ζωή γενικότερα, την ενδυνάμωση των

[248] Ένα παράδειγμα υποβάθμισης του θεσμού αυτού, είναι η περίπτωση του αντίστοιχου σταθμού στον Πειραιά, ο οποίος παραμένει χωρίς στελέχη και εξειδικευμένο προσωπικό και τον Ιούνιο του 2009 που γίνονταν διαδικασίες στελέχωσης των σταθμών για τη νέα σχολική χρονιά, η Γραμματεία του Περιφερειακού Υπηρεσιακού Συμβουλίου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Πειραιά δήλωσε πως δεν κρίνεται αναγκαίο να στελεχωθούν όλοι οι Σταθμοί. Βλέπε ιστολόγιο Δικαιώματα Μαθητών, «Συμβουλευτικοί σταθμοί νέων», 24/06/2009, στην http://dikaiomathiton.blogspot.com/2009/06/blog-post_24.html .

νέων και προετοιμασία τους για την ενήλικη κοινωνική ζωή, την ευαισθητοποίηση (για) και κοινωνική ένταξη μειονοτήτων και υποβοήθηση και ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων, η Ελλάδα βρίσκεται ακόμη σε πολύ αρχικό στάδιο όσον αφορά την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, από το κράτος, σε επίπεδο πρωτογενής παρέμβασης πρόληψης. Αναδείχθηκε από πανελλαδική έρευνα (η οποία αναφέρθηκε παραπάνω στους σχολικούς παράγοντες), ο παράγοντας σχολική βία ή σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίησης «bullying» στο σχολικό περιβάλλον, για τον οποίο το κράτος, δεν έχει λάβει κάποιο μέτρο, ούτε και έχει περιλάβει το φαινόμενο στην πολιτική του ατζέντα[249]. Μέτρα ή θεσμοί που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψή του, είναι αυτός των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων ή του Σχολικού Ψυχολόγου, που αν και υφίστανται, υπολειτουργούν ή δεν έχουν δημιουργηθεί θέσεις εντός της σχολικής κοινότητας, αντίστοιχα. Μέτρα πρόληψης και διαχείρισης της ανήλικης επιθετικότητας στο επίπεδο του σχολείου ή αλλιώς σχολικής βίας ή εκφοβισμού, μέσω της σχολικής διαμεσολάβησης, θα μπορούσε να έχει σημαντικά αποτελέσματα για τη μετέπειτα συμπεριφορά του κάθε ανηλίκου και αυριανού πολίτη της ελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, θετικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση υπάρχουν μόνο σε επίπεδο Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και επιστημονικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, όπως είναι (κυρίως) το Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης. Το τελευταίο, καταβάλει προσπάθειες επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στην ειρηνική επίλυση των διαφορών και στη σχολική διαμεσολάβηση, αλλά και ευαισθητοποίησης μαθητών στην ειρηνική επίλυση συγκρούσεων[250]. Παρεμβάσεις σε αυτό το επίπεδο και με αυτό τον τρόπο, μπορούν

[249] Βλέπε επίσης, Αρτινοπούλου Β., *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001, σελ. 85-100.

[250] Βλέπε αναλυτικά και για τις δράσεις που έχει πραγματοποιήσει η επιστημονική εταιρεία, Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης, «Σχολική Διαμεσολάβηση: Εφαρμογή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», Δραστηριότητες, 2/05/2010, στην http://www.socialmediation.gr/elleniko-kentro-koinonikes-diamesolabeses/drasteriotetes/sxoliki-diamesolavisi.html .

να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην πρόληψη όχι μόνο της σχολικής βίας, αλλά και της νεανικής παραβατικότητας γενικότερα. Ανακόπτεται η επιθετικότητα του ανηλίκου και η σύγκρουση από το πρώιμο αυτό στάδιο, μέσω σωστής επιστημονικά διαχείρισης, κατά τρόπο που κατευνάζονται τα πνεύματα και υπάρχει αποκατάσταση του θετικού κλίματος, του αισθήματος της δικαιοσύνης και της υγιούς κοινωνικής σχέσης μεταξύ μαθητών.

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (εφεξής Γ.Γ.Ν.Γ)[251], συστάθηκε το 1982 ως επιτελικό κυβερνητικό όργανο, με στόχο τη διαμόρφωση, την παρακολούθηση και τον συντονισμό της κυβερνητικής πολιτικής για τη νέα γενιά και τη σύνδεσή της με την κοινωνία και τους φορείς της. Αναπτύσσει δράσεις και προγράμματα για νέους κυρίως σε τομείς που έχουν να κάνουν με την πληροφόρηση, την συμμετοχή, τον ελεύθερο χρόνο και την επιχειρηματικότητα.

Κυριότερο πρόγραμμα συμμετοχής της ΓΓΝΓ[252], αποτελούν τα Τοπικά Συμβούλια Νέων (ΤΟΣΥΝ) που έχουν δημιουργηθεί σε όλους τους δήμους και τις κοινότητες της χώρας. Νέοι ηλικίας 15 έως 28 ετών, έχουν τη δυνατότητα μέσω αυτών των συμβουλίων, να συμμετέχουν ενεργά και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες σε θέματα που τους αφορούν, αλλά και σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος. Οι νέοι, συμμετέχουν σε Δημόσιες συνεδριάσεις της Συνέλευσης του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου Νέων της περιοχής τους, εκφράζουν τις απόψεις τους και μέσω του

[251] Βλέπε την ηλεκτρονική σελίδα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, «Ιστορικό – Δράσεις ΓΓΝΓ», Γενική Γραμματεία, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=6 .
[252] Αναλυτικότερα βλ. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Τοπικά Συμβούλια Νέων», Συμμετοχή, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=134&cnode=29 .

εκλεγμένου Προέδρου του Συμβουλίου Νέων, προωθούνται όλες οι απόψεις, τα θέματα και τα ενδιαφέροντα των νέων, στις συνεδριάσεις του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Με αυτό τον τρόπο δίνεται βήμα στους νέους να εκφράσουν ανοικτά τη γνώμη τους και να συμβάλουν ενεργά στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας τους, προωθώντας ζητήματα και αιτήματα που απασχολούν την τοπική νεολαία. Ενισχύονται έτσι οι δυνατότητες των νέων, μέσω της υιοθέτησης ενός τέτοιου ρόλου, ο οποίος συνεπάγεται νομική ισχύ στον κοινωνικό τους περίγυρο. Η δυνατότητα να έχουν τη δύναμη να εκφράσουν τη γνώμη τους δημόσια και να έχουν επιρροή σε θέματα που τους απασχολούν, λειτουργεί προληπτικά προς την εκδήλωση νεανικής παραβατικότητας[253].

Στα πλαίσια της προσπάθειας προώθησης της νεανικής επιχειρηματικότητας, δημιουργήθηκαν από τη Γ.Γ.Ν.Γ. οι «Θυρίδες Νεανικής Επιχειρηματικότητας» και το «Παρατηρητήριο Νεανικής Επιχειρηματικότητας». Οι πρώτες παρέχουν δωρεάν βοήθεια και υποστήριξη σε νέους, για τη δημιουργία δικών τους επιχειρήσεων, με στόχο την προώθηση επιχειρηματικής συνείδησης και την στήριξή τους. Η βοήθεια αυτή περιλαμβάνει προ-αξιολόγηση της επιχειρηματικής ιδέας, υποβοήθηση στην δημιουργία επιχειρηματικού σχεδίου μέσω της συμβουλευτικής και μέσω κατευθύνσεων που παρέχονται για τις γραφειοκρατικές διαδικασίες, τις επαφές, τη δικτύωση και χρηματοδότηση[254]. Το «Παρατηρητήριο Νεανικής

[253] Η στρατηγική αυτή στηρίζεται και στις θεωρίες που υποθέτουν πως η παραβατικότητα ανηλίκων αποτελεί αντίδραση των νέων στην έλλειψη ισχύος και την ταυτόχρονη ανάγκη που έχουν για δύναμη. Βλέπε Marwell G., "Adolescent powerlessness and delinquent behavior", *Social Problems*, 14, 1966, p. 35-47. Επίσης, Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, …, 2005, ό.π., σελ. 133. Σχετικά με την δράση των Τοπικών Συμβουλίων Νέων, βλέπε Τοπικά Συμβούλια Νέων, «Δελτία Τύπου», ΝΕΑ/ΔΡΑΣΕΙΣ, στην http://www.tosyn.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=20&Itemid=90

[254] Βλέπε αναλυτικά Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Νέα Γενιά και Επιχειρηματικότητα» και «Θυρίδες Νεανικής Επιχειρηματικότητας», Απασχόληση – Νεανική Επιχειρηματικότητα, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=1450&cnode=31 και http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=132&cnode=31, αντίστοιχα.

Επιχειρηματικότητας», συνεργάζεται με τις «Θυρίδες Νεανικής Επιχειρηματικότητας» και είναι υπεύθυνο για την έγκυρη και δομημένη πληροφόρηση των νέων, σχετικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον, την κατάσταση της αγοράς και της οικονομίας[255].

Επιπλέον, η Γ.Γ.Ν.Γ. σχεδιάζει και υλοποιεί ή επιχορηγεί προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης για τον ελεύθερο χρόνο των νέων[256], στα οποία μπορούν να συμμετέχουν άτομα ηλικίας έως 30 ετών, διοχετεύοντας σε σύννομες και δημιουργικές δραστηριότητες (ευαισθητοποίησης, ευεξίας, ενδυνάμωσης κοινωνικής συνείδησης κ.ά.) τον χρόνο και τη δύναμή τους (πνευματική ή σωματική). Τα προγράμματα περιλαμβάνουν τριήμερα ιστιοπλοΐας, τριήμερα εναλλακτικού τουρισμού, απογεύματα σε κινηματογράφους, διαδρομές στην πόλη με ποδήλατο (με μικρό ή καθόλου αντίτιμο για όλες τις δραστηριότητες) κ.ά.

Άλλες δράσεις υποστήριξης των ανηλίκων και νέων από την Γ.Γ.Ν.Γ., είναι το πρόγραμμα Υποστήριξης Πρωτοβουλιών για Νέους[257], το οποίο στηρίζει οικονομικά πρωτοβουλίες και προγράμματα που διοργανώνονται και υλοποιούνται στην Ελλάδα από φορείς νέων ή φορείς με δράσεις που απευθύνονται στη νέα γενιά, με γνώμονα τον εθελοντισμό και την ενεργό κοινωνική συμμετοχή, προγράμματα νομικής βοήθειας για νέους ευπαθών κοινωνικών ομάδων, για νέους έως 30 ετών που έχουν ανάγκη νομικής βοήθειας, αλλά δεν διαθέτουν τους αναγκαίους οικονομικούς

[255] Βλέπε αναλυτικά, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Παρατηρητήριο Νεανικής Επιχειρηματικότητας», Απασχόληση – Νεανική Επιχειρηματικότητα, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=133&cnode=31 .
[256] Αναλυτικά, βλ. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Ελεύθερος Χρόνος», Προγράμματα Γ.Γ.Ν.Γ., στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=30 .
[257] Βλέπε αναλυτικά, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Πρόγραμμα Υποστήριξης Πρωτοβουλιών για Νέους», Υποστήριξη, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=1314&cnode=48 .

πόρους[258] και δημιουργία Εθνικού Παρατηρητήριου για τα Δικαιώματα του Παιδιού, με έργο του την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής της Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού στην Ελλάδα[259].

Τα προγράμματα της Γ.Γ.Ν.Γ. παρατηρείται ότι βρίσκονται πιο κοντά και αγγίζουν περισσότερο τον σύγχρονο νέο, επιτρέποντάς του να συμμετέχει στα κοινά, να έχει άποψη και να την υποστηρίζει, να συν-διαμορφώνει την κοινωνική του πραγματικότητα σε τοπικό επίπεδο ή τουλάχιστον να ακούγεται η άποψή του, να μαθαίνει και να αποκτά κοινωνική συνείδηση μέσω των διάφορων αυτών προγραμμάτων και να έχει στραμμένη την προσοχή του σε δημιουργικές ασχολίες και δραστηριότητες, που προάγουν την υγεία, τις γνώσεις και τις δεξιότητές του. Η αποτίμηση του έργου αυτών των προγραμμάτων και εδώ απουσιάζει, εφόσον απουσιάζουν οι σχετικές μελέτες και έρευνες αξιολόγησης του κάθε προγράμματος. Ωστόσο, σε σύγκριση με τα προαναφερθέντα προγράμματα, η παρέμβαση του θεσμού αυτού γίνεται στο επίπεδο της μονάδας, δηλαδή του ανηλίκου ή νέου, με την ενεργή (χωρίς να είναι παθητικός δέκτης μέτρων) συμμετοχή του, μεγιστοποιώντας με αυτό τον τρόπο την πιθανότητα θετικών αποτελεσμάτων.

[258] Βλέπε αναλυτικά, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Πρόγραμμα «Νομική Βοήθεια για Νέους Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων» », Υποστήριξη, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=140&cnode=48 .

[259] Βλέπε αναλυτικά, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Εθνικό Παρατηρητήριο για τα Δικαιώματα του Παιδιού», Υποστήριξη, στην http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=141&cnode=48 .

Υποστηρικτικές Δομές

Σε επίπεδο εθνικής πολιτικής για τους νέους, προβλέπεται και εφαρμόζεται εκτός των άλλων και ψυχοκοινωνική στήριξη, αυτών και της οικογένειάς τους, από διάφορες δομές. Η αναφορά στις δομές αυτές, δεν είναι δυνατό να είναι εξαντλητική, καθώς ο αριθμός τους είναι μεγάλος και διαφέρει ανάλογα με τα κοινωνικά, ψυχολογικά, οικονομικά, πολιτισμικά προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει ο ανήλικος/νέος και η οικογένειά του. Δομές στήριξης (υλικής, οικονομικής, ψυχολογικής, κοινωνικής, συμβουλευτικής, νομικής κ.ά.) υφίστανται σε εθνικό, αποκεντρωμένο κεντρικό (περιφέρειες) και τοπικό επίπεδο και απευθύνονται στις εξής ομάδες ατόμων (ανηλίκων και οικογενειών τους): πρόσφυγες και ασυνόδευτους ανηλίκους, μετανάστες, παλιννοστούντες ομογενείς, άτομα με γλωσσικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, άστεγους, άνεργους, πρώην ή τωρινούς χρήστες ουσιών, αποφυλακισμένους, κοινωνικά αδύναμους, Ρομά-τσιγγάνους, άτομα με αναπηρίες ή με ειδικές ανάγκες (με την ευρεία έννοια, δηλαδή συμπεριλαμβανομένου και των ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες, κ.ά.), άτομα που πλήττονται ή απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας κυρίως, αλλά και από την κοινωνική ζωή γενικότερα με οποιονδήποτε τρόπο, ή που δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες πρόνοιας και παροχών και είναι αδύναμα να διαχειριστούν τα προβλήματά τους ή να καλύψουν τις βασικές ανάγκες διαβίωσής τους, άτομα, οικογένειες και ομάδες που διέρχονται έντονη συναισθηματική κρίση ή βιώνουν/κινδυνεύουν άμεσα να βρεθούν σε καταστάσεις κρίσης ή κοινωνικού αποκλεισμού ή περιέρχονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, μέλη οικογενειών που παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας σε άλλα εξαρτώμενα μέλη τους και για το λόγο αυτό αντιμετωπίζουν δυσχέρειες, μονογονεϊκές οικογένειες, κακοποιημένες γυναίκες, ή άτομα που απλά έχουν ανάγκη συμβουλής, προώθησης ή υποστήριξης σε επαγγελματικά, οικονομικά, κοινωνικά,

ψυχολογικά ή άλλα ζητήματα[260]. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένες από τις δομές (έχει γίνει αναφορά και σε ορισμένες σημαντικές παραπάνω, όπως είναι οι υπηρεσίες του Ο.Α.Ε.Δ., του Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών & Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, οι Θυρίδες Νεανικής Επιχειρηματικότητας κ.ά.) που υπάρχουν και συμβάλλουν στην στήριξη και με αυτό τον τρόπο, πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, είτε στις δομές αυτές απευθύνεται ο ανήλικος, είτε η οικογένειά του.

Σε εθνικό επίπεδο, έχει δημιουργηθεί το Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων, που υποστηρίζεται από τη Γ.Γ.Ν.Γ. και τη συνεργασία συμβουλευτικών κέντρων δήμων και πανεπιστημίων[261]. Αναλαμβάνει δράσεις με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση δυσχερειών των νέων σε θέματα σπουδών, διαπροσωπικών σχέσεων, ευρύτερων προβληματισμών και αναζητήσεων. Υπάρχει επίσης και το Δίκτυο Υποστηρικτικών Κοινωνικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, το οποίο απευθύνεται σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, οι οποίες απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό και κυρίως σε άτομα που δεν έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες, ώστε να βοηθηθούν και να υπάρξει λύση στα προβλήματά τους. Οι Κοινωνικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες, καταγράφουν τις ανάγκες στο χώρο ευθύνης τους, σχεδιάζουν δράσεις κοινωνικής ένταξης σε συνεργασία με τους πολίτες και προσπαθούν να διευκολύνουν την πρόσβαση των πολιτών (ομογενών και αλλοδαπών) στις υπηρεσίες[262]. Στο πλαίσιο του Δικτύου Κοινωνικών Υπηρεσιών,

---

[260] Βλέπε Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης-Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias/efpatheisomades.doc/view . Επίσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf και Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc

[261] Βλέπε, Αρτινοπούλου Β., *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001, σελ. 96.

[262] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 5, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf .

λειτουργούν Γραφεία Υποστηρικτικών Κοινωνικών Υπηρεσιών (138 μέχρι στιγμής) για εξατομικευμένη βοήθεια σε άτομα που πλήττονται από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό, ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση σε δομές απασχόλησης. Επιπλέον, υπάρχει το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (πρώην Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας)[263], το οποίο απευθύνεται σε άτομα που αντιμετωπίζουν ή κινδυνεύουν άμεσα να βρεθούν σε καταστάσεις κρίσης ή κοινωνικού αποκλεισμού και δε μπορούν να καλύψουν το πρόβλημά τους ή τις βασικές τους ανάγκες διαβίωσης ή βρίσκονται σε αδυναμία να αξιοποιήσουν τις παρεχόμενες προνοιακές υπηρεσίες και παροχές. Λειτουργεί ξενώνες προσωρινής φιλοξενίας και υποδοχής(επτά), Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης (δέκα), διαθέτει επιτελικές επιστημονικές υπηρεσίες για τον σχεδιασμό και τη διαχείριση κρίσεων και γενικά της ζήτησης υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, ανοικτή τηλεφωνική γραμμή S.O.S., ψυχοσυναισθηματικής και συμβουλευτικής στήριξης και ενημέρωσης για ενηλίκους και ανηλίκους, μονάδες υποδοχής και συμβουλευτικής στήριξης για θέματα κοινωνικής φροντίδας, άμεσης παρέμβασης για την αντιμετώπιση επειγόντων καταστάσεων και έκτακτης φιλοξενίας και προωθεί τη συνεργασία και διασύνδεση με υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και εκπαίδευσης, ώστε να αναπτυχθεί ένα δίκτυο ικανό να ανταποκρίνεται στην παροχή υπηρεσιών επείγουσας κοινωνικής προστασίας σε άτομα που το έχουν ανάγκη. Επιπροσθέτως, έχουν δημιουργηθεί Συνοδευτικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες (Σ.Υ.Υ.)[264], οι οποίες έχουν ως στόχο την ενδυνάμωση

[263] Βλέπε Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες», Δομές και Δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης-Προστασία Οικογένειας, 2010, στην http://www.yyka.gov.gr/socialwelfare/domes-kai-draseis-koinoniks-allileggyis/prostasia-oikogeneias/efpatheisomades.doc/view, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 31, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf και Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 8, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc

[264] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Αναλυτική παρουσίαση μέτρων για την κοινωνική ενσωμάτωση», …, ό.π., σελ. 34, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/gr_metra_gr.pdf

ανέργων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να αποκατασταθούν επαγγελματικά και να ενταχθούν στο κοινωνικό περιβάλλον. Περιλαμβάνουν δράσεις όπως, συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, ανάπτυξη επαγγελματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, παροχή εξειδικευμένου επαγγελματικού προσανατολισμού, εκμάθηση τεχνικών ανεύρεσης εργασίας, πληροφόρηση για θεσμικά, εργασιακά και νομικής φύσεως θέματα, ευαισθητοποίηση τοπικής κοινωνίας κ.α.

Σε αποκεντρωμένο κεντρικό επίπεδο, λειτουργούν Γραφεία Παροχής Υποστηρικτικών Κοινωνικών Υπηρεσιών, με στόχο την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω ενημέρωσης, συμβουλευτικής και στήριξης ατόμων που ανήκουν σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες, έχουν συσταθεί Ομάδες Γονέων για τη συστηματική ενημέρωση γονέων για θέματα πρόνοιας, ιατρικής περίθαλψης και εκπαίδευσης, για συμβουλευτική, ψυχολογική υποστήριξη κ.ά., λειτουργούν Κέντρα Υποδοχής Λαθρομεταναστών, κ.ά.[265]

Σε τοπικό επίπεδο, διοργανώνονται ημερίδες ευαισθητοποίησης, υλοποιούνται προγράμματα σίτισης, ένδυσης και υπόδησης, έχουν συσταθεί Άτυπα Συμβούλια Κοινωνικής Πολιτικής με συμμετοχή εκπροσώπων των αλλοδαπών, λειτουργούν Υπηρεσίες υποδοχής και εξυπηρέτησης, λειτουργούν Τμήματα Κοινωνικής Πολιτικής με κοινωνικο-προνοιακό έργο, παρέχονται συμβουλευτικές υπηρεσίες (παραδείγματος χάρη, λειτουργεί Συμβουλευτικό Κέντρο Οικογένειας σε ορισμένους δήμους), ψυχοκοινωνική υποστήριξη σε νέους και σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, παρέχονται σεμινάρια συμβουλευτικής σε γονείς και εκπαιδευτικούς, έκτακτες

[265] Για περισσότερα βλ. Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 16-17, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc

οικονομικές ενισχύσεις, σχεδιάζονται και υλοποιούνται Προγράμματα Στήριξης παιδιών και οικογένειας κ.ά.[266]

Εκτός των ανωτέρω, υφίσταται ένα σύνολο δομών στήριξης (σε εθνικό, τοπικό και αποκεντρωμένο κεντρικό επίπεδο), για τις οποίες ακόμη και ενδεικτικά δεν θα μπορούσε να γίνει λόγος στα πλαίσια αυτής της εργασίας, λόγω του μεγάλου αριθμού τους. Η συμβολή τους αδιαμφισβήτητα παίζει θετικό ρόλο. Δίνει την αίσθηση στον έχοντα ανάγκη, ότι έχει κάποιον σύμμαχο (εκπρόσωπο του κράτους) στην καθημερινή βιοπάλη του, ο οποίος ενδιαφέρεται να τον βγάλει από το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται. Ο ανήλικος βρίσκει την ανταπόκριση την οποία αποζητά και τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που του προκαλούν σύγχυση. Ωστόσο, κάτι τέτοιο μπορεί να ειπωθεί μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς επιστημονικές έρευνες αξιολόγησης για τις παρούσες δομές δεν υπάρχουν, οπότε η αποτελεσματικότητά τους αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα προς διερεύνηση.

[266] Βλ. Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», σελ. 17, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc. Βλέπε επίσης διαδικτυακούς τόπους Δήμων όπως, Αγίας Παρασκευής στην http://www.agiaparaskevi.gr/Default.aspx?tabid=115 , Θέρμης στην http://www.dimosthermis.gr/?s=main&m=list&id=16&sub=256&ex= , Αμαρουσίου στην http://www.maroussi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=257 , Καλλιθέας στην http://www.kallithea.gr/Default.aspx?pid=99&la=1 κ.ά.

Μέτρα για το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή

Τα μέτρα αυτής της κατηγορίας, έχουν ως στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, ιδιαίτερα των αστικών περιοχών (για τους λόγους που προαναφέρθηκαν παραπάνω σε προηγούμενο κεφάλαιο), αλλά επικεντρώνονται και στην περιστασιακή πρόληψη. Αναπτύσσονται δραστηριότητες και παρέχονται υπηρεσίες, με στόχο την οικιστική και περιβαλλοντική ανάπλαση, ώστε να υπάρξει προώθηση της οικονομικής, αθλητικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των περιοχών και βελτίωση με αυτό τον τρόπο της εικόνας της, εξασφαλίζοντας λιγότερες ευκαιρίες, αλλά και μείωση της επιθυμίας, για διάπραξη παραβατικών δράσεων. Μέτρα τα οποία περιλαμβάνονται σε αυτή την κατηγορία, ως τρόπος πρόληψης μέσω αναβάθμισης των περιοχών, είναι τα εξής[267]:

- Εξέταση τρόπων και μέθοδοι βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος των περιοχών, μέσω παρεμβάσεων στον αστικό ιστό της εκάστοτε περιοχής (ανακατασκευή διασταυρώσεων οδών, ανοικοδόμηση εγκαταλειμμένων ή κατεστραμμένων κτιρίων, διαμόρφωση πλατειών, καλύτερη φωταγώγηση δρόμων, πεζοδρόμηση, συντήρηση σχολικών κτιρίων, ανακατασκευή πεζοδρόμιων εμπορικών και μη οδών της πόλης, αντικατάσταση κιγκλιδωμάτων στις παιδικές χαρές κ.ά.).

- Μελέτη και αξιολόγηση δυνατοτήτων ανάπτυξης των περιοχών και εκπόνηση αναπτυξιακών προγραμμάτων (όπως το αναπτυξιακό πρόγραμμα Τοπικής

[267] Βλέπε αποφάσεις που λαμβάνονται από Δημοτικά Συμβούλια. Ενδεικτικά, Δήμος Καλλιθέας, «Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου», Γραφείο Τύπου και Δημοσίων Σχέσεων-Δημοτικό Συμβούλιο, στην http://www.kallithea.gr/Default.aspx?pid=111&la=1 .

Αυτοδιοίκησης «ΘΗΣΕΑΣ»[268]), αξιοποιώντας πόρους και πληροφορίες.

- Ανέγερση αθλητικών εγκαταστάσεων, χώρων αναψυχής (παιδικές χαρές, δημοτικούς κήπους, κατασκευή κατασκηνωτικών κέντρων κ.ά.) και διαχείριση της πλήρης λειτουργία τους από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, για τη διασφάλιση της συντήρησής τους.

- Διεξαγωγή δραστηριοτήτων και παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με τη σχεδιαζόμενη ανάπλαση περιοχών και την ποιότητα ζωής, καθώς και την κοινωνική, πολιτιστική και αθλητική υποδοχή των περιοχών αυτών.

Σημαντικό πριν κλείσει αυτό το κεφάλαιο, είναι να αναφερθεί η λειτουργία των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας. Το 1999 με το ν. 2713 αρθρ. 16[269], δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους Δήμους και Διαμερίσματα της χώρας να ιδρύσουν Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας. Οι βασικές ιδέες που διαπνέουν αυτό τον θεσμό, είναι ότι η αντιμετώπιση του εγκλήματος πρέπει να γίνεται με πρόληψη και όχι με καταστολή, ότι η πρόληψη μπορεί να αφορά τη λήψη μέτρων είτε για την εξάλειψη των ευκαιριών που ευνοούν τη δράση του παραβάτη (περιστασιακή πρόληψη, όπως είναι η αγορά και εγκατάσταση συναγερμού στο σπίτι), είτε για την καταπολέμηση κοινωνικών παραγόντων που εξωθούν στο έγκλημα κοινωνικά ευπαθείς ομάδες (κοινωνική πρόληψη, όπως είναι η ηθική και

[268] Βλέπε αναλυτικά Θησέας-Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, «Τοπική ανάπτυξη & προστασία περιβάλλοντος», Υποπρογράμματα, 2008, στην http://thiseas.ypes.gr/article.php?cat=10 . Επίσης, βλέπε ενδεικτικά έργα που έχουν υλοποιηθεί σε όλη την Ελλάδα, τα οποία υλοποιούνται και εκτός αυτού του προγράμματος, από άλλους υπεύθυνους φορείς σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, Θησέας-Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, «Ολοκληρωμένα Έργα», 2008, στην http://thiseas.ypes.gr/projects.php?cat=14 .

[269] Το 2005 με το ά.13 του ν. 3387/12.9.2005 («Κέντρο Μελετών Ασφάλειας (ΚΕ.ΜΕ.Α.) και άλλες διατάξεις») ρυθμίστηκε εκ νέου και εμπλουτίσθηκε σε πιο ολοκληρωμένη βάση το θέμα των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης και του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει ο πολίτης. Βλέπε Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα του Κεντρικού Συμβουλίου Πρόληψης της Παραβατικότητας και του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, «Για να νιώθουμε ασφαλείς μέσα σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών», (προλεγόμενα Κουράκης Ν.), Αθήνα, 2006, σελ. 2, διαθέσιμο και στην http://www.niotho-asfalis.gr/na/odigos.pdf

ιατρική στήριξη εξαρτημένων σε ουσίες ανηλίκων) και ότι κύριο λόγο στην πρόληψη μπορεί να διαδραματίσει και ο ίδιος ο πολίτης, πέραν του κράτους και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν είτε με τη λήψη από μέρους τους πρωτοβουλιών και μέτρων, με στόχο να αποφύγουν ενδεχόμενη θυματοποίησή τους, είτε με ενεργό εθελοντική δράση σε συλλογικό επίπεδο, για την προώθηση του έργου ενός Τοπικού Συμβουλίου Πρόληψης της Παραβατικότητας που έχει ως στόχο να περιορίσει τα κοινωνικά αίτια που προκαλούν την παραβατικότητα[270]. Οι βασικές δραστηριότητες των Συμβουλίων αυτών περιγράφονται από την υπ' αριθμόν 3002/1/14-στ΄/14-1-1-02 (αρθρ. 2) απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης και είναι η καταγραφή και μελέτη της παραβατικότητας στο συγκεκριμένο Δήμο ή Κοινότητα, η σχεδίαση και προώθηση ειδικών δράσεων για την πρόληψη της παραβατικότητας και την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, της βίας στην οικογένεια, του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής ανασφάλειας, η ευαισθητοποίηση πολιτών και η ενεργός συμμετοχής τους σε προγράμματα πρόληψης της παραβατικότητας, ο συντονισμός και η πλαισίωση πρωτοβουλιών άλλων κοινωνικών φορέων, όπως συλλόγων γονέων, που στοχεύουν στο ίδιο, η σύσταση δικτύων βοήθειας, αρωγής και πληροφόρησης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, σε συνεργασία με αρμόδιους τοπικούς φορείς, ενίσχυση προγραμμάτων μέριμνας των εγκαταλειμμένων παιδιών και των ατόμων που χρήζουν βοήθειας, σχεδίαση εφαρμογής μέτρων, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, για την πρόληψη της βίας και της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών μέσα στο σχολείο ή τις γύρω περιοχές, μέριμνα ώστε να καταχωρίζονται στις τοπικές εφημερίδες οδηγίες για τον τρόπο προστασίας πολιτών από την παραβατικότητα και έκδοση

[270] Βλέπε αναλυτικά για το έργο τους, Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα του Κεντρικού Συμβουλίου Πρόληψης της Παραβατικότητας και του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, «Για να νιώθουμε ασφαλείς μέσα σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών», (προλεγόμενα Κουράκης Ν.), Αθήνα, 2006, σελ. 2-4, διαθέσιμο και στην http://www.niotho-asfalis.gr/na/odigos.pdf .

ενημερωτικών φυλλαδίων και εντύπων με ανάλογο περιεχόμενο, σύνταξη ετήσιας έκθεσης για την κατάσταση της παραβατικότητας στο χώρο δράσης τους και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ληφθέντων μέτρων πρόληψης κ.ά.[271] Βασική επιδίωξη των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης, είναι η ενίσχυση των θεσμών της γειτονιάς για την ενδυνάμωση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, χωρίς όμως να ασκούν αστυνόμευση ή να προωθούν την αυτοδικία. Αποστολή τους είναι η κοινωνική πρόληψη, με τη βοήθεια των πολιτών, προς εξάλειψη των κοινωνικών ή φυσικών παραγόντων που οδηγούν στην παραβατικότητα, στο επίπεδο της γειτονιάς.

Σύμφωνα με ομιλία του Κουράκη Ν.[272], προέδρου στην Ομάδα Διοίκησης Έργου που αφορά τον συντονισμό και την προώθηση των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας, έχουν συσταθεί περίπου ενενήντα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης σε όλη την Ελλάδα, τα οποία όμως δεν κατέστη δυνατό να λειτουργήσουν με ουσιαστικό τρόπο. Υπάρχουν ωστόσο ορισμένα, τα οποία παρουσιάζουν αποδοτική λειτουργία, όπως είναι αυτό της Ηλιούπολης, του Πειραιά, της Ζακύνθου κ.ά. Τα προβλήματα που έχουν προκύψει είναι οργανωτικά και οικονομικά, ωστόσο υπάρχει διάθεση για δουλειά από τους ανθρώπους που τα στελεχώνουν, οι οποίοι είναι ικανοί επιστήμονες και μπορούν να προσφέρουν θετικό έργο. Γίνεται προσπάθεια σε κάθε περιοχή, όπου υφίσταται Συμβούλιο και δεν

[271] Βλέπε αναλυτικά για τις δράσεις τους, Ελληνική Αστυνομία, «Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας», επιμ. Χονδροματίδης Γ., στην http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1398&Itemid=416&lang, καθώς και Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα του Κεντρικού Συμβουλίου Πρόληψης της Παραβατικότητας και του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, «Για να νιώθουμε ασφαλείς μέσα σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών», (προλεγόμενα Κουράκης Ν.), Αθήνα, 2006, διαθέσιμο και στην http://www.niotho-asfalis.gr/na/odigos.pdf .

[272] Κουράκης Ν., «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας ως μέσο αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας», ομιλία στο Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, 16/07/2005, διαθέσιμη και στην http://www.e-logos.gr/articles.asp?subject_id=39&subject2_id=39&article=358&lang=GR .

υπολειτουργεί, να γίνει καταγραφή της εγκληματικότητας και με βάση αυτά τα δεδομένα, να προχωρήσουν από τη διάγνωση, στην πρόληψη και στη θεραπεία. Σε μία προσπάθεια οργάνωσης των Συμβουλίων, έχει δημιουργηθεί μία ιστοσελίδα με τίτλο «niotho-asfalis.gr», στην οποία δίνονται οδηγίες για τη σύσταση και την καλή λειτουργία ενός τέτοιου Συμβουλίου, με στόχο την αντιμετώπιση κοινωνικών παραγόντων που εξωθούν στην παραβατικότητα. Οι Δήμοι μπορούν έτσι να ενισχύσουν προγράμματα για τη στήριξη οικογενειών και παιδιών που έχουν εμπλακεί με ναρκωτικές ουσίες, για τη λειτουργία κέντρου νέων ευκαιριών και υποστήριξης γυναικών –κυρίως κακοποιημένων-, καθώς και για την απασχόληση παιδοψυχολόγου στα σχολεία, όπως έχει ήδη συμβεί ή συμβαίνει ακόμη αντίστοιχα με τους Δήμους Ζωγράφου, Αιγάλεω και Αγίων Αναργύρων. Επίσης, μέσω των Συμβουλίων αυτών προωθείται ο θεσμός της κοινωνικής διαμεσολάβησης για την επίλυση διαφορών χωρίς την εμπλοκή του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, μέτρο πολύ θετικό. Ακόμη, μέσω της σελίδας δίνονται σημαντικές πληροφορίες και συμβουλές περιστασιακής πρόληψης, καθώς και διευθύνσεις από διάφορους σημαντικούς φορείς, στους οποίους μπορούν να προσφύγουν οι πολίτες, αλλά και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας, ώστε να βοηθηθούν ή να βοηθήσουν κάποιον συμπολίτη τους, ή κάποιον ανήλικο που διατρέχει κίνδυνο, βρισκόμενος σε δυσχερή κατάσταση. Το έργο τους με βάση τα παραπάνω, κρίνεται γενικά ως θετικό, ωστόσο η ανάπτυξη των δράσεών τους παρουσιάζει μία καθυστέρηση και το έργο τους κινδυνεύει από την έλλειψη οργάνωσης, οικονομικής ενίσχυσης, αλλά και από το γεγονός ότι δεν υπάρχουν σε όλους τους δήμους τα εν λόγω Συμβούλια, ενώ στους περισσότερους Δήμους που υφίστανται, αυτά υπολειτουργούν. Κρίνεται ως άμεση η ανάγκη επέκτασης της λειτουργίας τους και στην υπόλοιπη χώρα, ώστε να γίνει πιο ενεργητική η συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό

επίπεδο και ιδιαίτερα της νεανικής παραβατικότητας, μέσω των δράσεων που περιλαμβάνονται στις βασικές δραστηριότητές τους (όπως έχουν οριστεί με απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης που προαναφέρθηκε) και να εμπεδωθεί έτσι με πιο ουσιαστικό τρόπο το αίσθημα της ασφάλειας, το οποίο και αποτελεί προϋπόθεση για μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, πρέπει να επισημανθεί ότι έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης των περισσότερων και σημαντικότερων μέτρων πρωτογενής πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας από πλευράς του κράτους στην Ελλάδα, όμως στον ίδιο τομέα και η συμβολή Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και μη κερδοσκοπικών εταιρειών, κυρίως επιστημονικών, είναι μεγάλη και θα πρέπει να εξεταστεί επιπλέον, ώστε να υπάρξει ολοκληρωμένη εικόνα ως προς την παρεχόμενη πρόληψη στη χώρα. Επιπλέον, από την (κατά το δυνατό στα πλαίσια της παρούσας εργασίας) αναλυτική εξέταση των παραπάνω μέτρων, αναδύθηκε η ανάγκη για περεταίρω έρευνα και μελέτη των παρεχόμενων από το κράτος, προκειμένου να υπάρξει ολοκληρωμένη εικόνα για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητά τους. Κάθε προαναφερθέν μέτρο θα μπορούσε να αποτελέσει ξεχωριστή ερευνητική μελέτη, ώστε να διακριβωθεί η συμβολή του στην πρόληψη νεανικής παραβατικότητας, αλλά και γενικώς της παραβατικότητας/εγκληματικότητας, καθώς ως μέτρα πρωτογενής πρόληψης, έχουν στόχο την τροποποίηση και βελτίωση των όρων του ευρύτερου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος των ατόμων, για την

πρόληψη ακόμη κι εκείνων που δεν εμπίπτουν καν στην κατηγορία των «επικίνδυνων»[273](να παρανομήσουν).

Στη συνέχεια της παρούσας εργασίας, μελετώνται τα μέτρα δευτερογενής πρόληψης που λαμβάνει το ελληνικό κράτος, για τη σύγχρονη νεανική παραβατικότητα.

[273] Για τον προσδιορισμό της έννοιας της «επικινδυνότητας», βλ. Αλεξιάδης Σ., «Η επικινδυνότητα του εγκληματία: ένα στοιχείο πλαστό» στο *Μνήμη Χωραφά Ν., Γάφου Η., Γαρδίκα Κ.*, τόμος ΙΙ, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, σελ. 131-151. Επίσης, βλ. από το έργο του Garofalo R., «La Criminologie», όπως παρατίθενται στον Φαρσεδάκη Ι., *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ. 214 και 294-295.

Δευτερογενής παρέμβαση πρόληψης κρατικών φορέων

Το δεύτερο επίπεδο παρέμβασης των κρατικών φορέων, όσον αφορά την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, περιλαμβάνει παρεμβάσεις στη ζωή ανηλίκων ή νέων, για τους οποίους υπάρχουν βάσιμα στοιχεία ότι κινδυνεύουν να οδηγηθούν στην παραβατικότητα, λόγω της κατάστασης στην οποία βρίσκονται (διαβιούν σε ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά, κ.ά.). Ορισμένα μέτρα πρωτογενής πρόληψης που αναφέρθηκαν παραπάνω, θεωρείται ότι παρέχουν και δευτερογενή πρόληψη. Επειδή οι πρωτογενείς και δευτερογενείς αντιδράσεις του κράτους απευθύνονται σε ανηλίκους και νέους που δεν έχουν προβεί σε κάποια παραβατική πράξη, τα όρια του πότε κάποιο μέτρο αποτελεί προσπάθεια πρόληψης σε πρωτογενή ή δευτερογενή επίπεδο, δεν είναι ευδιάκριτα σε ορισμένες περιπτώσεις. Ωστόσο, στη συνέχεια αυτού του υποκεφαλαίου, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού και σύντομης ανάλυσης των δευτερογενών μέτρων πρόληψης που εφαρμόζονται στην σύγχρονη Ελλάδα και τους θεσμούς που έχουν δημιουργηθεί, για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας.

Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Ε.Π.Α.)

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (εφεξής Ε.Π.Α.), λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου και διοικούνται από Συμβούλιο εννέα ή έντεκα μελών (η θητεία τους είναι τριετής), αναλόγως το μέγεθος της πόλης[274]. Ως σκοπό, έχουν την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, οι οποίοι παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά, ή βρίσκονται σε κίνδυνο να παρανομήσουν, ή να γίνουν θύματα αξιόποινων πράξεων, εξ αιτίας ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος, ή άλλων κοινωνικών συνθηκών ή αιτιών, οι οποίες κρίνονται ως δυσμενείς[275]. Παρέχουν στους ανηλίκους υλική και κοινωνική στήριξη, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και εφόσον είναι δυνατό, στέγη, στις Στέγες Φιλοξενίας[276] ανηλίκων που ιδρύουν οι εν λόγω εταιρείες, για την πολύπλευρη υποστήριξη και προστασία τους (γίνεται προσπάθεια σε αυτές τις στέγες να δημιουργηθεί ένα οικογενειακό κλίμα, το οποίο και έχει στερηθεί ο ανήλικος)[277]. Στα καθήκοντα των Ε.Π.Α. συμπεριλαμβάνεται και η οργάνωση διατάξεων, η συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές και η επισήμανση περιπτώσεων ανηλίκων οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο[278], η προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας σε άπορους ανηλίκους και η παροχή δικαστικής βοήθειας σε όσους τη χρειάζονται και είναι μέχρι δεκαοκτώ ετών, μέσω ενός προγράμματος που τρέχει από

[274] Βλέπε αναλυτικά Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, …*, ό.π., 2005, σελ. 165-166.
[275] Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ) (Α.Ν.2724/40 Καν.Δ/γμα της 3.7.43, Ν.2298/95, Ν.2331/95 και Ν.3860/2010 (ΦΕΚ 111 τ. Α))», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολήτηςεγκληματικότητας.aspx .
[276] Μέχρι στιγμής Στέγες Φιλοξενίας ανηλίκων διαθέτουν οι Ε.Π.Α. Αθήνας, Πειραιά, Ηρακλείου Κρήτης, Καρδίτσας, Αλεξανδρούπολης, Κοζάνης και Βόλου.
[277] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 177.
[278] Όπου η έννοια του «κινδύνου» προσδιορίζεται από την εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης της 10/03/1978, με αριθμό πρωτοκόλλου 33579.

εθελοντές δικηγόρους στην Ε.Π.Α. Αθηνών (το οποίο επιδεικνύει ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα ηθικής και κοινωνικής αποκατάστασης εγκαταλειμμένων ανηλίκων)[279].

Ως προς την αποτελεσματικότητά τους στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, αλλά και την προστασία των ατόμων που διαβιούν στις Στέγες Φιλοξενίας, από τον κοινωνικό στιγματισμό (εκτός των ανωτέρω, δηλαδή υλική και κοινωνική φροντίδα κ.ά.), οι Ε.Π.Α. κρίνεται ότι παράγουν γενικά θετικό έργο[280]. Ωστόσο κι εδώ λείπει η περαιτέρω διερεύνηση της λειτουργίας τους, μέσω επιστημονικής έρευνας, προκειμένου να ειπωθεί με ακρίβεια η έκταση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών και η επάρκεια των προγραμμάτων τους. Σε επιστολή της, η Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ε.Π.Α. Αθηνών, Πανταζή-Μελίστα Ειρήνη, προς τη Γενική Διευθύντρια Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, τον Ιούνιο του 2008 αρχικά και τον Δεκέμβριο του2009 στη νέα διοίκηση έπειτα[281], επισήμανε ότι προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των Ε.Π.Α. στην πρόληψη της παραβατικότητας και θυματοποίησης ανηλίκων, θα πρέπει να προσληφθεί ικανοποιητικός αριθμός κοινωνικών λειτουργών, προς κάλυψη του μεγάλου αριθμού των περιπτώσεων που επιλαμβάνεται η κοινωνική υπηρεσία των Ε.Π.Α., λόγω του ότι δεν έχει ακόμη

[279] Βλέπε σχετικά Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, …*, ό.π., 2005, σελ. 165-166 και Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.177-178.
[280] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.178.
[281] Βλέπε Δράσεις μελών ΔΣ – Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών, «Το Δ.Σ. της Ε.Π.Α.Α. στις 6-6-2008 απέστειλε στις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείο Δικαιοσύνης προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων και για την αποτελεσματικότερη επιτέλεση του σκοπού τους. Το ίδιο έγγραφο στάλθηκε και στη νέα διοίκηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τον Δεκέμβριο του 2009.», Παρεμβάσεις και δραστηριότητες του Δ.Σ. και των μελών του, Δημοσιεύματα για θέματα ανηλίκων, συγκεκριμένα στην http://www.epaa.gr/doc/3.pdf .

ιδρυθεί (παρόλο που προβλέπεται από το νόμο, από το 1996[282]) Κοινωνική Υπηρεσία με κατάλληλη σύσταση και οργάνωση σε κάθε πρωτοδικείο. Μεταξύ των καθηκόντων των κοινωνικών λειτουργών της Ε.Π.Α., είναι οι κατ' οίκον επισκέψεις, οι επισκέψεις σε σχολεία και η καταγραφή της προόδου των ανηλίκων εκεί, η σύνταξη εκθέσεων κοινωνικής έρευνας, η συμβουλευτική και υποστήριξη, η διαμεσολάβηση προκειμένου να εξομαλυνθούν διαφορές μεταξύ γονέων και ανηλίκων, η επίβλεψη και μέριμνα για την κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση του ανηλίκου κ.ά. Όπως αναδεικνύει η συγκεκριμένη επιστολή, από το πλέον κατάλληλο άτομο να μιλήσει για την πραγματική εικόνα του έργου των Ε.Π.Α., η έλλειψη προσωπικού και σύστασης αρμόδιας Κοινωνικής Υπηρεσίας, δημιουργεί σημαντικό πρόβλημα στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, λόγω φόρτου εργασίας και μειωμένου προσωπικού. Επιπροσθέτως, στην επιστολή αναφέρεται γραπτώς η ανάγκη πρόσληψης επιστημόνων ψυχολογίας, οι οποίοι θα μεριμνούν για την απαραίτητη για τη δικαστική κρίση, ψυχοδιαγνωστική εκτίμηση του ανηλίκου (θύματος παραμέλησης, εγκατάλειψης, κακοποίησης κ.ά.) και την υποστήριξή του στις Στέγες Φιλοξενίας. Ακόμη, στην επιστολή επισημαίνεται η χρησιμότητα ύπαρξης δικηγόρων, εξειδικευμένων σε θέματα παραβατικότητας και θυματοποίησης ανηλίκων, εθελοντών εκπαιδευμένων σχετικά με τις ανάγκες και τα προβλήματα αυτής της κατηγορίας ανηλίκων, με σκοπό την συστηματική παροχή υπηρεσιών υπο την επίβλεψη της Ε.Π.Α., αλλά και εξειδικευμένου, σε θέματα ανηλίκων, φυλλακτικού προσωπικού για τις Στέγες Φιλοξενίας. Σχετικά με τη λειτουργία των στεγών ειδικότερα, αναφέρεται ότι πρέπει να ληφθεί μέριμνα προκειμένου να υπάρξει η κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή σε αυτές (δεδομένο που σημαίνει ότι δεν υπάρχει), αλλά και για τη στελέχωσή τους με επαρκή αριθμό ατόμων

[282] Από το άρθρο 49 του Ν2447/96 συγκεκριμένα.

(δεδομένο που σημαίνει ότι υπάρχει έλλειψη στις ήδη υπάρχουσες δομές), τα οποία θα πρέπει να λαμβάνουν τακτική εκπαίδευση σε θέματα ανηλίκων (τις ανάγκες ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο, τα δικαιώματά τους, την μέθοδο παρέμβασης και αξιολόγησης κάθε περίπτωσης ανηλίκου που διαμένει στη στέγη κ.ά.). Επίσης, ότι θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα για τη λειτουργία προγραμμάτων μέσα στη στέγη, τα οποία θα βοηθούν τους ανηλίκους να διαμορφώσουν σωστά τον χαρακτήρα τους (να κοινωνικοποιηθούν με τρόπο ώστε να αναπτύσσουν κομφορμιστική συμπεριφορά) και στην ομαλή ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό.

Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων λειτουργεί στην έδρα κάθε πρωτοδικείου (όπου υπάρχει και δικαστήριο ανηλίκων) και εποπτεύεται από τον δικαστή ανηλίκων[283]. Σκοπός της ίδρυσής της, είναι η εξωϊδρυματική μεταχείριση ανηλίκων που έχουν παρανομήσει, αλλά και ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο να παρανομήσουν ή να γίνουν θύματα αξιόποινων πράξεων[284]. Έργο των επιμελητών ανηλίκων σε προληπτικό επίπεδο, δηλαδή για τους ανηλίκους που δεν έχουν προβεί σε κάποια παραβατική πράξη, αλλά υπάρχει κίνδυνος να το κάνουν για τους λόγους που προαναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, είναι η παροχή πολύπλευρης στήριξης σε εκείνους και την οικογένειά τους (εφόσον υπάρχει οικογένεια). Ο επιμελητής ανηλίκων, κατόπιν αίτησης ενδιαφερόμενων ή αναφοράς του ίδιου για περίπτωση ανηλίκου που εντόπισε και φέρει αυτά τα κοινωνικά (ή αντικοινωνικά) χαρακτηριστικά, διεξάγει κοινωνική έρευνα για να συλλέξει στοιχεία σχετικά με τους όρους διαβίωσης του ανηλίκου, την προσωπικότητά του και τις οικογενειακές, σχολικές και εργασιακές σχέσεις του[285]. Έπειτα, παραδίδει τη γνωμάτευσή του στον δικαστή ανηλίκων, ο οποίος και ορίζει ένα κατάλληλο μέτρο για τον συγκεκριμένο ανήλικο. Στην περίπτωση που του ζητηθεί από τον δικαστή, ο επιμελητής αναλαμβάνει την επιμέλεια του ανηλίκου, προκειμένου να κοινωνικοποιηθεί σωστά. Διατηρεί το ατομικό δελτίο εξέλιξης του νέου και ανά εξάμηνο συντάσσει και

[283] Η υπηρεσία συστήθηκε με το Ν 378/1976 ως κλάδος και με το μεταγενέστερο ΠΔ 49/1979 οριοθετήθηκε ο τρόπος λειτουργίας της.
[284] Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ (Ν.378/76 (ΦΕΚ 171/Α) Π.Δ.49/79 (ΦΕΚ 11/79/Α)», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολήτηςεγκληματικότητας.aspx .
[285] Βλέπε αναλυτικά Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.184-185, καθώς και Τρωϊάννου – Λουλά Α., *Η Ποινική Νομοθεσία των Ανηλίκων*, β΄ έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Σάκκουλα, 1995, σελ. 381-382.

υποβάλλει σχετική έκθεση, προκειμένου να αρθεί ή να παραταθεί το μέτρο αυτό από τον δικαστή[286]. Στον καθαρά προληπτικό ρόλο τους, οι επιμελητές ανηλίκων μπορούν να προβούν σε άσκηση ελέγχου σε κινηματογράφους και γενικώς κέντρα ψυχαγωγίας για εξακρίβωση παρουσίας ανηλίκων. Επίσης, προγραμματίζουν και υλοποιούν ενημερωτικά σεμινάρια για άτομα που ενδιαφέρονται να συνεισφέρουν στον τομέα της πρόληψης, μέσω συνεργασίας με τους επιμελητές και της παροχής πληροφοριών σε εκείνους, προκειμένου να έχουν ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με την εξέλιξη της συμπεριφοράς ενός αριθμού περιπτώσεων ανηλίκων της περιοχής τους και να μπορούν να επιληφθούν ανά πάσα στιγμή σε όποια προβληματική κατάσταση προκύψει και εμπίπτει στο πεδίο αρμοδιότητάς τους[287].

Η αποτελεσματικότητα του θεσμού αυτού στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, μειώνεται από τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σε πολλά επίπεδα. Από τα προβλεπόμενα από το νόμο, ελάχιστα εφαρμόσθηκαν, κι αυτά «ελλιπή και αλλοιωμένα», όπως αναφέρει και ο Ευστρατιάδης Σ., επιμελητής ανηλίκων στο Δικαστήριο Ανηλίκων Αθήνας[288]. Σύμφωνα με αυτόν, η υπηρεσία σταδιακά έχει υποβαθμιστεί σε «διεκπεραιωτικό γραφείο εμπειρικά συντασσόμενων εκθέσεων κοινωνικών ερευνών ή ατομικών δελτίων», έπειτα από εισαγγελική παραπομπή σε υποθέσεις πρόληψης ή σε παραπεμπτικά προς εκδίκαση από το Δικαστήριο Ανηλίκων. Το κυριότερο πρόβλημα, αποτελεί το μειωμένο προσωπικό και ο μεγάλος όγκος περιπτώσεων ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο και χρήζουν

[286] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.186.
[287] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.186.
[288] Στο Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr .

επιμέλειας, αλλά και παραβατικών ανηλίκων[289]. Αυτό έχει ως συνέπεια, οι επιμελητές να αναλώνονται σε υποθέσεις καταστολής της παραβατικότητας ανηλίκων κυρίως, παρά σε δραστηριότητες στον τομέα της πρόληψης[290] και ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις, η εξέταση της κάθε υπόθεσης να εξαντλείται σε μία μόλις συνάντηση του ανήλικου με τον επιμελητή, εξαιτίας του μικρού χρονικού περιθωρίου μέχρι την εκδίκασή της[291]. Επιπλέον σημαντικό πρόβλημα, αποτελεί και η ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση και εξειδίκευση των επιμελητών, ώστε να υπάρξει εναρμόνιση των υπηρεσιακών καθηκόντων τους, με τα νέα κοινωνικά δεδομένα (ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός, αύξηση παραβατικότητας, οικονομική κρίση, κ.ά.), αλλά και για τον επιτυχή τρόπο προσέγγισης και παρέμβασής τους σε θέματα που αφορούν άμεσα τον ανήλικο που βρίσκεται σε κίνδυνο και έχουν να κάνουν είτε με κοινωνικής, είτε με ψυχολογικής φύσεως προβλήματα που αυτός αντιμετωπίζει[292]. Κριτική ασκείται επιπροσθέτως στα κριτήρια με βάση τα οποία κρίνεται ο «ανήλικος που βρίσκεται σε κίνδυνο», καθώς οι εκθέσεις επιμελητών που τα αποκαλύπτουν, είναι απόρρητες,

[289] Καραμανώλη Ε., «Χωρίς επιμέλεια οι ανήλικοι παραβάτες», *Η Καθημερινή*, 10/12/2006, διαθέσιμο στην http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227 και Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr .Επίσης, Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.187.

[290] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.187.

[291] Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr .

[292] Βλέπε Πυκνή Μ. (επιμελήτρια ανηλίκων Πειραιά), «Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Επιμελητών Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης», *The art of crime*, 13/02/2010, διαθέσιμο στην http://www.theartofcrime.gr/?pgtp=1&aid=1261992781 . Επίσης, Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr

αλλά και δεν έχει γίνει κάποια επιστημονική έρευνα που θα το αποκάλυπτε[293]. Όπως αποκαλύπτει ο Ευστρατιάδης Σ.[294], το ατομικό δελτίο που υφίσταται, ανταποκρίνεται σε αντεγκληματολογικές θεωρήσεις μιας διαφορετικής πολιτικής, μιας άλλης εποχής (δεκαετίας '70) και περιλαμβάνει ανθρωπολογικά-σωματοτυπικά στοιχεία και ψυχιατρική εξέταση, βασιζόμενο σε επιρροές από την Ιταλική Θετικιστική Εγκληματολογική Σχολή και την a priori αποδοχή, ότι ο παραβατικός ανήλικος φέρει αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (σωματοτυπικά στοιχεία ή ψυχοπαθολογική προσωπικότητα). Αυτή η στερεοτυπική και ξεπερασμένη αντίληψη και εφαρμογή, θα πρέπει να εκσυγχρονιστεί, ώστε το ατομικό δελτίο ανηλίκων να συνάδει με τα σύγχρονα επιστημονικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής (τη μεγάλη εισροή μεταναστών, τη ραγδαία εξάπλωση των ναρκωτικών σε ηλικίες κάτω των δεκαεπτά ετών κ.ά.).

Παρά τα παραπάνω μειονεκτήματα που πρέπει να διορθωθούν, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αποτελεί καίριο σημείο αναφοράς ενός κράτους δικαίου και ως τέτοιο πρέπει να προωθείται (και όχι να υποβαθμίζεται η λειτουργία του, όπως παρατηρείται ότι συμβαίνει). Ο επιμελητής είναι εκείνος που έχει τη δυνατότητα να οικοδομήσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο ο οποίος βρίσκεται σε κίνδυνο, υπό καθεστώς εμπιστευτικότητας και σεβασμού της προσωπικότητάς του και εκείνος που προτείνει μέτρα με μοναδικό κριτήριο την συναισθηματική ισορροπία του

---

[293] Ενδιαφέρουσα ωστόσο, είναι η εικόνα που δίνει πάνω σε αυτό το ζήτημα η Πλατή Ζ., επιμελήτρια ανηλίκων Πειραιά, στο «Άσκηση αναμορφωτικών μέτρων», στο *Πρόληψη-Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων* (επιμ. Μπεζέ Λ.), Εισηγήσεις Συμποσίου Αθηνών 14-16/10/88, εκδ. Σάκκουλα, 1990, σελ. 276-277, όπως παραβάλλεται και από τον Γεωργούλα Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.187-188. Σύμφωνα με αυτή την εικόνα, ο ανήλικος που βρίσκεται σε κίνδυνο, παρουσιάζεται «παραμελημένος, κακοποιημένος», να έχει υποστεί «συναισθηματική παραμέληση, απόλυτη πολλές φορές εγκατάλειψη», παρουσιάζει «συνεχή ανυπακοή, επαναστατικότητα, απουσία από το σχολείο, την εργασία, το σπίτι, περιοδική εγκατάλειψη του σπιτιού, χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ […]» κ.ά.

[294] Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr .

ανηλίκου και την κοινωνική του επανένταξη, βρισκόμενος δίπλα του και όχι απέναντί του. Όπως επισημαίνει και ο Ευστρατιάδης Σ., εκπροσωπεί την «κρατική φροντίδα, το τελευταίο ανάχωμα πριν οδηγηθεί ο ανήλικος στην υιοθέτηση μιας παραβατικής ταυτότητας του εγώ»[295].

[295] Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr . Ωστόσο, σήμερα λειτουργεί μόνο ένα Ίδρυμα Αγωγής Αρρένων στο Βόλο.

Ιδρύματα Αγωγής

Τα Ιδρύματα Αγωγής υπήρξαν για πολλά χρόνια[296] το κυριότερο μέτρο θεσμικής αντιμετώπισης του ανήλικου που βρισκόταν σε κίνδυνο ή που έχει παραβατήσει. Δημιουργήθηκαν για να φιλοξενήσουν παραβατικούς ανηλίκους ή ανηλίκους που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, με σκοπό την αγωγή, κοινωνική στήριξη, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτισή τους[297]. Αυτό σημαίνει, ότι σε αυτά τα ιδρύματα συμβιώνουν ανήλικοι που τους έχει επιβληθεί έπειτα από παραβατική πράξη ως αναμορφωτικό μέτρο ο εγκλεισμός στο ίδρυμα (σε περίπτωση που κανένα άλλο αναμορφωτικό μέτρο δεν επαρκεί, αλλά παράλληλα δε συντρέχει και σημαντικός λόγος για εγκλεισμό του σε κατάστημα κράτησης), με ανηλίκους, οι οποίοι προηγουμένως διαβίωναν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων που τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις. Σε αυτά τα Ιδρύματα οι ανήλικοι φοιτούν σε σχολείο εντός ή εκτός του χώρου τους, μετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και λαμβάνουν μέρος σε πολιτιστικές, ψυχαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες[298].

Οι αντιδράσεις από τον επιστημονικό χώρο, αλλά και από άτομα που έχουν γνώση της λειτουργίας του χώρου, για την επιβολή του συγκεκριμένου μέτρου στο επίπεδο της πρόληψης, είναι πολλές και ποικίλες, εκ των οποίων οι περισσότερες

---

[296] Βλέπε σχετικά με την ιστορική αναδρομή τους Γεωργούλα Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.188.

[297] Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (Ν.2298/95, ΦΕΚ 62 Α΄ και Ν.3860/2010 (ΦΕΚ 111 τ.Α))», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολήτηςεγκληματικότητας.aspx .

[298] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.188-9 και Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (Ν.2298/95, ΦΕΚ 62 Α΄ και Ν.3860/2010 (ΦΕΚ 111 τ.Α))», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολήτηςεγκληματικότητας.aspx .

αρνητικές. Η κριτική συγκεντρώνεται κυρίως στο περιβάλλον του ιδρύματος, το οποίο δεν ενδείκνυται για συναισθηματική κάλυψη και κατανόηση του ανηλίκου που βρίσκεται σε κίνδυνο, καθώς ο ίδιος βρίσκεται εκεί παρά την θέλησή του, καλούμενος να τηρήσει ένα πρόγραμμα το οποίο δεν έχει επιλέξει, συγχρωτίζεται με ανηλίκους οι οποίοι βρίσκονται εκεί με σκοπό να τιμωρηθούν, γεγονός που του δημιουργεί την εντύπωση ότι τιμωρείται για κάτι δίχως να έφταιξε και πειθαρχείται σε μία πειθαρχία που δεν βασίζεται στην επιλογή του, αλλά στον καταναγκασμό[299]. Όλο αυτό το κλίμα, καθώς και ο συγχρωτισμός με ανηλίκους οι οποίοι έχουν προβεί σε παραβατικές πράξεις, μπορεί να έχουν ολέθριες συνέπειες για τον ανήλικο που βρίσκεται σε κίνδυνο, ο οποίος μπορεί να αντιδράσει ακριβώς με την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς ή με την «ιδρυματοποίηση» στο περιβάλλον του Ιδρύματος Αγωγής[300]. Μάλιστα, το 1997 η Ειδική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας των ανηλίκων, εισηγήθηκε την άμεση διακοπή της λειτουργίας των Ιδρυμάτων, καθώς διαπιστώθηκε ότι δεν προσφέρουν αποτελεσματικό (εκτιμώντας τους στόχους και το βαθμό προσέγγισής τους) και αποδοτικό (εκτιμώντας το κόστος λειτουργίας τους σε σχέση με τα οφέλη που προσφέρουν) έργο[301].

[299] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.189-190.
[300] Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.190.
[301] Βλέπε αναλυτικά Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, …, ό.π., 2000, σελ.191-192 και για ολόκληρο το κείμενο της εισήγησης, στο Παράρτημα σελ. 357-359.

Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.)

Το εν λόγω Συμβούλιο, η συγκρότηση των μελών του[302] οποίου εκκρεμεί λόγω της πρόσφατης απόφασης ίδρυσής του (το καλοκαίρι του 2010, με το Ν. 3860/2010), έχει ως σκοπό το συντονισμό και την οργάνωση δράσεων για θέματα πρόληψης και αντιμετώπισης της θυματοποίησης, αλλά και της παραβατικότητας των ανηλίκων, καθώς και την εισήγηση προτάσεων και γνωμοδότηση στον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για ζητήματα τέτοιου περιεχομένου[303]. Το έργο του περιλαμβάνει επίβλεψη του έργου των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων πανελλαδικά, την οργάνωση ενός ενιαίου δικτύου συνεργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, που θα περιλαμβάνει οργανισμούς και υπηρεσίες, Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, ερευνητικά και εκπαιδευτικά κέντρα, κοινωνικούς, επιστημονικούς και παραγωγικούς φορείς, δημόσιους ή ιδιωτικούς, καθώς επίσης και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που έχουν ως αντικείμενο την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της παραβατικότητας των ανηλίκων, συγκέντρωση και επεξεργασία καταγγελιών κακοποίησης ή εγκατάλειψης ανηλίκων, σε συνεργασία με φορείς που δραστηριοποιούνται σε αυτό το χώρο, μελέτη θεμάτων θυματοποίησης και παραβατικότητας ανηλίκων και εισήγηση για την πρόληψη και αντιμετώπισή τους, οργάνωση της εφαρμογής νέων θεραπευτικών ή αναμορφωτικών μέτρων μέσω των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων, οργάνωση εθελοντισμού με πεδίο αναφοράς τη στήριξη ανηλίκων και υλοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, διαμόρφωση και συντονισμό μηχανισμών

[302] Θα είναι ενδεκαμελές και η συμμετοχή τους είναι τιμητική άμισθη.
[303] Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α. «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων»», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΑΡΧΙΚΗ/ΚΕΣΑΘΕΑ.aspx .

ανίχνευσης της κακοποίησης των παιδιών, σε συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, τήρηση στατιστικών στοιχείων σε πανελλαδικό επίπεδο, εισηγήσεις στον αρμόδιο υπουργό για πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της θυματοποίησης και παραβατικότητας ανηλίκων, διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση της λειτουργίας των Ιδρυμάτων Αγωγής ανηλίκων και των Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων και υποβολή ετήσιας έκθεσης για το έργο του στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων[304].

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η συγκρότηση των μελών του Συμβουλίου δεν έχει γίνει ακόμη, ώστε να οργανωθεί και να ξεκινήσει να παράγει έργο, το οποίο θα μπορούσε στο παρόν σημείο να αξιολογηθεί ως προς την αποτελεσματικότητά του. Δεν έχουν προσδιορισθεί ακόμη θέματα όπως είναι η οργάνωσή του, η λειτουργία του και η στελέχωσή του[305]. Η ίδρυσή του ωστόσο, αποτελεί πολύ σημαντικό μέτρο, καθώς πρώτη φορά επιχειρείται η ίδρυση ενός οργανωμένου κεντρικού φορέα, που να μπορεί να γνωμοδοτεί στον υπουργό και να προτείνει μακροπρόθεσμα την αντεγκληματική πολιτική, να συνεργάζεται μέσω ενός ενιαίου δικτύου με φορείς από διάφορες βαθμίδες και να προωθεί μέτρα προληπτικού χαρακτήρα, αποκλειστικά για την περίπτωση των ανηλίκων. Ο θετικός χαρακτήρας και σκοπός της δημιουργίας του όμως, έρχεται σε σύγκρουση με τον τίτλο του Συμβουλίου, καθώς γίνεται χρήση του όρου «εγκληματικότητα ανηλίκων» αντί για «παραβατικότητα ανηλίκων», ο οποίος χρησιμοποιείται εσκεμμένα τα τελευταία

[304] Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α. «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων»», Σωφρονιστικό Σύστημα - Πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, στην http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΑΡΧΙΚΗ/ΚΕΣΑΘΕΑ.aspx .
[305] Όπως παρατηρείται και από τον Συνήγορο και τον Βοηθό του Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κ. Καμίνη Γ. και Μόσχο Γ., σε επιστολή τους προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Καστανίδη Χ., την 1/04/2010, στη σελ. 8, που βρίσκεται διαθέσιμη και στο Διαδίκτυο, στην http://www.0-18.gr/gia-megaloys/deltia-typoy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon/ .

χρόνια, προς αποφυγήν του αρνητικού στιγματισμού. Σημαντικές είναι οι παρατηρήσεις που έγιναν από τον Συνήγορο του Πολίτη και τον Βοηθό του Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κ. Καμίνη Γ. και Μόσχο Γ. αντίστοιχα, σχετικά με το έργο που προβλέπεται να επιτελέσει το Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.[306]. Ωστόσο, αναμένεται η εκκίνηση της παραγωγής του έργου του, το οποίο προμηνύεται θετικό.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, θα πρέπει να επισημανθεί για μία ακόμη φορά η ανάγκη επιπλέον έρευνας για την αξιολόγηση και αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών από τους παραπάνω φορείς. Με ικανοποίηση παρατηρείται, ότι ο επιστημονικός χώρος, όπως και τα άτομα που απασχολούνται στους παραπάνω φορείς και βρίσκονται σε καίριες θέσεις για την αντιμετώπιση και πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας (καθώς, δυστυχώς διαπλέκονται), δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον, κάνουν σημαντικές παρεμβάσεις, καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες να προωθήσουν την υψηλότερη δυνατή ποιότητα στις παρεχόμενες υπηρεσίες, έχοντας γνώση και συναίσθηση της ευθύνης τους, απέναντι σε αυτούς τους ανηλίκους. Η εργασία τους αποτελεί λειτούργημα και ως τέτοιο φαίνεται να εκλαμβάνεται και από τους ίδιους, με αποτέλεσμα να μην εφησυχάζονται, αλλά να προσπαθούν διαρκώς για την αναβάθμιση, τόσο σε προσωπικό επίπεδο, με τον εντοπισμό κενών γνώσης και την προσπάθεια συνεχούς εκπαίδευσης για να τα καλύψουν, όσο και σε επίπεδο υπηρεσίας, με τον εντοπισμό προβλημάτων

[306] Ειδικότερα, οι παρατηρήσεις αφορούν τον προβληματισμό σχετικά με τον τίτλο του Συμβουλίου, καθώς γίνεται χρήση του όρου «εγκληματικότητα ανηλίκων», τον προβληματισμό σχετικά με την επίβλεψη των Ε.Π.Α. που είναι νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου από το ΚΕΣΑΘΕΑ που είναι ιδιωτικού δικαίου κ.ά. Βλέπε αναλυτικά επιστολή κ. Καμίνη Γ. και Μόσχου Γ., προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Καστανίδη Χ., την 1/04/2010, που βρίσκεται διαθέσιμη στο Διαδίκτυο, στην http://www.0-18.gr/gia-megaloys/deltia-typoy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon/.

λειτουργίας της, την εξεύρεση λύσεων και τις συστάσεις/προτάσεις στον αρμόδιο υπουργό για την επίλυση των προβληματικών καταστάσεων που δημιουργούνται, για την αναβάθμιση των παρεχόμενων και την καλύτερη αποτελεσματικότητά τους. Εκτός της προσπάθειας αναβάθμισης των ήδη υπαρχόντων θεσμών, γίνονται κατά καιρούς και αξιόλογες προτάσεις για ίδρυση νέων δομών ή εφαρμογή νέων μέτρων, που θα συμβάλλουν με τη σειρά τους στην αποτελεσματική πρόληψη παραβατικότητας ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο, από την επιστημονική κοινότητα[307].

[307] Βλέπε για παράδειγμα σχέδιο νόμου που έχει συνταχθεί από ειδική επιτροπή για τη σύσταση «Μονάδων Μέριμνας και Αγωγής της Νεότητας», στο Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων,* …, ό.π., 2005, στο Παράρτημα σελ. 193-199.

ΙΙΙ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Κρατικές παρεμβάσεις πρωτογενής πρόληψης

Τα μέτρα που λαμβάνονται από κρατικούς φορείς για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας σε πρωτογενές επίπεδο, συνοψίζονται στην επιδοματική ενισχυτική πολιτική, κοινωνική στεγαστική πολιτική, στην πολιτική πρόσβασης στην Υγεία και την περίθαλψη, σε μέτρα για την απασχόληση, σε μέτρα στο σχολικό περιβάλλον, σε προγράμματα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, σε υποστηρικτικές δομές και σε μέτρα για το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή, ως επί το πλείστον. Οι πολιτικές που επιχειρούνται και υλοποιούνται μέσω αυτών των μέτρων, είναι κοινωνική πολιτική, οικογενειακή πολιτική, ειδική πολιτική για τους ανηλίκους και ειδική πολιτική για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Ως στόχο, έχουν τα εξής:

- Την πρόληψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (όλων των κοινωνικών ομάδων),
- Την καταπολέμηση της επαιτείας και αλητείας,
- Την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, μέσω δημιουργίας προϋποθέσεων ισότιμης συμμετοχής των ατόμων (αλλοδαπών, γυναικών, κ.ά.) στην κοινωνική και οικονομική ζωή,
- Την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης,
- Την εξασφάλιση στέγης,
- Τον εντοπισμό, την καταγραφή και την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων (μέσω υλικής, οικονομικής, νομικής, ψυχολογικής, συμβουλευτικής, κοινωνικής, κ.ά. στήριξης),

- Την μείωση του αισθήματος ανασφάλειας τόσο των ανηλίκων, όσο και των ενηλίκων,
- Την ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών,
- Την καταπολέμηση της υπογεννητικότητας,
- Την κοινωνική προστασία σε άτομα που περιέρχονται σε κατάσταση ανάγκης,
- Την προώθηση, εξασφάλιση και προστασία της εργασίας για την καταπολέμηση της ανεργίας,
- Την προώθηση της γνώσης, την κατάρτιση και την μόρφωση μέσω της (δωρεάν) εκπαίδευσης ισότιμα σε όλα τα άτομα/ανηλίκους της κοινωνίας, ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκεύματος ή κοινωνικής, φυσικής και διανοητικής κατάστασης,
- Την εύρυθμη λειτουργία και τη διαμόρφωση θετικού κλίματος στο σχολείο,
- Την μείωση της πιθανότητας σχολικής αποτυχίας, διαρροής και αποκλεισμού με αυτό τον τρόπο από την εργασία ή την κοινωνική ζωή γενικότερα,
- Την ανάδειξη, καλλιέργεια και ανάπτυξη των ενδιαφερόντων και δεξιοτήτων, την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και την τεχνομάθεια των ανηλίκων στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος,
- Την πρόληψη φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, ενισχύοντας τις αντιστάσεις μαθητών σε προκλήσεις, ενδυναμώνοντάς τους μέσω πληροφόρησης σε διάφορα θέματα, όπως τα ναρκωτικά, επισήμανσης των συνεπειών τους και παραγωγής υγιών προτύπων συμπεριφοράς,
- Την ενδυνάμωση των νέων και την προετοιμασίας τους για την ενήλικη κοινωνική ζωή, μέσω της παροχής Αγωγής Υγείας,
- Την προαγωγή της φυσικής, κοινωνικής και ψυχικής υγείας των ανηλίκων,

- Την ψυχοσυναισθηματική, συμβουλευτική και κοινωνική υποστήριξη αυτών και της οικογένειάς τους,
- Την συνεχόμενη εκπαίδευση, κατάρτιση, αλλά και συμβουλευτική (ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν με επιτυχία στον ρόλο τους) και ενημέρωση εκπαιδευτικών, διευθυντών σχολείων και εκπαιδευτικών φορέων, γονέων και ανηλίκων, σε θέματα που αφορούν τους ανηλίκους κάθε κοινωνικής ομάδας,
- Την συνεργασία μεταξύ γονέων, εκπαιδευτικών και ειδικών επιστημόνων, για θέματα που αφορούν ή απασχολούν τους ανηλίκους,
- Την βελτίωση της επικοινωνίας στην οικογένεια μέσω προαγωγής της γνώσης των γονέων, σχετικά με τις ψυχικές, κοινωνικές, πνευματικές και άλλες ανάγκες των ανηλίκων/εφήβων παιδιών τους, σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους,
- Την εκπαίδευση για έγκαιρη και έγκυρη διάγνωση και αντιμετώπιση δύσκολων/προβληματικών/αντικοινωνικών συμπεριφορών των ανηλίκων,
- Την υποστήριξη και προώθηση της ανάπτυξης (μέσω εκπαίδευσης και αποκατάστασης) των ανηλίκων με αναπτυξιακές δυσκολίες, δυσκολίες μάθησης, αλλά και προβλήματα συμπεριφοράς,
- Την αξιολόγηση των γνωστικών και σχολικών ικανοτήτων, της σχολικής ετοιμότητας, της συναισθηματικής κατάστασης, της συμπεριφοράς και της αυτοεκτίμησης του ανηλίκου,
- Τη διευθέτηση του χρόνου των ανηλίκων με δημιουργική απασχόληση, ώστε να διοχετευθεί η ορμή που διακρίνει την ανηλικότητα, σε σύννομες και δημιουργικές δραστηριότητες,
- Την εκμάθηση κυκλοφοριακής αγωγής, ώστε να προληφθούν οι παραβάσεις που σχετίζονται με τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας,

- Την πρόληψη της κατάχρησης εξαρτησιογόνων ουσιών (νόμιμων και μη),
- Την εκπαιδευτική πληροφόρηση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την πληροφόρηση για θέσεις εργασίας και την εκμάθηση τεχνικών αναζήτησης εργασίας,
- Την σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας,
- Την προσπάθεια συνδυασμού επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής,
- Την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση σε διάφορα θέματα, όπως διαπολιτισμικά, κοινωνικής αλληλεγγύης, ισότητας των φύλων, ναρκωτικών ουσιών, ψυχικής υγείας, κ.ά.
- Την προσπάθεια εκπαίδευσης, κατάρτισης, επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ενσωμάτωσης μειονοτήτων (Ρομά, αλλοδαπούς, κ.ά.) ή κοινωνικά ευπαθών ομάδων (ανέργους, άτομα με ειδικές ανάγκες, μονογονεϊκές οικογένειες, κ.ά.), μέσω υλοποίησης σχετικών προγραμμάτων (σε εθνικό, αποκεντρωμένο κεντρικό και τοπικό επίπεδο),
- Την ενεργό συμμετοχή ανηλίκων και νέων στην βελτίωση και ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας τους και την έκφραση της άποψής τους σε θέματα που τους αφορούν,
- Την προώθηση της επιστημονικής έρευνας και της υιοθέτησης και εφαρμογής καινοτόμων προγραμμάτων για τους ανηλίκους,
- Την προώθηση της υγείας, μέσω ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης (σε έχοντες και μη, ασφαλιστική κάλυψη), αλλά και ψυχικής υγείας μέσω υπηρεσιών, ή επιδοματικής πολιτικής (ώστε είτε να καλυφθούν κάποια από τα έξοδα των γονέων, δεδομένων των παραπάνω αναγκών σε φάρμακα ή άλλα αναγκαία και της αναγκαστικής μειωμένης εργασίας για την περιποίηση και ανατροφή του παιδιού, το οποίο βρισκόμενο σε μειονεκτική

θέση είναι δυνατό να αναπτύξει αντικοινωνική συμπεριφορά σε μία προσπάθειά του για απόκτηση δύναμης και κύρους, όπως υποστηρίζει και ο Adler A. στην θεωρία του[308], ή αν ο παθόντας/μειονεκτούντας δεν είναι ο ανήλικος, μπορεί είτε να εισπράξει το αρνητικό κλίμα που πιθανόν να επικρατεί στο σπίτι και να τον κάνει να αναπτύξει αντικοινωνική συμπεριφορά, είτε να αναγκαστεί να προβεί σε παράνομες δραστηριότητες προκειμένου να συνεισφέρει στο σπίτι ή να αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά ως αντίδραση στην παραμέλησή του),

- Την κοινωνική ασφάλιση,
- Την καταγραφή των αναγκών που υπάρχουν στον εκάστοτε χώρο, τον σχεδιασμό δράσεων κοινωνικής συνοχής ή ένταξης ή αλληλεγγύης, σε συνεργασία με τους πολίτες και την προσπάθεια διευκόλυνσης της πρόσβασης ατόμων σε υπηρεσίες που τους αφορούν,
- Την προσπάθεια δημιουργίας ενός δικτύου, ικανού να ανταποκρίνεται στην παροχή υπηρεσιών επείγουσας κοινωνικής προστασίας σε άτομα που το έχουν ανάγκη (συνεργασία και διασύνδεση με υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας, εκπαίδευσης και απασχόλησης),
- Την υγιή κοινωνικοποίηση των ανηλίκων, τόσο στα πλαίσια της οικογένειας, όσο και στα πλαίσια του σχολείου και της κοινωνίας γενικότερα,
- Την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, μέσω της οικιστικής και περιβαλλοντικής ανάπλασης, ώστε να προωθηθεί η οικονομική, αθλητική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των γεωγραφικών περιοχών, να βελτιωθεί η εικόνα τους και να μειωθούν οι ευκαιρίες και οι πιθανότητες διάπραξης παραβατικών δράσεων,

[308] Βλέπε αναλυτικά για τη θεωρία του Adler A., στο μέρος Α΄ της παρούσας εργασίας, κεφάλαιο ΙΙΙ, υποκεφάλαιο 2, σελ. 40-41.

- Την περιστασιακή πρόληψη,
- Την καταπολέμηση των κοινωνικών παραγόντων που εξωθούν τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες στην παραβατικότητα (μέσω κοινωνικής πολιτικής),
- Την σχεδίαση και προώθηση ειδικών δράσεων σε τοπικό επίπεδο για την πρόληψη της παραβατικότητας και την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, της βίας στην οικογένεια, του κοινωνικού αποκλεισμού, της κοινωνικής ανασφάλειας, την ενίσχυση προγραμμάτων μέριμνας για εγκαταλειμμένα παιδιά και για άτομα που χρήζουν βοήθειας, την ευαισθητοποίηση των πολιτών και την συμμετοχή τους σε προγράμματα πρόληψης της παραβατικότητας (μέσω δράσεων των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας),
- Τον εντοπισμό και την μείωση της ισχύος παραγόντων γένεσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Έπειτα από την αναλυτική παράθεση των μέτρων και των στόχων τους στο προηγούμενο κεφάλαιο και την αξιολόγησή τους στο τέλος κάθε υποκεφαλαίου και λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που ανέδειξε η προϊούσα έρευνα και η θεωρία (που αναλύθηκαν στο προηγούμενο μέρος και παρατέθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο αυτού του μέρους), παρατηρείται ότι σε γενικές γραμμές, για την χάραξη κάθε πολιτικής προκειμένου να προληφθεί η νεανική παραβατικότητα, λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες που θεωρείται ότι γεννούν ή ενισχύουν την παραβατικότητα.

Ειδικότερα, όσον αφορά τους παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με την οικογένεια, λαμβάνονται μέτρα επιμόρφωσης, εκπαίδευσης, ενημέρωσης και συμβουλευτικής των γονέων, σε θέματα που έχουν να κάνουν με την συμπεριφορά

και με τις ψυχικές, κοινωνικές, πνευματικές και άλλες ανάγκες των ανηλίκων/εφήβων παιδιών τους, σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους, ώστε να προληφθεί η κακή άσκηση γονικής μέριμνας, η κακή διαπαιδαγώγηση και κοινωνικοποίηση των ανηλίκων, η επιβολή πειθαρχίας με λάθος τρόπο, η λάθος στάση απέναντι στα παιδιά τους και να τους δοθεί η απαραίτητη καθοδήγηση και βοήθεια, σχετικά με τον σωστό τρόπο διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης των παιδιών τους. Επίσης, τους παρέχεται οικονομική ενίσχυση, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις οικονομικές υποχρεώσεις τους, αλλά και κοινωνική και υλική ενίσχυση και κάλυψη σε θέματα εργασίας, στέγασης και υγείας, ώστε να προληφθεί το αντίκτυπο που θα έχει στον ανήλικο, το αρνητικό ή ασταθές κλίμα, της έλλειψης των παραπάνω, στην οικογένεια (στις μεταξύ τους σχέσεις) και οι αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, που είναι πιθανό να τον οδηγήσουν στην παραβατικότητα ή την αντικοινωνική συμπεριφορά και να τον θέσουν, όπως και την οικογένειά του, στο περιθώριο.

Όσον αφορά τους παράγοντες παραβατικότητας στο σχολείο[309], έχουν ληφθεί μέτρα πρόληψης της σχολικής αποτυχίας και διαρροής (μέσω δωρεάν εκπαίδευσης, προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες ή τα κοινωνικά ή τα νοητικά ή σωματικά χαρακτηριστικά του κάθε ανηλίκου, για όλους ανεξαιρέτως τους ανηλίκους, μέσω προγραμμάτων ανίχνευσης, αξιολόγησης και υποστήριξης μαθητών με προβλήματα μαθησιακά ή κοινωνικά, μέσω ενίσχυσης με επιπρόσθετη βοηθητική διδασκαλία, μέσω συμβουλευτικής, μέσω ανάπτυξης δεξιοτήτων, μέσω ψυχοκοινωνικής υποστήριξης από προγράμματα ή ειδικούς ή φορείς), καθώς η ερευνητική εμπειρία έχει δείξει ότι όσοι νέοι/ανήλικοι παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά, συνήθως έχουν αρκετές σχολικές αποτυχίες και εγκαταλείπουν το σχολείο (χωρίς ωστόσο να έχει αποδειχθεί εάν η παραβατικότητα φέρνει την σχολική αποτυχία ή το αντίθετο). Η

[309] Για την αναλυτική αξιολόγηση των μέτρων που λαμβάνονται στο επίπεδο του σχολείου, βλέπε παραπάνω, σελ. 133-144.

επιπλέον εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών, αλλά και προγράμματα ενίσχυσης της συνοχής της σχολικής κοινότητας (όπως τα προγράμματα αγωγής υγείας, που έχουν έντονο το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας) και συμβουλευτικής των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, έχουν ως στόχο την βελτίωση της εικόνας του τελευταίου στους ανηλίκους, την ενίσχυση της θετικής ατμόσφαιρας στο σχολικό περιβάλλον, την αναβάθμιση της ποιότητα διαπαιδαγώγησης και την σωστή διαχείριση της δυσπροσαρμοστικότητας ή απροσαρμοστικότητας των μαθητών στη σχολική τάξη και την προώθηση του εκπαιδευτικού ως σωστό πρότυπο. Επίσης, λαμβάνονται μέτρα κοινωνικής ενσωμάτωσης αλλοδαπών, μειονοτήτων και ομογενών παλιννοστούντων, με προβλήματα ένταξης και προσαρμογής (μέσω Διαπολιτισμικών σχολείων, τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών τμημάτων), ενώ μέσω προγραμμάτων και ενημερώσεων, προωθείται η ισότητα, η ανοχή στη διαφορετικότητα και η κοινωνική αλληλεγγύη στη σχολική κοινότητα. Επιπροσθέτως, λαμβάνονται μέτρα για την πρόληψη παραβιάσεων του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (που αποτελούν την πλειονότητα της νεανικής παραβατικότητας, όπως αναδεικνύεται και από την επεξεργασία των πινάκων της δικαιοσύνης, στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας), μέσω εκμάθησης της κυκλοφοριακής αγωγής στο πλαίσιο του σχολείου και μέσω προγραμμάτων αγωγής υγείας, οι ανήλικοι ενδυναμώνονται και προετοιμάζονται για την ενήλικη ζωή και για τις προκλήσεις που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν.

Όσον αφορά τους παράγοντες που συνδέονται με την παρέα φίλων, δεν έχει παρατηρηθεί ότι λαμβάνεται κάποιο μέτρο που να στοχεύει συγκεκριμένα στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας που οφείλεται στην παράσυρση από φίλους. Τα μέτρα που αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι λαμβάνονται στο επίπεδο του σχολείου ή της οικογένειας ωστόσο, μπορούν να έχουν έμμεση επίδραση στον

ανήλικο σε αυτή την περίπτωση (εκτός της περίπτωσης της σχολικής διαμεσολάβησης, που έχει άμεση επίδραση, αλλά βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο η εφαρμογή της και όχι από το κράτος, αλλά από επιστημονικές πρωτοβουλίες[310]).

Όσον αφορά τους παράγοντες που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική περιοχή[311], έχουν εφαρμοστεί πολυάριθμα μέτρα (ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές) βελτίωσης και αναβάθμισης της εικόνας των περιοχών, εστιάζοντας τόσο στην περιστασιακή πρόληψη, μέσω της μείωσης των ευκαιριών διάπραξης αδικημάτων (παραδείγματος χάρη, καλύτερη φωταγώγηση της περιοχής), όσο και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και με αυτό τον τρόπο, στην μείωση του αισθήματος ανασφάλειας, αλλά και στην μείωση της επιθυμίας διάπραξης παραβατικών πράξεων (μέσω δημιουργίας πάρκων, ανοικοδόμησης εγκαταλειμμένων ή κατεστραμμένων κτιρίων, αθλητικών εγκαταστάσεων κ.ά.).

Όσον αφορά τους παράγοντες που συνδέονται με την ευρύτερη κοινωνία και τις κοινωνικές αλλαγές, η εφαρμογή προγραμμάτων αγωγής υγείας στα σχολεία, είναι μια καλή πρακτική ενδυνάμωσης των ανηλίκων, ώστε να αναπτύξουν άμυνες, να επεξεργάζονται, να διαχειρίζονται και να χρησιμοποιούν δημιουργικά το άγχος τους, να προσαρμόζονται εύκολα στις αλλαγές και να μπορέσουν αργότερα να ανταπεξέλθουν στον ρόλο τους ως ενήλικοι, έπειτα από την εκπαίδευσή τους. Επιπροσθέτως, μέσω προγραμμάτων στα πλαίσια του σχολείου, επιχειρείται η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και προωθείται η ανοχή και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα. Επιπλέον, οι ανήλικοι, αλλά και η οικογένειά τους, μπορούν να αποταθούν –αναλόγως το αγχογόνο πρόβλημα που τους απασχολεί- σε υποστηρικτικές δομές, οι οποίες απαρτίζονται από ειδικούς επιστήμονες που μπορούν

[310] Βλέπε σχετικά παραπάνω, σελ. 143-144.
[311] Βλέπε σχετικά παραπάνω, σελ. 153-158.

να τους παρέχουν συμβουλευτική, ψυχολογική και κοινωνική στήριξη και καθοδήγηση, για να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους, να ενημερωθούν και να λύσουν τους προβληματισμούς τους[312]. Ακόμη, γίνονται πολλά σεμινάρια, ημερίδες, εκδηλώσεις και γενικά ενημερώσεις (μέσω φυλλαδίων, μέσω διαδικτύου κ.ά.), ώστε να υπάρξει ευαισθητοποίηση της κοινωνίας σε θέματα ρατσισμού, ξενοφοβίας και άλλα κοινωνικά ζητήματα που μπορεί να δημιουργήσουν αρνητικά συναισθήματα ή θέματα δυσπροσαρμοστικότητας.

Όσον αφορά τους οικονομικούς παράγοντες, στους οποίους παρατηρείται ότι δίνεται η μεγαλύτερη έμφαση στην χάραξη πολιτικής για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, αλλά και γενικώς της εγκληματικότητας ενηλίκων, τα μέτρα εστιάζουν στην οικονομική ενίσχυση των αδυνάτων[313], για την πρόληψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και στην προώθηση, εξασφάλιση και προστασία της εργασίας για την καταπολέμηση της ανεργίας, αλλά και την προώθηση της εκπαίδευσης για τον ίδιο λόγο[314].

Όσον αφορά τους παράγοντες παραβατικότητας που συνδέονται με τη μετανάστευση, μέτρα έχουν ληφθεί σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής του ανηλίκου, καθώς αποτελεί ένα από τα κυριότερα κοινωνικά ζητήματα στη σύγχρονη Ελλάδα. Αντιρατσιστικές εκδηλώσεις, πληροφόρηση μέσω διαδικτύου, φυλλαδίων, προβολής από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εκστρατείες κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης και αλληλεγγύης που έχουν να κάνουν με την υποδοχή, στέγαση, εκπαίδευση και απασχόληση, αποτελούν όλα μέρος του μεγάλου σχεδίου πρόληψης των παραγόντων που συνδέονται με την μετανάστευση.

[312] Βλέπε σχετικά με τις υποστηρικτικές δομές παραπάνω, σελ. 148-152.
[313] Επιδοματική πολιτική και αξιολόγησή της, βλέπε αναλυτικά σελ. 89-116.
[314] Μέτρα για την απασχόληση και αξιολόγησή τους, βλέπε αναλυτικά σελ. 117-123.

Από την διεξοδική ανάλυση των εφαρμοζόμενων μέτρων, παρατηρείται ότι ενώ αποτελούν θετικές προσπάθειες τροποποίησης ή εξάλειψης των παραγόντων που γεννούν ή ενισχύουν την παραβατική συμπεριφορά, ωστόσο παρουσιάζουν σημαντικά κενά, που τα καθιστούν προβληματικά και δεν καταφέρνουν να φέρουν τα αποτελέσματα που δημιουργήθηκαν να φέρουν, όπως παρουσιάζεται και στην αξιολόγησή τους, στο προηγούμενο κεφάλαιο. Κρίνεται αναγκαία η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών, ώστε να μπορέσουν να επιτευχθούν θετικότερα αποτελέσματα. Μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις μέτρων, αυτά είναι δυνατό να φέρνουν τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά για τα οποία δημιουργήθηκαν (παραδείγματος χάρη, στα πλαίσια της επιδοματικής πολιτικής, η παροχή επιδόματος ύψους 44 περίπου ευρώ μηνιαίως σε απροστάτευτο ανήλικο, είναι δυνατό να προκαλέσει την οργή του και κατ' επέκταση την ανάπτυξη επιθετικής και ίσως παραβατικής συμπεριφοράς, ιδιαιτέρως κατά κάθε συμβόλου κρατικής εξουσίας, καθώς ένα τέτοιο ποσό δε μπορεί να καλύψει οποιαδήποτε ανάγκη του). Επίσης, θετικά μέτρα που εφαρμόζονται από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ή Μη Κερδοσκοπικές Επιστημονικές Εταιρίες, πρέπει είτε να ενισχυθούν από το κράτος, είτε να εφαρμοστούν από το ίδιο, μέσω θεσμοθέτησης μιας αρμόδιας δομής που θα έχει το ανάλογο έργο. Ωστόσο, τα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα, με την Ελλάδα να βρίσκεται εν μέσω οικονομικής κρίσης, καθιστούν ιδιαίτερα δυσχερή την περίπτωση να επιτευχθούν σημαντικά βήματα, που είναι όμως ζωτικής σημασίας να επιτευχθούν, καθώς η περίπτωση αύξησης του ύψους ορισμένων επιδομάτων, θέσπισης ενός γενικού ορίου απορίας, υιοθέτησης ενός γενικού προγράμματος ελάχιστου εισοδήματος, αύξησης θέσεων εργασίας και άλλες παρόμοιες προτάσεις, φαντάζουν ουτοπικές δεδομένης της κατάστασης στην οποία βρίσκεται η χώρα αυτή την χρονική περίοδο. Η έλλειψη ερευνών αξιολόγησης των παρεμβάσεων πρωτογενής πρόληψης

της νεανικής παραβατικότητας από το κράτος, επιτρέπει μόνο υποθέσεις σε θεωρητικό επίπεδο, βασισμένες στη λογική. Η ανάγκη διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας αξιολόγησής τους, είναι βαρύνουσας σημασίας, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι πραγματικές διαστάσεις επιρροής τους στην πρόληψη που επιτυγχάνεται για τη σύγχρονη νεανική παραβατικότητα.

Κρατικές παρεμβάσεις δευτερογενούς πρόληψης

Οι κρατικές παρεμβάσεις δευτερογενούς πρόληψης, εξ' ορισμού καθίστανται προβληματικές, καθώς τα κριτήρια με βάση τα οποία ένας ανήλικος θεωρείται ότι «βάσιμα κινδυνεύει να οδηγηθεί στην παραβατικότητα» ή βρίσκεται σε «(ηθικό) κίνδυνο», δεν είναι σαφή, ενώ ορισμένες φορές, αυτή η κατηγορία ανηλίκων αντιμετωπίζεται με τον ίδιο τρόπο με εκείνους που έχουν περάσει το κατώφλι της παρανομίας.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Ε.Π.Α.), φαίνεται να καταβάλλουν σημαντική προσπάθεια πρόληψης, παρέχοντας υλική και κοινωνική στήριξη, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία, στέγαση και κατά το δυνατό, ένα σταθερό κλίμα που να θυμίζει οικογένεια. Ωστόσο, οι ελλείψεις σε επιστημονικό και προσωπικό προστασίας, οι ελλείψεις σε προγράμματα κοινωνικοποίησης και σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής, δυσκολεύουν το έργο των Εταιρειών, σε βαθμό σημαντικής υποβάθμισης της ποιότητας των παρεχόμενων στους ανηλίκους[315].

Όσον αφορά την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, ενώ το έργο της στην πρόληψη μπορεί να είναι σημαντικό, ωστόσο κωλύεται από τον μεγάλο φόρτο εργασίας και την έλλειψη προσωπικού, με αποτέλεσμα η υπηρεσία να υποβαθμίζεται σε «γραφείο διεκπεραίωσης εμπειρικά συντασσόμενων εκθέσεων κοινωνικών ερευνών ή ατομικών δελτίων» και οι επιμελητές, να αναλώνονται σε υποθέσεις καταστολής παραβατικότητας ανηλίκων, παρά σε δραστηριότητες στον τομέα πρόληψης[316].

[315] Για την αναλυτική αξιολόγηση του έργου των Ε.Π.Α., βλέπε σελ. 162-164.
[316] Για την αναλυτική αξιολόγηση του έργου της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, βλέπε σελ. 166-169.

Σχετικά με τα Ιδρύματα Αγωγής, αν και εφαρμόσθηκαν σαν προληπτικό μέτρο με θετικές προθέσεις, ωστόσο έχουν αναδειχθεί σε χείριστο μέτρο πρόληψης, καθώς περιορίζουν τον ανήλικο που βρίσκεται σε «κίνδυνο», σε ένα περιβάλλον που δεν διαφέρει πολύ σε συνθήκες από ένα κατάστημα κράτησης, στο οποίο συμβιώνει με ανηλίκους που βρίσκονται στον ίδιο χώρο ως τιμωρία σε κάποια παρανομία που διέπραξαν και πειθαρχείται σε μία πειθαρχία που βασίζεται στον καταναγκασμό και όχι στην ελεύθερη επιλογή, όπως θα έπρεπε για αυτή την κατηγορία ανηλίκων. Η κριτική που δικαίως έχουν δεχθεί τα ιδρύματα αυτά για τον προληπτικό τους ρόλο, είναι μεγάλη από την επιστημονική κοινότητα και έχει προταθεί η κατάργησή τους, με αποτέλεσμα πλέον στην Ελλάδα να λειτουργεί μόνο ένα (το «Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου»)[317].

Όσον αφορά το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.), η θέσπισή του αποτελεί σημαντικό βήμα μπροστά, στη βελτίωση των κρατικών παρεμβάσεων πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας σε όλα τα επίπεδα (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς), αλλά και στην θέσπιση νέων. Το έργο του αναμένεται, για να φανεί κατά πόσο θα υλοποιηθούν στην πράξη αυτά που έχει προκηρυχθεί ότι θα πραγματοποιήσει το Συμβούλιο, μέσω της λειτουργίας του[318].

Οι κρατικές παρεμβάσεις δευτερογενούς πρόληψης, στόχος των οποίων είναι να βοηθήσουν και να προστατεύσουν τον ανήλικο από πιθανή διάπραξη παραβατικών πράξεων, όπως παρατηρείται, φαίνεται να μην καταφέρνουν να πετυχαίνουν το σκοπό

[317] Για την αναλυτική αξιολόγηση των Ιδρυμάτων Αγωγής ως μέτρο πρόληψης, βλέπε σελ. 170-171.

[318] Βλέπε τις κριτικές παρατηρήσεις σχετικά με το έργο που προβλέπεται να επιτελέσει το Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α., που έχουν γίνει από τον Συνήγορο του Πολίτη και τον Βοηθό του Συνηγόρου του Πολίτη, σελ.173-174 και την εκεί παραπομπή.

τους. Η αντιμετώπισή τους από το κράτος, πολλές φορές είναι ίδια με αυτή των ανηλίκων που έχουν παρανομήσει, ενώ οι υπηρεσίες που επιλαμβάνονται αυτής της κατηγορίας των ανηλίκων (που δεν έχουν παρανομήσει), είναι αρμόδιες και απασχολούνται και με τις δύο κατηγορίες ανηλίκων, με αποτέλεσμα την παρόμοια αντιμετώπιση ή πολλές φορές το βάρος να πέφτει περισσότερο στην καταστολή παρά στην πρόληψη. Οι ελλείψεις των υπηρεσιών δυσχεραίνουν το έργο τους σε βαθμό σημαντικής υποβάθμισης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών τους και την αποτυχία πολλές φορές του στόχου τους (δηλαδή της προστασίας και της πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας). Η έλλειψη και σε αυτό το επίπεδο, περεταίρω επιστημονικών ερευνών, ώστε να αξιολογηθούν και να ληφθούν σοβαρά υπόψη από το κράτος τα πορίσματά τους, για να αναβαθμιστούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες, είναι μεγάλη και η διεξαγωγή τους κρίνεται ως υψίστης σημασίας. Παρά την προσπάθεια από την επιστημονική κοινότητα ή την προσπάθεια των αρμόδιων υπαλλήλων σε καίριες θέσεις των υπηρεσιών αυτών, να αναβαθμίσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες με σκοπό να επιτύχουν τον αρχικό στόχο για τον οποίο δημιουργήθηκε εξ αρχής η υπηρεσία ή ιδρύθηκε για να επιτελέσει και αυτό τον στόχο μεταξύ άλλων, μέσω προσωπικής επιμόρφωσης και ανέλιξης, αλλά και μέσω συστάσεων σε ανώτερους για την επίλυση προβληματικών καταστάσεων και αναβάθμιση των παρεχόμενων, δεν παρατηρείται να υπάρχει κάποια σημαντική ανταπόκριση, ενώ γενικώς τα πράγματα φαίνεται να προχωρούν με πολύ αργούς ρυθμούς σε πρακτικό επίπεδο στην Ελλάδα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας αποτελεί θεμελιώδες κεφάλαιο για την πολιτική της εκάστοτε χώρας και ως τέτοιο πρέπει να λαμβάνεται από τους εκάστοτε πολιτικούς που επιλαμβάνονται αυτού του φαινομένου στην χώρα τους. Οι διαστάσεις και η έκταση του φαινομένου, επηρεάζεται από τις κρατούσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και από μία σειρά παραγόντων (βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνικών), οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, προκειμένου να υπάρξουν στρατηγικά ορθές παρεμβάσεις πρόληψης, με υψηλό ποσοστό επιτυχίας. Ο ανήλικος και ο νέος, όπως κάθε πολίτης, αποτελεί ένα κοινωνικό ον, το οποίο αλληλεπιδρά με το περιβάλλον γύρω του (είτε είναι πρόσωπα είτε καταστάσεις), επηρεάζει και επηρεάζεται από αυτό και διαμορφώνει τις αντιλήψεις του με γνώμονα αυτό και με γνώμονα την σχέση του με αυτό. Η έγκαιρη (σε επίπεδο πρωτογενής κυρίως και δευτερογενής έπειτα) και έγκυρη (στηριζόμενη στους παράγοντες νεανικής παραβατικότητας, που έχει αναδείξει η προϊούσα θεωρητική και ερευνητική εμπειρία) παρέμβαση των κρατικών φορέων, είναι αυτή που μπορεί να επιτύχει χαμηλό ποσοστό νεανικής παραβατικότητας. Κατά αυτό τον τρόπο, προλαμβάνονται καταστάσεις πριν ακόμα δημιουργηθούν και επεμβαίνοντας σε όρους του ευρύτερου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, αναβαθμίζεται το επίπεδο ποιότητας της ζωής τόσο των ανηλίκων, όσο και των ενηλίκων, με όλα τα θετικά αποτελέσματα που μπορεί αυτό να επιφέρει.

Στην Ελλάδα, σε επίπεδο πρωτογενών παρεμβάσεων πρόληψης των κρατικών φορέων, τα μέτρα που έχουν ληφθεί φαίνεται να καλύπτουν όλο το φάσμα των κοινωνικών ομάδων που έχουν ανάγκη, χωρίς όμως να καταφέρουν να καλύψουν και τις υπάρχουσες κοινωνικές ανάγκες των ομάδων αυτών στο σύνολό τους. Ενώ δηλαδή παρατηρείται ότι γενικά λαμβάνονται υπόψη από το κράτος οι παράγοντες

που θεωρείται ότι γεννούν ή ενισχύουν τη νεανική παραβατικότητα, ωστόσο η πρόληψή της φαίνεται να μην επιτυγχάνεται. Τα θετικά μέτρα που εφαρμόζονται, προκειμένου να τροποποιήσουν τους δυσχερείς όρους διαβίωσης των ανηλίκων και των οικογενειών τους, είναι πολλά. Οι ελλείψεις όμως και τα κενά που παρουσιάζουν τα μέτρα αυτά, τα καθιστούν προβληματικά και δυσχεραίνουν την επίτευξη του στόχου για τον οποίο δημιουργήθηκαν. Ωστόσο, η δημιουργία και εφαρμογή μέτρων με στόχο την κατάλληλη εκπαίδευση, την ενδυνάμωσή τους, την κοινωνική, ψυχολογική, υλική, οικονομική υποστήριξής τους, την επαγγελματική προώθησή τους και γενικά την αναβάθμιση των όρων διαβίωσης των ανηλίκων και της οικογένειάς τους μέσω παροχών ή υπηρεσιών, αποτελεί θετικό βήμα. Η μελέτη των παρεχόμενων υπηρεσιών και των εφαρμοζόμενων μέτρων και κυρίως η προσπάθεια αξιολόγησής τους, ανέδειξε την σημαντική έλλειψη που υπάρχει σε επιστημονικές έρευνες και μελέτες αξιολόγησης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μόνο θεωρητικές υποθέσεις να μπορούν να γίνουν σχετικά με την αξιολόγηση του κάθε μέτρου σε επίπεδο πρόληψης, με βάση την θεωρητική εμπειρία (και ελάχιστη ερευνητική, όπου αυτή υπάρχει). Δεν αρκεί όμως μόνο η συμβολή της επιστημονικής κοινότητας μέσω ερευνών για να αναδείξει την υπάρχουσα πραγματικότητα στην πρόληψη, ώστε να ληφθούν κατάλληλα μέτρα και να βελτιωθούν τα υπάρχοντα, αλλά πρέπει τα πορίσματα της έρευνας αυτής, να τύχουν σοβαρής επεξεργασίας από το κράτος και να υλοποιηθούν άμεσα οι ανάλογες βελτιώσεις και τα ανάλογα μέτρα. Με δεδομένη την οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται αυτό το διάστημα η Ελλάδα, κάτι τέτοιο φαίνεται πως δύσκολα θα μπορούσε να επιτευχθεί άμεσα.

Σε επίπεδο δευτερογενών παρεμβάσεων πρόληψης των κρατικών φορέων στην Ελλάδα, παρατηρείται ένα υπερφορτωμένο σύστημα υπηρεσιών, που ενώ αποτελείται από αξιόλογους επιστήμονες και ειδικούς και υπηρεσίες που έχουν

ιδρυθεί να λειτουργήσουν για να επιτύχουν την καλύτερη δυνατή προστασία και βοήθεια των ανηλίκων που το έχουν ανάγκη, ωστόσο λόγω ελλείψεων σε προσωπικό και υποδομές, δεν καταφέρνουν να επιτύχουν τον στόχο τον οποίο έχουν θέσει. Αυτό δεν σημαίνει πως επειδή αποτυγχάνουν, ο ανήλικος ή νέος θα περάσει οπωσδήποτε στην παραβατική δραστηριότητα, αλλά η αποτυχημένη προσπάθεια προστασία τους, θα επιδεινώσει την ήδη δυσχερή θέση του. Οι υπάρχοντες φορείς, μέχρι έναν βαθμό επιτυγχάνουν θετικά αποτελέσματα, όμως αυτά είναι για έναν μικρό αριθμό ανηλίκων (συγκριτικά με τις ανάγκες που υπάρχουν), τόσους όσους μπορούν να φιλοξενήσουν ή να ενισχύσουν με οποιονδήποτε τρόπο, με τους πόρους και τις υποδομές που διαθέτουν. Τα μέτρα και οι υπηρεσίες, πέραν των ιδρυμάτων αγωγής, αξιολογούνται ως θετικά, που όμως χρήζουν σημαντικής βελτίωσης προκειμένου να λειτουργήσουν όπως θα έπρεπε να λειτουργήσουν και να φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Επιπλέον, η ανάγκη για επιστημονική έρευνα σε αυτό το επίπεδο, που θα αναδείξει τις ανάγκες και την πραγματική αποτελεσματικότητα που επιτυγχάνουν όσον αφορά την πρόληψη, οι παρούσες υπηρεσίες, είναι και εδώ μεγάλη. Οι πληροφορίες που υπάρχουν, είναι κυρίως από μαρτυρίες ατόμων που απασχολούνται σε αυτές τις υπηρεσίες και από επιστολές με συστάσεις στον αρμόδιο υπουργό, προκειμένου να υπάρξουν βελτιώσεις και αλλαγές, για την καταπολέμηση προβληματικών καταστάσεων και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το κράτος, οφείλει να επεξεργαστεί τις πληροφορίες που λαμβάνει από αυτές τις υπηρεσίες και να κινηθεί, ώστε να επιφέρει βελτιώσεις (έπειτα από διεξοδική επιστημονική έρευνα), που θα φέρουν θετικότερα αποτελέσματα από τα υφιστάμενα. Η θεσμοθέτηση Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της παραβατικότητας των ανηλίκων, αποτελεί ένα πολύ σημαντικό εργαλείο που μπορεί να γίνει αρωγός στην προσπάθεια του κράτους προς

αυτή την κατεύθυνση, αλλά και να προτείνει νέα, ενδεχομένως ακόμη πιο αποτελεσματικά, μέτρα πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας.

Σε γενικές γραμμές, η Ελλάδα παρατηρείται ότι στις πολιτικές πρόληψης που εφαρμόζει σε πρωτογενές και δευτερογενές επίπεδο, λαμβάνει υπόψη την προϊούσα ερευνητική και θεωρητική εμπειρία, αναγνωρίζει τους παράγοντες που ενισχύουν ή γεννούν τη νεανική παραβατικότητα και επιχειρεί τακτικές που επιδιώκουν τη μείωση της ισχύς τους ή την εξάλειψή τους. Αυτό το οποίο την κάνει όμως να «χάνει έδαφος στην μάχη για την πρόληψη και μείωση της νεανικής παραβατικότητας», είναι ότι τα μέτρα που λαμβάνονται, δεν ακολουθούνται από διεξοδικές επιστημονικές έρευνες αξιολόγησής τους, που θα εντόπιζαν τα κενά και τις ελλείψεις, αλλά και η έλλειψη μέριμνας του κράτους για την ταχύτερη το δυνατό υλοποίηση, των όποιων αναγκαίων βελτιώσεων έπειτα. Στην περίπτωση που εφαρμοζόταν κάτι τέτοιο, τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να είναι ενδεχομένως θετικότερα και η προστασία των ανηλίκων πιο ολοκληρωμένη και ουσιαστική. Οι ανήλικοι αποτελούν το μέλλον της χώρας, ως μελλοντικοί πολίτες και η προστασία και η προσπάθεια βελτίωσης των όρων διαβίωσής τους, θα πρέπει να υπολογισθεί από το κράτος ως επένδυση, για ένα καλύτερο αύριο. Ο κόπος για την προσπάθεια βελτίωσης του σήμερα, ώστε να δοθούν τα απαραίτητα εφόδια και η απαραίτητη προστασία στο παιδί, θα αποδώσει καρπούς στο αύριο, όταν το παιδί ως μελλοντικός πολίτης πια, θα προσπαθεί από μόνος του για το καλύτερο, σε μία κοινωνία και ένα κράτος που του παρείχε το καλύτερο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Σ., *Εγκληματολογία*, γ΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλας, 1989.

Αλεξιάδης Σ., «Η επικινδυνότητα του εγκληματία: ένα στοιχείο πλαστό» στο *Μνήμη Χωραφά Ν., Γάφου Η., Γαρδίκα Κ.*, τόμος ΙΙ, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986.

Αρτινοπούλου Β., *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001.

Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα – Κοινωνική Αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.

Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία,* Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.

Καλογερόπουλος Δ., *Επιστημολογία στην Εγκληματολογία και Κοινωνικός Δεσμός*, πακέτο πανεπιστημιακών σημειώσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2006.

Κατσιγαράκη Ε., *Οικογένεια και Παραβατικότητα,* Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004.

Κουράκης Ν., *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1994.

Παπαδόπουλος Ν., «Επιθετικότητα: κλασσικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις», στο: Νέστορος Ν. (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*, δ΄ έκδοση, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999.

Πλατή Ζ., στο «Άσκηση αναμορφωτικών μέτρων», στο *Πρόληψη-Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων* (επιμ. Μπεζέ Λ.), Εισηγήσεις Συμποσίου Αθηνών 14-16/10/88, εκδ. Σάκκουλα, 1990.

Taylor I., Walton P., Young J., στο *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*, Routledge & Kegan Paul, London, Boston, 1973.

Φαρσεδάκης Ι., *Δίκαιο Ανηλίκων*, Β΄ έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2005.

Φαρσεδάκης Ι., στο *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α΄, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990.

Χάϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.

Χαϊδου Α., σημειώσεις για το μάθημα: Επίσημος Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων, χειμερινό εξάμηνο 2006-2007.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αρτινοπούλου Β., «Η υπόγεια διαδρομή από θύμα σε δράστη», στο ένθετο 'Φάκελος: Βία Ανηλίκων στη *Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία*, 21/03/2009.

Cohen A., Delinquent Boys: The Culture of the Gang, Free Press, New York, 1955.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., «Ρατσισμός και ξενοφοβία», στο Αστυνομική Επιθεώρηση, Απρίλιος 1997.

Ένθετο: Φάκελος Βία Ανηλίκων, *Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία*, 21/03/2009.

Ευστρατιάδης Σ., «Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 7/2005, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική βάση περιοδικών του εκδοτικού οίκου Νομική Βιβλιοθήκη, στην www.nbonline.gr

Καραμανώλη Ε., «Χωρίς επιμέλεια οι ανήλικοι παραβάτες», *Η Καθημερινή*, 10/12/2006, διαθέσιμο στην http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227

Κουράκη Ν., Σταθοπούλου Ε., Μηλιώνη, «Νεαροί κρατούμενοι μετά την αποφυλάκισή τους: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα ποσοστά υποτροπής και η περαιτέρω πορεία τους μέσα στην κοινωνία», Ποινικός Λόγος, τεύχος 6, 2004.

Patterson G.R., Dishion R., *Antisocial Boys: A Social Approach,* Eugene OR: Castalia, vol. 5.

Πυκνή Μ., «Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Επιμελητών Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης», *The art of crime*, 13/02/2010, διαθέσιμο στην http://www.theartofcrime.gr/?pgtp=1&aid=1261992781

Ροββα Κ. , «Στο όριο της φτώχειας 450.000 παιδιά στην Ελλάδα», *Έθνος,* 23/06/2010.

Σπινέλλη Δ., «Περιφρόνηση των ποινικών νόμων ως μορφή ‘πολιτικής ανυπακοής’ και βαθύτερη φύση του εγκλήματος», στο *Υπεράσπιση,* Ιανουάριος 1991.

Σωτήρχου Ι., «ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ. Η φτώχεια χτυπά μισό εκατομμύριο Ελληνόπουλα», *Ελευθεροτυπία*, 23/06/2010.

Witkin H. et al, “XYY and XXY Men: Criminality and Aggression”, in Sarnoff Mednick, Karl O. Christiansen (eds.), Biosocial Bases of Criminal Behavior, Gardner Press, New York, 1977.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αθανασάκης Μ., «Φυσικές Επιστήμες και Περιβαλλοντική Αγωγή στα Σχολικά Προγράμματα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», διαθέσιμο στην σελίδα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών και συγκεκριμένα στην http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Athanasakis/PE/Fysikes_Epist_Perival_Ag_Sxol_P.htm

Αναστασάκου Ι., Κονδύλη Δ., Φραγκούλη Θ., *Απολογισμός Έργων ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ 2000/2008, Αθήνα, Focus on Health Ε.Π.Ε., Μάιος 2009, διαθέσιμο και στην* http://www.teiath.gr/userfiles/eee/apologismos_epeaek_ii_tei_athinas_.pdf .

Αμίτσης Γ. (υπεύθυνος έργου), Μιχαρικόπουλος Δ., Μαρίνη Φ., Βουλγαράκη Α., «ΟΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ», Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας, Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Υγεία – Πρόνοια», Αθήνα, Δεκέμβριος 2007, διαθέσιμη και στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.ygeia-pronoia.gr/uploads/meletes/39_politikes_koinwnikhs_pronoias.pdf .

Αρμάου Ε., «Η άμεση ανάγκη για την στελέχωση όλων των σχολείων με σχολικούς ψυχολόγους», *Η πύλη στην εκπαίδευση*, 4/06/2009, στην http://www.edugate.gr/ek-ty/04-06-09-05 .

Βιβλιοθήκη Νομοθεσίας Δημόσιων Δαπανών, «Εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας», Αθήνα, 29/11/2001, Αριθ. Πρωτ.: Π2α / ΓΠ / οικ. 36937, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.docman.gr/Documents/809.aspx .

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, στην http://www.neagenia.gr/

Οδηγός Υπηρεσιών Νομαρχίας Αθηνών, που βρίσκεται και στην διαδικτυακή σελίδα http://www.nom-athinas.gov.gr/ .

Δήμος Αθηναίων, «Κέντρο Υποδοχής Αστέγων Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.), στην http://www.cityofathens.gr/organotiki-domi-dimoy-athinaion/dimotikoi-foreis/kentro-ypodoxis-astegon-dimoy-athinaion-k-y-d?quicktabs_1=0 .

Δικαιώματα Μαθητών, *«Συμβουλευτικοί σταθμοί νέων», 24/06/2009, στην* http://dikaiomathiton.blogspot.com/2009/06/blog-post_24.html .

Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας, στην http://www.ein.gr/ .

Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού, στην http://www.ekep.gr/ .

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, στην http://www.epeaek.gr/ .

Εκπαιδευτική Κλίμακα, στην http://edu.klimaka.gr/ .

Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Μέσων και Πολιτισμού (EACEA), στην http://eacea.ec.europa.eu/education/ .

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, στην http://www.eetaa.gr/

Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας, στην http://eotha.gr/el/law/υγεία-κοινωνική-πρόνοια-αλληλεγγύη .

Ελληνική Αστυνομία, στην http://www.astynomia.gr/ .

Ελληνική Στατιστική Αρχή, στην http://www.statistics.gr/ .

Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης, στην http://www.socialmediation.gr/

Έντυπο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, «Μονογονεϊκή οικογένεια», 2007, που βρίσκεται διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.isotita.gr/index.php/articles/598 .

Ένωση Συλλόγων Γονέων Παλλήνης, στην http://www.egp.gr/ .

Επιστολή κ. Καμίνη Γ. και Μόσχου Γ., προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Καστανίδη Χ., την 1/04/2010, που βρίσκεται διαθέσιμη στο Διαδίκτυο, στην http://www.0-18.gr/gia-megaloys/deltia-

typoy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon/.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην http://ec.europa.eu/ .

Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης, «Πολυετές Πρόγραμμα Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών 2007-2013», διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ete.ypes.gr/polieti/Πολυετές%20πρόγραμμα.doc.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 27 Ιουλίου 2000, τευχ. 2ο, αρ. φύλλου 935, διαθέσιμη στην http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/935B_00.pdf .

Πίνακας Προνοιακών Επιδομάτων για τα έτη 2007 έως και 2011 που εκδόθηκε μαζί με το κείμενο της απόφασης με Αριθμ. Π3α/Φ.18/Γ.Π.οικ. 63731 (ΦΕΚ Β΄ 931/21.05.2008), στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, τευχ. 2ο, 12405 – 12409 (εδώ 12407) και βρίσκεται διαθέσιμος στην διαδικτυακή σελίδα http://www.disabled.gr/forum/archive/index.php/t-17054.html .

Θησέας-Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στην http://thiseas.ypes.gr/ .

Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.), στην http://www.ika.gr/ .

Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, στην http://www.ideke.edu.gr/ .

Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων, στην http://www.kedke.gr/.

Κεντρική Κοινωνική Υπηρεσία ΚΛΙΜΑΚΑ, στην http://klimaka-socialservice.blogspot.com/ .

Κέντρο Πληροφόρησης Εργαζομένων και Ανέργων Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, στην http://www.kepea.gr/ .

Κουράκης Ν.(επιμ.), Ζαγούρα Π. και Γαλανού Μ., «Έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα», η οποία πραγματοποιήθηκε το 2002-2003 και βρίσκεται επισυναπτόμενη στην διαδικτυακή ιστοσελίδα http://courakis.gr/erevnes

Κουράκης Ν., «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας ως μέσο αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας», ομιλία στο Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, 16/07/2005, διαθέσιμη και στην http://www.e-logos.gr/articles.asp?subject_id=39&subject2_id=39&article=358&lang=GR .

Νομαρχία Αθηνών, στην http://www.nom-athinas.gov.gr/ .

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου, στην http://www.nah.gr/ .

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής, στην http://www.nada.gr/ .

Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.), στην http://www.oaed.gr/ .

Ομάδα του disabled.gr, στην http://www.disabled.gr/ .

Ομάδα του Hiv.gr, στην http://www.hiv.gr/ .

Ομάδα του NOESI.gr, στην http://www.noesi.gr/ .

Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (Ο.Γ.Α.), στην http://www.oga.gr/ .

Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ), στην http://www.oek.gr/ .

Ν. 2817/2000, ΦΕΚ 78 Α΄/14-03-2000, που είναι αναρτημένος και διαθέσιμος στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.disabled.gr/lib/?p=6708 .

Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (ΚΕ.Δ.Α.), στην http://www.keda.uoa.gr/ .

Ένωση Νέων Εργαζομένων, στην http://e-n-erga.blogspot.com/ .

Σωματείο Ιατρικών Επισκεπτών Βορείου Ελλάδος, στην http://www.sieve.gr/ .

Τοπικά Συμβούλια Νέων, στην http://www.tosyn.gr/ .

Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην http://www.ministryofjustice.gr/ .

Υπουργείο Οικονομικών, στην http://www.gsis.gr/ .

Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης Και Θρησκευμάτων, στην http://www.ypepth.gr/ .

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, στην http://www.moec.gov.cy/ .

Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στην http://www.yyka.gov.gr/ .

Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-2002) για τα καθήκοντα των Σχολικών Συμβούλων, όπως βρίσκεται αναρτημένη και στην ηλεκτρονική σελίδα της Φυσικής Αγωγής, στην http://www.fa3.gr/nomothesia_2/nomoth_education/5_kathik_symvouloi.htm .